

3.

1418

Beſchryvinghe

Vanden Staet ende

voortganck der Religie in Nederlant/ ende ſaecken daer over ontſtaen/ van den Jare 1500. aff/ ende princi- palick onder de Regeringhe van Co- ninck Philips de tweede/ inde Jaren 1565. ende 1566.

Beſchreven int Franchois, door Mr.
Iacob van VVeſembeeck, Raedt eñ Penſionaris der Stadt van Antwerpen.

Ende nu in onſe Nederlantſche tale overgheſet door een Lief hebber der waerheyt.

TOT BREDA,
Gedruct by Iſaac Schilders / Woo- nende op de Marct inde Druckerije/ 1616.

Aende Edele, Moghende, VVijse, Erntfeste, discrete, voorsienighe Heeren, Mijne Heeren de Staten der Graeffelickheyt van Zeelandt:

Midtsgaders

Aende Eer: Heeren Raden ter Admiraliteyt van Zeelandt.

Lsoo ick onlancx Ed: Mog: Heeren, in handen gecregen heb dese beschryvinghe *vanden staet ende voortgang der Religie in dese Nederlanden,* door *Mr. Iacob van Wesembeeck*, Pensionaris van Antvverpen int Franchois beschreven: Ende my het argument, materie ende deductie van dien seer vvel vvas behaghende, als ghestelt by een sulcken man, die daer van soo goeden kennisse con-

de hebben als yemandt ter vveerelt, ende door vviens handen int verrichten vande affairen van de vermaerde Stadt van Antvverpen, de grootſte ende gevvichtichſte ſaecken hebben moeten paſſeren: Soo heeft my goet ende noodich ghedocht t'voorſchreuen Werck in onſe moederlijcke tale te doen ouerſetten, ende door den Druck ghemeyn te maken voor alle man, achtende dat t'ſelue niet dan met groote vruchten noch hedenſdaechs ſal geleſen vvorden, byde ghene die de voorſz tijden niet beleeft en hebben, ende die niet en vveten hoe vvonderlick God de Heere in de voortplantinghe van ſijn Goddelick vvoordt ende kercke in deſe Landen ghehandelt heeft, ende vvat al looſe ende booſe aenſlaghen ende raetſlagen byde vvederpartije gemaeċt ende gehouden zijn om t'ſelue te dempen ende beletten.

Welck boeck ick my verſtout hebbe u Ed: Mo: toe te ſchryuen, als die in ſaken vande Religie, ende vryheyt des Vaderlants altoos eenen grooten yuer gethoont ende bouen maten veel gheleden ende geſtreden hebben, ende noch te-

ghen-

genvvoordelick de voorſz tvvee colomnen onbevveechlijck ſtaende houden: My heeft oock daer toe bevveecht de liefde ende affectie die ick totte Vaders mijns Vaderlants ben draghende, ende de menichvuldighe verbinteniſſe mijns Vaders *Richard Schilders*, die nu ouer de ſeſ-endertich Iaren Drucker van u Ed: Mog: gevveeſt is, ende vele beneficien vande ſelue heeft genoten. t'Welck u Ed: Mog: inſiende, hope ick dat de ſelue dit mijn cleyn vverck int goede ſullen nemen, ende voor aenghenaem aennemen. Inder vvelcker goede gracie ick my aller ghedienſtelijckſte recommandere, bid ick God uvve Ed: Mog: langhe te gheſparen in Godſalighe regeringhe. Vyt Breda den 16. Mey, 1616.

Uvve Ed: Mog. oodtmoedichste Dienaer,

ISAAC SCHILDERS.

Vanden staet ende voortganck der Religie in Nederlandt.

Voor-Reden.

DEnghesien de saken ende veranderinghen voorghevallen inde Nederlantsche Provintien onder den Coninc van Hispanien inden Jare 1566. zijn van sulcken groothept/treffelijckhept/ghewichte ende verwonderinghe/dat diesghelijcx by na noyt ghehoort noch ghesien en is: zoo sal sonder twijffel elck een begeerich zijn te verstaen hoe die inder waerhept sijn toegegaen/daer van voorseker metten eersten veel haer onderwinden sullen te schrijven ende in druck te laten uytgaen: ende staet te verhopen dat daer na eenich cloeck Gheest hem sal laten gebruycken om alle de Werelt met eene weerdighe beschrijvinghe tgeheel ghevolgh ende gheschiedenisse bekent te maecken/om den welcken te dienen ende stof te geven/ende niet alleen voor hem maer voor alle man kennelick te maken de waerhept van alle saken/ben ick veroorsaeckt ende beweecht gheweest dese moeyte te nemen ende ghetrouwelijck mijnen dienst ende arbeyt int werck te stellen/ naer het cleyn verstant dat Godt my ghegheven heeft/ te meer om dat te vreesen staet dat van dese saken seer verscheydelijck ende partijdich sal ghesproken worden/niet alleen mondelingh maer oock by Gheschriften ende Boecken/naer de sucht die elck een draecht tot d'eene of d'andere partye/of nae dat hy d'een of d'andere toeghedaen of onderworpen sal zijn / ende d'een of d'andere sal hebben te vreesen / daer uyt dan comen sal dat de oordeelen sullen wesen verscheyden/ende malcanderen teghenstrijdich/d'een prijsende tghene d'andere sal laken. Om twelck te voorcomen / soo veel in my is/heb ick voor

my

my ghenomen ende besloten nae de waerheyt int corte aen te teeckenen ende verclaren tghene inden voorschreven jaere inde Nederlanden van dagh tot dagh is voorghevallen/ gelijck het inder waerheyt is ghebeurt/ende met gheschriften ende genoechsaem bewijs soude connen ghebleken worden. Op dat die hiernamaels sal willen maken ende wtgheven eene weerdighe Historie/ te breeder materie hebben mach om hem te behelpen met het ghene hy bevinden sal hem dienstelijck te sijn tot sijn werck/ ende oock op dat Alleman wel ende nae de waerheyde vande sake onderricht mach zijn. Waer toe ick my te ghewilligher begheven hebbe/ om dat vele (dien ick niet en soude derren weygheren het ghene in mijne macht is) my daer toe versocht hebben/ meynende dat ick daer van wel soo veel wiste als veel andere/ niet alleen om dat ick ten selven tijde inde voorschreven Landen gheweest ben/ maer oock om dat ick (door last vande Overheyt) int beleyt vande voorschreven saken ghebruyckt/ by ende over gheweest ben/ ende inder waerheyt groote moeyte en arbeyt daer inne gehadt hebbe. Sonder my nochtans te beroemen dat ick beter van alles onderricht soude sijn als een ander/ of yemant sijn geloof te willen benemen in t'gene hy breeder ende sekerder soude connen weten of schrijven/ als alleen mijne meyninghe sijnde (sonder achterdeel van yemanden) mijn Vaderlant ende d'inwoonders des selfs/ met desen mijnen arbeyt te dienen/ ende voor de weerelt t'ondecken de ware handelinghe deser saecken op dat alle man (al waer hy maer van ghemeyn oordeel) t'selve siende/ lichtelick ende sekerlijck soude connen speuren/ begrijpen/ ende oordeelen/ t'herte/ voornemen ende raetslaghen vande Nederlanders: Ende tot wat eynde ende meyninghe vele saecken alsoo/ ghelijck die ghebeurt/ghedaen ende gheschiet zijn: ende daerenboven hoe veel een yegheliick naer sijnen staet/ in sijne wercken ende daden be-

den behoort gheprefen ende geeert / of ter contrarien mifprefen ende beftraft te werden. Om twelck met meerder Fondement te connen doen/ is feer noodich datmen voor al wel onderricht fy vande beginfelen ende oorfpronc / daer van de faken van foo grooten ghewichte/ ende foo groote wonderlijcke ende haeftighe veranderingen fijn gefproten / ende haer Fondament ende oorfake ghenomen hebben. Daer inne my dunckt (om vryelijck mijn oordeel uyt te fpreken) dat gheheel verdoolt zijn/ die haer inbeelden dat defe faecken fijn toeghecomen door t'belept van eenige/ of uyt oorfake van eenighe dingen inde voorfchreven Jaren voorghevallen. Ende gheloove vaftelijck dat die van nae by alle fal willen infien ende overlegghen/ fal met my fegghen ende bevinden dat die faken al over lange hare beginfelen hebben ghehadt ende daer nae altoos toeghenomen ende vermeerdert zijn/ om twelck te bewijfen ende van voren aen te beginnen/ heeft my goet ghedocht / verhopende dat tfelve den Lefer niet verdrietelijc vallen fal. Inden eerften int corte voor te ftellen den ftaet ende gheleghentheyt daer inne de voorfchreven Landen eenighe Jaren daer te voren int ftuck vande Religie gheweeft fijn/ eer dat ick come om te verclaeren wat inden voorfchreven Jare ghefchiet is.

Naer dat het God almachtich naer sijne groote barmhertigheyt belieft heeft in dese laetste boose tijden meer ende meer sijne ghenade aen het menschelijck geslacht te bethoonen / voornementlijck tsedert 170. Iaeren herwaerts ende om de salicheydt der menschen te voorderen ende deselve teghens alle aenvechtinghen ende beletsselen te wapenen / sijn Heylich woort te geven ende allomme verbreyden laten / vele fouten ende dwalinghen die allenghskens inde kercke inghecropen waren / ontdeckende ende wechnemende om alles wederom te brenghen in goede ordre / soo heeft sijne goddelijcke cracht haer wonderlijck verthoont ende groote wonder wercken ghedaen / aende werelt / ghevende onwaerderlijcke schatten ende middelen daer toe dienende / gelijck een yder die de Historien van die tijden leest claer sal connen mercken eñ begrijpen. Onder welcke goddelijcke gaven niet de minste maer wel de meeste gheweest sijn de Const van Boeck-Drucken / ende de wederoprichtinghe vande gheleertheyt ende wetenschap der talen / het eerste vande welcke door de weerelt vanden beginne aen totten Iare 1440. toe altoos is onbekent gheweest : ende het tweede / sekere hondert iaren langh / dat d'onwetentheyt heeft gheregeert ende de gheleertheyt is verduystert gheweest / ende ter contrarie d'een door d'ander hem beginnende t'openbaren / soo heeft een yder zeer bequamelijck de selve gaven connen ghebruycken / ende daer door comen tot oprechte kennisse vande Heylighē Schrifture / ende andere boecken byde oude Catholijcke Christelijcke Leeraers naerghelaten : ende uyt de Predicatien ende Vermaninghen van gheleerde Christelijcke mannen / verstaen / den rechten wech van sijne eeuwighe salicheyt.

Hier uyt sijn ghecomen soo veel wijse / gheleerde mannen ende liefhebbers vande ware Relgie / die Godt soo sonderlinghe / den voorschreven tijdt ghedurende / ende merckelijck sedert het Iaer 1500. verweckt ende inde werelt gesonden heeft / die niet opgehouden hebben d'uyterste moeyte te nemen / om den menschen in te planten / soo wel de gheleertheyt als de Religie / tot dien eynde Boecken Schrijvende / Predickende / Leerende / onderrichtende / ende alle middelen voorwendende die souden moghen dienen tot bevoorderinghe vande vrye Consten ende taelen / ende vande Christelijcke leere ende goede wercken der selver / mitsgaders tot eere Godts ende salicheyt der menschen / aenwijsende met eenen t'misbruyck / dwalinghe / Secten ende Ketterijen / daer door men soude connen afghetrocken ende verleyt worden.

Maer den eeuwighen ende dootlijcken vyant vant menschelijck gheslacht / dit niet connende lijden / heeft ter contrarie oock sijn best ghedaen om de menschen van soo groote gaven Godts te berooven / de selve te vervalschen / of ten minsten door eenige verachtinge of onachtsaemheyt onvruchtbaer te maken. Waer toe desen boosen Gheest niet bequamer heeft

connen

connen vinden/als de Leeraers ende lieden van verstant ende wetenschap (die niet min als andere de broosheyt des vleesch onderworpen zijn) aen te tasten ende met verscheyden becoringhen van laetdunckenheyt/ nijdt/ eergiericheyt / giericheyt/ scherpsinnicheyt ende veel andere swackheden ende ongheregheldе Passien / soo te verleyden ende vanden rechten wech te brenghen/datse begonst hebben zeer verscheydelijck te Schrijven/Preken/ende leeren/ jae malcanderen gheheel contrarie te vallen/ tegens een te Schrijven ende Preken/ d'een den wech der Salicheyt aldus / den anderen alsoo aenwijsende/ niemant den anderen willende wijcken / maer elck een trachtende te bewijsen ende staende te houden dat sijne leere de beste ende sekerste is.

Dit gheschil nijdt ende strijdt der Leeraers/heeft gemaeckt eene groote vertwijffelinghe ende verslaghentheyt int herte der menschen/dewelcke/ als oorspronckelijck totte salicheyt gheschapen sijnde/ de selve al noch voor alle andere dinghen sijn soeckende / goet ende bloet daer voor opsettende/ ende daerom gheensins en hebben willen naelaten / maer met allen yver ende neersticheydt haer vercloecken / om haer herte gherust te stellen/de Heylighe Schrifture ende andere goede boecken te lesen/ mitsgaders de Predicatien soo van d'eene als d'andere parthije te hooren/om door de gratie Godts te comen op den besten ende sekersten wech vande eeuwighe salicheyt/ ende in eenige twijffelinghe vallende/ van d'een ende d'ander onderricht te worden.

Daer inne ghebruyckende haere aenghebozene vryheyt/ die in de menschen soo ghewortelt is / dat sy ter weereldt niet costelijckers en achten/ noch niet soo noode en verliesen als haere vryheyt/God gheve in wat saken dat het sy/ ghelijck dat d'exemplen van alle tijden ghenoech bewijsen jae een yeghelijck ghevoelt in sijn selven den yver vande vryheyt soo sterc ende alle andere passien te boven gaende/ dat hoemen de selve meer benemen of onderdrucken wil/hoe de mensch meer tracht ende arbeyt om die te behouden/al soude hy alles verlaten.

Ghelijck de voorschreven verscheydentheyt ende verschillen van leere ende Religie/by de gheleerde ende wijse lieden/ door Schriften/ Boecken/ ende Predicatien in alle Landen verweckt werden: alsoo oock / waeren aen d'andere sijde de menschen allomme door Boecken ende Predicatien van hare Salicheyt ondersoeckende. Daer van hebben de Nederlanden vanden beghinne aen wel haer deel ghehadt / ende is t'voorschreven different ende neerstieheyt aldaer soo wel gheplant als erghens elders / soo dat t'verschil inde Religie voort aen altoos daer ghebleven is.

In voegen dat vande voorschreven tijden af/ inde Nederlanden altoos Menschen ghevonden zijn / die int stuck vanden gheloove ende Christelijcke wercken/een ander ghevoelen hadden ende leerden als de ghemeyne leere die tot noch toe daer meest gheleert ende onderhouden was (blijvende

vende niet te min d'eendracht ende Borgerlijcke onderdanigheyt in haer gheheel, welck ghevoelen men haer niet en heeft connen benemen / noch ontgheven / by wat middelen dat het was / noch door soetheyt / noch door strengicheyt / ende heeft d'ervarentheyt gheleert / dat hoemen dit cruyt meer heeft ghesocht wech te nemen / en uyt te plucken / hoe het meer voort ghewassen / verm enichvuldicht ende dieper in ghewortelt is / van tijdt tot tijden.

Dit heeft hem meest opentlijck beginnen te verthoonen in dese Landen soo wanneermen den inwoonders in desen deele hare vryheyt heeft willen benemen / dewelcke sy van alle tijden niet alleen als andere volckeren hebben bemint / maer int besonder zeer vierichlijck gheyvert / onderhouden / ende voorghestaen / ghelijck sy dat ghenoech bethoont hebben soo door de groote Oorloghen ende swaricheden / die sy daeromme uytghestaen hebben / als door de groote ende schoone privilegien / voordeelen / vryheden ende costumen daer van sy van oude tijden begift sijn van Keysers Coninghen / Princen ende Heeren: Jae van haere eyghene Hertoghen / Graven ende Vryheeren selfs / eenighe die sy onderlinghe onder malcanderen hebben / alle dewelcke sy altoos met groote moeyte sorghe ende costen hebben ghesocht te hanthaven ende onderhouden / daer van soo veel exemplen zijn / ende door ervarentheyt soo veel ghebleken heeft / dat niet van noode is veel daer van by te brenghen / alsoo het duysent en duysent mael ghesien is / hoe zeer sy ter herten ghenomen en met hoedanighe moeyte sy haer daer teghen ghestelt hebben / alsmen heeft willen comen tegens het minste van hare Vryheden / Costumen ende Privilegien / ende met wat costen vlijt ende stantvasticheyt sy deselve altoos behouden ende beschermt hebben.

T'welck sy seer merckelijck bethoont hebben inde voorschreven verschillen ende twist vande Religie: Want so ras als de Princen ende Heeren vant lant int Generael door Ordonnantien / Bevelen ende Placaten / ende door de Raeden / Magistraten ende Richters int particulier haere vryheyt hebben willen benemen / niet willende lijden of toelaeten / dat d'ondersaten / om haer selven gherust te stellen / souden moghen lesen sulcke of sulcke Boecken / hooren sulcke oft sulcke Predicanten / of ondersoecken sulcke of sulcke opinie / Leere / of Artickelen: Jae selfs niet spreken oft handelen vande Heylighe Schrifture (daer van nochtans de salicheyt is hanghende) soo heeft men terstont blijckelijck ghemerckt hoe zeer sy daer door sijn ontstelt / verbreemt ende ghetercght gheweest / iae hoe seer sy daer door van dien tijde af haer meer ende meer begeven hebben totte voorschreven leere ende verboden opinie als oyt van te voren: thoonende metter daet ende wercken hoe seer het haer teghens het herte stack / datmen haer met sulcke bevelen ende ordonnanten wilde forceren ende dwinghen / met preiudicie ende achterdeel van hare oude ghewoonlijcke

lijcke Vryheyt. t'Welck veel van haer niet secreet en hebben ghehouden/ maer standvastelijck betuyght / ende goet ende bloet daer onder ghestelt/ of Wijf ende Kinderen ende haer Vaderlant daerom verlaten.

Ten can oock niet ontkent worden hoemen meer in desen deele door Strengicheyt heeft willen voorsien / ende van Jaer toe Jare herdere ende bloedighere Placaten ghemaeckt (daer van vele soo wreet gheweest zijn/ dat niemant die tot eenich medelijden gheneyght is / al waer hy schoon van contrarie Religie / deselve in hare rouwicheyt soude connen prijsen) dat soo veel te meer de voorschreven verbodene Religie / ende Leere / inde voorschreven Landen heeft toeghenomen/ twelckmen wel claerlijck sien can/ overdenckende de vruchten voortghecomen van soo veel Ordonnantien/ aldaer Ghepubliceert / op de naemen vande allermachtichste Princen der voorschreven Landen/ Keyser Carel de vijfde Hoogher Ghedachte/ ende Philips de tweede Coningh van Spaignien/ teghenwoordelijck regherende/ inde Jaren 1521. 1526. 1529. 1531. 1540. (de twee leste/ soo het schijnt/ meer met bloet als met inct ghescreven sijnde / soo verre heeftmen de goede Princen weten te verleyden) 1544. 1546. 1555. in April ende September 1556. ende andere. Veel min heeft gheholpen soo groot een ghetal van wreede gheboden/ straffe correctien/ ende schrickelijcke executien/ soo menich ende menichwerven verdobbeleert / door vele Richters ende Overheden / over haere Ondersaten. Ende op datmen my niet en verwijte dat ick alleenlijck int alghemeyn spreke / soo wil ick int besonder nemen/ ende voorstellen/ als tot een exempel daer uyt men van andere Steden sal connen oordeelen/ een vande voornaemste/ iae de machtichste/ vermaertste ende best bewoonde Stadt van de Nederlanden/ ghelijck ick oock voor my ghenomen hebbe allermeest aen te trecken tghene inde voorschreven Stadt int besonder is gheschiet/ als tot eenen spieghel van andere/ eensdeels om niet te langh in mijn schrijven te zijn/ anders deels om den goetwilighen Leser niet moeyelijck te vallen / noch sijn memorie door de veelheyt t'overlasten/ ten cortsten sal ick nochtans overloopen t'ghene in andere Steden inden voorschreven Jare is voorgevallen/ naer dat het te pas sal comen. De Stadt daer van ic spreke is die soo zeer vermaerde Coopstadt van Antwerpen in Brabant/ die weynich haers ghelijcx heeft in menichte van vreemde Natien/ handel/ neeringhe/ rijcdom/ veelheyt/ macht / sterckheyt ende overvloet van alles / daer van sy inde voorschreven Jare in sonderheyt was voorsien.

Datmen eenmael lette op soo veel wreede mandementen / rouwe vervolghinghen/ costelijcke bloet coopinghen / swaere pijn bancken/ deerlijcke moorden/ ellendighe confiscatien/ diemen te werck gestelt heeft soo tot Antwerpen/ als in alle d'andere Steden vande Nederlanden/ vanden jare 1521. af/ ende datmen ter contrarie oog neme op t'ghene daer nae ghevolcht is. t'Is wel waer datmen door de voorschreven/ soo gemeyne als

particuliere

particuliere Ordonnantien veel duysenden Menschen veriaecht/ ghevanghen ghestelt/ gherichte/ onthooft/ verdroncken/ verbrant/ ghewroeght/ totter doot toe ghepijnicht heeft/ van honger commer ende ellende heeft laten vergaen/ ende door verscheyden vreemde ende deerlijcke manieren heeft doen sterven/ sonder onderscheyt van Man of Vrouw/ Jonc of Out/ van hertneckicheyt of berouw/ van oproerighe of conscientieuse/ noch of t'verschil was in Hooft-articlen des gheloofs/ of in mindere/ of van wat secte (soo syse noemen) datse waren/ of sy andersins d'overheyt onderdanich waren of niet/ iae niet onderscheydende/ of sy yet ergherlijcx int openbaer hadden ghedaen/ of alleen in hare conscientie tot sulcke of sulcke leere gheneghen waeren/ om cort te maken/ men heeft teghens haer alle strengicheyt ghebruyckt diemen soude moghen bedencken ende droomen.

Niet tegenstaende heeft d'uytcomste heel anders gheweest als de meyninghe ende hope vande ghene die dit vervolgden/ want in plaetse datse daer door meynden uyt te roeyen de voorschreven Leere/ die strijdende was teghens de aenghenomen Leere vanden Lande/ soo hebbense de selve veel meer doen toenemen ende vermeerderen/ om dat het volck siende alle de voorschreven wreetheden/ vervolghingen/ bannissementen eñ om brenghen van die van andere Religie waren/ ende voornementlijck hare stantvasticheyt inde pijne/ ende datse de doot soo gheduldelijck leden (gelijck dat vele van hen tot Antwerpen/ Leuven/ Brussel ende elders ghevanghen ghenomen sijnde/ expresselijck hebben bekent) hem soo veel te meer begheven heeft totte selve Religie/ ende soo veel te neerstelijcker ondersocht/ ghelesen ende bewaerht heeft wat van d'eene ende d'andere Religie was: In voegen dat in tijden vande hartste vervolgingen de voorschreven Religie allermeest is ghewassen.

Dit en is int verborghen niet gheschiet/ maer sedert vijftich Jaeren herwaerts sijn daer van door tgansch Nederlant verscheyden openbaere verclaringhen ghedaen/ daer van my dunckt dat niet buyten propoost eñ is alhier eenighe vande merckelijcste exemplen (want alle te verhaelen soude sonder eynde wesen) ende hoet daer mede ghegaen is voor te stellen/ op datmen claerlijck sien ende mercken mach/ dat dese Religie ende leere/ daer van de beroerte teghenwoordelijck is/ vanden beginne aen noyt uyt de voorschreven Landen heeft connen veriaecht worden/ maer van Jaer tot Jaer meer vermeerdert is/ niet teghenstaende de groote ende schrickelijcke vervolghinghen.

Welck niemant meynen sal van my ghedaen te worden/ met die intentie al of ick daer door wilde beweeren datmen alle Secten ende Ketterijen soude moeten verdraghen ende Vryheyt geven/ want ick weet wel dat mense moet schouwen ende weeren met alle behoorlijcke ende redelijcke weghen. Ick en wil my oock niet vervoorderen alhier te verclaeren ende

onderschey-

onderschepden hoemen de scheppalen vande reden can overtreden / als geensins mijn teghenwoordich werck aengaende/ maer alleenlijck om te bethoonen dat dese soo strenghe verbolghinghen/ depopulatien ende executien van alle tijden grootelijcx mishaecht en een hert-wroeginge gegeven hebben aende inwoonders vande voorschreven Landen / soo dat een goet deel van die (eenige ghenoech openbaerlijck ende hondertmael meer int heymelijc) haer totte voorsz Religie ende leere begeven hebben/om dat se sagen dat andere daerom lijden mosten. Daerom moet niemant vremt duncken/ dat nae soo veel jaren de sake eens int openbaer ghecomen ende haer int publijck verthoont heeft / maer veel meer hem wel grootelijckx verwonderen hoe het moghelijck is/ dat sulcken volck / soo langhen tijdt verdragen/ geleden ende gedissimuleert heeft. Daerom haren arbeyt wel veel profijtelijcker elders souden connen besteden die tot Antwerpen ende allomme soo sorchvuldelijc by alle man ondersoec doen/ om te weten van waer de teghenwoordige veranderinge ende invoeringe vande Religie is ghecomen / want den oorspronck ende beghinsel van dien is veel ouder als sy sijn.

Ten doet oock tot desen propooste niet / mijn ghevoelen ende oordeel alhier te verclaren/ of seggen welcke leere ende gevoelen/ick voor de beste ende warachtich houde/ ende welcke van allen ick gheloove ghelijckmatich te wesen metten woorde ende instellinghe Gods/ hoe wel ick de gelegentheyt voorvallende my niet en schame bekentenisse van mijn geloof te doen: maer ick ben alleen van meyninge na de waerheyt te verhalen wat vervolgens ghepasseert is/sonder door aensien van persoonen (gelijc ick Godt danck wel doen mach) of door vreese of suchte/ vanden rechten wech af te wijcken.

Latende dan achter rugge alle ontschuldinge (die my niet en dunct eer ick voorder gae noodich te zijn/alhier te nemen/tegens alle quaetwillige berispers van d'eene ende d'andere sijde) en herhattende mijn voorgaende propoost: segh ic/dat het meer als kennelijc is dat dit gevoelen of Religie/ diemen de nieuwe gesintheyt int Nederlant noemt / aldaer altoos is geweest en gebleven vanden beginsele aen/ en daer na gestadelijc vermeerdert is / niet tegenstaende alle vervolgingen/ja dat door t'veriagen ende dooden van die vande voorsz Religie/de selve aldaer meer versterct en op vele plaetsen vaster geplant is/daer van my geen exemplen en ontbreken van persoonen/tijden ende plaetsen: maer ic soude mijne voorgenomene corthevt te buyte gaen ende den Leser mogen verdrietich vallen/ die verlanght te comen totten inganck van het voorghesteit Jaer.

Overloopende daerom de dagelijcse en gemeyne vervolgingen tegens haer voorts gekeert/sal ic alleen eenige int corte aenraken/daer door men heeft connen sien/en uyter ooge mercke de veranderinge en genegentheyt vanden volcke/want soo ick alhier wilde vermaen maken vande gene die

hier ende daer om de Religie of eenighe hare opinien gheexecuteert ſijn geweeſt/als van Jan van Woerden Prieſter in Hollant/ om dat hy hem niet connende onthouden/ eene Echte Vrouwe hadde getrouwt/ in plaetſe van eene Hoere te houden: van Wendelmut Claes van Munnickendam in s'Gravenhage/om dat hy niet en wilde eenen anderen Middelaer bekennen als Jeſum Chriſtum/ Hendrick Vlamingh/ Auguſtin tot Doornick/om dat hy niet en wilde bekennen dat die hy voor ſijne Vrouwe getrouwt hadde ſijne Hoere was: Willem van Swol tot Mechelen/ om dat hy gheſeyt hadde dat de Chriſtelijcke Kercke niet gheheel onder den Paus was: Nicolaes de Schrijver/Jean du Bois/ ende Steven Bourlet tot Utrecht/ om dat ſy hadden ghewegheert hare gheheylichde keerſe aen te bidden: Willem Tyndal tot Vilvoorden/ om dat hy het nieuwe Teſtament int Enghels overgeſet hadde: Jan Marlar/ Margriete Boular ſijne Maeye/ Hector Revin ende ſijne Vrouwe tot Douay/ om datſe verworpen de inſtellinghen der menſchen: Merten de Schoenmaker tot Yperen/om dat hy de waerheyt des Evangeliums niet af gaen en wilde: Michiel Michelot tot Doornick/ om dat hy vaſt byden Evangelio bleef/Meeſter Mahu Schoolmeeſter tot Gent/ om raet ende trooſt gegeven te hebben teghens de vervolghingen: Charles de Conine tot Brugghe/om de Cap ghelaten te hebben/ Jacques van Lieſvelt tot Antwerpen om dat hy inde aenteeckeninghen opden cant van eenen Bybel/ nae een ander exemplaer ghedruckt hadde/ dat de ſalicheyt der menſchen alleen compt door Jeſum Chriſtum: Pieter Schuddemat tot Antwerpen/ om dat hy een Balade ghemaeckt hadde van eenighe ſtucken door Minnebroeders bedreven: Jan van Oſtende t'Antwerpen/om dat hy hem beriep opde Confeſſie van Auſbourgh: Me Vrouwe van Bigarde ende haren Sone tot Bruſſel/ alleenlijck om gheſtraft te hebben de Leughenen van eenen Caſſeboef/ in hare eyghene heerlijckheyt/ ende noch veel duyſent andere/ ick en ſoude nemmermeer eynde crijghen of ghedaen hebben.

Waer inne my dunckt niet vreemt te weſen/ dat ick voor een exempel ſtelle de Stadt van Antwerpen/inde welcke inden Jaere/ 1521. aenghevanghen heeft d'eerſte publicque vervolginghe teghens de ghene diemen aldaer noemt Luthrianen/niet alleen teghens eenighe leecken/ ſoo ſy dſe noemen/maer oock teghens de ghenaemde Gheeſtelijcke/ ende ſoo het haer niet ghenoech docht/om de voorſchreven Religie uyt te roepen/d'een ende d'andere int particulier aen te taſten/ heeftmen int Jaer 1522. aengegrepen ende geperſequeert een gheheel Clooſter/in een vande vier ordre diemen biddende Ordres noemt/ te weten Auguſtijnen/ waer inne oock de Magiſtraet vande voorſchreven Stadt doen ter tijt aſſiſtentie verſocht vanden Raet van Brabant/ die haer ſondt een Raetſheer die oock int ſecreet een vande inquiſitie was/ dewelcke daer mede ſoo rouwelijck doorgingh/

ginghe/dat t'Hof selfs daer nae soo veel byden Paus te weghe brocht/dat
hy afghesett werdt/maer siet doch eens de uytcomste/ t'clooster wert ver-
woest ende ghedestrueert : de Monnicken sijn ten deele gaen loopen / ten
deele veriaecht/de reste ghevanghen ghestelt/ende twee van die/ om datse
int stuck vande rechtveerdichmakinghe volghden t'ghevoelen van Lu-
ther (d'eerste genoemde Luthrianen van t'Nederlant) sijn int Jaer 1523.
tot Brussel publijckelijck ghedegradeert ende ghebrant / soudemen niet
segghen dat die Religie daer mede gheheel uyt gheroeyt ware ? de daet
heeft wel tcontrarie bethoont/want door de stantvasticheyt vande voor-
schreven twee Monnicken tot Brussel gheexecuteert / is de voorschreven
leere inde selve stadt soo gheplant / datse voortaen stede vast aldaer ghe-
bleven is. t'Hooft of Prior van het voorschreven Clooster heeft langhe
Jaren daer nae/de voorschreven leere int openbaer ghepredickt/ende me-
nichte van Nederlanders totte selve bekeert/ghelijck oock eenen Monnic
die uyt t'voorschreven Clooster ontloopen was/door sijne predicatien en
stantvastighe doot veel menschen inde voorschreven leere ghesterct heeft.
Van ghelijcken de inwoonders van Antwerpen / ontstelt sijnde om dat
haer niet gheoorloft was inde Kercken ende Cloosters te hooren die leere
die sy meynden ghelijckmatich te wesen den woorde Gods/ hebben haer
vergadert binnen/buyten/ende ontrent de Stadt/in Bosschen ende Vel-
den/tae inde Schepen/om aldaer soodanighe leere te hooren/ende niet te-
ghenstaende dat eenighe vande leeraers / inde Schepen of elders achter-
haelt/verdroncken/gheexecuteert ende veriaecht werden/nochtans is de
voorschreven ghesintheyt soo vermenichvuldicht/dat sy altoos toegeno-
men heeft ende versterckt is/ende hebben vervolghens malcanderen al-
toos int secreet ghetroost ende onderwesen/met boecken ende vermanin-
ghen. Men heeft ghesien de schrickelijcke vervolghinghe door het gans
Graefschap van Vlaenderen/ inden Jare 1540. ende daer na / maer hoe-
danich sijn de vruchten ? veel sijn daer ghedoot ende meer ontloopen:
maer d'ervarentheyt / heeft gheleert dat dien niet teghenstaende/ dese/de
leere/op de selve plaetsen/meer is verbreyt ende vermeerdert/als in eeni-
ghe andere Provintie vande Nederlanden. t'Selve heeftmen ghedaen in
het Hertochdom van Brabant int Jaer 1541. ende daer nae / ende son-
derlingh tot Leuven inden voorgaenden Jaere/ daer veel menschen met-
ter doot sijn ghestraft/ende veel veriaecht : eevenwel heeft men aldaer ge-
sien den wasdom van die vande voorschreven Religie. Groote vervol-
ghinghen heeft men voorts gheleert tot Doornijck/Valencijn / Rijssel/
Berghen in Henegouwen/Gent/Brugghe/Ypren/Antwerpen/Brussel/
s'Gravenhaghe in Hollant / ende elders : inde Jaren 1545. 1549. 1551.
1552. 1554. 1555. 1556. ende andere/ maer inde volghende Jaren is men
ghewaer ghewoorden / dat de cloeckmoedicheyt van die gherecht werden/
eene ontallijcke menichte totte selve Religie ghetrocken heeft : jae men

heeft bevonden dat het ghetal van die gesintheyt aller meest is vermeerdert in die plaetsen / daer men de hertste verbolghinghen ghepleecht heeft.

Nademael dan/soo my dunckt/ door exemplen genoech bewesen is den ghestadighen aen was van die vande voorschreven Religie inde Nederlanden/soo moet ick noch voor den dach brengen eene andere groote ende merckelijcke occasie/daer door d'inwoonders vande voorschreven landen in haer voorschreven ghevoelen niet alleen bevesticht ende opgheweckt sijn / maer oock gheleghentheyt ghevonden hebben om haer te voorsien van boecken vande voorschreven leere / ende om daer inne sonder eenich gevaer onder wesen te worden / te weten om dat de selve Religie ende leere naer veel moeyten/Oorloghen/Bloetstortinghen/ende ellenden/ten lesten is aenghenomen ende publijckelick gheoeffent ghewordden in veel machtighe Provintien ende Steden van Duytslant / Switserlant ende Oostlant daer de lieden van dese Landen daghelijcx handelden/dat meer is / om dat verscheyden Princen ende Steden van t'Rijck inden Jaere/ 1530. opentlijck bekentenisse van die Leere voor den Keyser ende Staten vant rijck hebben ghedaen/op eenen Rijcxdach tot Ausborgh. Daer na is ghevolght de veranderinge vande Religie inde Coninckrijcken van Denemarcke/ Sweden/Enghelant/ Schotlant ende andere Coninckrijcken ende Landen: eyndelijck oock in Vranckrijck / nae dat de schrickelijcke vervolginghen ende moorderijen inde voorschreven Landen ghelijcke vruchten voortghebracht hadden als inde Nederlanden: de welcke hier door omcinghelt sijnde van die vande voorschreven Religie. In welcker Landen hare inwoonders dagelijcx verkeerden ende handelden/ soo hebben sy aldaer d'oeffeninghe vande voorschreven Religie ghesien/de predicatien ghehoort/ende sijn ganschelijck onderwesen ende versterct geweest inde voorschreven Leere. Hier toe heeft oock veel gheholpen / dat de Inwoonders vande voorschreven Landen ende Coninckrijcken om den Coophandel daeghelijcks inde Nederlanden verkeeren/ende met boecken ende onderwijsinghen die vanden Lande hebben bewercht ende omghe-set.

Maer wat ist van noode veel te spreken van t'ghene de Nederlanders elders/ende die van andere Landen int Nederlant hebben ghedaen / naedemael het gans kennelijck is/ende by niemant en can gheloochent werden dat inde Nederlanden sedert vijftich Jaren herwaerts/altoos openbare Predicatien in alle talen sijn ghedaen / daer door t'volck inde voorschreven Leere is onderwesen/ende dat een ontallijck ghetal van Pastooren/ Prochiaenen / Monnicken/ ende gheestelijcke Lieden deselve Religie toeghedaen sijn gheweest. Jae datse de selve Leere niet alleen op de Dorpen/ maer oock inde principale Steden/ als Atrecht/Brussel ende allomme elders / met grooten toeloop ende ghenoeghen des volcx hebben ghe-

predickt/

predickt/ende publijckelick gheleert op den Predickstoel/ in Kercken ende Cloosters: de groote menichte van toehoorders in sulcke Predicatien van alle sijden comende / betuyghende dat den meesten hoop / of ten minsten eene groote menichte/de voorschreven Religie toeghedaen waeren / ende hoe wel daer na veel sulcke Leeraers in veel Steden daerom sijn gestraft/ ghevanghen/ ghedegradeert/ ghedoot/ende veel van die verloopen/nochtans ende is haere leere uyte herten vande toehoorders niet uytghewist/ die door brieven vande verbannene haer selven dagelijcx troosteden/ daer van d'exemplen soo veel ende soo wel bekent sijn / dat het niet noodich en dient daer van breeder verhael te maken: ende heeftmen ghesien dat dry soodanighe Monnicken die uyten lande verloopen waren gheweest/ daer nae inden Jare 1566. die Religie toeghelaten sijnde/onder andere binnen Antwerpen publijkelick hebben ghepredickt / van haer Bannissement wederom gheroepen sijnde door die van haere Religie.

Boven ende behalven dese openbaere Predicatien vande gheestelijcke/ soo sijn alle den voorschreven tijdt ghedurende / by ende onder die vande voorschreven Religie ghehouden andere secrete ghemeynschappen/vergaderinghen ende Predicatien / de welcke men noyt teenemael en heeft connen uytroeyen oft beletten/wat neersticheyt ende vervolghinghe datmen voorts ghekeert heeft / sonderlingh niet in ende ontrent de groote ende volckrijcke Steden/ daer sy meynden haere oeffeninghe te connen onderhouden in verborghen plaetsen/ ende op onghewoonlijcke uren/daer uyt men de gheneghentheyt vande ghemeyne lieden heeft connen mercken/ die liever hadden haer selven in ghevaer van lijf ende goederen te stellen/ als d'onderwijsinghe van hare voorschreven leere te verlaten: hoe wel sy tselve deen tijdt veel openbaerlijcker/ende d'ander tijdt veel secreter deden daer van ick zeer veel exemplen soude connen by brenghen/indien de sake niet soo kennelijck en waere dat niemant daer van onwetende can zijn: daerom ick oock de selve voor by gae / om te comen tot mijn Principael verhael vanden voorschreven jaere/ alleenlijck een exempel in plaets van veel andere by brenghende: te weten/dat binnen Antwerpen ten minsten dry sulcke Predicanten opentlijck haere Religie hebben ghepredickt int Jaer 1566. die thien/ vijfthien of twintich Jaeren daer te vooren de selve leere binnen Antwerpen/ende elders int heymelijck hadden ghepredickt/ als by namen/Herman Modet/ Joris Silvain ende Casper vander Hage.

Hierenboven is noch warachtich/datmen ghedurende d'oorlogen vanden Keyser ende Coninc teghen Vranckrijck / tallen tijden gheleden heeft dat de Duytschen in crijchsdienst sijnde/publickelijc soo inde Legers / als Garnisoenen hare Predicanten hebben onderhouden/dewelcke volgende hare ghewoonte aen een yder by haer comende ende verkeerende Gods woort hebben vercondicht / ende haere Religie gheoeffent met kennisse vande Princen vanden Lande / sonder van yemant bestraft te worden. Dat

meer is / t'selve is sonder berispinghe ghedaen / ende onderhouden onder t'regiment van Lazarus Swend binnen Antwerpen / soo veel maenden langh als tselve aldaer ghewreest is beneffens de Coninghinne Marie Regente / int Jaer 1554. in welcken tijdt haer oock verlof wert gheghevẽ vleesch inden vasten te coopen ende eten.

Ende hoe wel my dunckt ghenouch vethoont te hebben / dat dese leere ende religie / diemen nieuwe noemt (en waer van d'openbare oeffeninghe eenighe nieuwicheyt schijnt te hebben) noch van heden of gisteren en is / noch van eenighe nieuwe Gheesten in dese Landen inden Jare / 1566. en is gheplant ende opghericht / nochtans moet ick tot versterckinghe van tgene voorschreven is / hier by voeghen / een groot punct / dat niemant die aldaer verkeert heeft sal connen ontkennen / principalijck die van t'Hof / vanden Raet / Officiers of Richters sijn gheweest / van eenighe Steden / die het alle seer wel weten / ende niet dan te veel gheproeft hebben: te weten / dat langhen tijt te voren / de menichte vande inwoonders vande voorschreven Landen / die de voorschreven Religie toeghedaen waren / so groot ende machtich / ende van soo grooten yver was / ende soo grooten afgrijsen hadde van dat de voorschreven leere soo vervolght wert / ende dat / die de selve beleden / alsoo ghevanghen ghenomen ende ghedoodt werden) datmen tot vele verscheyden reysen ende op verscheyden plaetsen / wel claerlijck heeft connen sien ende mercken / dt contrarie beweghinghe ende gheneghentheyt vande toesienders / het gheruchte ende roep vanden volcke / soo inde condemnatie als executie van velen / ghenoechsaem te kennen ghevende dat sy wel teghens haren danck / ende als overweldicht sijnde / ghedwonghen waren te sien ende dulden soodanigen handel ende schouspel / ende dat sy het altoos niet lijden en souden. t'Welck sy oock op vele plaetsen ende verscheyden tijden te weghe hebben ghebracht / want t'ghemeyn volck heeft hem dickwils vervoordert de ghevanghenissen op te breken / om de ghevanghene te verlossen / de ghecondemneerde metter daet vry te laeten / de justitie te wederstaen / d'Officiers qualijck te tracteren / eenighe reysen de ghevanghene uyt handen vanden Officier ende justitie ontweldighende als sy die meynden ter executie te brenghen. Alle twelc niet dan met groot ghevaer ende perijckel van oploop ende bloetstortinghe gheschiede / soo dat d'Overheyt haer daer teghens met wapenen moeste voorsien.

Hier van sijn my veel exempelen voor de hant / die alle man kennelijck zijn / maer ick en sal daer maer dry of vier verhaelen in plaets van duysent. Tot Leuven heeftmen ten naesten by eene openbare beroerte ghesien so wanneermen aldaer inden Jare 1543. achtentwich of dertich so mans als Vrouwen in haere huysen op eenen tijt gevangen nam / ende eenighe daer nae aenden staeck verbrande: Men heeft oock tot Brussel inden jaere vieren-veertich ghesien de groote murmuratie die aldaer opstont / alsmen

men

men executeerde Joost Insberch ende Gillis Tieleman/om datse de beelden niet aenbidden en wilden/ ende daer nae andermael inden Jaere 58. soo wanneer Gillis ende Anthonis Dedickt aldaer ghedoot werden/om datse inde vergaderinghen van die vande voorschreven Religie gheweest waeren. Het is kennelijck in wat perijckel Doornick is gheweest soo wanneer aldaer de harde verbolghinghen begonsten/daer inne gheexecuteert werden inden Jare 1545. Meester Pieter Bruslp/Pieter Miote/Maria Adriaens ende meer andere/int Jaer 52. Govert Hamel/int Jaer 54. Thomas Calbergen/int Jaer 60. Jan de Lanoy/ende Andries Michielsen/ int Jaer 55. Francoys Barlut /ende met eene seer wreede doot Bertrand de Blas/ int Jaer 62. Alexandre van Aken/ ende vele jonghe dochters/int Jaer 63. Michil Robillard/ Nicaise de le Tombet / ende Rogier van Berghen. Tot Gent en was gheen cleyne beroerte/ soo wanneer in eene bittere verbolghinghe onder veel andere ghedoot werden Marten Huerblach/ Jan le Bocq ende Nicolaes vande Poel int Jaer 45. Die van Berghen in Henegouwen sijn noch wel indachtich vant groot perijckel daer inne sy quamen door de herde Inquisitie/ onder de welcke de doodt hebben ghesmaeckt M. Nicolaes Francoys/Augustin Barbier/ende sijn huysvrouwe int Jaer 49. Jan Malo ende Damiaen Witcocq int Jaer/ 54. mitsgaders Waidrick Carlier / Jan Porteau / Laureys de Schoenmaecker ende Jan Fasseau int jaer 55. Die van Valencijn hebben oock niet vergheten d'oproer dat sy vreesden soo wanneer inde persecutien aldaer ghedoodt werden Gillis Vivier / Jacques ende Michiel le Febure/ ende Michiel de Caignucle int Jaer 51. ende Thomas Montrad int jaer 59. Noch die van Brugghe / soo wanneer al daer gheexecuteert werden Cornelis Volckert/Huybrecht den Drucker / Filibert den Molenaer ende Pierre le Roux int Jaer 52. Die van Rijssel hebben noch wel onthouden/ oft sy bevreest waren / ten tijde dat aldaer ghedoodt wert Robert Oguier met sijn Vrouwe ende twee Sonen inden Jare 56. ende daernae Jaques van Lo / Simon Willemsen / Pierre le Petit / Jan Denis ende Simon Hermansen int jaer 60. Mechelen vondt hem oock niet wel versekert soo wanneermen aldaer de Moeder met haere vier kinderen ghevanghen stelde/ ende corts daer nae Francoys ende Nicolas Thijssen de twee outste Sonen doode / inden jaere 55. Ick soude den Leser moeyelijck ende quellijck vallen soo ick wilde vertellen alle de perijckelen daer inne vele Steden dickwils gheweest sijn ter sake van dierghelijcke executien / jae al en verhaelde ick maer van Antwerpen alleen /daer de Ghemeynte dicwils op de been is gheweest om dierghelijcke bloetstortinghen ende niet teghenstaende dat de Gilden ende Overheyt inde Wapenen waeren / de saecken nochtans dickwils in soo ghevaerlijcken staet ghestaen hebben / datse niet alleen de ghevanghene maer oock haer eyghen leven meynden quyt te gaen. Daer toe dient voor een exempel van verscher memorie / in

plaets

plaets van veel andere/d'executie gedaen inden Jare 64. aenden persoon van Christoffel Fabricius/ die een Carmeliter ghewerſt was / die vande Scherprechter/ſoo hy mette Magiſtraet moſte gaen loopen/om dat tghemeyn volck met ſteenen begonſt te werpen/met eenen poignart vermoort wert ſoo hy aenden ſtaeck ſtondt om ghebrant te worden. Ghelijck oock tſelve aldaer ghebleken is door de beroerten aldaer ont,taen int executeren van Adriaen den Schilder ende Hendrick den Cleermaker int Jaer/ 59. ende cortts daer nae Cornelis Aelwijn ende Herman Janſſen / ende daer te voren Meeſter Jan des Camps ende noch ſeer veel andere / daer van de memorie noch vers is.

Ende alſoomen daer na door vreeſe d'executien int heymelijck ende in de ghevangheniſſe begonſte te doen/ ſoo heeftmen voor de ghevangheniſſen dickwils in die tijden ghehoort groot gheroep/ ghecrijs/ ende vergaderinghen van volc / ſulcx datſe oock op verſcheyden plaetſen de ghevangheniſſen opghebroken / ende de ghevanghene ende verweſene daer uyt ghetrocken hebben / twelck alleman ſoo wel bekent is dat het ghenoech is dat ick het maer blootelijck en verhaele / het welck ick niet en doe met ſulcken meyninghe / dat ick ſoodanich ghewelt ende weghen van faicte ſoude willen prijſen/maer om alleenlijck te thoonen dat door ſulcke middelen gheopenbaert werdt den yver ende jalouſie van tghemeyne volck totte voorſchreven Religie / ende teghens de voorſchreven Placcaten ende vervolghinghen/ ende dat haer ghetal ende ſtoutheyt van dagh tot dagh vermeerderde ende toenam.

Ick ſoude hierenboven door vele andere redenen connen bethoonen, dat deſe nieuwe religie ende opinie voorts altoos haer vervolch ende waſdom inde Nederlanden heeft ghehadt: mitſgaders dat t'ghemeyn volck allomme hem begonſt te beclaghen, ende ſeer quaet te vinden de wreede vervolghinghen ende het dooden van ſulcke, die haer hielden ende verclaerden Chriſtenen te zijn: oock datſe teghens haeren danck leden ende verdroeghen de wreetheydt ende Tyrannije die daghelijcks volghens de bloedighe Placaten voortgheſtelt werde, ſelfs oock vele die noch vaſt bleven byde Roomſche Religie: Maer alſoo dat niet en is het voornaemſte ooghemerck van deſen mijnen arbeyt ſoo ſal ick het laeten blijven by tgene voren geſeyt is, te meer om dat het niet noodich en ſchijnt voorder te bethoonen, t'ghene ſoo ſeer claer ende kennelijck is, dat ſelfs in alle de voorreden ende beghinſſelen vande Placaten, teghens die vande Religie uytghegaen, tſelve beveſticht ende voor warachtich verclaert wort, iae wort voor d'eenighe reden vande voorſchreven Placaten ende vernieuwinghen van publicatien van half tot halven Iare gheſtelt, tſoude oock te vergeefs hebben gheweeſt, ſoo vele ende ſoo dickwils Placaten teghens de voorſchreven Leere wt te geven, ten ware datmen wel onderricht ware geweeſt, dat veel van d'inwoonders vanden Lande daer toe gheneghen waren.

Alle tghene voorſchreven is ſiende ende conſidererende alle die groot te

Hebbe waren by den Prince ende Gouvernante / mitsgaders de Raden vande Provintien ende Magistraten van Steden / selfs oock de Gheestelijcke (die hier van den wijt ende vloeck van alle de weerelt hadden Godt weet te recht oft t'onrecht) ende door de dagheliickse bevindinghe merckende / dat hoemen de voorschreven Leere meer wilde uytroeyen / datse soo veel te meer was wassende / meynende nochtans datter gheen beter remedie en was als de strengicheyt vande persecutien: hebben haer inghebeelt / dat de groote vermeerderinghe van Ketteryen (soo sy die noemen) alleenlijck veroorsaeckt werdt ende voortquam vande slappicheydt / ooghluyckinghe ende medelijdentheydt vande Officieren ende Richters / soo wel int ondersoecken / vervolghen / vanghen ende beschuldighen / als int verwijsen ende doodighen van die van andere Religie waeren.

Ende om hier inne / soo sy verhoopten / goede ordre te stellen / hebbense wel duydelijck doen belasten ende bevelen aende Officiers ende Richters door alle de Provincien / op groote straffen ende correctien / haer te reguleren ende voeghen met alle moghelijcke neerstichеydt / spoet ende strengicheyt nae de voorschreven Placcaten / sonder te moghen veranderen matighen of swaricheyt maecken van eenich het minste punct / t'sy vande swaere straffen / onnooselheyt vanden Persoon / saecke / gheleghentheydt of verdienste / jae dat niemant eenighe maticheyt soude moghen versoecken.

Ende hoe wel sijne Keyserlijcke Majesteyt selfs dese onveranderlijckheyt te zeer hert vondt / ende daeromme beneffens het voorschreven Placcaet / ghegheven ende gheteeckent hadde eene andere zijne verclaringhe vanden sevenen twintichsten January. 1555. hoe ende in wat saecken de Rechters / tot versachtinghe souden moghen verstaen / ende daeromme supplliceren / soo heeftmen evenwel soo veel weten te pracktiseren / dat de voorschreven verclaringhe niet en is ghecomen tot kenuisse vande Officiers / Rechters ende inwoonders vande Nederlanden.

Maer siende datse met sulcken straffichеydt niet en voorderden ende nae haeren sin niet uytroeyen en conden dese soo seer van haer ghehaete Leere / maer dat die onder de Handt meer ende meer opwies: soo hebben sy voor tleste ende uyterste remedie / een middel bedocht / daer door sy dese Religie verhoopten ontwijffelijck te veriaeghen / ende teenemael te verdrucken. Voor seker houdende / soo ras men verstaen soude datse sulcken middel ghebruycken wilden / dat niemandt ter weereldt daer teghens soude derren kicken / of laten blijcken van die ghesintheyt te zijn.

Maer sy sijn wel bedroghen ghewеest in haere hope / ende hebben daer door recht het tegendeel gewonnē / want in plaetse datse haer versekerden / daer door het volck te dwinghen om hare leere te volghen / ende haer als

aen te bidden / ſoo hebbenſe daerenteghen door tſelve middel niet alleen verſterckt ende moet ghegheven aende Sectariſen (by haer ſoo genoemt) maer hebben oock daer door ontſtelt / gheterght ende verbreemt teghens haer voorſchreven voornemen/ende dienvolghende teghens hare Perſoonen ende Leere/die ghene ſelfs/die te voren haer volghden/ haer voorſtonden/ ende haer in grooter weerden hielden / ende ſijn daerenboven daer door ghecomen inden haet ende vloeck niet alleen van tghemeyn volck/ maer oock vande machtighe ende grootſte/ende vande Raden/Magiſtraten/ Coopliedẽ ende Rijckelieden vanden Lande/ daer toe ſy haer voorwaer wel groote ende ghewichtighe oorſaken ghegheven hadden.

Want ſy merckten opentlijck / ſoo ras als tvoorſchreven middel int werck gheſtelt ende ghevolght werdt/ dat ſy alle/ die haere Vryheyt ſoo langhe behouden ende ghehanthaeft hadden / daer door ſouden worden de ellendichſte ſlaven vande werelt / iae datſe niet een ure verſekert en ſouden weſen van haer bloedt ende goet / maer altoos onderworpen den luſt/ende het aenbrenghen van eenen vyant/ benijder/ gierigen ghebuer/ iae vanden ſchelmachtichſten dienaer van haren huyſe. Daerenboven/ dat tſelve middel nootſakelijck ſoude veroorſaken den gheheelen ondergangh van alle deſe Landen/die alleen ſtaen op hare vryheyt ende Privilegien/ende opden Coophandel eñ Frequentatie van goederen eñ perſoonen die aldaer verkeeren ende ghebracht werden / daer door de ſelve tot ſulcken grootheyt ende voorſpoet ſijn gecomen/ ende dat ongetwijfelijck de voorſchreven Vryheyt haer eens benomen ſijnde/de vreemde Coopliedẽ ſouden vertrecken / den Coophandel ende conſequentelijck de Scheepsvaert ende Ambachten ſouden ophouden/ ende tlant ontbloot van volck ende onghebouwt blijven legghen.

In voeghen, datſe volghende de verbinteniſſe ende plicht tot haer ghemeyn Vaderlant, als tot haer ſelven, niet minder doen en conden, als ſodanich voortgheſtelt middel te haeten, ende naer vermoghen door alle goede weghen te beletten vyanden wordende van alle die tſelve voortghebrocht hadden ende vervolgden. Welcker intentie ende opſtel ſy niet meer goet kennen conden, merckende dat ſoodanighe menſchen haer weynich quelden wat verwoeſtinghen ende onheylen over t'Landt, Steden, Heeren, Edele, Cooplieden ende inwoonders quamen, als ſy, ten minſten mochten boven legghen, ende hare bloedighe aenſlaghen uytvoeren.

Tis wel waer, datmen daer nae ghewaer is gheworden, hoe dat tſelve middel vele Iaren daer te voren was gheſocht in te voeren, ende dat de geeſtelijcke daer toe ghemachticht ende ghelaſt waeren niet alleen vande Pauſen van Roomen, maer oock vande Princen ende Gouvernanten van den Lande, tot verſcheyden reyſen, als inde Iaren 1521. 25. 29. 37. 40. 45. ende andere, maer alſoo ſy het niet en wilten of dorſten int werck ſtellen, of publijquelick verclaren, ſoo was daer van onder den volcke weynich geruchts, behalvens alleen byde ghene die daer

van wat ghehoort hadden, ende by de verstandighe die in vreese waren, ende al toos achterdencken ghehadt hadden, datmen teenighen daghe alhier oock soude willen invoeren het exempel van andere Landen daer men dit selve middel int werck ghestelt hadde. Maer int Iaer 1550. den teghenwoordighen Coning hier te Lande eerst ghecomen sijnde, ende aldaer voor toecomende Heere ghehult sijnde, soo ist voor alle de werelt openbaer geworden, door tplaccaet tegens de ketteryen aldoen uytghegheven, dat de meyninghe was, van doen aen tselve middel int werck te stellen, ende openbaerlick in te voeren, ende niet meer int secreet te practiseren, of secrete commissien daer van te gheven; want t'voorsz. Placcaet dat hier van duydelijc was sprekende wert door alle de Provintien gesonden om ghepubliceert te worden. Wilt ghy weten wat dit voor een middel was? ick en sal het u soo ras niet hebben ghenoemt, of ghy en sult terstont begrijpen, hoe veel voor de Landen daer aen gheleghen was, tselve niet aen te nemen, ende wat eene verwoestinghe ghevolcht soude zijn, indien het toegheleaten ende ghedouldet ware gheweest ghelijck men dat wel oordeelen can (leest de Gedructe Historie van d'Inquisitie) uyt de quaelen die andere Landen daer door lijden, die soo groote Privilegien ende Vryheden aen d'een sijde, ende soo herde Placaten aen d'andere sijde niet en hebben, als dese Nederlanden. Om het cort te maken, het was de schoone, heylighe (soo syse noemen) kerckelijcke Inquisitie, ghelijck die in Hispanien, Indien, Portugal, ende in een deel van Italien wort ghepractiseert, of ten minsten, ghelijck die inde Pauselijcke rechten is inghestelt, ghelijck eenighe dat naderhant hebben willen herdoopen, hoe wel daer niet veel onderscheydts en is, van d'een en d'andere, dan voor soo veel als het den Bisschop ende Inquisitie meester, of hare ghecommitteerde ghelieft te matighen.

Soo waerense dan van goeder meyninghe d'Inquisitie in goeder maten in te voeren door de Gheestelijcke, ende met eenen in aller herdicheyt de wreede Placaten int stuck vande Religie ghemaeckt, door de weerlijcke Officiers ende Rechters ter executie te doen stellen. t'Welck eenmael ontdeckt sijnde door tvoorschreven Placcaet (twelck in eenighe Steden ende Provintien lichtveerdelijck ghepubliceert zijnde, sonder tselve naer ghewoonte, rijpelijck t'overweghen) heeft terstont door t'gansche Landt veroorsaeckt eenen grooten schrick, vreese, ende opspraecke, om de redenen boven verhaelt: daer door eenighe Steden, de saecke van na by wel insiende, vertrocken ende int ghestelt hebben t'voorschreven Placcaet aen te nemen, of te laten publiceren, ooghenschijnlijck siende dat haren ondergangck daer na volghen soude. Besonder soo wanneer sy verstonden dat die van Antwerpen swaricheyt maecten van tvoorschreven Placcaet aen te nemen, ende te laten publiceren, iae dat meer is in oppositie versochten gehoort te werden, want soo ras als men aldaer tijdinge had van tvoorschreven Placcaet, heeft de Magistraet ende Raet der voorschreven Stadt de saecke rijpelijck overwoghen, ende bevonden dat gheensins Raetsaem

was tselve toe te laeten of aen te nemen / voorsiende als sy anders deden/
datter niet te hopen of verwachten en was als gheheele verwoestinghe/
depopulatie / ondergantck ende ellende: daer van haer de beghinselen al-
reede verthoonden/want de Coopliedeu van tvoorschreven Placcaet ken-
nisse ghecreghen hebbende/ maeckten terstont ghereeschap om te vertrec-
ken/den handel stondt stille / daer en wert ghecocht noch vercocht/goede-
ren gesonden noch ontboden/den prijs van Huysen verminderde/ de hant
wercken stonden stille/ende d'Ambachtslieden sonder gelt/ so datmen den
ondergauck vande Stadt als voor de deure sach.

T'welck d'Overheydt merckende / ende om niet alleen te verthoonen
maer oock te bethoonen de hoothdringhende redenen van hare weyghe-
ringhe/hebben eenighe uyt hare vergaderinghe ghecommitteert om per-
tinente informatie te nemen van alle d'inconvenienten die alreede door
vreese vande inquisitie waren overcomen/ende naer alle ghissinghe noch
meer te verwachten stonden / de welcke in alle neerstichheydt onder eedt
gheexamineert hebben een zeer groot ghetal vande voornaemste Bor-
ghers/ Coopliedeu ende andere Inwoonders / ende de verclaringhe der
selver by gheschrift ghestelt. Welcke informatie met eene langhe deduc-
tie/soo uyte voorschreven verclaringhe/ als uyt het Placcaet / Instructie
vande Inquisitie-meesters / Privilegien ende Vryheden vanden Lande
ende Stadt/ genomen ende door een die in eedt vande voorschreven Stat
was in ordre ghestelt / hebbense daer nae door hare ghedeputeerde aende
Coninghinne Maria van Hongrijen/ Hoogher ghedachten / die doen ter
tijdt van weghen de Keyserlijcke Majesteyt Gouvernante van dese Lan-
den was / overgheghevén / ende aende selve ende d'andere Heeren ende
Raden / verthoont d'onheylen die daer van te verwachten stonden/
midtsgaders oodtmoedelijck ghebeden dat haer ghelieven soude de saec-
ke by sijne Keyserlijcke Majesteydt te middelen / op dat soo eene ver-
maerde ende schoone Coopstadt niet belast ende bedorven soude wor-
den door d'Inquisitie / daer van ende vande Gheestelijcke Jurisdictie sy
altoos vry was gheweest/ende volghende haere Privilegien vry behoor-
de te blijven.

Den Raet van Brabant dese saecke rijpelick overleght hebbende, heeft hem
als doen verclaert voor de Vryheyt vanden Lande, ende teghens de voorschre-
ven Inquisitie ende Placcaet, die van Antwerpen in haer voornemē sterckende.
Van gelijcken d'andere Steden van Brabant, volghende d'exempel van Antwer-
pen, hebben tvoorsz. Placcaet niet laten publiceren. Om cort te maken, de clach-
ten ende remonstrantien, benautheyt, ende murmuratie van groot ende cleyn,
zijn soo groot ende alghemeyn gheweest, datmen voor oogen sien conde de ver-
woestinghe ende gheheel verderf vande Steden ende Landen, soo men d'Inqui-
sitie invoeren wilde. Waerom de voorsz. Gouvernante, bethoonende de goede
affectie ende liefde die sy tot twelvaren van haer Vaderlant droegh, de moeyte
ghenomen

ghenomen heeft in eyghene Persoone te reysen by den Keyser haeren Broeder, inden Iare 1550. die inden Rijcx dagh tot Ausbourgh was, ende heeft by zijne Majesteyt soo veel verthoont, ende te wege ghebracht, dat tvoorschreven Placcaet is verandert, ende in vele Artijclen versacht, selfs daer uyt latende al dat d'Inquisitie aengingh, ende is d'Inquisitie altoos daer nae van alle d'inwoonders vanden Lande, groote ende cleyne, van wat ghevoelen datse oock waeren, voor een groote afgrijsselickheyt ghehouden, achterlatende dan tvoorschreven Placcaet in April 1550. ghemaeckt, soo is in dese Landen t'Placcaet ghepubliceert dat tot Ausborgh in September daer nae is ghemaeckt. Hoe wel de publicatie van dien binnen Antwerpen noch sonder swaricheyt niet toe en gingh, overmits datmen ghewaer wert dat aen eenighe Theologanten onder de hant secreten last ghegheven was om Inquisitie-meesters te zijn, tot dat ten lesten die van Antwerpen door brieven vanden Cancelier van Brabant versekert zijn dat sy met gheenerhande Inquisitie belast souden worden, maer dat haere cooplieden ende inwoonders gehanthaeft souden worden in haere oude Vryheyt ende executie, daer van sy ooc, voor ende aleer de voorschreven publicatie toe te laten, expresse acte van Protestatie hebben ghenomen.

Ende hoe wel hier door de beghonste opspraeck ende beroerte te neder ghelevdt ende ghestildt werdt / nochtans is daer nae inde herten vande Nederlanders int Generael / den haet / weer sien ende schrick vande Inquisitie / vande vervolghinghen / ende niet alleen vande Persoonen / maer oock vande Leere vanden Gheestelijcke / ghebleven / vermeerdert ende toeghenomen / ende heeft haer de Gemeynte in grooten ghetale begeven tot d'andere Leere. Waer toe sy te meer beweecht zijn / siende ende bevindende dat seer corts daer nae / niet teghenstaende de voorschreven swaricheden ter saecke vande ghedreyghde Inquisitie ontstaen / ende datmen soo opentlijck bethoont hadde / dat d'Inquisitie int Lant niet en conde gheduldet werden / sonder tselve inden gront te bederven: die ghene die vanden Paus ende Keyser int heymelijck commissie als Inquisitie-meesters hadden / niet op en hielden by alle middelen haeren last int werck te stellen / niet alleen by haer selven / maer oock door andere Gheestelijcke persoonen / by haer in haere plaetse als ghesubdelegeerde ghesubstitueert / eenighe vande welcke haer vervoordert hebben haeren last in eenighe Provintien uyt te voeren daer tvoorschreven Placcaet inde maent April uytgegeven ende ghepubliceert was / met alle quellinghen / vervolghende ende ghevanghen nemende vele lieden / in sonderheyt in Vlaenderen / Hollant / Henegouwen / Arthois / Doornic / Rijssel ende elders / tot groot hertenleet ende murmuratie vant volck / siende die aen deen sijde groote wreetheydt / gierichevt / onstantvasticheyt / ende vreemde manieren ende practijcken vande Inquisitiemeesters / ende aen d'andere sijde dat haer lant door sulcken voortstel van volc / hantwerc ende rijcdom ontbloot wert / gelijc dat t'Nederquartier van Vlaenderen ende andere Landen wel gewaer geworden zijn.

d'Inquisitie-meesters niet teghenstaende verdructen de gemeynte meer ende meer/dewelcke ter contrarie de selve daeghelijcx meer was hatende ende versoeyende/niet haer alleen maer oock alle d'andere Gheestelijcke/ daer door hare leere grootelijcx afnam ende de andere Leere was toenemende: principalijck nae datmen ghewaer wert/dat niet teghenstaende de publicatie van tvoorschreven Placaet in Brabant ende elders verhindert was/dat even wel d'Inquisitie Meesters ende Gheestelijcke/haer beste waeren doende/het effeckt van dien te voorderen ende te doen vanghen ende executeren de ghene die van ander ghevoelen waren/seyndende tot dien eynde aende Officiers vanden Landen/secrete instructien ende waerschouwinghen/welcken volghende sy dickwils verscheyden Persoonen ghevanghen naemen/eenighe vande welcke daer nae verwesen ende ghedoot werden/andere als ontschuldich vry ghelaten. Dat meer is een van haer heeft hem soo verre vergheten/dat hy inde vergaderinghe vande Magistraet van Antwerpen/heeft derren segghen ende staende houden/dat hy ende d'andere Inquisiteurs macht hadden/niet alleen om inde voorschreven Stadt te comen/maer oock om haren last aldaer tachtervolghen ende uyt te voeren/ende ondersoeck ende informatie te nemen vande ghevanghene ende andere/sulcke alst hem beliefde/hoe wel het hem by de Magistraeten niet toeghelaten maer wel expresselijcken verboden was/dese verbremdinghe der herten/haet ende opspraeck des volckx is merckelijck vermeert int Jaer 1555. soo wanneermen quam te verstaen de loose treken die sy ghebruyckt hadden. Want alsoo sijne Keyserlijcke Majesteyt door swackheyt des Lichaems/ghesint sijnde nae Spaignen te vertrecken/int selve Jaer sijne Staten ende Prouintien van Nederlant overghegheuen hadde aen sijnen Sone/die teghenwoordelijck Heere daer van is/ende dat ouer sulcx elck een die eenich ampt ende last hadde van sijne Keyserlijcke Majesteyt/sijne commissie te Hove most ouerbrenghen/ende eene nieuwe vanden nieuwen Heere vercrijghen/soo hebben oock t'selve ghedaen de voorschreven Inquisitie-meesters/maer sy ende eenighe andere/hebben soo wel hare Personnagie weten te spelen/ende so veel te practiseren/datse in plaetse van secreten last die sy te voren hadden/alleen op hare persoonen luydende/opene brieven van Placcaete vercregen/by de welcke allen Officiers ende Richters belast werdt/de voorschreven Inquisitie-meesters int uytvoeren van haren last by te staen ende te helpen/welck Placaet uytgesonden wert om ghepubliceert te werden/op hope datmen het allomme soude doen publiceren/sonder seer nauw daer op te letten/ghelijckmen lichtelijck doet andere ordinarisse bevelen: te meer om datmen nu alreede langhe vande Inquisitie niet meer vermaent en hadde/principalijck in Brabant: maer desen loosen vondt is ter contrarien haer teghens de schenen ghespronghen. Want de Regeerders ende Raet van Antwerpen (dien dit Placcaet seer vreemdelijck in handen ghesteken was)

steken was) en sijn daer mede soo lichtveerdelijck niet voortghevaren/als men wel ghemeynt hadde/ maer tselve wel rijpelijck overweghende/ende groote swaricheyt daer inne vindende/hebben de publicatie van dien uyt ghestelt/ende hare ghemachtichde te Houe ghesonden / om te verthoonen ende de memorie te ververschen / van tghene belanghende dit punt vande Inquisitie haer int Iaer 1550. belooft was : ende datse daerom tegenwoordelijc soo danich een Placcaet niet toe en laten mochtẽ/maer versochten daer teghens ghehoort te worden: of ontslaghen te worden van haren eedt/om de groote tempeesten wille die sy aenstaende saghen : Welcke gedeputeerde eyndelijck te Hove aen velen so breet de sake hebben verthoont dat tselve Placaet terstont door beslotene brieuen is inghetrocken/niet alleen tot Antwerpen maer oock inde andere drie groote Steden van Brabant/soo datse voor die tijt daer mede niet voorder ghequelt en zijn. Hoe wel dese prackttijcke soo wel ende hæstelijc voorgecomen ende belet was/ nochtans en is die soo secreet niet ghebleven of sy en is tot kennisse vande Ghemeynte ghecomen/ door dien dat/ eer de brieuen van reuocatie opt aenhouden van die van Antwerpen afghevéerdicht waren tvoorschreven Placaet/sonder nauw daer op te letten/tot Leuven ende s'Hertogenbosch alreede was ghepubliceert. Daer uyt dan vele zeer wel merckten dat de meyninghe ende voornemen gans ende gheheel was d'Inquisitie ter eerster goeder gheleghentheyt ende vredelijcken tijdt in te voeren / hoe wel men het selve doen ter tijdt/ende daer te voren / was ghedwonghen ghe-weest te dissimuleren / om datmen inde Oorloghen van Vranckrijck die thien Iaren achter een hebben gheduert / vannoode hadde d'assistentie ende contributien vande Ondersaeten / voornemelijck van die van Antwerpen.

De herten ende affectien dan vande Ondersaten ende inwoonders vande Nederlanden grootelijckx ontstelt zijnde/uyt saken voor verhaelt/ende andere meer die hier niet te passe comen/soo is noch inden Iaere 1559. eene seer groote oorsaecke ghevolcht daer door de herten vande Ghemeynte noch meer verbreemt zijn / siende datmen daer door niet alleen en sochte haer te verdrucken/ende hare oude Vryheyt in gheestelijcke saecken te benemen/maer oock haer te Tiraniseren / ende onder de voet te treden hare Privilegien ende Vryheden in weerlijcke saken / ende dat door wapenen ende ghewelt van vreemde garnisoenen. Het welck aldus toeginck. Alsoo de Coninck de regeringhe der Nederlanden aenghenomen hebbende/ hem aldaer vier Iaren langh was onthoudende/ soo zijn den selven tijdt ghedurende inde selve Landen ghebleven ontrent vier duysent Spaensche Soldaten/soo vande ghene die met sijne Majesteyt uyt Hispanien ghecomen waren/als andere: de welcke van wegen sijne Majesteyt op de Fronteren van Vranckrijck gheleyt ende by sijne Majesteyt betaelt werden. Ende alhoewel t'Lant rontomme daer over seer was claghende / nochtans/

tans/om datmen anders niet en dochte/ als datse ergens gheempleyeert
souden worden ter wijlen sijn vertrec des Coninckx naer Hispanien ver-
wachten/ende datse hem als dan voorts souden gheleyden/ soo en is daer
over int ghemeyn niet gheclaecht/tot den Jare 1559. toe/soo wanneer zij-
ne Majesteyt soude vertrecken/alsoo men als doen ghewaer werdt dat de
meyninghe was de voorschreven Spaensche Soldaten met haere Capi-
tainen hier int Lant te laeten / ende haer in handen te stellen de sterckste
plaetsen des Lants / sonder die ghelijckmen plach den inghebooznen te
betrouwen. Jae dat meer is / dat veel Spaignarts haer alreede beroemt
hadden verscheyden Casteleynschappē, Gouvernementen / Staten / amp-
ten ende Officien vanden Lande te sullen vercrijghen.

Dit heeft een groote opsprake ende murmuratie ghemaeckt/ niet al-
leen onder tghemeyn volck ende inwoonders vanden Lande / maer oock
onder lieden van State/Raden ende Magistraten / mitsgaders oock on-
der de Edele ende Heeren vanden Lande / om dat haren eedt ende plicht
totten Lande niet toe en laet met stilswijghen te passeren/ tgene soo blijc-
kelijck strijdende is teghens de Privilegien / Vryheden / ende Costumen
vanden Lande. Veel oock beelden haer vastelijck inne dat dit ten deele
ghepractiseert werdt/ om naderhant inde voorschreven Landen d'Inqui-
sitie ende voordere slavernije met ghewelt in te voeren.

Om hier inne te voorsien hebben de Staten Generael / juyst ten selven
tijde dat zijne Majesteyt soude tschepe gaen / in haere vergaderinghe tot
Gent/daer zijne Majesteye sijn afscheyt nam / haer verclaerende de rede-
nen van zijne Reyse/ende dat hy haer tot Gouvernante in plaetse vanden
Hertoch van Savoyen was laetende zijne Suster de Hertoghinne van
Parma / op staenden voet eene requeste ghemaeckt ende overgheghevEn
daer by sy verthoonden de voorschreven swaricheden/ende versochten dat
zijne Majesteyt de Spaensche Soldaten / soude willen wechnemen ende
naer Spaignen voeren / sonder die int Landt te laten / twelck versoeck
hoe wel het ten eersten seer vreemt docht voor den Coningh/ siende noch-
tans de groote instantie ende vervolgh van sijne Staten ende Ondersae-
ten/verstaende oock dat andersins tgheheel Lant bedorven ende verwoest
soude werden / ende dat den Hertoch ende Hertoghinne ende de Gouver-
neurs ende grootste vanden Lande/ het blijven vande voorschreven Sol-
daten seer onredelijck ende qualijck gesondeert vonden/soo heeft hy noch-
tans ten lesten gheaccordeert ende belooft datse vertrecken souden / maer
niet teghenstaende heeftmen ghesien hoe langhen tijdt daer nae de voor-
schreven Soldaten aldaer ghebleven zijn / hoe veel listen men voorghe-
went heeft om die aldaer te behouden/hoe veel schattinghen men daerom
omgheslaghen heeft / ende wat voor eene plonderinghe ende verdruckin-
ghe sy over het Lant ghebrocht hebben voor haer vertrec. Waer van men
openbare Remonstrantien uytgheghevEn heeft/ van dat haeren aenslach
gheheel

gheheel anders was / ende dat sy noch soo ras niet vertrocken souden
hebben / soomen haer teghens den Turck op de Frontieren niet en hadde
t'employeren ghehadt / twelck niet dan te meer de herten des volckx ver-
vreemt heeft.

De vreese / van datmen daeghelijcx de voorschreven soo seer hatelijcke
Inquisitie sochte in te voeren / is grootelijcx vermeerdert ende dieper in-
ghewortelt inde herten van alle man / soo wanneer men ghewaer werdt /
dat by sijne Majesteyt al voor sijn vertreck aengheehouden ende vervolgt
was t'stuck vande Religie / soo wel int ghene de Magistraten als dat de
Geestelijcke aengaet / want soo veel den weerlijcken Rechter aengaet / na-
demael datmen tot noch toe door geene verbolgingen de voorschreven do-
linghen ende ketterijen soo sy die noemden hadde connen uytroeyen : soo
heeftmen van weghen sijne Majesteyt aen alle Raden / Officiers / en Rech-
ters uytgegheven seltere geboden / instructien / ende brieven soo uyter ma-
ten streng ende wreet / om al die sy Ketters noemen / te villen en braeyen /
dat / die deselve gesien ende gelesen hebben / haer niet ghenoech en hebben
connen verwonderen / hoe het mogelijck was / dat een menschelijc hert soo
grooten onmenschelijchept / bloetdorsticheyt ende wreetheyt hadde connen
imagineren. Voor de Gheestelijcke soo veel haer aengaet / naedemael de
ervarentheyt bewesen hadde / dat niet teghenstaende alle aenslaghen tot
dien eynde sedert veertich Jaeren herwaerts beleyt / niet moghelijck en
was ghewest d'Inquisitie aldaer in te voeren / heeft men de sake soo we-
ten te vermommen datmen gheen twijffel hadde van alles te boven ende
tot zijn vermeten te gheraken : nochtans onder een ander pretext / van de
saecke soo loosselijck te beleyden / dat de menschen inde slavernije vande
inquisitie vallen souden / eer sy het weten souden / heeftmen subtile mid-
delen int werck ghestelt / naedemael datmen by experientie gheleert had-
de / dat het niet opentlijck te weghe ghebracht conde worden. Waer van
eenighe vande voornaemste Gheestelijcke / die seer groot by den Coninck
waren / haeren mont niet en hebben connen toe houden / maer hebben wel
duydelijck haer daer van beroemt teghens eenighe vande voornaemste
Heeren vande Nederlanden.

In sulcker voeghen is de sake beleyt / datmen aenden Paus ghesonden
heeft ende verthoont dat het Nederlandt in weynighe jaeren herwaerts
zoo grootelijckx vermeerdert was van volck ende macht (het welck wel
waer was / soomen het hadde connen gade-slaen) dat de Diocesen
ende Bisdommen vanden Lande / haere quartieren soo wijdt hadden /
dat het niet moghelijck en was dat soo weynich Bisschoppen / be-
hoorlijcke sorghe voor haere Schapen souden connen draghen / met
meer andere ende dierghelijcke schoone redenen / daeromme men zij-
ne heylicheydt bad (als eenen Oppersten goeden Herder) daer in
sie te willen voorsien / de Oude Bisdommen verdeelende ende ver-

anderen/ende nieuwe Biſdommen ende Aertſ-Biſdommen inſtellende in
de principale Steden / bevelende dat ſoo om de nieuwe Biſchoppen t'on-
derhoudẽ/als om de oude/diemen voor een deel hare Jurisdictie vermin-
deren ſoude te vreden te ſtellen / inghenomen/ gheapproprieert/ ende ver-
eenicht ſoude worden / het incomen / niet vande minſte of armſte / maer
vande rijckſte ende machtichſte Abdijen/Prooſdijen/ ende beneficien van-
den Lande. Dit wert ſtracx ſoo al gheaccordeert ende ghepaſſeert/ ſonder
dat d'oude Biſchoppen daer op eens ghehoort waren/ſonder dat d'Onder-
ſaten dat verſocht hadden of daer van eens aengheſproken waeren / ſelfs
ſonder eens advijs te nemen vande Gouverneurs vande Provintien/Rid-
ders vander ordre / of Raden van State (ten waere van ſulcke die ſelfs
nieuwe Biſchoppen ſochten te weſen) of andere Raden vande Provintien
oock ſonder de Staten van elcke Provintie of Magiſtraten vande Ste-
den daer inne te laten bewilligen/of daer van eens t'adverteeren / daer
uyt elck een van verſtant oordeelen mach of hier inne wettelijck ende ſoo
het behoort is gheprocedeert of niet.

Voor plaetſen van reſidentie van nieuwe Eertſ-Biſſchoppen / werden
vercoren de Stadt van Mechelen/ gheleghen midden in Brabant / die te
voren onder tBiſdom van Luydic was/om te ſijn de Moeder Stadt van
alle d'andere/Camerijc ende Vtrecht/ beyde van te voren Biſſchops Ste-
den / daer van Camerijck was onder den Eertſ Biſſchop van Rijms in
Vranckrijck/ende Vtrecht onder den Eertſ-Biſſchop van Colen. Voor de
nieuwe Biſſchoppen in Brabant/Antwerpen ende s'Hertoghenboſch(die
te voren reſpectivelijck onder Camerijck ende Luydick waren)in Vlaen-
deren Gent/ Brugghe(alle beyde onder t'Biſdom van Doornick)ende Y-
peren/hoe wel dat van Yperen te voren al op wegh was/ als geweeſt zijn
de onder Terowanen in Vranckrijck dat doen ter tijt verdeſtrueert lach.
In Artoys beneffens Atrecht/ een out Biſ dom/ S. Omer dat onder Te-
rouenne geweeſt is. Int Graefſchap van Namen de Stat Namen / die te
voren onder Luydic was. In Holiant Haerlem. In Zeelant Middelborg/
beyde te voren onder tBiſ dom van Vtrecht/in Vrieſlant Leeuwarden eñ
Groeningen die oock onder Vtrecht geweeſt waren/in Gelderlant Roer-
monde te voren oock onder Luydick/ende in Overyſſel Deventer dat on-
der Vtrecht plach te weſen. Ick ſtelle hier de reſidentien plaetſen vande
nieuwe Biſſchoppen gheheel int langhe / om dat hier na breeder verhael
ghemaeckt ſal werden van t'vervolgh van deſe ſaecke / in elck een vande
voorſchreven Steden/ ende om dat deſe veranderinghe ende nieuwicheyt
meer opſpraecke / verbitterheydt ende murmuratie ghemaeckt heeft als
eenighe andere vande oorſaken voorverhaelt: Jae met haer inghebrocht
heeft een apparent ghevaer van oproer ende troublen / indien men de
voorſchreven nieuwe Biſſchoppen terſtont hadde willen inſtellen/ gelijck
dat de Ghemeynte op verſcheyden plaetſen opentlijck verclaert heeft/

Daeromme

daeromme is de saecke soo staende ghebleven ende tot noch toe allomme niet int werck ghestelt.

Om de voorschreven redenen/ sal ick breeder verhalen wat abdyen gedestineert waeren om byde nieuwe Bisschoppen of Eerts-Bisschoppen gheincorporeert te worden / voor de Eerts-Bisschoppen waeren ghenomineert/te weten voor Mechelen/ Affligem / de rijckste abdye van Brabant die s'Jaers wel vijftich Duysent Rens guldens incomen hadde / voor Utrecht de Proosdye ende Eerts dekenschap van S. Salvator. Voor de Bisschoppen/ende eerst voor Antwerpen d'abdye van S. Bernart / voor s'Hertoghenbosch/Tongerloo / voor Gent S. Babo / voor Brugghe de Proosdye van S. Donaes/voor Yperen S. Martin/en voor S. Omer S. Bertin / ende de Proosdye van die plaetse Voor Namen de thienden vande Abdyen ende Cloosters van tselve Graefschap voor Haerlem d'Abdye van Egmont / voor Middelborch S. Pieters/voor Leeuwaerden Mariengarde ende Ludden/voor Groeninghen Golwe rt/ voor Ruermond de Reguliers/voor Deventer de Proosdye van S. Lieven.

De redenen waeromme tvolck hem soo zeer ontstelt ende ghemurmureert heeft teghens dese inventie/ waren seer vele/daer van de principaelste zijn/dat het eene ongehoorde nieuwicheyt was/die sonder aduis vande Steden/Landen/ende Staten voorts ghekeert wert/daerom daer van anders niet als groote inconuenienten te verwachte stonden/dat de Fondatien vande voorouders daer door verandert werden: dat het lant ontbloot wert van oude Abdyen ende de Cloosters van hare gheiwoonlijcke preeminentien / dat de vergaderinghe van Staten metter tijdt vermeestert soude worden by de Bisschoppen (die oock vreemdelinghen souden moghen wesen) ende dat de goederen vande Cloosters in vreemde handen souden comen/dat de groote aelmoessen ende giften (diemen soo lange inde voorschreven Abdyen seer mildelijck uytgedeelt hadde tot groot soulas ende troost vande arme lieden) souden come op te houden/ alles rechtuyt strijdende teghens de kennelijcke Vryheden / Costuimen ende Privilegien vanden Lande. Daerenboven ende insonderheyt en conde niemant dese saecke anders verstaen of begrijpen/als datmen onder den deckmantel van nieuwe Bisschoppen / bedeckt ende schuylende hielt de soo goede ende by haer soo seer beminde inquisitie/ ende datmen de selve onder sulcken momaensicht opt tonneel socht te brenghen/ende hoe wel men groote moeyte dede/om dit ghevoelen ende vreese wech te nemen/nochtans en condemen hen dat upten hoofde ende fantasye niet brenghen / niet alleen vanden volcke/ maer oock vande Staten/ Gouverneurs ende Magistraten vande Provintien ende Steden / voornementlijck om dat by claere aduisen ende consultatien van seven Cardinalen/van Roomen / mitsgaders by den inhout vande bulle des Paus was blijckende / dat het doelwit ende ooghmerck van dese veranderinghe sagh op de inquisitie / ende

dat elcken Bisschop neghen prebenden soude moghen gheven in sijne cathedrale Kercke/ daer van de possesseurs ghehouden souden wesen hem by te staen int stuck vande Inquisitie / ende de selve door zijn gheheele diocese te voorderen: Jae twee van dien souden Inquisiteurs selve zijn / welcke consultatien ende Bulle ghecomen sijnde inde handen van velen/soo is de voorschreven inbeeldinghe int hooft van elck een soo vast gheprent datse die voor gans seker ende vast hielden. Te meer om datmen ghesien heeft/ dat bynae alle de ghene die ghedenomineert waeren om nieuwe Bisschoppen te zijn / waeren ten deele Inquisiteurs of Theologanten van Leuven/ ende d'andere / onbequaem om Godts woordt te predicken (hoe wel datmen voorgaf dat het daerom meest te doen was) ende meer ervaren in saken van Hoven van Princen/Landen/ende Steden/ghelijck daer waren de Cardinael Granvelle gedesigneert Ertsbisschop van Mechelen / de President Viglius / die Bisschop van Gent soude wesen/ ende de Cancellier Nigri Bisschop van Antwerpen/ die nochtans een Fransman was ende de Duytsche tale niet en conde.

Hier door is de verbreemdinghe murmuratie ende verslaghentheydt die aldaer inde Jaren 1549. ende 1550. gheweest was / niet allen wederom opghestaen/maer veel meer vermeerdert ende versterckt / om datmen claerlijck oordeelen ende mercken conde / datmen in sulcker voeghen het Lant sachte te bedrieghen / ende inden onverdachten strick te brenghen niet ophoudende tot datmen t'selve door d'een of d'ander middel onder t'Jock vande soo zeer ghevreesde ende ghehaete Inquisitie soude gebrocht ende d'Inwoonders daer door meer als tot Slaven ghemaeckt hebben. Welcke passie ende bitterheyt dagelijcx te meer was toenemende om datmen te Hove noch goet ghehoor/noch hope gheven en wilde/ Godt ghevе wat Remonstrantien of clachten men daer over dede/ maer daer en tegen verthoondese aldaer ghenoech datse in alle manieren daer mede door wilden gaen/eñ de sake tot een eynde na haren gewenschten wille brenghen.

Ghelijck oock veel vande nieuwe Bisschoppen datelijck inghevoert werden / ende inde Possessie ghestelt vande Kercken daer toe vereyt / sonder eenigh consent of approbatie te voorderen vande Steden / maer wel beloofdemen haer goude berghen op dat sy te vreden souden zijn. Op deser voeghen is/boven ende behalven den Bisschop van Yperen / inghevoert/ den Bisschop van Brugghe / den Bisschop van Namen / den Bisschop van S. Omer/den Bisschop van Haerlem/den Bisschop van Middelborch / achter nae oock den Erts Bisschop van Mechelen / ende ten allerlesten/maer langen tijt daer na/den Bisschop van s'Hertogenbosch: alles met groot ghebaer van oproer ende oploop vande Inwoonders der voorschreven Steden/ de welcke door hare ongestelthevt ende murmuratie genoech opentlijck te kennen gaven dat het haer teghens de borst was alsoo overweldicht te werden.

Men

Men sorde tselve oock wel inde andere Steden ghedaen hebben/ maer men en dorste het niet beghinnen / om dat de ghemeynte der selver veel vrymoediglijcker verthoont hadde / datse niet lijden en soude alsoo teghens haere oude vryheydt ghepreiudicieert ende ghetiraniseert te worden van dese nieuwe Bisschoppen/Inquisiteurs ende Gheestelijcke Rechters / jae soo verre / datse onder malcanderen raet sloeghen ende seyden dat het beter ware de selve/als sy hare incomste souden doen/doot te slaen ende gelijcke dreygementen meer. Den af sien diemē getregen hadde vande Gheestelijcke ende hare Leere / wert hier door soo zeer vermeerdert soo inde Steden als voorts allomme inden Lande/dat het grootelijcx te verwonderen is/dat van die tijt af de Gemeynte uyt eene wanhope ende onverduldicheyt tegens de Geestelijcke haren haet niet tsamen uytgespogen en heeft eñ met eenen oploop alles van onder tot boven toe omgeworpen.

Ghedurende dese swaricheden ende verwerringhe vande leecken/ over d'inboeringhe van dese nieuwe Bisschoppen/(daer door de Geestelijcke in eenen onversoenlijcken haet quamen) soo en bleven de Gheestelijcke selfs onder malcanderen niet eendrachtich : maer d'oude Eerts-Bisschoppen ende Bisschoppen/ den welcken men een deel van hare preeminentie ende ghebiet af nam/die oock ten deele onder t'Keyser-Rijck ende Princen des Rijcx waren/mitsgaders ooc de Capittelen ende Prochie kercken diemen erigeerde tot Cathedrale Kercken / ende de Abdijen ende Prebenden diemen uit gheheel of ten deele incorporeerde of op stockte/ hebben haer hier over seer beclaecht/d'eene datmen t'Keyser-Rijck zijne Landen ende haer hare Jurisdictie benam / d'andere datmen haer sochte in eene nieuwe slavernije te brengen eñ haer goet te benemen eñ questieux te maken hare oude welgefundeerde possessie eñ exemtie sonder eenige redene/ als alleen om t'particulier profijt eñ bate van eenige sollicitanten/ daer van sy dan hare clachten eñ lamentatien allom zeer veel maecten/eñ het volc te meer ontstakē eñ ophitstē/tegēs die gene die dese nieuwichz sochtē in te dringē.

Onder andere Gheestelijcke die haer hier over beclaechden / sijn uit besonder geweest de dry Abdijen in Brabant/als voor eerst Tongerloo ende S. Bernaert/ende daer nae oock Affligem/ om dat hare Abten d'een nae d'ander overleden zijnde/ sy tot t'verkiesen van andere Abten volgens de Costumen ende Privilegien van hare Abdijen niet gheraken en conden/ wat vervolg datse daerō te Hove deden eñ hoe wel de Cācelrije van Brabant in haer faveur advis gegeven hadde. Waerom sy hare clachten gedaen hebben aen d'Abten van d'andere Abdijen/ eñ daer na ooc aen d'Edele eñ groote Steden van Brabāt/ die de dry Staten van Brabant representeren/eñ versochten datse haer soudē willen voegen/ende gesamenderhant vande Gouvernante versoecken van Abten te mogen voorsien worden na behooren/twelck sy gedaen hebben/ maer hebben niet vercreghen om dat de Gouvernante haer excuseerde van dat t'selve in haere macht

niet en was / maer dat de Coninck diergelijcke saecken voor hem behouden hadde. Oversulcx hebben sy haere ghedeputeerde in Hispanien by sijne Majesteyt ghesonden / die aende selve in persoone overgheghheven hebben eene deductie ende verhael in gheschrifte / hoe dat het niet alleen teghens recht ende redene maer oock tegens de Privilegien / soo van Brabant int ghemeyn / als vande voorschreven Abdijen int besondere soude wesen / datmen die soude willen onderworpen ende brenghen onder andere Regeerders / ende haer haere ghewoonlijcke vrye verkiesinghe benemen / elck punt int besondere int langhe bewijsende / op welcke requeste de Coningh corts daer nae aende voorschreven ghedeputeerde antwoort ende appostille by gheschrift gheghheven heeft / inhoudende in substantie / Nihil, ende datse haer behoorden te vreden te houden Abten hebbende / iae grooten danck weten / datmen haere Abten met eenen Bisschops mijter vereerde / met dese antwoort zijn de voorschreven ghedeputeerde weder thuys ghesonden / trapport vanden welcke cleyn verghenoeghen ghegeven heeft aende Staten / ende noch minder aende Prelaten ende Abten van Brabant / die daer inne niet en hebben willen consenteren. Hier door is alle de werelt den mont open ghedaen / ende groote ergernisse gheghheven / om datmen sach dat de voorschreven resolutie gans ende gheheel strijdende was teghens tghemeyne beste vanden lande / te meer om dat corts daer nae de Staeten van Brabant aenden Goubernante versoeckende op dat stuck in rechte ghehoort te worden / met eene ontschuldinghe als boven afghheset werden.

Ghedurende desen handel soo en heeft de Magistraet van Antwerpen niet ghesweghen / siende d'alghemeyne verslaghentheyt inde selve Stadt / ende dat den Coophandel was stilstaende / ghelijck inden Jaere 1549. ende 1550. soo boven ghheseyt is / door vreese dat metten nieuwen Bisschop d'inquisitie inghevoert soude worden / waerom de voorschreven Magistraet seer ghequelt wert / aen d'eene sijde vant ghemeyn volck om haer te hanthaven in hare Privilegien / Vryheden ende Rechten / aen d'andere sijde vant Hof om te maecken dat den nieuwen Bisschop volghende den wille ende begeerte des Conincks / sonder stoot of inconvenient soude moghen aenghenomen worden / ghelijck in andere Steden. In welcke perplexiteyt ende benauwtheyt de voorschreven Magistraet voort beste ghevonden heeft / om beyde de parthijen te voldoen / int langhe by gheschrifte over te gheven de verslaghentheyt die daer was onder haere Borgherije / door d'instellinghe van een nieuw Bisdom / in eene sulcke Coopstadt / die van soo veel vreemde Natien ghefrequenteert wort / om datmen grootelijcx vreesde dat d'inquisitie daer onder schuylde / daer mede men haer belooft hadde niet te sullen quellen. Hier op hebbense voor appostille ghecreghen / datmen niet en verstondt d'inquisitie aldaer in te voeren / of haer te preiudicieren / maer veel meer te verheerlijcken metten Bisschop stoel /

niet te

niet te min dat men haere requeste aen sijne Majesteyt soude overseynden. Daer nae heeft sijne Majesteyt daer op gheantwoort/ gelijckformich de voorschreven Appostille. Maer alsoo de Magistraet bevondt dat de Coopluyden ende Borgers daeromme soo ontstelt/verslagen/ ende beroert waren/ dat den ondergang vande Stadt voor de handt scheen te wesen/ met groot ghevaer van oploop ende oproer die daer uyt volghen soude/ soo heeftse tselve wederom int langhe verthoont/ ende in gheschrift overgheghEven aende Gouvernante/ maer niet connende andere Appostille vercrijgen/ als dat sy haer reguleren mosten na de resolutie des Conings die dese saecke ganschelijck aen hem ghereserueert hadde/ ende hebbende by der hant eene andere gheleghentheyt ende pretext/ niet de Religie maer de Coopmanschap aengaende/ soo heeftse na rijpe deliberatie noodich geacht haere ghedeputeerde in Hispanien by sijne Majesteyt te senden/ om aende selve soo mondelingh als by gheschrift te verthoonen/ de benautheyt ende uytersten noot die haer was dringhende: achtervolghende dese resolutie hebbense ghesonden drij ghedeputeerde die in Stadts eedt waeren/ Heer Govert Sterck Amman/ Joncker Reynier van Wesele/ ende Meester Jacob van Wesembeeck Pensionaris/ die pretext namen van andere saecken te verbolghen om dat haere reyse niet en soude belet worden/ doende de Magistraet middelertijdt alle devoir/ om nae haer vermoghen de Coopliede/ Borghers ende Inwoonders in stilte te houden. Welcke ghedeputeerde in Spaignen aengecomen zijnde/ hebben sy aen sijne Majesteyt in Persoone mondelingh haeren last gheopent/ ende mede in ghescrifte overgheghEven/ ende naer langh vervolch antwoort ghecreghen/ ghelijckformich d'antwoort die in Nederlant daer te voren overghesonden was/ ende d'appostillen op ghelijck versoeck by de Gouvernante gheghEven/ het welck haer eerst in teghenwoordicheyt des Conings aengheseyt ende daer nae by gheschrifte gheghEven wert. Waer op de voorschreven Ghedeputeerde aende selve sijne Majesteyt verthoont hebben/ dat volghende t'segghen vant ghemeyn volck uyt de Bullen ende gheschriften die van Roomen ghecomen waren/ ghenoech te mercken was/ dat d'inquisitie onder den deckmantel vande nieuwe Bisschoppen was schuylende/ ende dat het niet moghelijck was den Coopman ende Borgher anders wijs te maken/ daer aen dan tgheheel wel of qualijck varen vande Stadt was hanghende/ met veel meer andere redenen daer toe dienende: ootmoedelijck versoeckende datse met oorlof van zijne Majesteyt soo langhe aldaer blijven mochten/ tot datse haere principale vande voorschreven antwoort souden veradverteert hebben/ ende haere meyninghe verstaen/ om te weten of daer gheen middel was daer door men den wille van sijne Majesteyt soude connen voldoen aen d'eene zijde/ ende de Stadt in haer gheheel houden aen d'andere zijde. t'Welck haer toeghelaten is/ ende hebben sy terstont aen die van Antwerpen alles overgheschreven:

de welcke

de welcke haer daer op breederen last ende commissie hebben ghesonden/ welcken volghende sÿ mondelinghe remonstratien aen zÿne Majesteyt hebben ghedaen/uut breet verhalende d'Inconuenienten die ontwÿffelÿck door d'invoeringe van eenen nieuwen Bisschop binnen Antwerpen/souden volghen ende ontstaen / brochten oock voort eenighe middelen door de welcke men de meyninghe ende wille van sÿne Majesteyt soude connen voldoen ende nacomen/sonder de voorschreven nieuwicheyt in te voeren/ ende ten lesten voor een uyterste middel ende remedie voorslaende dat sÿne Majesteyt over t'gansche Lant van Brabant eenen Bisschop tot Leuven soude moghen stellen / behoudelÿck dat die niet meer ghebiets of jurisdictie binnen Antwerpen soude hebben / als den Bisschop van Camerÿck ghehadt hadde / gaven oock aende selve zÿne Maiesteyt over haer versoeck in geschrift/ maer merckende dat men t'selve wederom naer Nederlant soude seynden/hebben volghende haere instructie zÿne Majesteyt by requeste tot dien eynde aen haer overghesonden oodtmoedelÿck ghebeden/ ingheválle sÿne Majesteyt ghelief de advis daer op te nemen / dat het de selve soude believen dat te nemen vande Ridders vander Orden vanden Gulden Vliese / vande Staten vanden Lande ende Raden van State van Brabant ende andere Provintien / maer wat instantie datse byden Coninck ende andere deden / sy en conden in vÿf maenden daer na gheen antwoort vercryghen/noch op hare leste requeste noch op d'andere. Middelertÿdt den Amtman een van haer dryen sieck ghewordan zÿnde/ nae dat hy van sÿne Majesteyt selfs mondelinghe versekeringhe ghecreghen had/dat sÿne intentie ende meyninghe niet en was zÿne Coopstadt van Antwerpen met eenige Inquisitie te quellen / is met zÿnen oorlof na Antwerpen vertrocken / aen d'andere twee naer langh vervolgh/is soo mondelingh als by gheschrifte/gheantwoort ghenoechsaem ghelÿckmatich de voorgaende Appostillen: de welcke sy terstont naer Antwerpen gesonden hebben / ende aen sÿne Majesteyt mondelingh ghebeden / dat het de selve ghelieven soude / dese saecke uyt te stellen ende op te schorssen / tot dat sÿne Majesteyt selfs in Persoone soude moghen sien de verslaghentheyt ende perplexiteyten die haer verthoont waren / of ten minsten / ingheválle sÿne Majesteyt niet en gheloofde dat de saecke alsoo inder waerheyt was/als sy aenghedient hadden/ dat het de selve soude gelieven door Commissarisen niet suspect of partÿdich / volcomen informatie te laeten nemen/voor ende aleer de sake soo verre te brenghen datse naderhant niet en soude connen verrichtet worden. Waer op sy voor antwoort vercregen dat sÿne Majesteyt haer soude laeten onderrichten vande Gouvernante/ eer datse met de sake voort varen soude. Ten lesten naer datse menichmael ghehoor ghehadt hadden/veel maels antwoort vercreghen ende zeer lang vervolgh ghedaen hadden/heeft sÿne Majesteyt haer afscheyt ghegheven inde Maent van Augustus anno. 1563. met Appostille/ende veel breedere

mondelinge

mondelinghe belofte/dat sijne Majesteyt om goede redenen ende respecten dese sake tot Antwerpen voor eenighen tijdt schorssen ende ophouden soude/t'welck by (Meester Jacob van Wesembeeck) een van haer tween/ die te Poste overghecomen was/tot Antwerpen vercondicht zijnde/ groot ghenoeghen ghegheven heeft/ ende en zijn sy daer na t'Antwerpen mette inboeringe vanden nieuwen Bisschop niet meer ghequelt/dat meer is men heeft selfs d'andere nieuwe Bisschoppē in andere Steden niet ingevoert/ noch derren invoeren/hoe seer de vercorene Bisschoppen aenhielden.

Hierentusschen/alsoo de groote alteratien ende gheruchten van daghe tot daghe vermeerdert waren soo teghens de wreede verbolginghen als teghens de Bisschoppen/ Inquisitie / ende andere saken boven verhaelt: soo zeer datmen daer van gheen goede uytcomste/maer wel d'uyterste desolatie ende deerlijcken moort ende bloetstortinghe te verwachten hadde/ ten ware daer inne by tijts goede ordre gestelt eñ raet geschict werde: soo is de sake gestelt in deliberatie inden Raet van State/daer de perijckelen ende swaricheden int langhe zijn verthoont / by de Gouverneurs vande Provintien ende Ridders vander Ordre/ volghende hare ordinarise sorge ende affectie die sy zijn draghende totten dienste des Coninckx/welvaren ende ruste vanden Lande: ende hebben te samen wijsselijck geraetslaecht ende overleght van dese ende vele andere saken/ ende hoemen die aller gevoechelijcxste soude connen verrichten tot dienste des Coninckx ende welstant vanden Lande. Ende om datmen bevont dat sijne Majesteyt inder waerheyt niet wel onderricht en was van saken / ende dat de gene die sijne Majesteyt betroude/met alle saken na haer hooft eñ particuliere passien door wilden/sonder op den raet van andere te letten: so is inden voorsz Raet/ by de Regente ende andere Heeren geresolveert/ dat yemant vande Ridders vander Ordre in eygener persoone by sijne Majesteyt soude reysen/ende de selve int lange onderrichtē van saken voorsz eñ vande gestelteniſſe vanden Lande/ achtervolgende welcke resolutie is byden Coninc in Spaignen ghetrocken de Baender Heer van Montigny/ die dickwils groote onderhandelingen ende communicatien met sijne Majesteyt heeft ghehouden/ende eenighe maenden daer nae inde Nederlanden weder ghekeert is.

Middelertijt door dese soo hatelijcke proceduren quamen de Geestelijcke meer ende meer inden haet van een yeghelijck / ende die van andere gesintheyt waren/vermeerderden dagelijcx soo zeer/ dat het te verwonderen was/niet tegenstaende alle sware vervolgingen/daer van een ygelijc sulc eenen schrick eñ afsien creeg/ dat men wel merckelijc conde verstaen eñ begrijpen/dat hare meyninge niet en was/veel langer te verdragen de wreese vande nieuwe Bisschoppen eñ vande Inquisitie/ noch de slavernije vande herde Placcaten ende persecutien/ sonder nochtās in saken van policije eenighe diensten te weygheren.

Ten ſelven tijde is oock voor ghevallen / ende dagheliijcx meer geopenbaert/d'oneenicheyt die daer ontſtont / tuſſchen die ghene die inde principale Staten ende bedieninghe vanden Lande waren/ om dat eenighe die het alle alleen regeren wilden/niet lijden en conden dat de Heeren vander ordre wenſchten dat alles tot ghenoegen van ſijne Majeſteyt ende behoudenis vanden Lande door ſoeticheyt mochte ghemiddelt ende verrichtet worden/ſonder eenighe ſtrengicheyt of nieuwicheden / daer uyt dan ghevolcht is dat de voorneemſte vanden Lande in twee rotten of parthijen verdeelt zijn. t'Welck totte andere qualen ghevoecht zijnde/ heeft d'algemeyne vreeſe ende verſlaghentheyt niet dan meer vermeerdert / eenighe daer op haer verſtoutende / andere de ſaken niet ghenoech ter herten nemende: ten leſten/ na dat de Gouvernante expreſſelijck ter ſaecke van deſe ſcheuringhe haren Secretaris Armenteurs naer Hiſpanien byden Coninck ghesonden hadde/ſoo is de Cardinael Granvelle/die het hooft was van deene factie die contrarie was teghens by nae alle de groote/uyt de Nederlanden vertrocken.

Hier en boven is oock / om de ſaecken noch meer tontſtellen/ ghebeurt/ dat door eenighe booſe Gheeſten van beyde ſijden / different ende gheſchil gheresen is tuſſchen de Coninginne van Enghelant ende de Gouvernante of eenighe vanden Raet des Conings inde Nederlanden / daer door de Inwoonders van dien een gheheel Iaer langh den ghewoonlijcken handel ende Coopmanſchap op Enghelant hebben moeten ontbeeren/twelck oock oorſake ghegeven heeft van meerdere onwillicheyt / te meer om dat de voorgheroerde oorſaken noch dagheliijcx toenamen.

Voorders heeft het d'herten vande Nederlanders zeer verbreemt ende teghens de Gheeſtelijcke ontſteken datmen ghesocht heeft / na langhe beraetſlaghinghe/inde Nederlanden te doen aennemen volghen ende onderhouden t'Concilie van Trenten / by t'welck niet alleen gheſtijft ende beveſticht wert t'Gheeſtelijck ghericht ende de iuriſ dictie vanden Biſſchoppen/ maer oock d'Inquiſitie ende perſecutien / ende meer andere puncten ende Articlen/ diemen wel weet dat door miſverſtant of met ghewelt inde kercke Gadts ingheboert zijn / ende vele die reghel recht ſtrijden teghens de Vryheden/ voorrechten ende Privilegien vanden Lande. Ende hoe wel men dit punct voor die tijdt niet voorder gedreven en heeft/nochtans om dat het by een yeghelijck ſoo ſeer ghehaet was/ ſoo heeft het aen velen oorſaeck ghegheven om haer te voeghen by de contrarie parthije/ voornemelijc na dat tvoorſz Concilie is gepubliceert geworden int Iaer 1565. ende hoe wel de Coninck de voorſz publicatie inghewillicht hadde onder ſekere reſerven ende executien: nochtans zijn de ſelve int publiceren op vele plaetſen niet by ghevoecht / of hebben ten minſten ſoo wel niet verſtaen gheweeſt/ noch ſoo veel connen te weghe brenghen by tghemeyn volck/of het en heeft een nadencken eñ vreeſe daer van behouden.

Inden

Inden selven Somer heeftmen zijn beste gedaen / om met vele Remonstrantien ende persuasien die van Groeninghen / Leeuwaerden / Deventer ende Roermonde daer toe te brenghen / datse goetwillichlijck haere nieuwe Bisschoppen souden aennemen / maer men heeft op haer niet connen winnen / noch haer daer toe beweghen. t'Welck d'Ondersaeten ontstelt heeft / siende het sterck ende ghedurich verbolgh om in t'Lant te brenghen dese Bisschoppen ende met eenen de soo zeer ghehaete Inquisitie.

Te meer is dese swaricheyt ghewassen / om dat dese nieuwe Bisschoppen die alreede ingheboert waren / terstont grooten twist / gheschil ende crakeelen maeckten teghen hare capittelen, Kercken / Cloosters ende Ondersaten / om dat d'een hem terstont inde volle Possessie ende besit van alles wilde stellen / ende dat d'andere van haere ghewoonlijcke Vryheydt / Voorrechten ende out ghebruyck alsoo niet en wilden berooft worden.

Noch een andere groote reden van murmureren ende vreesen is daer ontstaen / om dat eenighe / siende datter gheen middel noch apparentie en was om binnen Antwerpen eenen nieuwen Bisschop te stellen / voorsloeghen ende in deliberatie stelden / van de selve Stadt ende andere Steden van Brabant / als Brussel ende Loven / t'onderworpen het Erts-Bisdom van Mechelen / daer van de Cardinael Granvelle voorsien was / ende Wals brabant te stellen onder den Bisschop van Namen: t'Welck niet min soude gheweest zijn teghen de Privilegien van Brabandt / ende welvaren vanden Lande ende vande Stadt van Antwerpen / als ofmen de nieuwe Bisschoppen ingheboert hadde. t'Welck int openbaer ghecomen sijnde het volck seer ontstelt heeft: ende hebben haer daer teghens opghemaeckt / niet alleen die van Antwerpen / maer alle de Staten van Brabant / die hier van verscheyden clachten overgheghevben hebben / de welcke t'elcke reyse in Hispanien overghesonden zijn / maer daer en is gheen antwoort op ghegheven / als langhen tijdt daer na / soo wanneer sy neghen maenden lang verbolgh ghedaen hadden / soo is haer aengheseyt dat dese sake hongh aende Authoriteyt vanden Paus ende vanden Coningh / ende dat de Gouvernante daer inne niet en dorste veranderen / sonder bevel te hebben van sijne Majesteyt / aende welcke sy alles in gheschrift soude oversevnden / ende niet teghenstaende sy noch voorder verbolgh deden / nochtans en hebbense anders niet connen vercryghen / als eene verclaringhe / dat de Gouvernante aende Coningh had gheschreven / maer noch gheen antwoort ontfanghen: dit heeft dan grootelijcx doen afnemen d'oude / ende toenemen de contrarie Religie / om datmen ooghschijnelijck sagh datmen alle middelen ter werelt sochte / om in te voeren ende te wercke te stellen de ghehate Inquisitie ende nieuwe Bisschoppen / alwaert oock met onderganck ende bederffenisse vanden gheheelen Lande.

Aen d'andere sijde de Prelaten van Brabant / ende besonder d'Abdijen

die van Abten onversien ende tot incorporatie vanden Bisschoppen ghedestineert waren/siende datse met gheen vervolgh ende aenhouden / noch in Hispanien by den Coningh / noch int Nederlant by de Gouvernante haer bevryden conden vande vreese van incorporatie/ende tot geene nieuwe verkiesinghe van Abten conden gheraken : hebben int leste haer ghedwonghen gevonden vanden noot een deucht te maken/ende te beproeven offe door gelt niet en souden connen vercrijghen ende verrichten/t'gene sy (soo t'scheen) met haer goet recht/ Costumen / Vryheden ende Privilegien niet vercrijghen en conden.

Hier van zijnse terstont in onderhandelinghe ende daer nae in accord ghecomen : ende mits ghevende Jaerlijcx eene sekere ghelt rente/ aen sijne Majesteyt tot profijt vande voorschreven Bisschoppen / (soot daer nae wel is ghebleken) sijnse soo verre geraeckt/datse van nieuwe Abten voorsien zijn: niet alleen de voorschreven dry Abdijen/maer alle d'andere/daer van de Prelaten middelertijdt overleden waeren. Ende daer mede sijnse vande voorschreven incorporatie vande nieuwe Bisschoppen ontslaghen ende heeftmen haer gelooft daer van brieven van Cassatie vanden Paus te doen hebben.

De dry Staten van Brabant hebben veel ghedaen/ende menichte van requesten/ deductien ende Remonstrantien overghegheven / om ghelijcke belofte van cassatie te vercryghen vande instellinghe van nieuwe Bisschoppen in Brabant/tot inden winter vanden Jaere 1565. toe / maer en hebben niets met allen ghevoordert. Dese twee stucken hebben d'ingheseten vanden Lande seer vreemt gedocht/die daer van verscheydelijc spraken ende oordeelden : datmen met gelt wel hadde connen vercrygen vernietinghe vande incorporatie vande Abdijen/om de nieuwe Bisschoppen van renten ende incomen te voorsien / maer dat men wel sien conde dat niet teghenstaende alle Remonstrantien beloften eñ Privilegien die meyninghe ende wille vast bleef/ d'Ondersaten met d'Inquisitie te quellen eñ tiraniseren/aenghesien datmen door gheen aenhouden of versoecken/ soo verre gheracken conde / datmen eens t'eenemael versekert ende bevrijdt mochte wesen van desen schric ende vreese der nieuwer Bisschoppen/ende Inquisitie die daer uyt volgen soude. Somma soo dickwils ende soo langhe als men mercken conde/ dat de sake vande nieuwe Bisschoppen wert beleyt vervolcht/ ende ghedreven/soo lange bleef het volck inde selve verslaghentheyt / verbreemdinghe ende vast ghevoelen datmen haer sochte onder de voet te treden ende t'onderdrucken door d'Inquisitie: eñ zijn des te meer ontsteken teghens de Geestelijcke/ende van hare leere afgetogen/ haer vaeghende tot de teghen leere / daer van sy niet en conden getrocken worden door gheene vervolginghen.

Ende al of t'lant noch niet ghenoech gheplaecht en ware gheweest/soo is na den Oost inden winter vant Jaer 1565. door het gansche Nederlant

groote

groote dierte ende ghebreck van coren ende graenen ontstaen / ende groote ellende / armoede / hongher ende commer onder de Gemeynte gheleden.

De Gouverneurs vande Provintien / ende Ridders vander Ordre / achtervolghens haere liefde ende affectie tot den dienst des Conincks ende welvaren vanden Lande / hebben middelertijt met groot leet wesen ende medelijden dese swaricheden ter herten ghenomen / ende wijsselijck voorsien d'aenstaende beroerte / oploop ende bloetstortinghe die daer uyt soude volghen / ten ware in alle hasticheyt door goede ende bequame middelen daer inne werde voorsien. Daer van sy dickwils mette Gouvernante ghesproken hebben: ende alsoo sy bevonden en merckelijc sagen / dat alle dese moeyten / alteratien ende onstuymicheden by nae alle voortquamen van dry punten: te weten vande wreetheyt der Placcaten ende harde vervolgingen: vande vreese en schrick van d'Inquisitie ende vande nieuwe Bisschoppen ende de veranderinge diemen daer door was vreesende: so is ten lesten byde voorschreven Gouvernante / de voorschreven Heeren ende Raet van State / raetsaem bevonden / dat yemandt vande voornaemste onder haer / in persoone by den Coninck soude gaen / ende hem int langhe vertoonen ende te kennen gheven / sonder yet te dissimuleren / de verslagentheyt ende perijckelen door de voorschreven dry oorsaecken ende eenighe andere saecken van State ende Finantien ontstaen / daer van het Lande in eene waech schale was hanghende van ganschelijck te bederven: ende inghevalle sijne Majesteyt daer inne voorsien wilde / dat het voor al van noode was / met soeticheyt toe te gaen / ende een weynich hem te laeten buyghen nae de gheneghentheden vande Ondersaten. Achtervolghende desen Raedt / heeft hem door bevel vande Gouvernante ende vanden Raedt / op wech begheven mijn Heere den Grave van Egmont / by ghemeyne stemme van alle d'andere Heeren daer toe verkosen / die welcke sijne Majesteyt van alles heeft onderricht / ende aende selve t voorsz advis ende raet te kennen ghegheven / ende van te hope ende belofte vercreghen hebbende dat sijne Majesteyt t'selve goet vondt / ende dien volghende acten en bescheet van alles soude oversenden / is hy van daer vertrocken / ende wederom int Nederlant ghecomen / ende zijn de voorschreven Heeren ende alle andere zijn rapport ghehoort hebbende / seer verblijt gheweest / verwachtende dat door d'eerste brieven ende bescheet t'lant versekert ende alles verricht soude worden: maer daer en is niet naeghevolght / noch yedt ghelijckmatich de voorschreven hope / overghesonden / ende is oversulckx de voorschreven hope in eene deerlijcke wanhope verandert.

Ick soude hier noch connen by voeghen veel andere verscheyden redenen / oorsaecken ende ghelegentheden / maer my dunckt dat uyt t'gene boven verhaelt is / een yeghelijck lichtelijck mercken ende oordeelen can / in wat staet de saken vande Religie / ende de genegentheden vande ingesetene

int uytgaen van den Jaere 1565. ghewеest zijn ende wat voor bangicheden/gheruchten/vreese en verbreemdinghe in die tijdt regneerden / ter saken vande voorschreven drij punten/ daeromme verscheyden heymelijcke onderhandelinghen teghens de Gheestelijcke / diemen wel wiste dat die saken dreven ghehouden werden / waer door de vergaderinghen vande ghene diemen vande nieuwe Religie noemde seer toenamen / meer danse in vijftich Jaren daer te voren ghedaen hadden.

Daeromme en behoeft hem niemandt eenichsins te verwonderen dat int volghende Jaer 1566. de saken voorder ghecomen zijn ende haer gheopenbaert hebben/ende dat de Nederlanders eenmael opentlijc ende metter daet bethoont ende verclaert hebben / t'ghene sy soo langhe Jaeren in haer herdt ghedraghen / onder malcanderen gheclaecht/ ende met eenen brandenden yver ghewenscht hadden/ende en moet d'oorsake van veranderinghe int voorschreven Jaer 1566. voorghevallen/ niet ghesocht worden in eenich beleyt van saken vant selve of voorgaende Jaer : maer veel eer inde gheneghentheden ende inclinatien langhen tijdt te voren verweckt/ende metter tijdt vermeerdert. Jae die wel sal willen overlegghen ende weghen de ghestelteniſſe vande voorgaende tijden/ sal oorsaeck hebben om hem te verwonderen / dat het niet eer uytghеborsten en is / daer nochtans haer dickwils de gheleghentheyt bequaem genoech verthoonde/als van oorloghe/af wesen ende teghenspoet van hare Heeren/ende andere voor vallen : Mitsgaders hoe het moghelijck is/aenghesien de stercke gheneghentheyt ter contrarien / dat eene Natie soo vry ende Francq/ ende soo sterck van volck/ haer soo langhen tijdt heeft connen wederhouden/bedwinghen/ende verdraghen eene sake die haer soo zeer teghens de borst was/ende daer van sy soo grooten af sien ende schrick hadde.

Ter andere sijde/die alles wel sal willen balanceeren / ende van nae by insien de groote oorsaecken diemen int voorschreven Jaer 1566. aenden volcke ghegheven heeft/ende in wat voeghen t'selve doen ter tijdt getergt ende ghequelt is gheweest / sal moghelijck niet vreemt vinden / dat het volck hem soo ontstelt heeft/boven sijne langdurighe ghewoonlijcke verdraechsaemheyt : ende met sulck eene haesticheyt gheopenbaert ende uytghespoghen heeft / t'ghene soo vele Jaeren inde herten verborghen was ghehouden / sonder eenichsins meer te connen in toom ghehouden worden. Want boven alle de voorschreven quellinghen ende perplexiteyten diemen hen aendede/ soo werdt haere parthije doen ter tijdt uyter maten stout/om uyt te voeren ende staende te houden t'ghene sy soo langhen tijt ghesocht ende met secrete beleydinghen ende loose treken gheprackticeert hadde.

Om dan te comen tot breeder verhael vande saken int Nederlant gheheurt/int Jaer ons Heeren 1566. ghelijck ick int beghinne belooft hebbe: soo sal noodich wesen/tot meerder verstant van saken die aldoen verhan-

velt werden/ te verclaeren t'ghene ick hier voren aengheroert hebbe / als t'ghene dat int eynde vant voorgaende Jaer beghonst/ ende int beghinsel van dit Jaer hem claerder verthoont heeft.

t'Saet dan te weten dat nademael men soo vele Jaren langh ende soo zeer ghearbeyt hadde (ghelijck voor verhaelt is) om alle de inwoonders vande Nederlanden te d'winghen / haer te houden aende Leere ende Religie van oudts aldaer onderhouden/ende tot dien eynde altoos int werck ghestelt ende vervolght de zeer groote persecutien teghens die van andere ghesintheyt waren : ende metten meesten ernst dat moghelijck was ghetracht by wat middel het oock ware/t'sy int secreet of int openbaer/onder wat tijtel/naem/of decxsel d'Inquisitie in te voeren: hoe wel het alles toeginck met groote beroerte/verslagentheyt ende perijckel vanden lande en teghens den wille ende danck vande Inghesetene ende Ondersaeten daer van de Remonstrantien ghestadelijck van tijdt tot tijdt overgheghеven werden : Soo ist gheбeurt inde maent van December int Jaer 1565. dat de Gouvernante brieven heeft ghecreghen vanden Coninck / inhoudende de meyninghe ende intentie van sijne Majesteyt/ende t'ghene hy int stuck vande Religie in zijne Nederlanden begeerde onderhouden ende achtervolght te worden: daer van de Gouvernante d'extracten ghesonden heeft aende Raeden vande Provintien/ ten eynde de selve die souden futseynden aende Steden/ende om dat de voorschreven brieven ende bevelen ten grooten deele oorsaeck gheweest zijn van t'ghene nae ghevolght is : oock om datmen daer na het inhout vande voorschreven brieven heeft willen ontkennen/vermommen ende andersins uytlegghen / als men voelde de alteratien daer uyt ontstaen : soo heeft my goet ghedocht alhier te stellen de oprechte copije vant extract uyt des Coninghs brieven / midtsgaders vande brieven vanden Gouvernante ende vanden Provinciale Raeden aende Steden/op datmen niet en meyne dat ick yet daer af of toe doe.

Extract uyte brieven des Coninghs.

TEn eersten, aengaende de Placcaten ende Ordonnantien, soo oude als nieuwe opt stuck der Religien, dat sijne Majesteyt, verstaen hebbende den staet daer in hen vinden de saken vander Religien hier te Lande, niet behoorlijck en vint de voorschreven Placcaten ende Ordonnantien yet te veranderen : Maer dat de Placcaten soo vande Keyserlijcke Majesteyt, als van sijne Coninckliјcke Majesteyt ter executie sullen ghestelt worden , ende wort sijne Majesteyt wel ghewaer, den gront waer uyt sulcken quaet ghesproten , alsoo toeghenomen ende soo verre uytghebreyt is, ghecomen te zijn , door de onachtsaemheyt , slappicheyt, ende dissimulatie der Richteren : ende inghevalle daer eenighe zijn , diese

niet en derren ofte willen ter executie ftellen, vreefende voor eenighen oploop datmen fijne Coninckljjcke Majefteyt daer van advertere, op dat de felve daer in voorfie met cloecker Mannen, ende die met meerder hert ende yver tot fulcke executie ghefint zijn, waer van inde voorfchreven Landen gheen ghebreck, ofte faute wefen can, daer foo vele Catholijcken zijn, die Godt ende fijne Coninckljjcke Majefteyt begheeren te dienen, ende dat fulcx doende, ende de voorfeyde Placcaten executeerende, te verhopen is datmen lichteljjcker ende eer alle quaelen die daer zijn, fal connen remedieren en keeren als door eenich ander middel.

Ten tweeden, aengaende de inquifiteuren des gheloofs, belaft fijne Majefteyt haere Hoogh-heyt, de handt daer aen te houden, dat de felve Inquifit eurs naebehooren voorgheftaen worden int uytvoeren van t'ghene dat hen bevolen is, totter welvaert, ende onderhoudinghe der Religien, alfoo de meeninghe van fijne Majefteyt is, dat die voorfchreven Inquifitie door de voorfeyde Inquifiteuren ghevoordert werde, ghelijck dat tot noch toe ghefchiet is, ende van Gheeftelijcke ende wereldtlijcke Rechten weghen behoort, het welcke niet nieus en is nademael fulcx altijdt ghedaen gheweeft is, by Wijlen Keyferlijcke ende noch zijner Coninckljjcke Majefteyts tijden, want anderfins die inconuenienten diemen vreeft, veel fchijnlicker, naerder, ende grooter zijn fouden, alsmen door de voorfchreven Inquifiteuren daer inne niet en verfaghe ende hem int volbrenghen van haer ampt by ftonde, ende alfoo hare Hooch-heyt wel mercken can hoe veel daer aengheleghen is, foo beveelt haer fijne Majefteyt, al watfe vermach, hier inne te doen, het ghene datter foo nootfakelijck is, ende dat fy geenfins en confentere datmender eenighe andere faken voorneme, oft handele, wel wetende hare Hooch-heyt, hoe feer dattet felve zijne Coninckljjcke Majefteyt ter herten gaet, oock wat vreucht ende verghenoeghen fulcx voor de felve wefen fal.

Ten derden, nademael het heylich Concilie van Trenten alreets ghepubliceert was, ende daer toe niet anders en refteerde te doen, dan t'ghene dexecutie aengaet, welcke de Biffchoppen competeert ende concerneert, foo beveelt fijne Coninclijcke Majefteyt hare Hooch-heyt, datfe hun alle moghelijcke addres, ende affeftentie fal doen hebben, op dat fulcx zijn effect cryghe, ghelijck alft behoort. Oock datmen ter executie fal ftellen t'ghene t'voorfchreven Concilie gheordineert ende befloten heeft, aengaende d'leven, ende de feden der Gheeftelijckheyt te reformeren, belaftende zijne Coninclijcke Majefteyt alfoo wel hare Hoogh-heyt, als fijner Majefteyts Officieren ende Dienaren, daer toe alle gunft ernfte, ende hulpe te brenghen, die van doen fal wefen, ende inghevalle de fake vereyfchte, datter van zijner Majefteyts weghen eenighe provifien moften ghegheven ofte gheordonneert worden, als dan fal die terftont de felve laten expedieren, byfonder foo verre die Gheeftelijcke Perfoonen de voorfeyde Reformatie by de Biffchoppen, achtervolgende de Ordonnantie vant voorfchreven Concilie van Trenten, t'ordonneren, niet en willen obedieren.

Eyndelick ende tot eender conclusie, dat tghene de Coninclijcke Majesteyt hare Hooch-heyt schriftelick ontbiet als boven, het selfde is dat van noode is tot de welvaert van der Religie, ende den Lande van herrewaerts over, welcke sonder de selve niet met allen weerdich zijn en souden, ende dat dit den middel is om die by der gherechticheyt in peys ende vrede te houden, nademael dan haer Hooch-heyt siende is, wat daer aen gheleghen is, soo begeert sijn Coninckliјcke Majesteyt op een nieu datse sulcken wech ende middel volghe, dat het ghene dat voorsz is mach volbracht worden: ende dat sulcx wesen sal het ghene daer inne sijne Maiesteyt de meeste vreucht ende ghenoeghen scheppen sal, soo wel van hare Hooch-heyt, als vanden Heeren die sy by haer heeft, den welcken haer Hooch-heyt tselve behoort te bevelen en belasten, op dat sy hen daer inne employeren, ghelijck als sijne Coninckliјcke Maiesteyt een goet betrouwen heeft datse niet faelgeren en sullen, wetende dat het syne Maiesteyt seer aenghenaem wesen sal, daer neven sy oock hun devoir doen sullen, van sulcke personagien als sy zijn, ende ghelijck sy zijn ghehouden ten dienste van God, ende syne Maiesteyt, ende ter ghemeener welvaert vanden Lande van herwaerts over, ende van haer selven int particulier.

Ick heb int breet verhaelt t'Inhout van des Conings brieven/ om redenen boven aengheroert/ overmits dat om saken die nae ghevolcht zijn/ t'inhout vande voorschreven brieven seer wel dient geweten: het extract vande welcke bijde Gouvernante ghesonden is aen alle de Provinciale Raden vande Nederlanden/ met byvoeginghe van hare eyghene brieven/ luydende aldus:

Het schrijven vande Hertoginne van Parma, aen alle de Raden vande Nederlanden, beneffens t'voorsz extract, vvas luydende van vvoorde te vvoorde, als volcht:

MArgriete by der Gratien Godts Hertoghinne van Parma, ende Placentien, &c. Regente ende Gouvernante. Lieve ende welbeminde, hoe wel vander eerster uren af, dat de Coninck mijn Heere begost te regeren dese Nederlanden van herwaerts over, soo wel by het vernieuwen, ende publiceren der Placcaten, ende Ordonnancien van Wijlen al der Loffelickster Ghedachtenisse Keyser Kaerle, mijn Heere (die Godt in zijn Glorie hebben moet) opt'feyt der Re-

ligien gheratificeert, ghelaudeert ende gheconfirmeert, by ſijne Coninckliјcke Majeſteyt als by t'ghene datſe u luyden naderhant overgheſchreven heeft, oock als ſijne Conincklijcke Majeſteyt leſtlijck van hier naer Spaengien voer, ghy lieden altijts hebt connen ſpeuren den rechtſinnighen yver, ende het deuchdeljck herte van ſijne Majeſteyt, tot conſervatie van ons out oprechte gheloove, ende Catholicke Religie, ende tot uytroeyinghe van allen Secten, ende Ketterijen inde voorſchreven Landen van herwaerts over, zoo iſt niet te min, nademael het ſijnder Majeſteyt belieft heeft ons om ſeker oorſaken zijn alderheylichſt voornemen by ſijn laetſte brieven te ververſſchen, dat wy by ſonderlinghen laſt der ſelver v luyden hebben willen voordragen het ſelfde datſe ons gheſchreven heeft, het welc is in effecte, dat ſijne Conincklijcke Majeſteyt geen dinck ter werelt meer begeerende dan de voorſchreven Religie te conſerveren, ende ſijne ghetrouwe Onderſaten van herwaerts over te houden in goeden peys ende vrede, in ruſte ende eenicheyt, oock die te preſſerveren voor alſulcke inconvenienten ende onraet, alsmen gheſien heeft in veel deelen der Chriſtenheydt, door t'veranderen der voorſchreven Religie, wilt ende verſtaet, dat beyde de voorſchreven Placcaten, ende Ordonnantien van Wijlen Keyſerlijcke Majeſteyt, ende ſijne Conincklijcke Majeſteyt, onderhouden, ende gheheelijck gheobſerveert werden, gelijck oock de meeninghe van ſijne Conincklijcke Majeſteyt is, ernſtelijck te doen onderhouden, ende opſerveren, t'gene by t'Heylich Concilie van Trenten, ende oock hier ende daer te Lande by de vergaderde Geeſtelijcke Staten aengaende de reformatie der Gheeſtelickheyt gheordonneert, ende geſloten is, ſonder erghens inne te contravenieren, ten eynde ſtraffende de Ketterijen, de zeden oock gecorrigeert worden. Voorts datmen alle voordeel, gunſte, ende aſsiſtentie doe den Inquiſiteuren des gheloofs int exerceren van haer lieder officie. Item dat de voorſchreven Inquiſitie by de voorſchreven Kettermeeſters ghedreven worde, gelijck dat tot noch toe ghedaen is, ende ghelijck als dat van Godtlijcke, ende wereldtlijcke Rechten wegen behoort, het welcke ſijne Conincklijcke Majeſteyt oock expreſſelijck by ſijne voorſeyde brieven beveelt, achtervolgende dan ſulck ſchrijven ſijner Conincklijcker Majeſteyt, ende om de ſelve te ghehoorſamen in een ſoo heylighe, ende favorabele ſake, hebben wy niet connen laten v luyden deſen brief te ſchrijven om u

te bid-

den, versoecken, ende inden naem van sijne Coninckliicke Majesteyt wel expresselijck te ordonneren, ende te bevelen, u hier na ende inne te reguleren, ende te voeghen, volghende de Ordonnantie van zijne Maiesteyt, sonder eenich punct oft artijckel te Contravenieren, oock dat ghy lieden sulcx te kennen gheeft den Officieren, ende den genen vande Wet vande principaelste Steden vanden Lande, ende Hartochdomme van Brabant, &c. ten eynde sy haer hier naer reguleren, sonder dissimulatie, ofte conniventie, op de penen inde voorsz Placcaten begrepen, ende gementioneert, ende om sulcx te badt te doene sult ghy conmiterẽ ende deputerẽ eenẽ Raetsheer wt uwen Colegie, diemen nochtans van ses maendẽ tot ses maenden sal mogen veranderen, op dat een alleen niet altijt daer mede beswaert en sy, welcke anders niet doen en sal dan gade slaen dat de decreten vant Heylighe Concilium van Trenten in Brabant onderhouden moghen worden, v luyden altydts veradverterende van t'ghene datter gaens is, om daer inne te versiene, nae de intentie van sijne Majesteyt, ende op dat wy altydts moghen weten, hoet metter voorseyde Religie staet, dat ghylieden ons van dry Maenden te dry Maenden alle dinck hoet vergaen sy, van stucke tot stucke schryven sult, inghevalle van eenighe swaricheyt u recours, ende toevlucht nemende aen ons, oft aen die vanden Secreten Rade van syne Majesteyt, op dat ons mach ghedaen worden het rapport, ende de wete der saken, aldaer wy insghelijckx eenen Raetsheer nemen, ende commiteren sullen, die sulcx sonderlingen besorghen sal, ende met u luyden ende den genen die ghy luyden daer toe deputeren sult, zijn kondtschap ende correspondentie hebben, ende op dat ghy luyden tot alle het ghene boven gheroert wort, te beter verstaen moecht, den ernstelicken wille van syne Majesteyt. Soo hebben wy u luyden neffens desen laten daer by setten de puncten der selver brieven, ende ander schriftẽ, soo veel dese materie concerneert om na het inhouden der selver u luyden te voegen, en te reguleren, sonder faute, daer mede lieve, ende wel beminde, bewaer u luyden Godt de Heere in syne Godlicke gratie, gheschreven tot Brussel opten 18. dach van December. 1565. H. V. onder stont Margarita, leegher stont geteeckent D'Oeverlope, opden rugge stont noch gheschreven, aen onse seer lieve ende wel beminde, die Cancelier ende luyden vanden Rade des Conincx in Brabant.

De Provinciale Raden dese brieven ende extracten ontfanghen hebbende/ hebben het dobbel van beyde met hare brieven uyt ghesonden aende Steden van hare Provintie/ met exprees bevel datse haer daer naer souden reguleren. Waer van den brief vanden Raedt van Brabandt aen die van Antwerpen was vanden lesten December 1565. ende aldaer eerst ontfanghen op den 9. Januarij daer nae/ op welcke twee datums om tghene dat tusschen beyden ghesciet is/ ghelet dient: De voorsz missive was aldus luydende.

t'Schrijven vanden Cancellier ende Raedt van Brabandt aende VVedt-houderen van Antwerpen.

Zeer lieve Heeren ende goede Vrienden,

wy seynden u hier inne copie vande beslotene brieven des Coninckx, by de Hertoghinne van Parma ende Placentie, Regente ende Gouvernante vanden Landen van herwaerts over, uyt ghetrocken ende aen ons ghesonden: u lieden tsamen ende elck een van u int besondere, soo veel het hem aengaet ende in sijn vermoghen is, van weghen den Coninck onsen Heere wtdruckelick bevelende ende ghebiedende, ende oock van onsen t'weghen versoeckende, dat ghy u sult hebben te reguleren ende voeghen naer het inhoudt derselver brieven, ende na den goeden wille ende duydelijck bevel vanden Coninc onsen Heere, inde voorschreven brieven ende extract uytghedruckt, en blyft hier inne niet in ghebreke. Want sulcx is den goeden wille van zyne Majesteyt.

Seer lieve Heeren ende goede Vrienden, Godt sy met v lieden: gegheven tot Brussel den lesten dach van December int Iaer 1565. onderteeckent H. D. Facuwes, opden rugghe stont geschreven, aen onse seer lieve Heeren ende goede Vrienden de Marck-Graef, Borghe-Meesteren, Schepenen ende Raet der Stat van Antwerpen, ende noch leegher, ontfanghen den neghensten Ianuarij.

Door tseynden van dese brieven aende Raeden/ ende vande Raeden aende Steden/ is terstont de faem ende tgheruchte allomme ghevloghen ende verstroyt dat de Coninc plat af begeerde ende bevolen hadde/ dat de Placaten op het hertste souden moeten onderhouden worden: ende dat t'Concilie

cilie van Trenten ende d'Inquisitie allomme ghepubliceert ende inghevoert soude worden: daer van dan door t'gansche lant de meeste ende gevaerlijckste beroerten/benautheyt ende alteratien zijn gevolcht/ meer dan daer opt te voren geweest waren/de Coopman wert daer over verslaghen eñ verwondert/principalijc de vreemdelingen/die haer t'Antwerpen hielden: vande welcke/mitsgaders vande Borgerije/ vele haer gevonden hebben by eenige vande Wet eñ eet der Stat/om te weten wat daer van was eñ om dat die gene die sy aensprakẽ zeyden/daer van niet ontfangen of verstaen te hebben (gelijck dat waerachtich was) soo cregen de Coopliedeu eñ Borgers achterdencken/datmen het voor haer verbergen wilde/ want sy wisten van te voren wel / dat de voorsz brieven alreede in verscheyden steden gesonden waren/ daer van dan vermeerderde hare vreese/hoe wel dat eenige daer uyt eene ydele hope scheptẽ/datmen de Coopstat van Antwerpen niet en wilde quellen/gelijckmen dat dictwils belooft hadde.

Alsoo dese benauwtheden ende beroerten binnen Antwerpen van daghe tot daghe meer toenamen / soo is opten dry-en-twintichsten December 1565. des snachts/op dry of vier plaetsen aengheplackt een gheschrift/ inhoudende eene clachte ende vermaninghe uyten name vande Borgerije aende Magistraet/teghens d'Inquisitie/ diemen verstont dat eerstdaechs aldaer inghevoert soude worden/ tot geheel verderf vande Stadt/seggende datmen t'selve doende haer cracht ende ghewelt soude aendoen/ ende overtreden de Privilegien / ende beloften des Conincks aende Stadt / soo int Nederlant als in Hispanien ghedaen: versoeckende dat de Magistraet t'selve soude weeren / ende den Coninck volghende de Privilegien des Lants/ doen dach vaerden voor t Camergherícht des Rijcx / ende aldaer sulcken ghewelt doen casseren ende vernietighen : Nademael de Stadt van Antwerpen onder den vijfden cirkel of crits vant Heylich Rijck is/ ende inde lasten des selfs contribueert / ende daerom oock behoorde te genieten de Vryheden des Rijcx / tot dien Fine allegherende de Privilegien ende Tractaten daer toe dienende/protesterende inghevalle door d'invoeringhe vande Inquisitie eenich rumoer ontstonde / dat t'selve voor gheene rebellie en soude mogen ghehouden worden/ met meer andere redenen ten selven eynde streckende/ de Magistraet / een van die gheschriften in handen ghecreghen hebbende/ende merckende eene alghemeyne vertwijfelinghe onder de Coopliedẽ ende Borghers/door dese vreese ende gerucht vande Inquisitie/ heeft goet ghevonden/ in aller haeste een uyt hare vergaderinghe by de Gouvernante te seynden/om haer te vertoonen copije van t'voorschreven gheschrifte/ ende te verclaren in wat vreese ende lijden sy waren/de welcke int hof comende eñ hem voegende byde andere Gedeputeerde vã Antwerpẽ/die van te voren daer geweest warẽ/ heeft hem des anderẽ daegs gepresenteert eñ byde Gouvernante eñ Raet van State gehoor gehat eñ synen last verclaert. Daer op haer geantwoort wert/ dat die

ghene die stilcke gheruchten stroeyden/seer qualijck deden/ende behoorden ghestraft te worden : want d'intentie van sijne Majesteydt ende vande Gouvernante niet en was eenige Inquisitie binnen Antwerpen te brenghen : datmen daerom op staenden voet alle neersticheydt soude doen om den Autheur van t'voorschreven gheschrift t'achterhalen ende te straffen/ ende tot dien eynde eene Publicatie laeten doen ende ghelt op zijn lijf setten.

Ten selven tijde is inden Raedt van weghen sijne Hoocheyt aende ghedeputeerde van Antwerpen, openingh ghedaen vande voorschreven brieven des Coninckx, ende zijn haer de voorschreven drij punten voorgehouden/ende bevolen dat die van Antwerpen haer daer nae souden voeghen/ het is wel waer dat tot t'punt vande Inquisitie / mondelingh ghevoecht wert / ghewoonlijcke Inquisitie / ende tot de woorden van d'Inquisitie-Meesters t'assisteren/ de woorden/ghelijckmen dat aldaer ghewoon was te doen/ maer de voorschreven Ghedeputeerde vande voorschreven propositie gheheel verslaghen / gaven voor antwoort / datse daerom niet ghesonden waren / noch last hadden om sulck een bevel aen te nemen / maer soomen haer dat in gheschrifte wilde overgheven / dat sy het trouwelijck tot Antwerpen souden seynden. Ten selven daghe zijn inden Raedt van Brabant ghelesen ende ghevisiteert/ de voorschreven brieven vande Gouvernante/met het extract vande brieven des Coninckx daer by gevoecht/ ende is besloten datmen t'dobbel daer van met beslotene brieven aende Steden van Brabant seynden zoude.

Ondertusschen en heeftmen de sake vande nieuwe Bisschoppen niet laten steken / maer is inden Raet van Staten besloten / datmen daer mede voort moste gaen/ende mette beste middelen dat moghelijck soude zijn/de voordere Bisschoppen invoeren inde Steden haer toegheeyghent : sonder nochtans voor al noch de eenighe Stadt van Antwerpen daer mede te quellen / achtervolghende de belofte des Coninghs aen haere Ghedeputeerde in Hispanien ghedaen/ om hier toe te geraken zijn brieven ghesonden aende particuliere Gouverneurs vande Provintien daer de Bisschoppen in te voeren waren/ten eynde sy haer devoor souden doen/ om de voorschreven Bisschoppen sonder beroerte of ghevaer te doen aennemen.

Die van Antwerpen brieven van hare ghedeputeerde ontfanghen hebbende/hebben doen vergaderen de Wijckmeesters ende breeden raedt / om d'onstelde ghemoeden vande Gemeynte te stillen/haer te verstaen gevende/dat de Gouvernante s'daechs voor Kers-dach aen hare Ghedeputeerde alnoch verclaert hadde/dat des Coninckx of haere intentie niet en was binnen Antwerpen eenige nieuwichz van Bisschoppen/Inquisitie of yet anders in te voeren / ende datse daerom wel souden doen t'selve den ghemeynen volcke te kennen ghevende/ende naer vermoghen alle vreese ende verslaghentheyt voor de Stadt soo seer schadelijck/uyten hoofde stekende:

die welcke haer hier inne quytende / hebben t'selve door alle de stadt voor eene goede nieuwe tijdinghe verbreyt. Daerenboven is aldaer / volgende t'schrijvens vande Gouvernante vanden 25. December / eene publicatie ghedaen teghens den uytghever van t'voorghemelde gheschrift / maer hy en is noyt connen achterhaelt worden. Ten selven tijde zijn oock tot Antwerpen / Leuven / Brussel / s'Hertoghenbosch ende elders / soo veel Pasquillen ende gheschriften teghens d'Inquisitie / vervolghinghen ende Bisschoppen / ende voor de Vryheyt ende Privilegien vanden Lande ghestroyt (in eenighe vande welcke sommighe Persoonen met naemen uytghedruckt ende door den mostert ghesleypt werden) datmen wel ghenoech te doen soude ghehadt hebben om alle d'Autheurs daer van t'achterhaelen ende te straffen.

De voorschreven goede ende soete verclaringhe vande Magistraet / en heeft d'Inwoonders van Antwerpen niet zeer ghetroost / om datse van alle sijden tijdinghe creghen / dat allomme bevolen was d'Inquisitie te moeten toelaten ende dulden: mitsgaders om dat ten selven tijde de Magistraet / inde buyten steden ende Dorpen ontrent de Stadt / huys soeckinghe dede doen / om te weten of eenighe van contrarie Religie haer aldaer onthielden / twelck haer docht een maniere ende beghinsel van Inquisitie te wesen / daer van alleen den naem ende vreese soo afgrijsselijck was / dat niemant van wat Religie dat hy was / daer af en mochte hooren spreken / voor seker ende ghewis houdende / datter gheen ergher tijdinghe en conde comen als dat d'Inquisitie in dese Landen soude gheplant ende verdraghen moeten worden / daer door dan niet alleen elck een ende de sijne int besonder / maer t'gheheele Lant int Generael inden gront bedorven ende omghekeert soude worden.

Tot Brussel en was gheen mindere verbittertheyt / ghelijck dat daer nae wel is gebleken / ende werden aldaer twee Pasquillen teghens d'Inquisitie uytgheghevan / daer inne voor verraders des Lants ende meyneedighe ghescholden werden / alle die de selve sochten te voorderen / ende met namen aenghetast de Cardinael Granvelle / de Cancelier ende Raedt van Brabant ende andere.

De saken in deser voeghen allomme ontstelt zijnde / ende binnen Antwerpen tusschen hope ende vreese hanghende / hoe wel de vreese meest was overweghende / soo is aldaer opden 19. dach Januarij / door eenen onbekenden Quidam / ghebrocht den brief vande Cancelrije van Brabandt / daer van de Magistraet wel verslaghen zijnde / heeft doen vernemen ende bevonden dat ghelijcke brieven ghesonden waeren aen d'andere groote Steden van Brabant / mette welcke hier op beraetslaecht hebbende / hebbense t'saemen / als representerende t'derde lidt vande Staten van Brabant / met advis vande twee eerste leden of eenighe van dien / goet ghevonden / haer te beclaghen ende opponeren door haere ghedeputeerde teghens

den

den Raedt van Brabant ende haere bevelen ende brieven: ende te verthoonen de notoire Privilegien/exemtien/Vryheden ende ghelooften/daer van sy voorsien waeren teghens soodanich voorstel / ende daer by te blijven/ voornementlijck soo veel belanght de voorschreven dry poincten vande Inquisitie/Concilie van Trenten ende executie vande Placcaten. Daer by voeghende/tot ontschuldinghe vande Magistraten/ datse alleen Rechters waren ende gheen vanghers / datse recht ende Justitie ghedaen hadden soo dickwils sy daer toe ghemaent ende versocht waeren : oock te verclaren datse vreemt vonden dat die vanden Raedt sulcke bevelen uytghesonden hadde/ nademael sy wel wisten datse volgende haren eedt de selve niet achtervolghen mochten / om datse zijn strijdende teghen de Privilegien vanden Lande/de welck den Raet soo wel ghehouden is voor te staen als sy lieden : Ja datten Coninck selfs die beswooren heeft/ende te bidden datten Raet de voorschreven brieven ende bevelen soude willen in trecken en vernietighen/of datse ghedwonghen souden zijn haer daer over te beclaeghen aen d'andere leden van Staten/ ende teghens haer behoorlijcke provisie vercryghen.

Achtervolghende dese resolutie zijn de voorschreven Ghedeputeerde erschenen inde vergaderinghe vanden Rade van Brabandt / ende hebben gheproponeert t'ghene voorschreven is/met vele Remonstrantien daer toe dienende/ daer op aenhoudende dat den Raet de voorschreven bevelen soude wederroepen ende de Magistraten ontlasten/ naedemael den Coningh noch de Gouvernante de Magistraten vande groote Steden int besonder daer mede niet belast en hadden/maer alleenlijck den Raedt: verhaelende in t'langhe de troublen alreede inde voorschreven Steden ontstaen / ende die noch te vreesen stonden door sulcke bevelen / jae datse hare Borgherije niet en hadden connen paeyen of te vredē stellen/dan alleen met hope/van dat alles cortelingh soude verricht ende geredresseert worden.

Den Raedt ontschuldichde hem op de brieven van sijne Majesteyt ende vande Gouvernante / voorwendende soo veel d'Inquisitie aengaet / dat het niet te verstaen en was van andere Inquisitie als die in elcke Stadt ghebruyckelijck ende toeghelaten is : ende vant Concilie van Trenten/ dat t'selve alleen verstaen moste worden volgende de restrictien/onder de welcke de publicatie van dien toegelaten was / daer door hare Privilegien ten eenen noch ten anderen niet ghequetst en souden werden. De Ghedeputeerde hier over des anderen daeghs inden vollen Raet wederkeerende/hebben t'contrarie gheheel int langhe bewesen/ hoe dat de Keyserlijcke Majesteyt int Jaer 1550. ende de Coninck int Jaer 1555. haer vry ghesproken hadden van d'Inquisitie: selfs dat de Coninck de regeringe van den Lande aennemende/onder eedt belooft hadde datse door gheen Gheestelijcke gherichten en souden ghequelt worden / dat daer van den ondergancks of behoudenisse vanden Lande was hanghende/ende dat sy het den

Raet

Raet souden wijten/indien yet quaets daer van quam: ende ingevalle in de voorschreven sake door haer niet en werde voorsien/dat sy haere clachten ende vervolgh voorder souden doen/ghelijck sy bevinden souden te behooren. Den Raet dit gehoort hebbende/eñ inde sake ben acut zijnde/heeft int leste bevolen dat de voorschreven Ghedeputeerde hare meyninge ende vertooch in geschrift souden overgeven/ t'welck sy binnen sekere corte daghen aenghenomen hebben te doen.

Ghedurende dese sollicitatien stonden daer inde Steden op niet dan te veel beroerten/ eñ condemen t'gemeyne volc seer qualijc te vreden stellen/ ende met schoone woorden/van dat alles cortelingh in beteren staet soude herstelt worden/ ende ghelijcke beloften paeyen/ ende zijn ten selven tijde op vele plaetsen veel geschriften aengeplackt ende ghestroyt tegens d'Inquisitie ende persecutien/misgaders teghens die ghene die de selve te Hove tot Antwerpen ende elders voorderden / ende onder andere een binnen Antwerpen/datmē de Magistraet niet meer en behoorde geloof te geven/ als die den volcke wijsgemaeckt hadde ontrent kers-misse / dat d'intentie vanden Coninck noch van de Gouvernante niet en was d'Inquisitie of een nieuw Bisdom aldaer op te rechten/ ende nochtans bevel ghecreghen hadde om d'een ende d'ander toe te laten: haer vermanende om haer daer teghens te stellen/volghens de Privilegien/ ende sulck een remedie te soecken als haer ampt vereyschte/nademael de gheheele behoudinghe vanden Lande ende vande Stat daer aen was hangende: waer op die vande Wet te kennen hebben gegevē wat neersticheyt eñ vlijt by haer alreede voorts gewent was/ eñ aende Wijcmeesters tot dien eynde vergadert zijnde versocht het volck in stilte te houden/ op hope dat door t'goet devoir datmen daer inne dede/alles wel haest wederroepen soude worden.

Tot Brussel werdt van ghelijcken aende Poorten van eenighe groote/ gheplackt een langh gheschrift int Francois/ haer vermanende tot stantvasticheyt int voorstaen vande Vryheyt vanden Lande / met veel andere beweechredenen: waer van het dubbel tot Antwerpen/Loven ende elders aende doren vande Stadthuysen is gheplackt ghevonden/ cort omme/in alle quartieren waeren beroerten / ende men riep brant ende allarme teghens de Gheestelijcke met hare Bisdommen / Inquisitie ende persecutien / ende teghens die ghene die daer inne schuldich waeren / ghelijck dat wel was blijckendende aen t'voorschreven gheschrift tot Brussel / daer van de leste woorden waeren / brandt / brandt. Jae is de stoutheyt van die ghene die de voorschreven Pasquillen stroyden / soo groot ghegheweest / dat daer van een ghesteken is in handen vande Gouvernante na de Misse gaende.

Den Raet van Brabant/ghelijck oock andere Provinciale Raden/hadde alreede een uyt haere vergaderinghe ghedepnteert / om opsicht te nemen over het stuck vande Religie / achtervolghens de brieven vande

Gouvernante: maer alsoo de Ghedeputeerde vande Hooft-Steden by hare Requesten/onder andere punten by expres versocht hadden/ dat niemant daer toe gecommiteert soude worden/ ende soo yemant alreede daer toe ghelast was/dat hy hem des niet en soude moeyen/soo en zijn de voorschreven Ghecommiteerde /soo veel alsmen heeft connen mercken/met haren last niet voortghevaren.

Daer na zijn de voorschreven brieven des Conincx ende vande Gouvernante op eenighe plaetsen niet alleen gepubliceert / maer oock in druc uytghegheven/soo dat niemant daer van ignorant en is gebleven/ twelc de beroerte ende bitterheyt niet dan te grooter ghemaeckt heeft / ende onder andere onstont daer uyt by nae een gheheele revolte tot s'Hertoghen-Bosch / om dat de Schouteth ende eenighe andere de voorschreven brieven aldaer wilden publiceren / t'welck t'meerendeel vande Wet ende de Ghemeynte niet toelaten en wilden: maer met groote wijsheyt ende geluck wert de voorschreven publicatie opghehouden. De Theologanten van Loven verbolghden dese sake soo openbaerlijck/dat een ygelijck hem zeer qualijck van haer bedanckte.

De sake aldus van daghe tot daghe verergerende/ende de clachten/ geruchte ende gheschrey des volcx vermeerderende / ende de Gouvernante ende haren Raet / haere antwoort uytstellende: soo hebben de Magistraten vande Hooft steden van Brabant ende hare Ghedeputeerde / om daer inne naer haer vermoghen te voorsien/ in alle neersticheyt aen alle syden aenghehouden/ ende de beroerten ende aenstaende perijckelen verthoont/ ingheval in tijts daer inne niet gheremedieert en werde/ by malcanderen voeghende haere verantwoordingh ende Justificatie / haere redenen ende clachten in gheschrifte stellende/ met byvoeginge vande Privilegien daer toe dienende/de welcke opten 22. Januarij in vollen Raedt overghegheven zijn/ maer wat vervolgh ende sollicitatie datse ghedaen hebben/ soo en condense evenwel daer op gheen antwoort of appostille vercrijgen als eerst twee maenden daer na/te weten opten 24. dach Meert/ middeler tijdt sijn de saecken schrickelijck verergehert ende de waghen aen t'hollen gheraeckt.

Nae dat den Raet van Brabant te Hove ghecommuniceert hadde de requeste vande Steden / ende aduis versocht watse souden antwoorden of doen: soo heeftmen gesocht voor te wenden ende uyt te stroyen twee middelen/ghenoechsaem teghens een strijdende/ d'een teghens de gheruchten vanden volcke / ende d'ander teghens t'versoeck vande Steden / teghens d'eerste hebben haer te wercke ghestelt veel Raets-Heeren ende andere/om te verclaren/in te prenten/betuyghen ende den volcke wijs te maken dat de meyninghe des Conincx niet en was in Brabant eenighe nieuwicheyt of Inquisitie in te voeren / ende dat het quaet willighe Gheesten waeren die de brieven des Conincx alsoo wilden duyden / om t'volck in roeren te stellen:

stellen: teghens d'andere hebben vele die d'Inquisitie ende persecutien sochten staende te houden haer verboordert te segghen ende uyt te gheven dat die van Brabant t'onrecht haer waeren beclaghende / ende datmen haer met gheene nieuwicheyt en wilde belasten / maer dat de Gheestelijcke Inquisitie aldaer van ouden tijde was ghepleecht ende verdraghen / ghelijckmen die oock van rechts weghen niet weygheren en conde / om twelc te bevestighen sy groote neersticheyt deden / om veel exemplen ende ghescriften te crijghen / daer in haer de Theologanten van Leuven zeer behulpsaem waren.

Maer hoe d'een ende d'ander middel meer bekent wert hoe tvolck meer ontstelt wert / door d'eerste merckende datmen haer wilde bedrieghen ende inden strick doen vallen / eer sy het ghevoelen souden / naedemael dat de brieven des Coninckx ende vande Gouvernante soo claerlijck t'contrarie vethoonden / ende door tweede / dat men gheenssins van meyninghe en en was haer vry ende onbelast te houden vande Inquisitie: maer datmen ter contrarie sochte haere Magistraet te verleyden / om haer te doen verlaten t'vervolgh van hare welghefondeerde clachte.

In conformiteyt vanden voorschreven eersten voorslach / wert tot Hispanien aen een vande dry Ghedeputeerde die aldaer waren gheweest / gheschreven (alsoo de selve twelck was den Amtman van Antwerpen vande voorschreven brieven verwondert zijnde / daeromme int Hof des Coninckx aenden President ghescreven hadde / dat hy niet ghelooben en conde dat de meyninghe van sijne Majesteyt was binnen Antwerpen d'Inquisitie te planten / aenghesien sijne Majesteyt aen hem t'contrarie hadde verclaert ende van sijnen t'weghen aen die van Antwerpen doen beloven) dat het quaetwillighe Gheesten ende Ketters waeren die sulck een gheruchte uytstroyden / ende des Coninckx brieven alsoo uytleyden / want dat d'intentie van sijne Majesteyt alnoch was / aldaer geene andere nieuwicheyt of Inquisitie in te voeren / als deselve die daer altoos ghebruyct hadde gheweest.

Tot bevorderinghe vant tweede / hebben sommighe aenden Raet van Brabant aenghedient eenighe ghescriften / daer by bleeck / dat de Pausen t'eenighen tijde Generale Inquisiteurs in t'Nederlant ghestelt hadden: die met oorlof vanden Hove in elcke Provintie apart hare gemachtichde Inquisiteurs hadden gesubstitueert / ende namentlijck oock int Hertochdom van Brabandt: dat oock aende selve byde Princen vanden Lande menichmael instructie ghegheven was voor alle de Provintien. Met welck bewijs / ende door dien eenighe vanden Raet die de Geestelijcke toeghedaen waren ende d'Inquisitie ende persecutien toe stonden / men soo veel by d'andere te weghe heeft weten te brenghen / dat den Raedt t'stuck vande Inquisitie soo qualijck niet ghefondeert / noch soo schadelijck voor den Lande geoordeelt heeft / als hy wel inden jare 1550. hadde gedaen.

De Gedeputeerte vande Steden sulcx gemerct hebbende/ende verstaen
de dat den Raet daer van rapport te Hove aende Gouvernante / inde te-
genwoordicheyt vanden Raet van State ghedaen ende yet in gheschrifte
overgheghheven hadde/ hebben te rade bevonden andermael inden vollen
Raet te gaen/ ende expeditie te versoecken overmits de gewichticheyt der
saken die haest vereyschte / ende mede af te voorderen copie van t'ghene
den Raet overgegevẽ hadde/tot dien eynde haer versoeck by requeste over-
gevende/twelck sy gedaen hebben opten 28. Januarij / ende is haer voor
antwoort gegeven/dat den raet alles in handen van t'Hof hadde overge-
geven/ende alle neersticheyt soude doen om expeditie te vercrygen:de Ge-
deputeerde repliceerden dat haer scherp belast was in dese saecke niet met
allen mondelingh te handelen/ maer alles by geschrifte te versoecken/ba-
den daeromme dat de voorschreven verclaringhe vanden Raet / haer by
gheschrifte overgheghheven soude worden/ twelck sy voor die reyse niet en
hebben connen vercryghen/ noch oock des ander daechs;niet tegenstaen-
de verscheyden verclaringhen ende protestatien daerom ghedaen: maer
ten derden daghe heeft den Raet / daer over met het Hof ghecommuniceert
hebbende/hen ghetoont haer lest overgheghheven gheschrifte/met hare ap-
postille daer op ghestelt/alleenlijc inhoudende dat den Raet daer van rap-
port had gedaen/eñ dat de Steden souden patientie nemen/tot dat de reso-
lutie van t'Hof soude gecomen zijn/daerom den Raet aenhoudẽ soude/des
alles niet tegenstaende wat vervolgh datter gedaen is en heeftmen geene
resolutie connen vercryghen.

Middeler tijdt/soomen onderricht wert / datmen alle middelen sochte
om door gheschriften ende beblomde redenen d'Inquisitie te fonderen/ eñ
goet te doen vinden/sustinerende dat d'admissie ende ghebruyck der selver
geene nieuwicheyt en was/ ende dat tot dien eynde aenden Raet vele stuc-
ken overgheghheven waeren: soo hebben de voorschreven Ghedeputeerde
goet ghevonden een andere requeste aenden Raet over te gheven/om com-
municatie vande voorschreven stucken te cryghen / ende daer over den
Raet inder waerheydt t'onderrichten / op dat door ghebreck van onder-
wijs / haer rechtmatich versoeck niet voorder uytghestelt en soude wor-
den / daer op sy gheen andere appostille en creghen / als datmen de voor-
schreven requeste voeghen soude by d'ander bescheet / dat van weghen
de Steden overgheghheven was / om daer op ghelet te worden nae be-
hooren. Siende dan datse door gheen middel tot afdoeninghe van ha-
re saecke gheraken en conden / of yedt anders vercryghen als voorschre-
ven is / hebbense noodich gheacht haer te beclaghen aen d'andere leden
vande Staten van Brabant/ om ghesamenderhant dese saecke te dryven/
ende aen te houden op de versochte cassatie ende vernietinghe vande nieu-
we Bisdommen / middelertijdt niet achterlatende allen bewijs ende
stucken op te soecken die tot verdedinghe van haer versoeck souden mo-
ghen

ghen dienen / als wel wetende dat haere parthije het selve was doende.

Hier beneffens heeft t'Hof mondelingh bevel ghedaen aende Magistraet van Brussel / om haere ambachten ende Ghemeynte te kennen te gheven / dat de meyninghe des Coninckx niet en was haer mette Inquisitie of eenighe nieuwicheydt te belasten: maer de Magistraet en heeft op sulck eene mondelinghe verclaringhe niet derren te wercke gaen / om naderhant van hare ghemeynte niet bestraft te worden / ghelijck dat in ghelijcke sake tot Antwerpen was gheschiet / maer heeft daer van ghescheift versocht / om seker te gaen / t'welckmen haer niet en heeft ghegheven. Ende ghelijck de vervolghinghen ende mishandelinghen teghens die vande Religie daghelijckx meer mishaechden ende haetelijck werden voor d'ooghen vande Ghemeynte / alsoo zijnse oock veel meer beweecht gheweest met ontferminghe over die ghene die ghevanghen saeten / ende hebben in veel verscheyden plaetsen ghetracht de selve met ghewelt los te laeten / ende onder andere zijn opten sessentwintichsten January des nachts t'Antwerpen los ghelaeten twee jonghe Joffrouwen / ghesusters / met eenen vuurwerckmaecker / ende op veel andere plaetsen andere.

De saken vande Nederlanden in soo eenen armen ende beclaechlijcken staet zijnde / dat een yghelijck die eenich oordeel ende verstant hadde / lichtelijck mercken conde dat sulcke swaricheden / onwerdicheden ende ontstelde ghemoederen / niet en souden connen bedwonghen / of in sulcken staet ghehouden worden: maer veel meer te verwachten staende / datse eer langhe souden uut bersten in eene rasende beroerte ende oploop teghens de voorschreven drij soo zeer vervloeckte puncten / te weten / teghens d'Inquisitie / nieuwe Bisschoppen / ende onlijdelijcke Placcaten: oock mede den ghewoonlijcken handel ende Coopmanschap daghelijckx meer verminderende: Soo ist ghebeurt dat by nae alle de groote vanden Lande / om andere saken t'samen vergadert zijn tot Breda ende Hoochstraten / inde Maent van Meert: alwaer by eenighe / uyt medelijden ende zuchte die sy tot haer Vaderlant droeghen / merckende dat daer soo weynich sorge ghedragen wert / om t'selve vanden aenstaenden ondergang te bevrijden / voorgestelt / ende by alle d'andere daer na t'samentlijc gehandelt is / vande Generale beroerte ende ontsteltheyt des volckx die voor de hant scheen te wesen: waer toe sy nochtans geen remedie en conden bedencken / nademael men niet hooren en wilde t'gene sy so dickwils ende met grooten yver hadden voorgheslaghen / noch in eenigher manieren ter werelt hem voeghen of buyghen laeten nae de ghenegentheden der Inwoonders / maer ter contrarie soo veel te meer voortginck mette wreede vervolghinghen / ende nieuwe Bisdommen / ende boven alle / mette soo zeer vervloeckte Inquisitie. Niet te min sloeghen sy voor / ende beloofden d'een den anderen

dese saecke ter herten te nemen / ende die te helpen voorderen met Raedt ende daet / naer haer vermoghen / ende naer de liefde ende affectie die sy droeghen totten dienst des Coninckx / behoudenisse vanden Lande ende ruste vande inwoonderen.

Al of alle dese troublen niet groot ghenoech en hadden gheweest / soo is daer noch by ghecomen / tot meerdere beroerte ende raserije van t'ghemeyn volck / datmen ghemerckt heeft / ende een alghemeyn gherucht allomme is verspreyt / dat Hertoch Erick van Bruynswijck / crychsvolck was aennemende / soo te voet als te peerde : daer van de Ghemeynte anders niet oordeelen en conde / als datmen voor hadde door den voorschreven Hertoch ende zijn Crychsvolck / in te voeren ende met gewelt te planten ende executeren d'Inquisitie / ende de nieuwe Bisschoppen : t'welck eens schrickelijcke verveertheyt ende onghestuymicheyt heeft verweckt / niet teghenstaende t'Hof dat sochte te verschoonen ende onghemerckt te laten passeren.

Tot Brussel is oock aengheplackt ende ghestroyt ghewordden seker geschrift / aenwijsende d'ongherechticheyt ende nieticheyt der Placaten / ende datmen die / noch oock de Inquisitie niet langher en behoorde te lijden of luchten / maer hem daer teghen te stellen metter daet / achtervolghende de Privilegien ende blyde incomste vanden Lande / naedemael de Coninck van andere qualijck onderricht ende verleyt zijnde / soo opentlijck daer teghens was doende.

Daer zijn oock hoe langher hoe meer in druck ende licht ghecomen / niet alleen verscheyden schilderijen / contrefaitselen / baladen / liedekens / eñ Pasquillen : maer oock diverse boecxkens soo int Francois als in duyts teghens de mis handelinghen / vervolginghen ende Inquisitie / daer uytmen de ghesintheyt vande Ghemeynte genoech mercken conde ende wat smaeck datse in dese handelinghe hadde / ende om een of twee / onder soo veel andere / in t'besonder aen te raken / soo is daer gheweest een boecxken seer wel ghemaeckt / int langh vervatende d'onheylen die over den Lande comen souden soo d'Inquisitie aldaer eens aenghenomen werde / ende een ander / bewijsende datmen wel in Borgherlijcke eenicheyt leven can al ist datter twee Religien in een Lant toeghelaeten worden / noch een staende houdende datmen gheen menschen om haer Geloof of Religie en behoorde te vervolghen. Midtsgaders een vande loose treken van den Cardinael Granvelle ende de sijne / int stuck vande Inquisitie / placcaten ende andere saken / om over al te heersschen. Ick soude te langh vallen dat ick het al verhalen wilde / eñ nochtans en wasser niet een of het en werdt met grooten lust ghecocht / oversien / ende ghelesen / twelck oock al olie int vier gheworpen was.

Alle dit niet teghenstaende soo en hielden de persecutien niet op / maer namen daghelijcx toe met branden / verdrincken / delven ende dooden / in

alle

alle strengheyt ende wreetheyt achtervolghende de Placcaten / daer inne haer ernstelijck ghebruycken lieten d'Inquisiteurs inde Provintien daer sy inghevoert waren/ende al of de Gheestelijcke Inquisitie-meesters niet onmenschelijck ghenoech en hadden gheweest / heeftmen in eenighe Steden wereltlijcke Commisarisen ende Inquisiteurs ghestelt in t'stuck van de Religie: die d'Ondersaten ellendelijck persten/ vervolghden, ende tormenteerden/daer van onder andere de Steden van Doornick/ Valencijn/ ende meer andere goede ghetuyghenisse geven connen.

Naedemael dan de saken soo verre ghecomen waren / ende de clachten/ tranen/ verbitterheyt ende rasernije des volcx door den ganschen Lande/ soo alghemeyn / vreesselijck ende crachtich was / datter cleyne hope was om te beletten eenen alghemeynen oploop/beroerte/ende slachtbancke over de Gheestelijcke ende haere wreede verbolghinghen / Inquisitie ende nieuwe Bisdommen: Jae datter alreede eenighe begonden hier ende daer te vergaderen/daer van het gherucht ende de vreese allomme vloogh/ende aen andere stoutichheyt gaf/die even seer ontstelt waeren / om datmen tot noch toe niet en hadde willen verstaen tot eenich remedie / moderatie of versoetinge/God geve wat verthooningen/clachtē/bittere tranen/onheyllen ende desolatien haer voor quamen: maer altoos voorts vaeren wilde met alle rouwicheyt/daer van haer dese nieuwe Bisschoppen ende Inquisitiemeesters noch wel dorsten roemen: So hebben d'Edele vanden Lande/die hare goederen ē huysen ten platten Lande/buyten de Steden hadde/uyt dese algemeyne desperatie des volcx eene uyterste droefheyt ē medelijden gheschept: mitsgaders eene groote vreese ende schrick ghecregen/ dat t'vier van desen roock eens ontsteken zijnde/hare huysen ende Hoven d'eerste souden zijn die af branden souden. Om waerinne te voorsien/ende haer te quyten van haren behoorlijcken plicht ende liefde diese altoos gedraghen hadden totten oprechten dienst van haren Heere / ende behoudenisse van sijne Landen/hebbense te samen Raet ghehouden/ voor eerst tot Brussel/soo wanneer t'meerendeel aldaer vergadert was op de Bruyloft vande Prince van Parmen/ende daer nae noch op andere plaetsen: voorslaende/dat de Coninck/die verre uyten Lande was / soo wel niet en conde onderricht wesen vande ghemoederen ende gheneghentheden van sijne Ondersaeten/ als het wel behoorde: ende daer van niet anders en conste oordeelen of weten/ als hem te kennen waren ghevende die by hem meest ghesien ende gheacht waren: dat het een onweerderlijcke schade ende eene seer ellendighe saecke soude zijn / dat een soo vollen ende weeldrighen Lantschap soude verdorven ende verwoest worden / ende soo veel trouwe ende vrome ondersaten soo iammerlijck vermoort worden ende malcanderen doot slaen/door dien men niet een weynich haer te ghemoet en wilde gaen/ende vande voorschreven quellinghen ontlasten / daer van nochtans den gheheelen staet ende onderganck des Landts was hanghende:

aengesien

aenghesien dat t'versoeck des volcx soo redelijck scheen te wesen / dat niemant van verstant ende couragie soude connen laeten t'selve te wenschen ende begeeren: te weten de versoetinghe vande seer groote ende harde vervolginghen / uyt de Placcaten spruytende: ende ontslaghen ende versekert te wesen vande Inquisitie. Hier uyt is dan ghevolght dat de voorschreven Edele Heeren meer ende meer hier van onder malcanderen hebben begonst te spreken / ende overdencken of daer gheenen raet of remedie soude wesen / om daer inne in tijdts te voorsien / eer dat alles in roeren ende d'onderste boven ghekeert soude wesen. Haer selven inbeeldende / naedemael die ghene die inde regeringhe waeren / door eenighe quaetwillighe Gheesten ende vreemde persuasien verleyt of beiet werden / acht te nemen om t'selve te verrichten / dat sy soo van eets ende trouwes halven / als van weghen haren graet daer inne sy stonden / ghehouden waren de saecke ter herten te nemen / ende niet en conden noch behoorden haere hulpe ende bystant te weygheren om alles te helpen voorsien ende verrichten: maer wel verbonden om daer van ghesamentlijck te handelen / ende besien of t'ghene d'alghemeyne clachten van den Lande / ende t'suchten des volckx niet en hadden connen te weghe brengen / door haer tusschen spreken / middelinghe ende bede soude connen verricht worden.

Op desen voet voorts gaende / zijn sy daer nae dickwils t'samen vergadert gheweest / ende hebben raet ghehouden om eenich goet middel te vinden / daer door d'Ondersaten vande voorschreven twee punten souden moghen bevrijt ende verlost worden / de Ghemeynte oock / op haer d'ooghe hebbende / heeft eenen goeden tijdt langh de voorschreven quelllinghen ende verbitteringhe te lijdtsamelijcker verdraghen / ende was op het uyterste ghecomen / verstaende dat eenighe groote tot Hoochstraten vergadert gheweest zijnde / tot t'voorschreven voornemen niet verstaen en wilden / maer t'selve aende Gouvernante ontdeckt hadden: ende dat d'andere daeromme in vreese waren. Maer eenighe vande voorschreven Edele / die van langhen tijde de Religie / diemen de nieuwe noemde / toeghedaen waren / ende d'andere haten / hebben haer daer inne soo vierichlijck ghedraghen / ende de sake int heymelijck soo verre ghebracht / dat den Adel t'samen vergadert ende gheaccordeert is / in wat voeghen ende manieren sy voortvaren souden / ende wat sy vereysschen souden / ende datse met ghemeyne stemme den dach beteeckent hebben / wanneer sy van alle sijden haer in eyghener Persoonen tot Brussel souden laten vinden / om hare sake soo mondelingh als by gheschrift de Gouvernante ende principaelste vanden Lande voor te draghen.

Ende om dat te vreesen stont / dat by avonture door persuasien van eenighe / hare parthije toeghedaen / de sake soo soude mogen verdraeyt worden / dat dese hare intentie ende vergaderinghe qualijck soude ghenomen worden / of wel anders gheduydt als hare oprechte meyninghe ende yver

was

was/ ende men daeromme yemant van haer soude willen mis doen: soo hebben sy tot haere versekeringhe noodich ghevonden een verbont t'samen te maken/daer by sy malcanderen belooft hebben d'een den anderen by te staen / ende malcanderen in desen deele om gheenen waeromme te verlaten/ maer dat t'ghene hierom aenden minsten van haer soude ghedaen worden/ghenomen soude worden al of het haer allen ende een yghelijck van haer int besonder aengedaen ware/ ende datse t'samentlijck met alle haere macht sulck een beschermen souden. Hier van maecktense acte by geschrift / die elck een van haer met sijne eyghene handt onderteeckende/latende daer na noch alle andere Edele teeckenē/ die het met haer houden ende de voorschreven saecke hanthaven wilden.

Dat haere meyninghe ende voornemen anders niet en is ghewee st als boven is verhaelt / is ghenoech te sien aende voorschreven acte van verbont / daer in duydelijck uytghedruckt wort het eynde ende ooghmerck des selfs: dat sy ghewaer werden dat eenighe vremdelinghen die gans niet toegheDaen en waren d'eere Godts/den dienst des Coninck noch den welstant vanden Lande/ maer die alleen sochten hare eergiericheyt ende geltgiericheyt te versaden / met schade des Conincks ende sijner Ondersaten/ door haer valsch vertooch onder t'dexsel vande Catholijcke Religie te hanthaven/ende d'Ondersaten in eendracht t'onderhouden/soo veel by sijne Majesteyt ghewonnen hadden / dat hy hem hadde laeten wijsmaecken / datmen niet met allen en behoorde te versachten vande harde ende scherpe Placcaten in t'stuck vande Religie van te voren ghemaeckt: hoe wel men daer toe vaste hope ghegheven hadde: maer dat men daerenboven aldaer behoorde in te voeren de soo seer Tyrannische Inquisitie / teghens d'eere Godts ende de Vryheyt der Ondersaten: daer van den ganschen onderganck vanden Lande/de verdruckinge des volcx/ d'uytroeyinghe vant Catholijck gheloof / de verminderinghe vande Coninclijcke grootheyt/ de slavernije der Ondersaten / d'inbrekinghe der privilegien/ ende de verwerringhe vande regeringhe waeren hanghende / om welcke qualen te voorcomen ende de Hooch-heyt des Coninck ende Slants welvaren te hanthaven /sy in quijtinghe van hare trouwe/ ghelijck alle vrome Ondersaten behooren/ ghesamenderhant ghemaeckt hadden een wettelijck verbont / ende daer by d'een den anderen belooft / te beletten dat d'Inquisitie gheensins int Lant inghevoert soude worden / noch onder t'dexsel van Placcaten/noch van visitatien of andersins: met uytgedructe protestatie / van niet te willen beghinnen teghens d'eere Godts / de Hoocheyt des Coninck of sijne Staeten / die sy begeerden naer haer vermoghen voor te staen/eñ allen oploop ende troublen te weeren. De voorsz acte van verbont heb ick / om den Leser hier van meer te versekeren wel willen gheheel int lang hier by voeghen om daer van te oordeelen na sijn believen.

Alſoomen onlanck wel onderricht is/ ende voor warachtich ghelooft/ dat eenige verkeerde looſe ende booſe menſchen/ valſchelijck voorwendende den grooten yver die ſy draeghen tot behoudinghe ende opbouwinghe van t'Catholijck gheloof ende Religie / ende eendracht vande Ghemeynte/ſoeckende alleenlijck hare onverſadelijcke giericheyt ende hare onverdraechelijcke hoovaerdije ende eergiericheyt te verſaden : door hare ghesuyckerde woorden ende valſch ingheven aen onſen Heere den Coninck ſoo veel hebben weten wijs te maken/ (niet tegenſtaende alle bewijs ende vertooch aen hem ter contrarie ghedaen) dat ſijne Majeſteyt teghens den eedt aen Godt ende ſijne trouwe Onderſaten vande Nederlanden gedaen/ met ganſcher crachten de booſe Inquiſitie aldaer heeft willen inboeren/ die niet alleen onredelijck ende teghens alle Goddelijcke ende wereltlijcke Wetten ſtrijdende is / maer oock verre te boven gaende alle de ſtrenghe vervolghinghen ende wreetheden die oyt hier te voren by de Tyrannen ende ongheloovighe Heydenen voorts ghekeert zijn / nerghens toe ſtreckende als tot veroneeringhe des naems Gods/ende tot gheheele verwoeſtinghe/verlies/ ende onderganck vande voorſchreven Nederlanden / om datſe alle authoriteyt ghebiet ende gheſach den Inquiſitie-meeſters onderworpt/ende alle d'Onderſaten eeuwighe ende ellendighe ſlaven maect/ alle lieden met eeren in gheſtadigh ende merckelijck ghevaer van haere Perſoonen ende goederen ſtellende / door haer onderſoeck ende viſitatien. Soo dat/ als een Prieſter/Spaignaert of eenich ander rabauwt/een d'alder vroomſte Perſoon ſal willen crencken/hy hem door middel vande Inquiſitie ſal connen doen beſchuldighen / ghevanghen nemen / tſy te recht of t'onrecht/ jae doen ſterven ende zijne goederen confiſqueren (want dat verſtaet hem altoos) ſonder dat hy ſal connen worden ghehoort in ſijne redenen/ verdedinge/ of beſcherminge : Soo iſt dat wy ondergheſchreven alles wel overwoghen ende rijpelijck gheconſidereert hebbende/ gheacht hebben redelijck te weſen ende verplicht te zijn / ons teghens ſoodanighe aenſtaende ende onlijdelijcke quaelen te ſtellen/ ende door goede middelen de behoudeniſſe van onſe perſoonen ende goederen te verſorgen/op dat wy niet tot eenen roof ghegheven werden/ aen die ghene/ die onder den ſchijn van Religie ende Inquiſitie / haer ſelven ſoecken te verrijcken ende vergulden met ons bloet / leven ende goederen : Waeromme wy goet ghevonden hebben te maecken/ ende ghemaeckt hebben eene goede vaſte ende Heylighe verbinteniſſe ende confederatie/ ons verbindende ende d'een den anderen by ſolemnelen eede belovende/ naer alle ons vermoghen te beletten / dat de voorſchreven Inquiſitie niet en werde aenghenomen of onderhouden/in gheenerhande maniere / noch int publijc noch int particulier/ int openbaer noch int heymelijck onder wat deckſel of verwe dat het ſoude moghen weſen/al ware het onder den mantel van Inquiſitie / viſitatie/ Placcaten/bevelen of eenigherhande ander pretext/maer dat die geheelijck

heelijck ende al sal worden vernieticht uytgheroept ende vernielt/ als eenen oorspronck ende fonteyne van alle disordre ende ongherechticheyt. Protesterende nochtans voor Godt ende de menschen/ in goeder trouwen ende conscientie/ dat wy geensins en soecken yet te beghinnen/ dat eenichsins soude moghen strecken tot d'onneere Godts / of tot verminderinghe vande Hoocheyt des Coninckx/ ende sijne Staeten/ maer ter contrarien/ dat onse meyninghe anders niet en is/ als den Coninck ende sijne Staeten voor te staen/ alle goede ordre eñ regeringe te behouden/ ende so veel in ons is allen oproer/ beroerte ende oploop der ghemeynte te weeren. Welcke confederatie ende verbont wy gelooft ende beswooren hebben/ ende mits desen beloven ende sweeren/ heylichlijck ende onverbrekelijck t'onderhouden tot allen tijden/ soo langhe wy in dese werelt sullen zijn/ den almachtighen Godt tot ghetuyghe nemende over onse sielen ende conscientien/ dat wy noch metter daet noch met woorden/ directelijc noch indirectelijc/ wetens noch willens hier tegens niet doen en sullen in geenerley manieren/ ende om dit verbont macht te geven ende voor altoos crachtich ende bestendich te maecken/ beloven wy d'een den anderen alle hulpe ende bystant met goet ende bloet / als broeders ende ghetrouwe vrienden / malcanderen de handt ghevende / dat niemant onder ons ghebroeders ende bontghenooten eenichsins vervolght of ghequelt en sal worden aen lijf of aen goet/ ten aensien vande voorschreven Inquisitie of Placcaten daer uyt spruytende/ noch oock ter saecke van dit verbont/ ende inghevalle yemant van onse Broeders ende Bondtghenooten daeromme ghemoeyt of vervolght werde in eenigher manieren / soo beloven ende sweeren wy voor Godt/ den selven in sulcken ghevalle/ by te staen/ in alles ende door alles/ met goet ende bloet / sonder yet te sparen/ ende sonder eenighe uytvlucht of ontschuldinghe voor te wenden / min noch meer al of het voor onse eyghene Persoonen waere. Wel verstaende ende duydelijck uytdruckende/ dat ons vant voorschreven verbont ende plicht niet en sal moghen aftrecken of verschoonen / eenighe verw of pretext daer onder de vervolghers ende partijdighe / haere persecutien souden moghen willen bedecken/ als of sy alleen de rebelle souden willen straffen/ of eenighe andere huycke diese souden moghen ghebruycken / mits dat ons waerschynelijcke blijcke d'oorsaeck ghenomen te zijn uyt de redenen voorschreven. Alsoo wy verstaen dat in soodanighe ende ghelijcke saecken de mis daet van rebellie gheen plaetse en grijpt/ overmits den gront ende oorspronck comt uyt eenen heylighen yver ende loffelijcken wensch om voor te staen d'eere Godts/ de Majesteyt des Coninckx ende den ghemeynen vrede/ met versekeringhe van onse Persoonen ende goederen/ ende om te beschermen onse Huysghesinnen/ Vrouwen ende Kinderen/ daer toe ons Godt ende de nature verbonden heeft.

Met verstant ende belofte d'een den anderen ghedaen / dat elck een van

ons in alle dierghelijcke ſaken hem ſal reguleren nae t'gemeyn gevoelen ende advis van alle de Broeders ende Bont-ghenooten / of vande ghene die by haer daer toe ſullen ghelaſt zijn: op dat deſe Heylighe unie wel onderhouden werde/ende t'ghene met ghemeene toeſtemminghe gheſchiet/te vaster ende beſtandiger blijve. Des t'oorconden ende tot verſekerheyt van onſe voorſz confederatie ende verbont/roepen wy aen den allerheylichſten name des levenden Godts/ Schepper des Hemels ende der aerden / ende van al dat daer inne is / als een Richter ende doorgronder van onſe herten conſcientien eñ gedachten/ende als die gene die weet dat onſen wenſch ende raetſlach ſoodanich is als voorſchreven is / ootmoedelijck biddende dat hem ghelieve ons te gheven de ghenade van ſijnen heylighen Gheeſt/ op dat allen onſen handel ende aenſlaghen wel moghen ghelucken/ter eeren van ſijnen allerheylichſten naem/ tot alghemeyne ruſte ende vrede/eñ tot ſalicheyt van onſe zielen/ Amen.

Requeſte vande Hooft-ſteden van Brabant.

GHeven in aller ootmoet te kennen / Borghemeeſteren/Schepenen ende Raet reſpectiue van die vier Hooft ſteden van Brabant/hoe dat ſy ſupplianten elck int beſonder / deſe voorleden daghen hebben ontfanghen ſekere beſloten brieven van uwer eerweerdicheyt / van date den ſevenden deſer Maent Januarij / met de copije van ſekere extracten / in ſubſtantie ghenomen wt de leſte brieven / ende gheſchriften van ſijne Majeſteyt aen haere Hooch-heyt ghesonden / ende oock een copije van eenen beſloten brief van haere Hooch-heyt aen uwer Eerweerdichſte gheſchreven op het inhout vandẽ voorſchreven Extracte/ begrijpende in effecte drij poincten/ te weten d'onderhout vande Placcaten opte uytroeyinghe vande Ketteryen ghemaeckt / d'invoeringhe van de Gheeſtelijcke Inquiſitie / ende onderhout vanden Concilie van Trenten / ende want nopende t'voorſchreven eerſte punt ſijn Majeſteyt ſchijnt alle de ſchult te legghen op de Rechteren/eñ alſo onder andere mede op de ſupplianten/die welcke int particulier aengheweſen worden / by het uytſenden vande voorſchreven Extracten ende belaſtinghe van uwe Eer. aen hen ghedaen / daer nochtans de voorſchreven ſupplianten dien aengaende noydt in eenighe faute en ſijn gheweeſt/van t'ghene des voor hen is ghecomen / ende tot heurder Officie heeft geſtaen ſoo ſy alleenlijck de iudicature ſijn hebbende van t'ghene des voor hen wort ghebrocht/ende daer op ſy by s'Heeren Officieren worden ghemaent / die welcke het vervolch ende bedrijf vande Juſtitie principalijck zijn hebbende / by het nemen vande informatien precedente/aen taſten / ende beſchuldighen van alle miſdadighe / dat oock anderſins soo goede toeſicht is ghenomen ende ſoo goeden devoir ghedaen (ſoomen wel ſoude connen bewijſſen by de Prochiaens ende andere die daer af de beſte kenniſſe hebben) dat de ſaecke vande Catholijcke Religie binnen de voorſchreven Steden teghenwoordelijck in beteren ſtaet is / dan die gheweeſt is in veel voorleden Jaeren/ ſoo hebben de voorſchreven ſupplianten uwe

Eerweerdighe (dien t'selve kennelijck mach wesen) wel willen versoecken ende bidden sijne Majesteyt daer af na de waerheyt te informeren / ende deselve daer door te benemen die quade suspitie / eñ impressie die sy door quade aenbrenghers mach hebben ghenomen. Soo vele het tweede punt/ aengaet van de Geestelijcke Inquisitie/ ende oock t'leste punct nopende het onderhout vanden Concilie/ zijn de voorschreven Suppliantẽ seer verwondert dat uwe Eer: die voorschreven Extract mette brieven van hare Hooch-heyt ontfanghen hebbende/ niet en hebben gheremonstreert dat de selve binnen desen Lande van Brabant niet en connen / of moghen ingebrocht/ of onderhouden werden/ in plaetse van den suppliantẽ te versoecken/ ende van wegen sijne Majest. te belasten/ hen na de selve te voegen eñ te reguleren/ daer nochtās tselve in diversche respecten/ so wel d'innebrenghen vande Gheestelijcke Inquisitie / als diversche puncten van t'voorsz Concilie/ soude wesen expresselijck eñ directelijck tegen die blijde incomste ons Heeren des Coninckx/ ende den ouden Rechten/ usantien/ hercomen eñ Privilegien vanden Lande van Brabant/ so by diversche goede documenten is blijckēde byden den derden artijckel vande tweede additie der blijder incomste dat binnen desen Lande van Brabāt/ die Geestelijcheyt geen iurisdictie heeft dan de Bisschop van Camerijc eñ Ludic/ ende dat alleenlijck tusschen de wereltlijcke persoonen in dry saken/ vande vasticheyt van Testamenten/ van Houwelijcse voorwaerden eñ van geamortiseerde goeden/ die hen van outs is toeghelaten/ sonder dat sy volghende den voorsz. ouden rechten van desen Lande van Brabant eenighe voordere kennisse/ ofte iudicature hebben genomen/ oft mogen nemen/ van eenige andere saken/ ghelijckerwijs daerom Hertoch Philips van Bourgoignen by sijne constitutie ende edicte vanden derden Januarij 1447. heeft verboden alle Ondersaten van desen lande van Brabant/ op de pene van confiscatie van alle heure goeden/ eñ andere corporele straffen / yemanden voor de voorsz. Geestelijcke Rechters te doen dagen/ ofte eenige monitien/ citatien/ oft andere geboden in eenige saken te vercrygen/ ten ware sy eerst gecomen waren by den Officier/ eñ Wethouderē vande Hooft stedē/ daer onder die partijen zijn eñ te kennen gegeven die sake waerom sy voor den Geestelijcken Rechter wilden procederen / eñ dat sy die saken bevondē na den rechten eñ Privilegien des Lants van Brabant ter kennisse aldaer te behooren/ ende parthijen daerom geconsenteert hadden hen met t'Geestelijc recht te moghen behelpen/ alles omme te verhoeden/ dat de goede Ondersaeten byde Geestelijcke iurisdictie niet en souden worden belast eñ gemolesteert/ contrarie heuren rechten eñ Privilegien / ende dat d'Overicheyt eñ authoriteyt vanden Princen ooc niet en soude worden vermindert / gelijckerwijs oock daerom Wijlen goeder memorien Coninck Philiphs van Castilien/ bevinde dat de Gheestelijcheyt by middele van Geestelijcke conservatoiren over de wereltlijcke Jurisdictie waren usurperende/ by sijnen Placcaet

vanden vierden October anno 1500. sulcke conservatorien hoedanich die souden mogē wesen vboden heeft binnen desen Lande van Brabant meer te gebruycken op de pene van ongehoorsaemheytende daer over ghestraft ende ghecastijdt te worden / ghelijckerwijs oock sijne Voorsaten by heure blijde incomsten/ende diversche andere Privilegien den Lande toegeseyt/ ghelooft ende gheswozen hebben/ dat sy niet en souden ghedooghen / dat die goede Ondersaeten eenichsins voorder met de Geestelijcke Jurisdictie souden worden belast/ ende ghequelt als van die voorschreven dry saken/ ghelijck blijckende is onder andere by den brieven van Wijlen den voorschreven Hertoch Philips van Bourgongien vanden xx. October veertien hondert een ende vijftich / ende van den 27. Novembris 1457. daer by hy heeft ghelooft den goeden Ondersaten des Lants van Brabant te bevryden van alle onbehoorlijcke ende onredelijcke hanteringhe der Geestelijcker jurisdictie/ ende niet te ghedooghen dat yemant/van wat conditie oft staet hy ware/van weghen der Gheestelijcker jurisdictie soude worden gedaecht/ghemolesteert/oft belast/ voorder dan naer den voorschreven rechten des Lants van Brabant behoort/ ende men in tijden sijnder voorsaten gheploghen heeft/ende soo verre yemant contrarie dede/ dat hy t'selve soude af doen, ende die Ondersaten daer af ontlasten ende de gene die sulcx ghedaen ofte gedoocht hadden doen corrigeren/andere ten exempel/dwelc oock sijne nacomelinghen / Hertoghen van Brabant/ ende sonderlinghe Wijlen onsen Heere den Keyser by sijne incomste/ende additien der selver/ hebben gheconfirmeert ende van nieus ghelooft te onderhouden / ende doen onderhouden gelijck oock expresselijck heeft ghelooft/ende beswozen onsen Heere den Coninck / byden naest lesten ende laetsten artijckel van sijne blijde incomste / sulcx dat het toelaten vanden Inquisiteur by den stoel van Roomen ghecommiteert/soude wesen in diversche respecten/ tot verminderinge vander authoriteyt/ ende Jurisdictie vanden Heere/ ende groote belastinghe vande Ondersaten/teghen de voorschreven oude Rechten ende Privilegien vanden Lande / niet alleene mitsdien dat den Heere sonder consent vande Staten vanden Lande, niet en vermach sijne Hoocheyt / ende gherechticheden te verminderen (twelck nochtans soude ghescheden/toelatende binnen desen Lande de Geestelijcke oft andere Overheyt/ende Heerschappijen over de wereltlijcke persoonen / voorder dan sy van outs hebben ghehadt/ dat oock sijne Majesteyt ghelooft ende gesworen heeft soo voorschreven is/sulcx niet te ghedooghen) maer oock om dat de proceduren ende forme vande voorschreven Inquisitie in haer selven soude strijden tegens de voorschreven oude Rechten ende Privilegien vanden Lande/ daer by de Prince heeft ghelooft/ende gheswozen(soo blijckende is byde voorschreven brieven van Hertoogh Philips / by onsen Heere den Coninck oock gheconfermeert) dat hy den Steden / Vryheden / ende Landen van Brabant / ende de inghesetene der selver/ sal doen handelen

in alle

in alle ſaken met vonniſſe ende met recht/ na den rechten vanden Steden ende bancken/ daer ende ſoo van outs behoort ende ſchuldich is te gheſchieden/ſonder de ſaken elders te doen oft laten betrecken oft eenighe geboden/oft verboden ter contrarie van dien te laten gheſchieden/ ende wederomme byden 55. Artijckel vander blyder incomſte ons Heeren des Coninck/datmen niemanden binnen deſen Lande van Brabant gheſeten zijnde en ſal moghen aen taſten ende vanghen /ſonder voorgaende informatie / die d'Officieren vander plaetſe ſchuldich zijn te nemen / ende by andere Privilegien/datmen den ſelven binnen den derden dage ſal ſchuldich weſen/tichte ende aenſprake te doene/ende daer op tot ſijner defenſien laten comen/waer deur de voorſchreven Suppliancen niet en connen verſtaen dat ſijne Majeſteyt contrarie de voorſchreven oude rechten ende Privilegien/ende ſijne ghelofcen den Lande ghedaen ende gheſworen/ eenichſins ſoude willen oft begeerẽ dat die voorſz Inquiſitie binnen den Lande van Brabant ſoude geſchieden/oft ooc dat t'voorſz Concilie onderhouden ende achtervolght ſoude worden / voorder als beroerende t'leven eñ ſeden vander Gheeſtelijckheyt/ende andere puncten / niet ſtrijdende teghens de Hoocheyt van ſijne Majeſteyt ende de Previlegien ende Rechten vanden Lande / ende die niet tot achterdeel vanden ingheſetenen des ſelfs en zijn ſtreckende / ghelijck oock t'voorſchreven Extract daer gheſeyt wert d'intentie van ſijne Majeſteyt te zijn / dat d'Inquiſitie ſoude gheſchieden byden voorſchreven Inquiſiteurs/expreſſelijck bepaelt wort met deſe woorden/ ghelijck de ſelve Inquiſitie aldaer ghedaen ende onderhouden is tot nu toe/d'welck binnen deſen Lande van Brabant niet en is geſchiet/ende daeromme oock niet en can verſtaen werden den wille vanden Coninck te zijn / dat onder t'dexel vande Generale declaratie / beroerende de voorſchreven Inquiſitie/aen hare Hooch-heyt/als Goubernante van deſe Nederlanden overgheſonden/yet anders ſoude geſchieden binnen deſen Lande van Brabandt / ghelijck by den extract voor der can bemerckt worden aldaer ſijne Majeſteyt expreſſelijck heeft verclaert ſijne voorſchreven intentie gheene nieuwicheyt te zijne/ mits dien die voorſchreven Inquiſitie altijts ſoude zijn geſchiet binnen den tijden vande Keyſerlijcke Majeſteyt ende de zijne /d'welck binnen den Lande van Brabant niet en is geweeſt ſulcx datmen daer claerlijck bevint den wille van ſijne Majeſteyt niet te zijne/dat de voorſchreven Inquiſiteurs ende Inquiſitie binnen deſen lande van Brabant ſoude toeghelaeten worden ende gheſchieden / ofte ſoude anderſins moeten bekent worden / dat zijne Majeſteyt dien aengaende qualijck onderricht ſoude zijn / ende dat haer teghen die waerheyt wijs ghemaeckt ſoude weſen dat de voorſchreven Inquiſitie alhier oock gheobſerveert ſoude ſijn geweeſt / ende den Privilegien vanden Lande niet en ſoude contrarieren/ aengheſien de Privilegien ende rechten vanden Lande alleman bekent zijn / ende geheel notoir is dat de voorſchreven Inqui-

ſitie

sitie en Inquisiteurs dien volghende hier te Lande niet en hebben mogen geadmitteert worden/noch en sijn gheadmitteert gheweest/maer ter contrarie den Hove wel kennelijck is dat inden Jare neghenenveertich/ende alsmen binnen desen Lande van Brabant d'Inquisitie heeft willen inboeren / ghelijck in andere ghebuerighe Landen mochte gheschiet zijn/ Wijlen onsen Heere den Keyser/ende de Cóninghinne Maria voor den selven regerende / soo veel is verthoont dat de selve Inquisitie binnen desen Lande van Brabant gheenen voortganck en heeft ghehadt/ noch mogen hebben/gelijck oock inden Jaere 55. lest leden als van wegen onsen Heere den Coninck/eerstmael tot dese Landen ghecomen sijnde/de Placcaten op de voorschreven Inquisitie ghemaeckt / by mijnen Heere den Cancelier/ doen zijnde/ oft den Raet van Brabant/aende voorschreven Steden waeren uytgesonden/deselve terstont na sekere remonstrantiē dien aengaende ghedaen/ gherevaceert ende herboden zijn gheweest / als contrarierende den rechten ende Privelegien/ende de ghemeene welvaert van desen Lande/ waer deur men oock niet en can ghesegghen/dat den Inquisiteurs die voorschreven kennisse over den wereltlijcken luyden binnen desen Lande van Brabant by weghen van Inquisitie ofte andersins soude competeren/ na den Gheestelijcken of wereltlijcken Rechten/mits dien de wereltlijcke Princen/Overheden en Magistraten van allen ouden tijden de Overheyt hebben ghehadt over hunne Ondersaten/oock inGheestelijcke saken/ immers voor soo veel de juris dictie ende de iudiciele kennisse / ende correctie aengaet/ghelijck daer af ghetuyghenisse gheven niet alleenlijck menichfuldige goede constitutien vanden Keyser Justinianus/ende meer andere/inde wereltlijcke rechten gheincorporeert/maer oock diversche decreten/ende Constitutien der Geestelijcker rechten/daer by t'selve den wereltlijcken Overheden ende Magistraten wordt toeghestaen/ ende toegelaten / d'welck by de lesten constitutien vande Gheestelijcke rechten niet en wort bebonden hun benomen te zijn/ besondere niet over weereltlijcke persoonen : Ende is byde selve Gheestelijcke rechten de Gheestelijckheyt gheene Juris dictie over de weerlijcke toeghelaten buyten t'weerlijck gebiet vanden Roomschen stoel ende besonder niet binnen desen Lande van Brabant / voorder als hem van outs is toeghelaten gheweest / ghelijck oock claerlijck bewijsen de menichvuldighe Ordonnantien ende goede constitutien by de Heeren van desen Lande ghemaeckt/dickwils oock teghens ende over de Gheestelijckheyt / soo aengaende t'vercryghen van wereltlijcke goeden/ heffen van thienden/ exercitie van heure juris dictie/ als opt stuck van ketterÿe, ende uytroepinghe der selver ghemaeckt (volghende den welcken die kennisse daer af den wereltlijcken rechteren is gebleven/ten minsten over de wereltlijcke) ende meer dergheliјcken/de welcke noch op den dach van heden stricktelijck worden onderhouden / sonder dat het de Gheestelijckheyt tot noch toe-toeghelaten is / daer teghens yet

te doen

te doen/of voort te stellen: Jae selfs en moghen gheene bevelen van Roomen hier te Lande gheeffectueert worden/ sonder expres consent ende wille vanden Prince/die de selve schuldich is te bepaelen ende verworpen/gelijck dat dagheljjcx ghescheit/ in alle t'gene den Rechten ende Privilegien van den Lande soude moghen contrarieren / mits welcke Previlegien/ gherechticheden / vryheden ende versekerde bedieninghe van iustitie/zijn dese Landen (staende principalijck op de Coopmanschap ende hanteeringhe vanden en buyten Coopman) tot sulck eene grootheyt zijn gheclommen ende ter contrarien soudemen door sulcken veranderinge ende nieuwicheden lichtelijck alle den voorschreven handel ende rijckdom veriaghen/ D'welck soude causeren de gheheele desolatie ende onderganck vanden selven Lande/ghelijck dat t'minste rumoer dat daer af is gheweest tot meer stonden ghenoech heeft bewesen / door de preparatien van vertreck vande vremde Natien ende Coopluyden / daer by t'Lant van Brabant principalijck is staende/ende t'anderen tijden Wijlen onsen Heere den Keyser is verthoont/ende oock teghenwoordelijck metter daet can ghesien worden. Daerenboven soude het eene groote nieuwicheyt zijn/ strijdende uytdruckelijck teghens de Privilegien vanden Lande / eenighen nieuwen Commissaris sonder consente vande Staten vanden Lande / inden Rade van Brabant te ordineren/ende noch veel meer/den selven tot een overhooft te geven een vanden secreten Rade/ alsoo by de Previlegien van Wijlen Hertogh Philips vanden Jare 1443. den Lande ghelooft ende toegheseyt is dat sulcx ten eeuwighen daghen niet en sal gedaen noch toegelaten worden. Deur welcke nieuwicheden soo verre de Coopmanschap ende hanteringhe eens veriaecht werden / souden de Steden ende Landen daer af dependerende/ niet alleen worden gebrocht tot heure oude desolatie(soo de selve voortijts waren aleer den voorschreven handel hier te Lande bekent is gheweest)maer souden teenemale inden gront bedorven blijven / mits dat niet alleenlijck de Steden/Vryheden ende Dorpen/ maer oock diversche particuliere inghesetenen hunne goeden ende innecomen/soo hebben belast ende beswaert / ten respecte vande hooghe weerde(deur den voorschreven Coophandel/ende frequentatien soo seer ghemeerdert zijnde)dat sy lijdende die voorschreven groote veranderinge/ selfs de lasten van heure goederen die hen souden blijven/niet en souden connen verballen:Aengesien oock niet alleenlijck de voorschreven vier Hooft-steden/ende plaetsen meer/deur groote diensten haren Heere ghedaen/ende anders/soo vele zijn belast dat sy lijdende de minste verminderinghe van heur innecomen (twelck byden handel ende frequentatie vande buyten luyden is staende) heur lasten niet en souden connen verballen/maer daer by souden worden gheruineert ende by consequentie oock allen den Rijckdom van den Lande ende ingheseten des selfs Renten op die voorschreven Steden heffende/ t'welck wel behoort ghewoghen ende aen sijne Majesteyt verthoont te

worden/ als zijnde een sake van soo grooten ghewichte ende gevolgh dat-
se eens verloopen zijnde namaels met gheenerley macht wederom te be-
comen soude wesen/ de Supplianten en gelooven oock niet dat sijne Ma-
jesteyt daer af te recht gheinformeert zijnde/volghende sijne aenghebooren
Coninckliicke goedertierentheyt yet soude willen doen tot so groote ver-
minderinghe van sijne grootheyt ende onverdraechelijcke belastinghe/ ia
gheheele verwoestinghe vanden Lande ende inghesetenen der selver/ ende
dat ten opsiene vander Religie/ de welck in gheene ommeligghende Lan-
den min ghebreckx dan alhier is lijdende ende daer af die ghebreken (in-
dien daer eenighe souden moghen wesen) volghende den ouden Rechten
ende Previlegien vanden Lande/ ende sonder de selve t'overtreden ander-
sins wel connen gebetert/ende gheheelt werden/by den ordinarisen Rech-
ter/ sulcx dat de Supplianten ontfangen hebbende de besloten brieven van
uwer Eerw. daer by den selven (buyten de meyninghe vanden Prince en
teghen de blijder incomste ende Preuilegien vanden Lande) schijnt ghe-
ordonneert te zijne/datmen sich binnen desen Lande van Brabandt oock
soude moeten reguleren/volghende de voorschreven generale intentie van
sijne Majesteyt (de Supplianten oft Inghesetenen van Brabant int be-
sonder niet belastende)ende dat soo wel aengaende de voorschreven Inqui-
sitie/als onderhout vanden voorschreven Concilie / sonder t'onderschey-
den in wat puncten uwer Eerw. verstaet dat t'selve by de Supplianten
soude connen gedaen worden: en also sy niet bevindē connen by uwer Eer.
metter voorschreven Inquisitie en onderhout vanden voorschreven Con-
cilie belast te wesen/ aenghesien het voorschreven extract van sijnder Ma-
jesteyt hen Supplianten niets en gebiedt/noch oock en can verstaen wor-
den te ghebieden oft te belasten/ wt redenen voorschreven / te meer om dat
het gheene forme van statute / oft ordonnantie en is hebbende/ ende sijne
Majesteyt / volghende t'vijfde artijckel sijnder blijder incomste / binnen
desen Lande van Brabant geene statuten / Ordonnantien/edicten/of an-
dere gheboden en soude moghen doen oft maken/dan met aduijse ende de-
liberatie van uwer Eerw. soo en hebben de voorschreven Supplianten
hen oock aen yemanden connen beclaghen/ noch reuocatie/ ontlastinghe
oft naerder verclaringhe vander voorschreven uwer Eerw. Ordonnan-
tie connen versoecken/dan aende selve uwer Eerw. die alleene hen zijn be-
lastende ende bevelende hen te voeghen ende reguleren/ volgende de voor-
schreven extracten / die op hen int besondere niet en zijn sprekende / den
welcken die voorschreven Supplianten daeromme ootmoedelijc sijn bid-
dende dat uwer Eerw. believe (volgende de blijde incomste ende den Pre-
vilegien vanden Lande by der selver uwer Eerw. ende oock by hen Sup-
plianten beswooren/t'onderhouden/ en te doen onderhouden) de voorschre-
ven Ordonnantien ende bevelen in te trecken / ende den Supplianten te
ontlasten/aengaende de voorschreven Inquisitie / ende voort oock beroe-

roende

rende den onderhout vant voorschreven Concilie / immers voor soo vele aengaet de puncten die strijdende zijn teghens de Hooch-heyt van sijne Majesteyt / ende de Previlegien ende gherechticheden vanden Lande / ende naerder te verclaren de puncten daer inne uwer Eerw. verstaet / dat t'selve Concilie / sonder inconvenient ende quetsinghe van yemanden / binnen desen Lande sal moghen onderhouden worden / ten eynde dat de Supplianten in saken van sulcke ghewichte versekert moghen wesen / ende eenen yghelijcken contentement gheven / of souden sy Supplianten andersins ghenootsaect wesen van eets weghen dese saecken den anderen leden vanden Lande ende Staten des selfs te kennen te gheven / d'welck den dienste vanden Prince soude moghen verachteren / ende de Supplianten liever saghen verhoedt.

De voorschreven vergaderinghe ende verbintenisse en heeft soo secretelijck niet connen belept worden / datmen dat niet ghewaer gheworden en is / ende naementlijck / soo wanneer eenighe vant verbont aende groote Heeren die tot Hooch-straten vergadert waren / sulcx hebben comen aendienen / daer van den roep allomme ghevloghen is : ende alsoo niemant te Hove en wiste wat haer ooghmerck ende intentie was / als alleen die vant verbont waren / soo heeft het selve aldaer groote vreese ende achterdencken verweckt / ende ghelijck dat ghemeynlijck ghebeurt / soo zijn daer veel gheruchten ende waerschouwinghen van ghedaen / alles vermeerderende ende verargerende / d'een seyde dat t'gheheele Lant was gherebelleert / d'ander dat alle den Adel teghen den Coninck opstont: andere / datter eene vergaderinghe was van veel duysenden die ghewapender hant nae t'Hof toe quamen : andere / datse Crijchsvolck van buyten slants soo te voet als te peerde by haer hadden : andere datse heymelijck verstant mosten hebben / met eenighe Steden / diese voor d'eerste in nemen souden ende om dat niemant haer voornemen wiste / so wert daer seer vreemt van ghesproken : d'een seyde datse ganschelijck gerebelleert waren ende t'gansche Lant in nemen wilden: andere datse begeerdē de gansche regeringe te veranderen naer haere fantasie: de derde / datse d'oude Religie souden verdrijven ende de nieuwe met ghewelt invoeren : de vierde datse dootslaen eñ veriaghen souden alle de Gheestelijcke : de vijfde datse met ghewelt souden aenhouden / dat de nieuwe Religie toeghelaten soude worden : de seste datse de Placcaten ende d'Inquisitie te niet gedaen wilden hebben. Somma elck een sprac naer zijn ghevoelen / maer by na alle quamense daer inne over een / datse haer in groot ghetal inde wapenen souden laeten vinden / tsy tot Brussel of elders / ende datmen dan verstaen soude / wat haer voornemen was.

Dese tijdinghe heeft eene groote vreese ende verslaghentheyt te Hove ghemaeckt / sonderlingh inde herten vande ghene die ten deele d'oorsaecke waren / dat de vervolghinghen ende Inquisitie (d'eenighe reden van dese

vergaderinghe) ſoo verre inghevoert ende ſtaende ghehouden waren ſonder eenighe clachten oft remonſtrantien ter contrarie te willen hooren/of ghelooven / of yets door de vingheren ſien om de Ghemeynte te ſtillen. Welcke vreeſe ſeer vermeerdert wert als ſy inſaeghen de verbitteringe des volcx/ende dat ſoo te beduchten ſtont/ tſelve op hope van ontſlaghen ende bevrijt te weſen vande vervolghinghen ende Inquiſitie / ende gheſtelt in Vryheyt van conſcientie ende Religie/ lichtelijt geheel opde been ſoude geraken : of haer ten minſten meeſter maken van eenighe machtighe Steden / beſonder vande ghene die om redenen voorſchreven onſtelt ende beroert waren/onder welcke men meeſt voor Antwerpen was vreeſende/om dat het alle de werelt kennelijck was / hoe haetelijck men aldaer ſoo veel Jaeren langh d'Inquiſitie vervolght hadde: Deſe verſlaghentheyt nam alle uren toe/om datter daghelijcx tijdinghen ende nieu-maren quamen/ datſe dus of ſoo ſterc waren/herwaerts of derwaerts trocken/deſe of ſulcke aenſlaghen hadden/datſe deſe of gene ſtadt wilden in nemen/ende diergheljcken meer.

In deſe verſchrickinghe zijnde/wert daer goet ghevonden alle de Gouverneurs vande Provintien ende Ridders vander orden/ die int Hof niet en waren/terſtont op t'ontbieden/ ende dat by d'een ende d'ander in aller haeſte geſchreven ſoude worden aen veel Edel-lieden in verſcheyden quartieren / datſe haer mette voorſchreven ſake niet en ſouden moeyen/of terſtont daer van af ſtant doen. Somma dat elck een hem quijten ſoude om die vant verbont te ſcheyden/ hopende dat alles met goede middelen ſoude verricht worden : Daerenboven wert van s'Hofs weghen ghesonden/ ende gheſchreven / nae de plaetſe daermen meynde dat de meeſte vergaringhe was / ende aende Hoofden ende principaelſte vant verbont/ indienſe yet hadden te claghen / datſe dat in gheſchrifte ſouden overgheven/ of Ghedeputeerde ſeynden / ten minſten datſe ſonder Wapenen ſouden commen / ende in ſoo cleynen ghetalle als het moghelijck waere : middelertijdt liet de Gouvernante het Hof ende hare Garde ende Wachten verſtercken / ende ſont ſpien uyt aen alle canten / ende alſoo ſy onder andere opten eenen twintichſten Meert verwitticht wert / dat t'voornemen vande voorſchreven vergaderinghe was de Stadt van Antwerpen heymelijck in te nemen / heeft ſe voor haer inden Raet van State ontboden/ de Ghedeputeerde vande ſelve Stadt / die in het Hof waeren : Diemen voor ghehouden heeft datter tijdinghe was / dat eenighe voor hadden met Waepenen heymelijck inde Sadt te commen / ende haer daer van Meeſter te maecken / dat haer daeromme belaſt werdt datſe noch den ſelven nacht een vanden haeren aldaer ſouden ſeynden / ende door alle middelen ende neerſticheyt doen voorſien / dat de Stadt niet verraſt / inghenomen / noch beſchadicht ſoude moghen worden.

De

De Hooft-steden van Brabant / merckende datse met alle haere sollicitatien niets en voorderden / ende tot gheene resolutie en conden gheraken / hadden haer eenighen tijdt daer te voren van dese handelinghe beclaecht aende Prelaten ende Edelen / mette voorschreven Steden tsamen maeckende de drij Staten van Brabant / ende versocht haer te willen voeghen / om ghesamenderhant te hanthaven ende voor te staen de Vryheyt ende Privilegien vanden Lande: ende tot dien eynde aende Gouvernante overgheven een verhael ende vertooch / veel breeder ende grooter als t'ghene sy aenden Raet overghegeven hadden / daer van sy even wel d'afdoeninghe souden voorderen / t'welck haer de voorschreven Prelaten ende Edele hebben toeghestaen / ende ghelijckelijck last ghegheven / aen eenige onder haer / te doorsoecken ende visiteren alle Previlegien / brieven ende stucken / ende daer uyt by een te voeghen en maecken sekere Remonstrantien: t'welck sy ghedaen hebben / ende zijn deselve daer nae oversien / verbetert ende verandert nae behooren / daer by ghevoecht is alle het bewijs daer toe dienende: Int langhe inhoudende dattet Hertochdom van Brandt noydt met eenighe Inquisitie en was ghequelt of belast gheweest / noch volghens sijne Previlegien en vermochte of behoorde daer mede belast of ghequelt te worden / oock dat het goet ende oorbaorlijck soude zijn dat de Placcaten versoet ende versacht werden.

Dit doende heeftmen begonst te mercken dat den Raet van Brabant oversien hadde de Requeste der Steden / met de stucken daer aen ghehanghen / ende alles met sijn advijs aende Gouvernante overghegheven: alle t'welck daer nae gevisiteert wert inden secreten raet ende inden Raet van State / die oock in teghenwoordicheyt vande Gouvernante daer op hare opinien ende stemmen ghegheven hadden: maer nochtans en wert aende Steden gheen antwoort of Apostille ghegheven.

Ten selven tijde is het oock ghebeurt / dat de Gouvernante brieven vanden Coninck uyt Hispanien creegh / belanghende dese saken / daer van alle de werelt goede hope hadde / dat sijne Majesteyt sich soude voeghen ende breeder verclaren / door de clachten ende beroerten van sijne Ondersaeten beweecht sijnde om haer te verhooren ende gherust te stellen: maer namaels alsoomen daer van niet en hoorde / maer alles verborghen hielt sonder eenighe openinghe daer van te doen: soo nam een yghelijck terstont d'inbeeldinge datter niet goets van te verwachten was / daerom de verbitteringhe noch grooter werde / om dat de Ghemeynte sach datter niet meer te hopen en was.

Den vierentwintichsten dach Meert / alsoo men daghelijckx de aencomste der Edelen was vreesende / sijn t'samen vergadert geweest de Raden van State / den secreten Raedt ende den Raedt van Brabant / ende is op de Requeste vande Steden ten laetsten eene resolutie ghenomen:

 de welcke

de welcke by Appostille ghestelt ende by een vande Greffiers vande Cancelrije des anders daeghs smorghens/aende voorschreven Ghedeputeerde is ghelevert/inhoudende in substantie/opt punt van d'Inquisitie: dat nademael men niet en bevont eenighe acte of handelinghe van Inquisitie sedert den Jare 1550. in Brabant ghepleecht te zijn/dat daerom den Raet volghende de versekeringhe die de Gouvernante haer hadde ghedaen/verklaerde dat de meyninghe van sijne Majesteyt niet en was gheweest/noch al noch en was (ghelijck de selve oock aende Gouvernante hadde gheschreven) eenighe nieuwicheyt in te voeren: maer dat de Rechten/Privilegien/Costumen ende out ghebruyck vanden Lande van Brabant sonder quetsinghe souden achtervolght worden: ende dat dienvolghende de Supplianten niet belast noch ghequelt en souden worden met d'Inquisitie. Opt punt van t'Concilie van Trenten/ dat de meyninghe van sijne Majesteyt niet en was dat t'selve soude onderhouden worden/verder als de Rechten/Hooch-heyt ende preeminentien so van sijne Majesteyt als van sijne Ondersaten/Steden ende Landen toelaten/ ghelijck dat aenden voorschreven Raet in breet was overgheschreven. Belanghende t'punt vande Commissarisen/dat de meyninge van sijne Majesteyt anders niet en was/ dan alsoo de voornaemste remedie teghens de secten/en de behoudinghe vande Catholijcke Religie/ was bestaende in goede Scholen/goede Leeraers ende inde verbeteringhe van leven vande Gheestelijcke/dat een yghelijck/ende int besonder de Provinciale Raden ende Magistraten vande Steden / de goede ende sorchvuldighe hant daer aen souden willen houden: ende dat de voorschreven Magistraten daerom goede correspondentie souden houden met de Provinciale Raden / ende de Provinciale Raeden metten secreten Raet/om daer van rapoort aen hare Hoocheyt te doen / sonder datmen daer door de Cancelrije of Steden van Brabant den secreten Raet wilde onderworpen.

De Ghedeputeerde vande Steden/siende de voorschreven verclaringhe vande bevrijdinghe vande Inquisitie ende bepalinghe van t'Concilie van Trenten / waeren ten eersten seer verblijdt : maer die blijschap en duerde niet lange/ als sy van nae by begonsten te sien/dat inde voorschreven Appostille vele woorden alsoo ghestelt waren/dat de ghene die namaels daer teghen souden willen doen / altoos eenich uytvlucht souden vinden om daer mede te spelen / ende den sin erchlistelijck te verdraeyen / ende noch meer als sy saghen dat opentlijck aldaer bethoont wert de meyninghe te wesen / de Placcaten die soo seer hert ende hatelijck waren ter executie te stellen / maer boven al werdense meest verslagen / lesende dat haer met eenen belast ende bevolen wert de Placcaten ende bevelen van sijne Majesteyt sorchvuldelijck t'onderhouden/wel vremt vindende dat eenen teneur daer na volghden de woorden : volghende hare presentatie hier inne geroert. aenghesien in de voorschreven Requeste sulcken presentatie niet ghestelt

noch

noch ghedaen en was/waeromme ſy haer duncken lieten datmen haer in dien deele veronghelijckte / ende t'middel benemen wilde van namaels te moghen claghen over de bitterheyt ende wreetheyt van de ſelve Placcaten (daer op nochtans een yeghelijck in dien tijde ſoo ſeer verbittert ende ontſteken was) iae dat meer is / haer ſochte te brengen inden haet ende vloec vande ganſche wereldt / ende in ghevaer ende perijckel ſtellen niet alleen vande Ghemeynte van Antwerpen, maer van alle d'Inwoonders vande Nederlanden / al of ſy ghepreſenteert ende goetwillichlijck haer overghegheven hadden t'onderhouden ende nae te comen / tghene daer van een yghelijck eenen ſchrick ende hertſweeringhe hadde / ende twelck ſy wenſchten vernietticht ende wech ghenomen te worden. Om t'welck te verhoeden hebbenſe goet ghevonden by een andere Requeſte breedere verclaringhe ende verſekeringhe te verſoecken / ſoo wel vande Vryheyt der Inquiſitie, die haer belooft wert / als vande caſſatie vande ghepretendeerde Commiſariſen: ende ſonderlingh dat inde Appoſtille doorghehaelt ende wechghenomen ſouden worden de woorden: achtervolghende de preſentatie in deſen ghedaen, als aldaer onbehoorlijck ende teghens de waerheyt ghestelt maer wat neerſticheyt datſe daerom deden ſoo en condenſe nochtans noyt weten / noch yemant ter werelt wilde bekennen / wie de voorſchreven woorden daer by ghevoecht hadde / noch hoe dat het toeghecomen was dat die aldaer gheſtelt waren: maer verſtonden nochtans wel dat inden beginne ende int nemen vande reſolutie vande voorſchreven woorden niet geſproken en was / ende om dat de voorſchreven woorden groote opſprake verweckt hebben / ſal het den Leſer om alle achterdencken te laten varen / believen de voorſchreven Requeſte gheheel int langh hier voren gheſtelt te overleſen: daer inne hy niet bevinden en ſal eenighe dierghelijcke preſentatie als d'Appoſtille inhout / maer alleenlijck eene ontſchuldinghe voor de Officiers belanghende haren plicht ende ampt / ende was de voorſchreven Appoſtille aldus luydende.

d'Appoſtille.

T'Hof gheſien ende gheviſiteert hebbende de Supplicatie mette ſtucken daer inne gheroert, ende daer op rijpelick gedelibereert hebbende, ende van alles raport ghedaen aen de Hertoghinne van Parma, ende Playſance, &c. Regente, verclaert op die dry puncten hier inne begrepen, t'gene ende alſo hier naer volcht, eerſt aengaende het onderhout vande Placcaten, ende Ordonnantien rurende de hereſie, dat de intentie van ſijnder Majeſteyt, ende vande voorſchre-

ven Regente niet en is gheweeſt, ende oock noch niet en is, die Supplianten ofte yemanden van hen te belaſten of noteren van eenighe ſorgheloosheyt, oft negligentie roerende de onderhoudinghe vande voorſchreven Placcaten, maer alſoo ſijne Majeſteyt, ende hare Hooc-heyt, voor de behoudinghe ende onderhoudinghe vant Catholijcke gheloove ſoo ſorchvuldich zijn, ende dat ſommighe Officiers ende Rechters hen ſoo neerſtich niet beweſen hebben, als ſy wel hadden moghen doen, hebben ſy eene generaele vermaninge (nochtans ſonder belaſtinghe van ymanden) wel willen doen ende laten uytgaen, ghelijck eertijts by tijden des Keyſers Karels Hoochloflijcker Ghedachteniſſe, ende by tijden ſijnder tegenwoordigher Majeſteyt wel dickwils gheſchiet ende ghedaen is gheweeſt, ende moghen de Supplianten wel vryelijcken dat vertrouwen hebben vande voorſchreven Hertoginne Regente, dat heure Hooch-heyt den Officieren ende Wethouderen (heur devoir in t'ghene voorſchreven is doende) wel liberalijck aen ſijne Majeſteyt ſal recommanderen ende ſoo vele beroert d'Inquiſitie, aengheſien datmen niet en bevint dat ſedert den Iare 1550. eenige executie vander voorſchreven Inquiſitie in Brabant is gheweeſt. t'Hof verclaert achtervolghende t'gene dat heur Hoocheyt den ſelven Hove heeft gheaffirmeert, dat de meeninghe van ſijnder Majeſteyt niet en is gheweeſt (ghelijck de ſelve aen haer Hooch-heyt gheſchreven heeft) eenighe nieuwicheyt inne te brenghen, maer dat die rechten, Previlegien, Coſtumen, hercomen ende uſantien t'Slants van Brabant onverbrekelijck onderhouden ende geobſerveert werden, ende dat dien achtervolghende die Supplianten niet en ſullen metter voorſchreven Inquiſitie belaſt noch beſwaert worden, heurluyden recommanderende, ende belaſtende die neerſtighe onderhoudinghe der Placcaten, ende Ordonnancien van ſijne Majeſteydt, achtervolghende haere preſentatie in deſen gheroert, verclarende voorts aengaende t'punct des Conciliums van Trenten, dat die meeninghe ſijnder Majeſteyt niet en is, dat het ſelve Concilium anderſins ſal gheobſerveert worden, dan ſonder preiuditie vande gherechticheden Hoocheden ende preminentie der ſelver ſijner Majeſteyt ende oock van ſijnen Vaſſalen, Steden ende Onderſaten, ghelijck aen deſen Hove int breet toegheſchreven is, van welck ſchrijven den Supplianten, op heur verſoeck, Copije ongheweyghert ſal zijn. Ende belanghende de Commiſſariſen in deſen gheroert, dat de

meeninghe

meeninghe ſijnder Majeſteyt niet anders en is, dan ghelijck het principael remedie teghen de ſecten, ende ketterijen, ende tot onderhoudinghe der Catholijcker Religie, ghelegen is inde goede Scholen der kinderen, goede Predicanten des Volckx, ende inder reformatien der ſeden ende manieren vande Geeſtelijcheyt (waer inne by den voorſchreven Concilie verſien is) dat een yghelijck, ende inſonderheyt die Provinciale Raden ende Magiſtraten vande goede Steden, die handt neerſtelijc daer aen willen houden, houdende, ende hebbende die ſelve Magiſtraten (tot dien eynde) goede correſpondentie metten Rade Provintiael ende die ſelve Raden metten ſecreten Rade om weſende by der handt van hare Hooch-heyt aen de ſelve daer af raport te moghen doen, ſonder datter mede ghemeynt wordt, dat dit Hof of die Steden van Brabant, den voorſchreven ſecreten Rade onderworpen ſullen zijn, maer alleenlijck ten eynde dat ſy ghelijckelijck de handt aent gene dat voorſchreven is houden, of dat dit Hof, indien het hem goet dunct, hem ſtracx ſal moghen addreſſeren aende voorſchreven Hertoginne, ghedaen inden Rade van Brabandt den 24. dach vanden Meerte, Anno 1565. voor Paeſſchen, gheteeckent by den Grephier *P. de Langhe.*

Nochtans om t'ghemeyn volck te beter te ſtillen ende verghenoeghen/ hebbenſe in aller haeſt de Magiſtraten vande voorſchreven Steden geadverteert vande voorſchreven beloofde Vryheyt vande Inquiſitie ende bepalinghe van t'Concilie / het dubbel vande voorſchreven Appoſtille overſeyndende: met welcke nieuwe tijdinghe het ghemeyn volck tot Antwerpen ende in andere Steden van Brabant/ metten eerſten zeer verblijt verghenoecht ende gheſtilt is gheweeſt. Des naemiddaechs vanden xxv. dach Meert/ ſijn de Staten van Brabant/ te weten de Prelaten/ Edele ende Ghedeputeerde vande Steden by de Gouvernante inden Raet van State enthoden / daer haer voorghehouden is / dat de Gouvernante ghewaerſchout was/ datter ſekeren aenſlach verbont ende conſpiratie teghens het ganſche Lant ghemaeckt was / daer van vele quaelen ende inconvenienten te verwachten ſtonden / die op ſtaenden voet dienden voorcommen te worden: ende naedemael ſy alle ghenoech verſtonden / hoe veel daer aen gheleghen was voorden Lande/ dat daer inne voorſien werde / vermaende ſy haer/ dat elck een voor ſijn deel daer op ſoude letten / ende haer laten weten al wat ſy hooren ſouden/ ſy ſoude van ghelijcken doen/ ende om dat ſy verſtaen hadde dat de ſake beleyt wert onder t'dexſel van d'Inquiſitie te weeren/ datſe daerom s'daechs te vooren de Staten ende alle d'Inwoon-

ders van Brabant wel hadde willen versekerẽ/ door de Appostille by den Raet van Brabant door haer bevel gegeven/ op de Requeste vande Hooftsteden / dat d'intentie des Coninex noch de haere niet en was gheweest/ noch en is van eenighe Inquisitie in Brabant in te voeren. Waer van de Staten de Gouvernante bedanckt hebben / vande sorghe die sy was draghende voor t'ghemeyne beste/ van haren tweghen daer toe allen blijt ende schuldighen plicht presenterende.

Aende Ghedeputeerde van Antwerpen int besonder / aen d'een sijde geroepen zijnde / heeftse daerenboven aenghedient / dat eenighe vremdelinghen vant voorschreven verbont/alreede ghelogeert waren /in sekere Herberghe binnen de Stadt van Antwerpen / ende datse begeerde te weten wat daer van was / ende wat Ordre daer ghestelt was tot versekeringhe vande Stadt / want dat hare nieu maeren mede brochten dat vele Cooplieden ende Borghers heymelijck verstant hadden mette voorschreven Bontghenooten.

Daer op de voorschreven Gedeputeerde antwoorden/ dat aldaer wacht ghehouden wert des daechs ende des nachts: datmen de poorten bewaerde/ de Schepen dede ondersoecken / de Weerts haere Gasten aenbrenghen ende dierghelijcke neerstichept meer : maer dat sy van vreemdelinghen niet ghehoort en hadden / nochtans daer van t'Antwerpen schrijven souden. Daer op haer de Goubernante seyde datse wel sorghe draghen mosten/want dat daer van hare eere / goet ende bloet was hanghende : ende datse terstont de Coopliedeu ende Borghers souden laeten informeren datse met d'Inquisitie niet ghequelt en souden worden / om haer alsoo te beter in stilte te houden. Waer op de Ghedeputeerde antwoorden dat sy tselve alreede in alle neerstichept gedaen hadden.

Ghelijcke vermaninghen om op alles goede toesicht te nemen/ heeft sy ten selven tijde int besonder aen die van Brussel oock ghedaen / die haer daer inne willich ghethoont hebben/ende verscheyden ordonnantien daer op ghemaeckt. Om int cort te segghen /wat te dier tijt allomme passeerde/ soo wel te Hove als in alle de Steden wasmen soo besich / besorght ende bevreest als ofmen den vyant van buyten verwacht hadde / elck een dede sijn best om sijne Stadt ende plaetse sterck te maecken ende te versekeren/ het welck t'ghemeyne volc dat de poppen in t'hooft hadde noch meer ontontstelt heeft.

Corts hier nae heeftmen vele Pasquillen ghestroyt ende aengheplackt ghevonden tot Antwerpen/Brussel ende elders/daer by t'volck ghewaerschout wert dat het eene leughen ende valsch wijsmaecken was dat d'Inquisitie afgheschaft was : aenghesien men evenwel wilde ende beval wel strenghelijck t'onderhouden de Placcaten die d'Inquisitie mede brengen ende van Geestelijcke Rechters mentie maken : dat oock died'Inquisitie voortcruyden / maer alleenlijck de maniere van doen verandert hadden/ blijvende

blijvende altoos de ſelve Inquiſite: ende niet dan den naem veranderen-
de de ſake hadden behouden / want datſe in plaetſe van Gheeſtelijcke In-
quiſiteurs weerlijcke ende gheſworen Inquiſiteurs gheordonneert had-
den die nerghens op ſorge of acht ſouden nemen als opt ſtuck vande In-
quiſitie / overhalende eenighe die deſe practijcke ghevonden hadden / als
Viglius / Hopperus ende andere / daer toe vermanende het volck ſich vro-
melijck hier teghens te ſtellen / ſonder haer door ſulcke ſchoone beloften te
laten verleyden / onder andere is binnen Antwerpen uytgeſtroyt een ghe-
ſchrift / de Wet ende haere Ghedeputeerde groſſelijck beſtraffende / van dat-
ſe ſouden ghepreſenteert hebben de ſtrenge Placcaten t'onderhouden / ach-
tervolghens den uytghedruckten text vande Appoſtille vanden Raet van
Brabant: mitſgaders datſe door't accepteren ende aennemen vande voor-
ſchreven Appoſtille / daer by ſoo uytdruckelijck ſulcken laſt ghegheven
wert / haer de voorſchreven Placcaten onderworpen hadden / en haer ſel-
ven den middel benomen / om met andere daer teghens te moghen ſolli-
citeren / datſe daer toe gheenen laſt noch conſent van hare ghemeynte ge-
hadt hadden / die een groot miſhaghen hadde inde hardicheyt der voor-
ſchreven Placcaten / ende daeromme tegens haer proteſteerden / haer ver-
manende die foute terſtont te doen beteren.

De Staten van Brabant de voorſchreven Appoſtille gheſien hebbende
ende overwoghen hebbende de verclaringe vande Gouvernante ende aen
d'andere ſijde d'opſpraecke die daer van ontſtaen was ende het ghevoelen
datter vande Placcaten was: hebben gheſamenderhant beraetſlaecht op
de voorſchreven woorden inde Appoſtille vanden Raet by ghevoecht: ende
tot meerdere voldoeninghe ende geruſtheyt van een yeder / beworpen twee
Requeſten / d'eene opden naem vande Hooft-ſteden aenden Raet van Bra-
bant ten eynde de voorſchreven woorden / volghende de preſentatie in deſen
ghcroert, ſouden doorghedaen worden / aengheſien ſy ſulcx noyt en hadden
ghepreſenteert / ende ſy Ghedeputeerde daeromme inden haet ende vloeck
vande Ghemeynte quamen / mitſgaders dat t'beter ware hem na den tijt
te voeghen ende de voorſchreven Placcaten te verſaechten: proteſterende
voorts / dat ſy niet aen en namen de reden waerom datſe vande Inquiſi-
tie bevrijt waeren / te weten / om datmen niet en bevont dat de ſelve in
Brabant int werck gheſtelt was ſedert het Jaer 1550. alſoomen niet be-
binden en ſoude / ende by haer wel duydelijck ontkent wert / dat de ſelve
oyt daer te voren in Brabant toeghelaeten was gheweeſt / ten minſten
niet met conſent ende toeſtemminghe vande Staten ende Steden / ver-
ſoeckende voor al eene acte met goeden inct gheſchreven / om daer mede
de Ghemeynte die ſoo ſeer ontſtelt ende verſaecht was / te vreden te ſtellen
ende te verſekeren. D'andere Requeſte opden naem vande Staeten aen-
de Gouvernante / om te kennen te gheven (naedemael haer voorgaende
voornemen int meerendeel door de voorſchreven Appoſtille vande Cancel-

rije quam te cesseren) dat t'ghemeyne volck haer voor suspect hielt/ende mette voorschreven Appostille niet ghepaeyt en was/om dat deselve in eenighe hare leden/ haer tot andere stucken ende bescheeden ghedroech/dat oock door deselve niemant en schene bevrijt te zijn als de Suppliantē/ die alleenlijck waren die vande Magistraet vande vier groote steden van Brabant/ ende voornementlijck/ om dat het schene/ dat bijde selve ghereserveert was eenen weerlijcke Commissaris/daer uytmen dan eene weerlijcke Inquisitie was vreesende/ tot achterdeel vanden ordinarisen Richter ende vande Privilegien vanden Lande: dat het hare Hooch-heyt soude believen haer Suppliantē gheteeckende ende beseghelde acte te verleenen/dat gheenerhande Inquisitie/noch Gheestelijcke noch weerlijcke immermeer inden Hertochdomme van Brabāt ingevoert soude worden: maer dat alle misdaden/so van ketterije als andere/souden staen ter kennisse vanden ordinarisen Rechter vande plaetse: daerenboven dat haer seer noodich dochte/ aenghesien de teghenwoordighe ghesteltenisse/ datmen bedencken ende sorgh draeghen soude om de Placcaten te matighen ende versoeten/ om t'volck te meer te vreden te stellen: voorslaende onder malcanderen eenighe middelen van moderatie. Maer alsoo middelertijt overcommen is de aencomste vande Edele/ is het overgheven vande eene ende andere Requeste uytghestelt.

Nae dat de principaelste vanden Lande ende Ridders vander Ordre vande Goubernante ontboden/ tot Brussel vergadert zijn/ heeftmen met haer opten achtenwintichsten Meert ende volghende daeghen soo voor als nae middaechs inden Raet van State begonst te handelen/ vant beste middel om de hardicheydt vande voorschreven Placcaten ten deele te maetighen/ ende de straffen beter te faetsoeneren naer de misdaden/ tot behoudinghe vande oude Religie/ die aldaer altoos onderhouden was/ ter eenre/ ende tot bevredinghe vande teghenwoordighe beroerten ter andere zijde/ om allen t'selve aenden Coninck over te seynden/ ende daer op sijne goede meyninghe te verstaen. Daer sijn oock aen alle d'Inquisiteurs brieven gheschreven ten eynde sy om redenen souden ephouden yemanden te moeyen of vervolghen.

De mare onder t'volck verstroyt zijnde/ datmen te Hove doende was om te beworpen sekere veranderinghe/moderatie ende versoetinghe vande Placcaten/ soo is daer van verscheydentlijck gheoordeelt/ ende aen een yeghelijck oorsaecke van opsprake ghegheven/ om datmen t'stuck soo secreet hielt/ een yder vreesende dat de herdicheyt vande Placcaten daer door niet veel versoet en soude worden. Daer van tot Brussel een gheschrift is uytghegheven/dat alle moderatien presupponeerden Placcaten/ die nochtans volghende de Privilegien van ontweerden zijn/ ontdeckende ende bestraffende eenighe pointen vande voorschreven moderatie/ die om de cleyne versachtinghe meer waren om te verbitteren. Daer sijn oock ten selven
tijden

tijde veel refereynen ende Liedekens in beyde de talen uytghegaen / soo teghens d'Inquisitie ende Gheestelijcke/ als teghens de moderatien.

Daerentusschen comt daer sekere tijdinghe int hof / dat d'Edele vant verbont in groot getal van alle sijden naer Brussel toe quamen/ om aende Gouvernante eene Requeste over te gheven / ende te bidden dat d'Inquisitie ende Placcaten opt stuck vande Religie gheinaeckt / souden vernieticht ende afgeschaft worden : hier van is men te Hove wel verslagen geweest/ want men wiste niet in wat voeghen datse comen souden / noch wat uytcomste die vergaderinghe nemen soude / ende werden daer inde Steden ghestroyt cleyne brieskens / het ghemeyn volck opweckende om sich mette Edele vanden Lande te vorghen / die haer tot Brussel souden laten vinden om ootmoedelijck te bidden dat het sijne Majesteyt soude ghelieven den onderganck vanden Lande te voorcomen/ door afschaffinghe vande Inquisitie ende Placcaten daer toe streckende/ seggende dat de Gemeynte niet en behoorde na te laten/ door de Magistraten of hare Gedeputeerde ten selven eynde aen te houden/ tegens d'Autheurs ende Uytgevers van diergelijcke brieskes/ werden vele publicatien gedaen/ ẽ onder andere eene tot Brussel/ met belooninghe van xxv. guldens voor den genen die een van die aenden Officier aenbrengen soude/ ende de Gouvernante had aen alle quartieren geschreven datmen diergelijcke billietten in alle manieren soude opsoecken / ende toelegghen om de uytstroeyers t'achterhalen.

Opten eersten / tweeden ende derden April is tot Brussel van allen sijden een groot ghetal Edellieden aenghecomen/ opten avont vanden derden April is aldaer oock inghecomen d'Heere van Brederode/ met veel Edellieden/ maer niet een van haer allen en was ghewapent : men hoorde oock niet datse opde reyse yemanden lastich ghevallen waeren / de voorsz Edellieden hadden daghelijcx eenen grooten sleyp van t'ghemeyn volck van Brussel achter haer/ als sy opte straten of int Hoff haer verthoonden/ want sy dickwils by een vergaderden. Den vierden April hebbense hare saken geordonneert ẽ gereet gemaeckt/ maer sijn noch niet te Hove ghegaen/ alsoo sy seyden noch te verwachten de Graven vanden Bergh ende Culenborch/ die noch niet gecomen en waren. Opten vijfden April hebbense aende Gouvernante gesonden ende versocht gehoor te hebben/ t'welc haer is vergunt/ tusschen den twaelven ẽ een uren/ om dat den aenhang van t'volck niet te groot wesen en soude / desen volghende sijn de voorschreven Edellieden ontrent vier hondert in ghetalle int Hof ghecomen / gaende tsamen vijf op een rije / d'een achter den anderen in alle stillicheydt / daer vande leste ende by nae de principaelste waeren / Grave Lodewijck van Nassouw ende den Heere van Brederode : Sy sijn inde Camere vanden Raet van State inghelaeten / daer vergadert waren de Gouvernante / die vanden Raed van State / de Gouverneurs

vande Provintien ende de Ridders vander Ordre: ende naer datse de behoorlijcke eerbiedinghe gedaen hadden aende Gouvernante ende Heeren/ tradt d'Heere van Brederode toe / nae de Gouvernante / openende d'oorsake van hare comste in deser voeghen.

Me-vrouwe/ d'Edellieden die in dese Stadt ghecomen zijn/ ende andere van ghelijcke soorte/ in behoorlijcken ghetale/ die om eenighe redenen haer alhier niet en hebben laten vinden/ hebben goet ghevonden voor den dienst des Coninex ende t'ghemeene beste van sijne Nederlanden/ aen uwe Hooch-heyt in alle ootmoedicheyt/ dese Requeste over te gheven / daer op het deselve sal ghelieven sulcken Appostille te gheven/ als sy sal bevinden te behooren: biddende uwe Hooch-heyt dat ten besten te willen nemen.

Daerenboven Me-vrouwe / zijn wy ghewaerschout / dat wy by uwe Hooch-heyt/ by de Heeren vanden Raet ende andere/ beschuldich zijn/ dat dese onse veraetslaginghe voornemelijck begonst is om beroerten/ oploop ende muyterye te stichten/ ende t'welck het afgrijsselijckste is/ heeftmen ons nae ghegheven dat wy van Heere souden willen veranderen/ ende verbont ende t'samenrottinge gemaeckt hebben met vremde Princen ende crijchsoversten/ soo Francoysen/ Duytschen als andere: t'welck noyt in onse gedachten is ghecomen/ ende ganschelijck strijdende soude zijn teghens onse trouwe/ ende t'ghene uwe Hooch-heyt in dese requeste sal bevinden/ daerom wy uwe Hooch-heyt bidden ons te willen ontdecken ende noemen/ die ghene die soo ongherechtelijck gheblameert hebbe eene soo Edele ende Eerweerdighe vergaderinghe.

Voorts Me-vrouwe/ hebben de Heeren die hier vergadert sijn verstaen dat eenighe onder haer int besonder / belast ende beschuldicht zijn / datse souden de hant daer aen ghehouden hebben ende ghesocht den voorschreven verbloeckten aenslach/ soo met Francoysen als andere vremdelingen uyt te voeren / het welcke wy grootelijcx ter herten trecken: uwe Hooch-heyt biddende ons soo veel jonsten te willen bethoonen/ van de beschuldigers eñ beschuldichde te noemen/ op dat het ongelijc ende schelmerye ontdeckt zijnde/ uwe Hoocheyt daer over cort recht moghe doen / tot exempel van andere / om voor te comen de quaden ende ergherníssen die daer uyt souden moghen spruyten/ wel versekert zijnde/ dat uwe Hooch-heyt niet en sal lijden/ dat soo een Edel ende eerlijck gheselschap belast ende besmet blijve/ van soo schandelijcken ende verbloecten handel.

Sijne reden gheeyndicht hebbende/ gaf de Requeste over/ ende alsoo de Gouvernante voor antwoort gaf / datse die mette Heeren aldaer teghenwoordich/ soude oversien ende haer corte antwoort doen hebben/ sijn sy inde selve Ordre ghelijck sy ghecomen waren wederom ghekeert.

Daer nae heeftmen inden voorschreuen Raet de Requeste oversien die van woort tot woort hier by ghevoecht is.

Me-vrauwe/ tis kennelijck ghenoech dat door de gansche Christenheyt

altoos

altoos ten Hoochſten vermaert is gheweeſt / ende alnoch is / de groote trouwe vande Nederlanders teghens hare Heeren ende gheboorne Prin-cen / onder dewelcke den Adel altoos d'eerſte gheweeſt is / als die noyt goet of bloet ghespaert en heeft / om de grootheyt vande ſelve voor te ſtaen ende vermeerderen. Waer inne wy ootmoedichſte Onderſaeten van ſijne Ma-jeſteyt willich zijn altijts meer ende meer te volherden / ende by nacht eñ daeghe ons ghereet te houden / om met onſe lichaemen ende goederen ſijne Majeſteyt ootmoedelijck te dienen / welcken volghens ſiende in wat ſtaet de ſaken teghenwoordelijck ſtaen / hebben wy liever ghehadt / een weynich ondanck op ons te nemen / als voor uwe Hooch-heyt te verſwijghen / saec-ken / die naemaels tot achterdeel van ſijne Majeſteyt mochten ghedijen / ende den vrede ende ruſte van deſe Landen verſtooren : verhopende dat d'uytcomſte metter tijt thoonen ſal / dat onder alle dienſten die wy ſijne Majeſteyt ſouden mogen ghedaen hebben / of in toecommende tijden doen dit voor den allermerckelijckſten ende ghetijdichſten van allen is / daerom wy ons ſtoutelijck verſekeren dat uwe Hooch-heyt dien niet dan ten al-lerbeſten ſal connen nemen.

Hoe wel dan / Me vrouwe dat wy niet en twijffelen / of allen t'ghene ſij-ne Majeſteyt / voor deſen ſelfs oock nu tegenwoordelijck / van nieuws be-volen heeft / roerende d'Inquiſitie / ende de ſcherpe onderhoudinghe vande Placcaten opt ſtuck vande Religie / en hebbe ſijn fondament ende goede reden / om te volherden ende uyt te voeren t'gene Wijlen den Keyſer Kaer-le Hoochſter ghedachten / met goeder intentie ende meeninghe besloten hadde : Nochtans aenghesien t'verſchil van den eenen tijdt ende den an-deren verſcheyden remedien mede brenght / ende dat ſedert eenighe Jaren herwaerts de voorſchreven Placcaten / hoe wel die noch al ten allerhart-ſten niet en zijn ghevolght / noch evenwel oorſaeck van veel qualen ende inconuenienten gheweeſt zijn / ſeker de leſte reſolutie van ſijne Majeſteyt daer by de ſelve niet alleen en verbiet de voorſchrevẽ Placcaten eenichſins te matighen / maer duydelijck ghebiet d'Inquiſitie t'onderhouden / ende de Placcaten in alle ſtrengicheyt int werck te ſtellen / ons genoech te vree-ſen ghevende / dat daer door de voorſchreven inconuenienten niet alleen en ſullen comen te vermeerderen / maer dat daer uyt eyndelijck ſoude mo-ghen volghen eene alghemeyne beroerte ende oploop / ſtreckende tot eenen ellendighen onderganck vanden gheheelen Lande / gelijck ons dat de ge-wiſſe teeckenen vande ongheſteltheyt des volcx / diemen alreede aen alle ſijden ſiet / ghenoech bethoonen : Soo hadden wy / ſiende het groot aen-ſtaende ongheval dat ons dreyght / tot noch toe verhoopt / dat door de Hee-ren of Staten vanden Lande / in tijts daer van aen uwe Hooch-heyt ver-tooch ghedaen ſoude werden / om daer inne te voorſien / wechn… ende den oorſpronck ende oorſake van het quaet : maer ſiende dat de ſelve haer niet gheopenbaert en hebben / om eenighe redenen ons onbekent / ende dat het

quaet

quaet van daghe tot daghe meerder wordt/ soo dat het perijckel van eene alghemeyne beroerte ende oploop voor de deure staet/ soo hebben wy ghedacht dat wy verplicht waren volghens onsen eedt ende hulde van ghetrouwicheyt ende de zucht die wy sijne Majesteyt ende het Vaderlant draghen/niet langher te vertoeven/ maer veel liever d'eerste te wesen om ons te quijten nae behooren/des te vrymoedigher om dat wy meer reden hebben om te verhopen dat sijne Majesteyt onse waerschouwinghe ten aller besten sal nemen/siende dat de sake ons meer aengaet/ als yemanden anders/als die de quaelen ende onheylen/ die ghemeynlijck uyt soodanighe accidenten rijsen/meer onderworpen zijn/hebbende voor t'meerendeel onse huysen ende goederen ten platten Lande/tot eenen roof voor alle de werelt: inghesien oock datmen int ghenerael de voorschreven Placcaten ten hertsten volghende/ ghelijck dat sijne Majesteyt uytdruckelijck beveelt/ onder ons/ jae int gansche Lant niet een mensch vinden en sal/ van wat staet ende conditie hy sy/ die niet bevonden en sal worden lijf ende goet verbeurt te hebben/ ende onderworpen te sijn de calomnien ende valsche beschuldinghen van den eersten vyant/die om deel inde confiscatie te hebben/hem sal willen betichten/ onder t'dexsel vande voorschreven Placcaten/gheenen anderen toevlucht behoudende als alleen d'oochluyckinghe vanden Officier/in wiens handen ende ghenade sijn goet ende bloet sullen staen. Waeromme wy soo veel te meer oorsake hebben om uwe Hoocheyt allerootmoedichst te bidden/ghelijck wy dat by dese Requeste sijn doende/ daer inne goede ordre te willen stellen/ ende om de ghewichticheyt vande saecke/ ten allerspoedichste dat moghelijck sal zijn naer sijne Majesteyt yemanden daer toe bequaem af te veerdighen/ om de selve hier van te verwittighen/ende van onsen tweghen ootmoedichst te bidden dat het haer ghelieve hier inne te voorsien/ soo voor den teghenwoordighen als toecommenden tijt/ ende overmits t'selve niet en can geschieden de Placcaten in haer vigeur ende cracht laetende/ aenghesien dat daer van den oorspronck ende beginsel vande voorschreven inconvenienten is hangende/dat het sijne Majesteyt ghelieve te willen verstaen tot de vernietinghe der selver die noodich bevonden sal worden om af te keeren den ganschen ende gheheelen onderganck ende bederf vande Landen van herwaerts over. Ende op dat sijne Majesteyt gheen oorsaeck en hebbe te dencken/ dat wy (die anders niet voor en hebben als haer ten allernederste t'onderdanighen) haer souden willen inden toom houden/ ende een Wet naer ons believen stellen (ghelijck wy niet en twijffelen of onse wederpartijdighe sullen dat alsoo tot onsen achterdeele willen duyden) sal het sijne Majesteyt ghelieven andere Ordonnantien te maecken/met advijs ende consent vande Staten generael daer toe vergadert/ om door andere betere ende bequamere middelen ende sonder soo grooten ghevaer te voorsien in t'ghene voorschreven is: hare Hooch-heyt mede ootmoedelijck biddende dat sy

ter wijlen sijne Majesteyt op ons rechtmatich versoeck sal letten / ende daer op naer sijnen goeden ende oprechten wille disponeren / de voorschreven perijckelen wil voorcomen / door eenen alghemeynen stilstant ende schorsinghe / soo vande Inquisitie / als vande executie vande voorschreven Placcaten / tot dat sijne Majesteyt anders sal hebben gheordonneert.

Onder uytghedruckte protestatie / dat wy soo veel ons belanght / ons ghequeten hebben door dese teghenwoordighe waerschouwinghe / soo dat wy voortaen ons voor Godt ende de menschen ontlast houden: verclarende ingheballe hier nae eenich inconuenient / disordre / beroerte / oploop / of bloetstortinghe ouer quaeme / om datmen in tijdts daer inne niet en voorsiet / dat wy niet en sullen beschuldicht connen worden / van sodanigh aenstaende quaet verswegen te hebben. Tot ghetuyghen daer van nemende Godt den Heere / den Coninck / uwe Hooch-heyt ende mijne Heeren van haren Rade / mitsgaders onse eyghene conscientien / dat wy hier inne ghedaen hebben als goede ende trouwe dienaers ende oprechte ondersaten vanden Coninck toebehoort / sonder int minste te buyten te gaen de scheypalen van onse verplichtinghe / daerom wy oock soo veel te billijcker bidden dat uwe Hoocheyt daer toe wil verstaen / eer daer ander quaet van come / t'welck doende / etc.

Des anderen daechs na dat de Gouvernante mette Heeren die by haer waren over de voorschreven Requeste beraetslaeght ende haere antwoort voor Appostille daer op laten stellen hadde / werden de voorschreven Edele te Hove ontboden / daer sy wederom quamen in ordre als s'daeghs te voren / de leste sijnde mette ghene die boven genoemt sijn de Graven vanden Berch ende Culenborch / die middelertijt ghecomen waren ende goet ghevonden hadden t'ghene ghedaen was: als sy ghecomen waeren byde Gouvernante inde vergaderinghe vanden Raet van State / heeft sy haer doen aensegghen hare resolutie / ende wederghegeven haere Requeste mette Appostille daer op staende / daer mede sy vertrocken zijn: de voorschreven Appostille luyde als volght.

HAre Hooch-heyt verstaen hebbende t'ghene byden inhout van dese Requeste versocht ende begeert wort / is wel gheresolveert aen sijne Majesteyt te seynden om haer tselve voor te draghen / ende by sijne Majesteyt alle goet devoir te doen / dat haere Hooch-heyt bedencken sal te moghen dienen om sijne Majesteyt bereyt ende gheneyght te maecken / te verstaen tot het versoec der remonstranten: die vande selve anders niet te verwachten en hebben als saken ghelijckmatich ende weerdich sijne aengheboorne ende ghewoonlijcke goedertierentheydt / hebbende haere Hooch-heyt alreede voor de comste der Remonstranten / met assistentie ende Raedt

vande Gouverneurs vande Provintien/Ridders vander Ordre/ ende Raden die by haer zijn doende gheweeſt / om eene moderatie vande Placcaten opt ſtuck vande Religie te beworpen ende maken / om die ſijne Majeſteyt voor te draghen/welcke moderatie hare Hooch-heyt verhoopt ſoodanich bevonden te ſullen worden/datſe aen een yghelijck inde redelijckheyt ſal verghenoeghen. Maer overmits d'authoriteyt van hare Hoocheyt ſoo verre niet en ſtreckt/ ghelijck dat de remonſtranten wel confidereren ende begrijpen connen / datſe d'Inquiſitie ende Placcaten ſoude connen doen ophouden ende ſchorſſen/ gelijck ſy verſoecken/ende datmen het Lant int ſtuck vande Religie niet en behoort ſonder Wet te laten / ſoo vertrout hare Hoocheyt dat de remonſtranten daer mede ſullen te vreden zijn / dat ſy ten eynde als boven aen ſijne Majeſteyt ſeyndе / ende ter wijle men ſijne antwoort verwacht / ſal hare Hoocheyt ordre ſtellen / dat by de Inquiſitairs (ter plaetſe daer die voor deſen gheweeſt zijn) ende by d'Officiers in hare reſpectiue ampten met onderſcheyt ende ſtillicheyt ghehandelt ſal worden/in voeghen datmen gheen oorſake ſal hebben om te claghen/vertrouwende haere Hoocheyt dat de remonſtranten haer mede ſoo draghen ſullen/dat het niet van noode ſal ſijn hier inne anders te voorſien. Wel te verhopen ſtaende dat door het goet devoir dat haere Hooch-heyt by ſijne Majeſteyt doen ſal / de ſelve wel te vreden ſijn ſal d'andere Landen ende Steden vande Inquiſitie die daer is t'ontlaſten/ ghelijckmen dat alreede wel verſtaen can uyt d'Appoſtille op de Requeſte vande Hooft-ſteden van Brabant ghegheven van datſy daer mede niet belaſt en ſullen werden/ ende ſal hare Hoocheyt ſoo veel te vrymoedigher alle goet devoir by ſijne Majeſteyt doen/ten eynde als voren/om datſe voor ſeker hout dat der Remonſtranten intentie ende voorbedachten raet is van niets te veranderen vande oude Religie/inde Landen van herwaerts over onderhouden/ maer datſe die ſullen hanthaven ende onderhouden met al haer vermoghen. Ghedaen by haere Hoocheyt tot Bruſſel opten ſeſten dagh van April 1565. voor Paeſchen/ onderteeckent Margarita.

D'edel-lieden ten ſelven ende des anderen daeghs Raet gehouden hebbende over de voorſchreven Appoſtille / en waeren niet ſeer wel te vreden/ noch en hielden haer daer mede niet verghenoecht noch verſekert: daeromme ſy goet vonden/eer ſy ſouden ſcheyden / noch een ander verſoeck te doen: waer op ſy ghehoor verſocht ende vercreghen hebbende / s'daechs daer nae/ſijnde den achtſten dach van April des voormiddaechs te Hove ghecomen/daer d'Heer van Brederode inden naem ende teghenwoordicheyt van alle d'andere aldus heeft ghesproken.

Me vrouwe ghesien hebbende d'Appoſtille die uwer Hoocheyt belieft heeft ons te gheven/ ſoo hebben wy voor d'eerſte de ſelve wel ootmoedelijc willen bedancken vande corte expeditie/ ende van dat uwe Hoocheyt ver-

noeghen heeft van dese onse vergaderinghe/ die om gheen andere oorsake en is ghescheiet als tot dienste van sijne Majesteyt / welvaeren ende ruste vanden lande/maer wy hadden wel ghewenscht / tot veel meerder vergenoeghen ende vrede vanden selven lande/dat d'Appostille van uwe Hoocheyt veel breeder ende bescheydelijcker gheweest ware. Niet te min nademael uwe Hooch-heyt soo wy tot onsen leet wesen verstaen/sulcken macht niet en heeft als wy wel souden wenschen/soo verlaeten ende vertrouwen wy ons op de hope ende versekeringhe die uwe Hooch-heyt ons ghegheven heeft/als dat de selve soo wel byde weerlijcke Overheyt als byde Inquisiteurs Ordre stellen sal/ hun belast ende op te houden van alle vervolghinghen/spruytende uyt d'Inquisitie/mandamenten ende Placcaten soo oude als nieuwe int stuck van Religie ghemaeckt, tot dat sijne Majesteyt anders sal hebben gheordonneert.

Soo veel ons aengaet Me-vrouwe/ nademael wy niet en begeeren/als te volghen t'ghene by sijne Majesteyt met advis ende bewillighinghe vande Staten Generael daer op vergadert zijnde/ sal worden gheordonneert/tot hanthoudinghe vande oude Religie/soo verhopen wy ons soo te draghen dat uwe Hoocheyt gheen oorsake van misnoeghen hebben en sal: wel te vreden sijnde oft ghevіele dat yemant eenich leelijck of oproerich feyt bedreve/dat uwe Hooch-heyt ende die vanden Rade van State die na verdienste laten straffen/anderwerf protesterende/ of daer eenich inconvenient opstonde/door ghebreck ende foute van goede ordre/ dat wy ons gequeten hebben van onsen schuldighen plicht / uwe Hoocheyt in aller ootmoedicheyt biddende dese onse quytinghe voor aenghenaem ende gherecommandeert te houden / de selve voor eenen dienst van sijne Majesteyt aennemende van die ghene die haer presenteren als seer ootmoedige ende onderdanighe dienaers van uwe Hoocheyt/bereet om voor hare voeten te sterven in haeren dienste / soo dickwils als het de selve ghelieven sal haer sulcx te ghebieden.

Waer over vertrocken sijnde in eene andere camer / ende de Gouvernante mette andere Heeren beraetslaecht hebbende opt voorschreven vertooch / ende gheschrift dien conform overgheghеven / heeft de selve weder in doen roepen ende mondelingh gheantwoort in deser voeghen: Ick hebbe oversien met dese Heeren / t'ghene ghy my voorghedraghen hebt / ende verhope/om daer op t'antwoorden / sulcken ordre te stellen/ soo by de Inquisiteurs als byde Overheden/datter gheen onghemack noch ergghernisse sal ontstaen/ende soo daer yet voorquame dat sal veel meer van uwe sijde commen/daeromme siet toe volghende uwe gheloften ende Requesten/ datter gheen oproer noch ergghernisse onder u of onder de Ghemeynte en rijse/u biddende niet voorder te wercke te gaen met heymelijcke treken ende practijcken om t'volck aen u te trecken.

Daer op wert byde Heere van Brederode/ naer datse haer beraden hadden/

den / ghereplicеert aldus: Me-vrouwe / t'heeft dese Heeren ende dit gheheel Edel gheselschap / gheliеft my te bevelen van haeren twegheu uwe Hooch-heyt ootmoedelijck te bedancken / vande goede antwoort die het de selve gheliеft heeft ons huyden te gheven / maer sy souden hun veel beter te vreden ende voldaen gehouden hebben / indien het uwe Hooch-heyt belieft hadde / inde teghenwoordicheyt van alle dese Heeren te verclaren / datse dese vergaderinghe ten besten ende tot dienst vanden Coninck streckende aenghenomen hadde / uwe Hooch-heyt versekerende dat niemant van dit gheselschap oorsaeck gheven en sal om haer te misnoeghen vande ordre die sy voortaen sullen houden. Ende alsoo de Gouvernante antwoorde dat sy sulcx gheloofde / sonder eenichsins te verclaren of sy haere vergaderinghe int goede was nemende of niet / wert daer op aenghehouden met dese woorden.

Me-vrouwe / het sal uwe Hooch-heyt ghelieven opentlijck te verclaren / hoe de selve is nemende het devoir dat wy in desen ghedaen hebben / daer op sy alleenlijck int corte antwoorde / dat sy daer van noch niet en conde oordeelen. Ende soomen wel mercken conde / dat d'Edele daer over vertreckende niet seer wel te vreden en waeren / ende by verscheyden Heeren ende andere vanden Raet by haere Hooch-heyt sijnde seer aenghehouden werdt dat sy haer om alle quaet te verhoeden / tot meerdere versoetinghe soude begheven / ende de voorschreven Bontghenooten niet sonder meerder contentement laten scheyden: soo heeft sy belast / of ten minsten toe ghelaten dat eenighe Heeren haer by de voorschreven Edele in hare vergaderinghe souden laten vinden / ende hen aldaer stercker ende naerder ghelofte doen / dat t'stuck vande Religie niet en soude ghevoordert worden / tot dat d'antwoort van sijne Majesteyt soude gecomen zijn: Daer sijn ooc terstont brieven beworpen aen alle Officiers / Wethouders ende Inquisiteurs daer van men aen de voorschreven Edele belast heeft de cladde te thoonen / om haer te beter te paeyen / dien volghende hebben hen de selve Heeren by de voorschreven Bontghenooten ghevonden / ende hen toegheseyt ende belooft / dat van doen voortaen teghens niemanden int stuck van Religie en soude gheprocedeert worden om voorgaende of toecomende saecken: behoudelijck dat oproerighe stucken souden ghestraft worden / volghende haere presentatie / tot dat sijne Majesteyt met advis vande Staten Generael anders soude hebben gheordonneert.

Ende tot haeren meerderen contentemente is by haer ghecommen de Grave van Hooch-straten / Ridder vander ordre / ende den Secretaris vanden Rade van State Bertij, ende hebben haer opentlijck voorghelesen de minute vande brieven die allomme souden worden ghesonden / ghelijck hare Hoocheyt hen belooft hadde / luydende aldus.

Margriete

Margriete/ by der gratien Godts Hertoginne van Parma ende Plaiſance Regente ende Gouvernante.

Lieve ende wel beminde/alſoo vele Edele van herwaerts over/aen ons by Requeſte verſocht hebben / dat d'Inquiſitie ende Placcaten vanden Coninck mijnen Heere opt ſtuck vande Religie ghemaeckt / afgheſchaft ende eene nieuwe Ordonnantie met advis vande Staten Generael van herwaerts overe gemaect ſoude worden/hebben wy hen by Appoſtille opde voorſchreven Requeſte doen antwoorden / dat wy aen ſijne Majeſteyt ſouden ſeynden/om het inhout der voorſchreven Requeſte aende ſelve over te geven ende de goede hant daer aen te houden ende alreede hadden doen beworpen eenighe moderatie vande Placcaten / mitſgaders om dat ons gheſach ſoo verre niet en ſtreckt dat wy de voorſchreven Inquiſitie ende Placcaten ſouden vermoghen op te doen houden / ghelijck ſy verſochten/ ende om dat het niet en behoort t'Lant in ſaken vande Religie ſonder wet te laten/ dat wy verwachtende d'antwoort van ſijne Majeſteyt ordre ſouden ſtellen dat d'Inquiſiteurs (daer die tot noch toe gheweeſt zijn) ende de Officiers reſpectivelijck/ in haere ampten haer ſoo diſcretelijck ende in ſtillicheyt draghen ſouden / datmen daer over niet en ſoude hebben te claghen/ ende over mits wy de voorſchreven Appoſtille begeeren te handthaven / hebben wy u lieden door deſen daer van wel willen verwittighen/ ende wel ernſtelijck belaſten van weghen ſijne Majeſteyt / aen alle Officiers vanden Lande van Brabant ende over Maſe te ſchrijven ende bevelen/dat ſy int uytvoeren van haren laſt/int ſtuck vande Religie / in alle ſtillicheyt/diſcretie ende voorſichticheyt voorts varen/ſonder nochtans inde oude Catholijcke Religie / tot noch toe hier te Lande onderhouden eenighe nieuwicheyt of veranderinghe te lijden/noch oock eenighe ergerniſſe of oproerighen handel / ende datſe yet daer van voorvallende / ons ſullen waerſchouwen ende d'Informatie daer over ghenomen / overſeynden om allen t'ſelve by ons inden Raet van ſijne Majeſteyt gheſien zijnde / op alles te moghen ordre ſtelllen / naer dat wy bevinden ſullen te behooren / ende datſe hier van in gheen ghebreck en blijven / om gheen oorſaecke van eenighe quaelen te gheven : hier mede ſeer lieve ende wel beminde blijft Gode bevolen/ gheſchreven tot Bruſſel den neghenſten Aprilis 1565. voor Paeſſchen/ (twelck is naer den ſtijl van Roomen t'Jaer 1566.) onderteeckent d'overloope op den rugghe ſtont gheſchreven / aen onſe ſeer lieve ende wel beminde de Cancellier eñ die luyden vanden Rade des Coninckx in Brabant.

De Heeren ende Edele van het verbont haer op alles langhe beraden hebbende / hebben haer verghenoecht ende te vreden ghehouden mette groote ghelofte diemen haer dede / haer gheheelijck betrouwende dat de ſelve onderhouden ende achtervolcht ſouden werden : ende

ende hebben goet ghevonden dat elck een van hun naer huys soude vertrecken: maer hebben eerst aen handen van hare vier voornaemste hoofden belooft/ by seker gheschrift daer van ghemaeckt / inde sake vande Religie of andere/ niet nieuws voorts te stellen/ maer haer in alle stillicheyt te houden ende met ghedult te verwachten t'ghene syne Majesteyt met aduis vande Staten Generael soude believen te ordonneren / ende dat sy in alles souden bereet zijn t'achtervolghen t'ghene hare voorschreven vier Hoofden souden ordonneren ende bevelen / tot assistentie vande welcke/ eñ om goede correspondentie onderlingh te houden/ hebben sy uyt hare vergaderinghe ghenoemt ende gherosen vier van elcke Prouintie/ die in elck quartier gaede slaen ende besorghen souden. dat aldaer niet en soude gheattenteert of ghedaen worden teghen de voorschreven brieven ende geloften: mitsgaders dat alle de Bontghenooten tot een teecken van haer verbont/ openbaerlijck aen haeren halse souden draghen een goude medaille/ hebbende op d'eene syde t'beelt des Coninckx / ende op d'andere twee handen t'samen ghevoecht/ houdende eene Bedelaers tesse/ willende daer mede bethoonen datse trouwe dienaers vanden Coninck waeren/ bereet om alles in synen dienst by te setten / tot den Bedelsack toe / sy maeckten soo veel te meer mentie vanden Bedelsack/ om dat den Heere van Barlemont als sy eerst te Hove quamen/ uyt spotterije ghesept hadde: siet daer eenen hoop fraper Geusen/ dat soo veel te seggen is/ als Bedelaers/ waer van sy terstont daer nae den naem van Geusen vercreghen ende behouden hebben.

Ter wijlen dese vergaderinghe gheschiede ende de Bontghenooten bescheet waren verwachtende/ waren de Gheestelijcke/ voornemelijck d'Inquisiteurs ende die haer opentlijck by ghestaen ende de nieuwe Bisdommen/ verbolghinghen ende Inquisitie voort ghedreven hadden/ in groote verslaghentheyt ende ghevaer/ vreesende vande selve dootgheslaghen ende mishandelt te worden / waer door oock vele van hen haer langhen tijdt verborgen of buytens Lants gehouden hebben/ maer men heeft niet verstaen noch bevonden dat de voorschreven Edel-lieden yemanden vande Gheestelijcke of andere van hare parthije/ yets misdaen hebben/ daerom de verborghene ende die vertrocken waren te stouter ghewordden ende wederom thuys ghekeert zijn.

De tijdinghe vande voorschreven vergaderinghe ende haer vertooch ende ghevolch mitsgaders vande beloften ende brieuen daer op uyt ghegheven is terstont ouer al gheloopen / ende heeft door alle de Prouintien een wonderlijck verghenoeghen/ stilte ende blijschap ghemaeckt/ ende alle voorgaende morringhen/ opsprake / verbitteringhe ende afkeeren doen ophouden/ een yghelijck hem wederomme met een gherust ghemoet ende in alle onderdanicheyt tot syne eygen saken begevende/ haer bedanckende vande Gouvernante/ vande Heeren vanden Rade/ vande Edele ende alle

andere

andere die haer de saecke ghemoeyt hadden.

Alleenlijck bleef inde lieden een achterdencken van dat sy niet versekert en waren de beloofde Vryheyt langhe te moghen ghebruycken/maer vreesden dat haer die wel ras mochte benomen worden/ ende dat den Coninck hier van verwitticht zijnde / terstont over schrijven soude / dat hy sulcx niet toe en stont / of dat eenighe ongheruste Gheesten alle middelen souden soecken / om te beletten datmen niet volcomelijck volbrenghen/ uytvoeren ende houden soude/t'ghene aende Edele belooft was/wel merckende inghevalle het een of het ander quame te gheschieden dat de wonde terstont haer veel ghevaerlijcker ende ongheneselijcker soude verthoonen/ als opt te voren.

Waer voor sy te meer bevreest waeren / als sy begonsten te verstaen dat de versoetinghe / daer van de Gouvernante vermaent hadde / ende daer mede sy mette Heeren ende Raden seer langhe doende gheweest was om die te beworpen ende aen den Coninck over te seynden/ soo hert/ generael ende twijffelachtich ghestelt was/ datter voor de gene die int minste vant ghemeyn ghevoelen soude verschillen / ende in handen van een wreet of vrevelachtich Officieur of persecuteur soude comen te vallen/ gheen groote verlichtinghe of versachtinghe vande voorgaende Placcaten te verwachten en stont.

Naer t'afscheyt vande voorschreven Bontghenooten/heeft de Gouvernante mette Heeren ende Raden by haer zijnde/ in beraet ghenomen/hoemen hier inne voor t'beste soude moghen handelen/ende voornementlijck hoemen de sake sijne Majesteyt allerghevoechlijckste soude aendienen/om de selve wel t'onderrichten ende te doen verstaen alle ghelegentheden en gheneghentheden van saecken ende lieden/ op dat sijne Majesteyt te meer gheneghen mocht zijn op alles te letten / tot rust ende welvaren van sijne Landen / ende tot dien eynde sich een weynich voeghen nae de humeuren van sijne Ondersaten / te meer om datmen niet en twijfelde/ of zijn ghemoet en soude ontstelt ende verbittert zijn/ door de tijdinghe diemen hem in de meeste vreese sijnde ghesonden hadde/ vande vergaderinge ende aenslach der Edele/ alsoo men int eerste al veel ergher van haer gevreest hadde/als d'uytcomste wel bewesen heeft.

Eyntelijck is voor t'beste ghevonden / dat twee Ridders vander Ordre haer opt spoedichste op den wech souden begheven / ende in Persoone by den Coninck reysen / om sijne Majesteyt van alles wel ende na de waerheyt t'onderrichten / ende aen hem over te gheven de moderatie by haer beworpen/met breederen last ende instructie van t'ghene sy voorders souden hebben te verthoonen ende handelen. Welcken raet volghende / sijn voorghestelt ende ghecosen/die niet sonder groote moeyte ende vele schoone beloften daer toe hebben connen ghebracht worden / twee vande voorschreven Heeren/ te weten d'Heere Marcgraef van Bergen ende de Baen-

der

der Heere van Montigny/om welcke af te veerdighen ende alles ghereet te maken/heeftmen int Hof neerstelijck ghebesoigneert soo opte Moderatie of bewerp van eene nieuwe ordonnantie/opt stuck vande Religie/met goet vinden van sijne Majesteyt ende advys vande Staten Generael te besluyten/als over d'Instructie aende voorschreven Heeren te gheven/welcke moderatie ende instructie besloten ende ghearresteert sijn opten thienden April/sijnde s'dijnsdaechs voor Paesschen.

Ten selven daghe hebben oock by de Gouvernante ghehoor ghehadt/de Ghedeputeerde vande vier leden van Vlaenderen/die haer soo mondelingh als in gheschrift beclaechden/van het onghemack over langhe inde voorschreven Provintie ontstaen/ende dat noch daeghelijcx meerder wert/ter sake vande Inquisitie/daer van d'Ondersaten aldaer seer ghequelt ende verdruckt werden/ende baden daer van ghelijck andere Provintien bevrijt te werden/maer om dit beter te verstaen sal het van noode zijn/de sake hoogher ende verder te verhalen. Soo staet dan te weten dat inde Graeffelijckheyt van Vlaenderen allengskens ingecropen/gedoocht ende toeghelaten is d'Inquisitie van eenighe Gheestelijcke over de weerlijcke/als onder andere van Meester Peeter Titelman/Deken van Ronse/maer de Gouverneur/Wethouders ende inghesetene vanden Lande/by experientie bevindende datse van jaer tot jaer mette proceduren ende vervolghingen vande Inquisiteurs meer ende meer ghequelt ende mishandelt werden/daer door het Lant dagelijcx van Inwoonders seer ontbloot wert/ende dat d'opspraeck ende morringhe des volcx inden Jare 1564. soo groot wert/dat de vier leden van t'Lant werck genoech daer aen hadden: hebben ten lesten voor best gheraden ghevonden/in haren naem ende van s'Lants weghen Ghedeputeerde aende Gouvernante te seynden/doende aende selve hare clachten ende versoeckende vande Inquisitie ende Inquisiteurs ontslaeghen te werden/daer van de Requeste ende Appostille aldus was luydende.

Aenden Coninck.

BIdden ende vertoonen in alle onderdanicheyt de vier leden van uwen Lande ende Graefschap van Vlaenderen/in haren naem ende van weghen de ghemeene inghesetenen des voorschreven Lants/hoe dat t'voorschreven Lant van Vlaenderen is een Lant van costume/gheregeert ende in goede policye onderhouden door vele goede ende loffelijcke Costumen/Vryheden/Rechten ende Privilegien/vergont ende ghegheven by de Edele Voorsaten van uwe Majesteyt/Graven ende Gravinnen van Vlaenderen/ende sonderlingh oock by uwe Majesteyt besworen t'onderhouden

ende hun Supplianten respectivelijck die te laten genieten/ende dat dienvolghende onder andere oude ende loffelijcke punten van regeringe ende Vryheden/den Supplianten toecomt de kennisse over alle persoonen ende goederen onder de Jurisdictie daer die gheleghen/ aenghetast of ghearresteert zijn : ende inghevalle ten versoecke van eenighe Gheestelijcke of Weerlijcke teghens yemanden die weerlijck is/ eenighe informatie tsy civile of crimincle ghenomen moste worden/dat tselve plach te gheschieden by die vande Wet van weghen uwe Majesteyt ghecommitteert tot de bedieninghe vande justicie/ in voeghen dat aen niemanden anders toeghelaten is ghewcest eenighe acte van jurisdictie te pleghen/ende sonderling niet yemanden te vanghen ende spannen ende huysen te doorsoecken/aenghesien men daer toe moet hebben ghenoechsame voorgaende informatie om de selve ghesien sijnde by die vander Wet / daer inne gheprocedeert te worden met rijpen rade/soo als dat behoort.

Waer inne de Supplianten verhopen / elck int sijne haer uyterste beste gedaen te hebben/ om de Hoogh-heyt van uwe Majesteyt ende de ghemeene ruste ende vrede te behouden. Daer inne haer oock die vanden voorschreven lande soo int generael als particulier seer wel gequeten hebben : Alle t'welck niet teghenstaende/ vervoordert hem dagelijcx eenen Meester Peeter Titelman/ hem selven noemende Inquisiteur des geloofs by uwe Majesteyt gesteit (hoe wel hy sijnen last eñ commissie noyt overghegeven of ghethoont en heeft) daer teghen te comen / tot achterdeel vande voorsz oude Vryheden ende sonder kennisse van saecken alsulcke persoonen als het hem ghelteft aen te tasten / tae uyt haere huysen te halen ende de huysen te doorsoecken/sonder kennisse van die vander Wet / alleenlijck tot sijner assistentie nemende de Baillous of Officiers/die in verscheyden plaetsen hem de voorschreven assistentie niet en derven weygheren / uyt vreese van by hem verdacht of bedraghen te worden : ghelijck van alien t'selve ghenoechsaem blijcken sal/ ist noot.

Welcke sake de Supplianten soo ghewichtich achten / dat by aldien sy die langher ongheinerckt lieten passeren/sonder uwe Majesteyt aen te dienen/ ende den voorschreven Inquisitie-meester soodanighe ongherijmde ende onverdrachelijcke nieuwicheden lieten ghebruycken ende usurperen/ te vreesen soude staen dat de ghemeynte daer door oorsaecke soude nemen om te muyten ende haer teghens de Justicie te stellen/ daer door t'lant soude commen in ghevaer van verlozen te gaen (twelck Godt niet en ghenghe) ende eenighe omligghende Landen oorsaecke nemen mochten om haer daer mede te menghen/ ende hare boose aenslagen uyt te voeren. Daer inne by die vander Wet tot noch toe naer vermoghen is voorsien/ sulcx dat al noch God sy geloofr / noyt geen particuliere openbare ergernisse en is ghevallen.

Waerom de Supplianten in alderootmoedicheyt bidden / dat het uwe

Majesteyt ghelieve/ insiende t'ghene voorschreven is/ende sonderlingh de groote ende trouwe diensten by die van Vlaenderen aen uwe Majesteyt altoos ghewillichlijck ghedaen / veel meer (onder correctie) als by eenighe andere Provintie van dese Landen/ haer te laten ghenieten ende ghebruycken haere voorschreven oude Vryheden ende Costumen / ende haer daer inne te stijven ende hanthaven ghelijck uwe Majesteyt dat inde aencomste ende aenneminghe vanden Lande / int besonder ende alghemeyn beswooren heeft ende d'Edele voor ouders van uwe Majesteyt altijts onverbrekelijck onderhouden hebben/ verbiedende den voorschreven Inquisiteur ende andere Gheestelijcke persoonen ghelijcke nieuwicheden / excessen ende verbodene middelen van Inquisitie te pleghen : biddende/indien door de voorschreven nieuwicheden ende excessen eenich inconvenient onder'de Ghemeynte quame t'ontstaen (ghelijck dat grootelijcx te vreesen is/soo de voorschreven Inquisiteur daer mede voortvaert)dat sy Suppliante respetivelijck elck voor soo veel hem aengaet/ daer van mogen ontschuldicht worden.

Appostille.

ME-vrouwe d'Hertoginne/Regente/ etc. Rapport ghehoort hebbende van dese Requeste / heeft noodich ghevonden om dat deselve soo zeer Generael is/ eer ende alvooren daer op yet te disponeren/de meyninghe en intentie vande Supplianten naerder ende claerder te verstaen / van wat nieuwicheden ende beswaernissen sy claghen willen / tot dien eynde door Raets-heeren daer toe ghelast met haer hebbende doen spreken / maer alsoo sy haer excuseren datse van hare principale voor desen tijt geenen voorderen last hebben / soo sal haere Hooch-heyt verwachten de verclaringhe die sy aende voorschreven Raets Heeren namaels sullen willen doen/ende heeft hare Hooch-heyt niet te min den Inquisiteur Titelman belast/hem int uytvoeren van sijn ampt in alle discretie te draghen / ende verhoopt hare Hoocheyt dat d'inconvenienten in desen vermelt / sullen voorcomen ende verhoet worden / indien de Supplianten den voorschreven Inquisiteur alle behoorlijcke assistentie ende faueur doen / ende de Placcaten van sijne Majesteyt sorchvuldelijck doen onderhouden / ghelijck sy wel weten den wille ende intentie van sijne Majesteyt te zijn / ende ghelijck dat tot haer eyghen beste ende ruste dienende is/ghedaen by hare Hooch-heyt inden raet tot Brussel den 20. October 1564. onderteeckent vander Aa.

Uyt welcke Appostille ende mondelinghe verhandelinghe mette voorschreven Ghedeputeerde ghehouden/de Staten van Vlaenderen genoech-

saem

saem verstaen hebbende d'intentie vanden Hove / hebben sy voor die tijdt teghens d'Inquisitie niet voorder derren solliciteren / van meyninghe nochtans blijvende ter eerster goeder gheleghentheyt de sake te hervatten alsoo sy ghenoech voorsaghen d'aenstaende qualen ende onderganck vanden Lande/soo daer inne niet gheremedieert en werde.

Even-wel en hielden d'Inquisiteurs niet op allerley nieuwicheden voorts te keeren / ende hare executien ende persecutien wijt ende breet te vervolghen: daer inne de nieuwe Bisschoppen die aldaer ingheboert waren/niet en versuymden haer te voeghen van hare sijde: soo dat de clachten ende iammer daghelijcx vermeerderde/besonder nae dat de voorschreven Inquisiteurs haer opt allerhertste verthoonden/meynende ghewonnen spel te hebben / ende alle man onder de voeten te treden / mette voorschreven brieven des Coninck/ in december int Jaer 1565. uyt Spaignen ghecomen/ die in Vlaendren allomme uytghesonden ende gheboden waren t'onderhouden.

Onder andere heeft hem merckelijck uytghesteken den nieuwen Bisschop van Brugghe / die vande Magistraet ende ghemeynte aldaer zeer ghehaet was / om vele vreemdicheden die hy voortsteldr / als van niet te willen lijden / dat vreemde Coopliedeu / die aldaer overleden waeren / op het kerck-hof souden begraven worden / ende veel andere stucken meer / ende alsoo hy ontfanghen hadde (of ten minsten hem soo gheliet) breven vanden Coninck uyt Spaignen / om de Religie ende t'Concilie van Trenten te hanthaven / soo heeft hy sekere Artijkelen beworpen / ende aende Magistraet ghesonden om die t'onderhouden / ende by de inwoonders der Stadt te doen onderhouden / ende hem tot het uytvoeren der selver in alles de hant te vieden. De voorschreven Articlen luydende als volght.

IN den eersten dat aen alle Pastoors van sijn bedrijf belast soude worden by naem ende toenaem op te schrijven alle die onder hare Prochie woonen/ met hare knechts ende alle die sy in huys nemen of van haer Huysghesin zijn/ met uytdrukinghe vande straten / handel ende ghestelt[illegible]nisse van eenen ygheliјck/ ende soo sy eenighe vremdelinghen bevinden / of die onlangs in hare Prochie zijn comen woonen/ datse haer afvoorderen sullen ghetuyghenisse vanden Pastoor van haere leste woonplaetse / ende soo sy die op staenden voet niet thoonen en connen / dat haer de Pastoor sekeren tijdt sal stellen om sulcke ghetuyghenisse te crijghen.

Dat de voorschreven Pastooren van ghelijcken van alle ghehoude lieden / onder hare Prochie woonende/ daer van sy gheen goede kennisse hebben / verclaringhe ende ghetuyghenisse eyschen sullen vanden Priester die haer ghetrouwt heeft / om te weten of sy ghetrouwt zijn nae de maniere ende onderhoudinghe vande Catholijcke Roomsche Kercke / ende daer

van goet Register ende kennisse houden.

Dat mede den Pastooren / Priesters ende Gheestelijcke belast sal worden op te teecken en de namen ende toenamen ende woonplaetse vande gene die by haer te biechte comen.

Datmen oock bevelen sal ghelijck in voortijden ghedaen is / dat de Prochianen of haere Cappellanen Register sullen houden vande namen ende toenamen der kinderen die sy doopen sullen / mitsgaders vande namen ende toenamen van Vader ende Moeder / Peters ende Meters / ende dat van ghelijcken ghedaen sal worden vande houwelijcken die sy solemniseren sullen.

Belanghende de Scholmeesters / dat sijne eerweerdicheyt goet ghevonden had / voor hem t'ontbieden alle de Meesters ende Meestersen die de jonghe jeught onderwijsen / t'sy in wat tale dat het sy / ende naer het ondersoeck dat sijne Eerweerdicheyt daer van sal ghenomen hebben / de selve toe te laeten of te verbieden schole te houden naer gheleghentheyt ende redenen die hem sullen beweghen / eñ so yemant weygert te comen of t'antwoorden op t'ghene hem voorghehouden sal worden / dat die gheen schole soude moghen houden.

Hierenboven dat den voorschreven Pastooren belast sal worden neerstich ondersoeck ende Inquisitie te doen / om te weten of alle die ghene die vander aelmoesse leven / ende vande tafele der armen onderhouden worden / Catholijck zijn / ende of sy te biechten ende ten hooch-tijt gaen / ende soo sy eenighe bevinden die dat niet en doen / datse den arme-Meesters belasten sullen aen alsulcke gheen aelmoessen meer te gheven / daer inne oock de Arme-meesters ghehouden sullen sijn den Pastooren onderdanich ende ghehoorsaem te wesen. Overgheghheven by den Bisschop van Brugghe aende Magistraet opten 19. Meert 1566.

Maer de Wet maeckte swaricheyt vande leecke den Bisschop t'onderworpen / waeromme den voorschreven Bisschop mitsgaders oock den Inquisiteur groote clachten ghedaen hebben / ende den Bisschop inden Raet van Vlaenderen beschuldicht / teghens hem dese eenentwintich Articlen overghevende.

ARtijclen aen mijne Edele Heeren vanden Rade des Coninck in Vlaenderen overgheghheven by Meester Pieter Titelman / Inquisitie-Meester van ons heylich Christelijck gheloof in Vlaenderen / etc. Soo in sijnen naem / als inden naem van onsen Eerweerdichsten Heere ende Vader in Gode den Bisschop van Brugghe.

Waer inne hy als voren versoeckt / by Schoutet / Borghemeesteren / Schepenen / Raet ende amptlieden van Brugghe / gheassisteert te worden om de ketterijen die teghenwoordelijck vermennichvuldighen sonder eenich beletsel of verhinderinghe uyt te maghen roeyen / volghende haeren

ren last / ende den goeden wille ende bevel des Coninck.

VOor eerst dat de Schouteth / Borghemeester vande Natien / Stadthouder / Roeydraghers ende alle andere Officiers / terstont ende sonder eenich uytstel / daer toe versocht sijnde / ghehouden sullen sijn assistentie te gheven om te vanghen / ja selfs in persoone moeten vangen de persoonen diemen haer aenwijsen sal.

Item dat de Schouteth / Borghemeester vande Natien / Stadthouder ende andere Officiers daer toe versocht / sullen moeten vangen ende spannen / al waer daer niemant van weghen d'Inquisitie-meesters by / oock op het schrijven vanden Inquisiteur / sonder hem mondelingh te spreken.

Dat de voorschreven aentastinghe ende vanghinghe sal ghedaen worden soo wel binnen als buytens huys, op de straten ende ende elders / sonder erghens op te letten, principalijck in saken van ketterije.

Item dat de voorschreven aentastinghe sal ghedaen worden / sonder ghehouden te sijn eenighe voorgaende informatie te thoonen / aenghesien de kennisse daer van niet den Schouteth noch die vander Wet / maer alleenlijck den Inquisitie - Meester ende Gheestelijcken Rechter toebehoort.

Item dat de voorschreven assistentie ende apprehensie sal ghedaen worden sonder eenighe informatie by de wet te nemen / of diemen vanghen wil te ontpoirteren / daer door d'aentastinghe dickwils uytghestelt ende versuymt wort.

Item datmen de ghevanghene stracx overleveren sal inde ghevanghenissen vant Gheestelijck Hof / of elders daer het den Inquisiteur of Gheestelijcken Rechter sal versoecken ende begeeren / ende den selven daer mede laten gheweerden sonder eenighe verhinderinghe / haer alle bystant met hare Roeydraghers / Dienaers ende andersins doende.

Item dat de voorschreven Stadthouder ende andere Amptlieden ende dienaers / int alghemeyn eens voor al belast sullen worden de voorschreven assistentie ende apprehensie allomme te doen / als het van noode wesen sal / sonder datmen t'elcke reyse byden Borghemeester of die vande Wet om oorlof ende last sal behoeven te loopen / daer door vele exploicten worden versuymt / ende de misdadighe vry ghelaten.

Item dat den Inquisitie - Meester ende Gheestelijcken Richter met haere Amptlieden / als Promoteurs / Notarisen ende andere / vrijen toeganck sullen hebben om de ketterſche ghevanghene / byde Magistraet ghevanghen ghenomen / te ondervraeghen van haer gheloof / complicen of mededoenders / ende andersins / tot verrichtinghe vande justicie / ende t'selve in ghescrift te stellen / soo wel int by wesen van die vander Wet / als int secreet als het van noode sal wesen / en dat haer gheen

beletſel ghedaen en ſal worden in haere proceduren teghens die ghene die ter ſaecke van Ketterÿe volghende de Placcaten / ſachter als mette doodt ſullen gheſtraft worden/voor ſoo veel als het de Geeſtelÿcke miſdaet van ketterÿe aengaet.

Item dat de ketters by de Magiſtraet ghevanghen ende niet metter doot gheſtraft/niet en ſullen gheſlaeckt worden/ ſonder eerſt ende alvoren by haeren wettighen Rechter den Biſſchop of Inquiſitiemeeſter ondervraecht ende ghehoort te zÿn ende niet dan met kenniſſe van ſaecke / over haere ketterÿe ghenomen / met verſakinghe ende affſweeringhe als naer rechte of anderſins / vanden ban ende kerckelÿcke cenſuren ontſlaghen worden.

Item dat het den Sergeanten ende andere Officiers belaſt ſal worden den Inquiſiteur ten dienſte te ſtaen om te dachvaerden die ghene die hy begeert ende anderſins/of wel de dienaers vandē Inquiſiteur by te ſtaen al naer dat hy begeert.

Item dat mÿne Heeren vander Wet van die ghene die van buyten tot Brugghe comen woonen/Regiſter ſullen houden/ ende tſelve t'allen uren des verſocht ſÿnde den Inquiſiteur of ſÿne Officiers communiceren/ om haer devoir te moghen doen teghens die ghene die ſy verdacht/ beſmet of anderſins ſchuldich ſullen bevinden.

Opden cant van t'voorſchreven gheſchrift ſtont gheappoſtilleert/ overghegheven by mÿn Heere den Inquiſitie meeſter ende ſy ghethoont aen die van Brugghe/om hier teghens te ſchrÿven t'ghene ſy ſullen begeeren/ ghedaen den ſevenentwintichſten Meert 1565. naer onſe rekeninghe 1566. onderteeckent Huerne.

Ter ſake van deſe ende veel meer andere pretenſien/ zÿn die van Brugghe int particulier ende de vier leden van Vlaenderen int ghemeyn bedwonghen gheweeſt / uyt den naem van alle hare Onderſaten / die doen ter tÿdt zeer ontſtelt waren / hare Ghedeputeerde te Hove te ſeynden / om andermael over den voorſchreven Biſſchop ende Inquiſitiemeeſter te claghen/ende haer voorgaende verſoeck te hervatten/te meer om dat ſy ſagen dat die van Brabant haere naeſte ghebueren vry gheſprooken waren vande Inquiſitie/ hare voorſchreven Requeſte ende Appoſtille die ſy daer op vercreghen/ luyde aldus.

Aenden Coninck.

VErthoonen ende bidden in alle ootmoedicheyt de vier leden van uwen Lande ende Graefſchap van Vlaenderen/ſo voor haer ſelven als voor alle d'andere Steden ende Kaſſelrÿen / ende int alghemeyn inden naem

van

van alle d'Inwoonders ende Ondersaten vanden voorschreven Lande/ hoe dat sy eenighen tijdt gheleden aen uwe Majesteyt overgheghen hadden sekere Requeste / ten eynde het deselve believen wilde haer Supplianten inde qualiteyt voorsz te laeten ghebruycken ende ghenieten hare oude Vryheden ende Privilegien / ende tot behoudinghe der selver den Inquisiteur ende andere Gheestelijcke te verbieden by maniere ende practijcke van Inquisitie eenige nieuwicheden voorts te stellen/ende dat opde voorschreven Requeste tot noch toe niet ghedaen en is / om dat uwe Majesteyt voor al particulierder begeerde te verstaen d'Intentie der Supplianten/ volghende de Requeste hier by ghevoecht/om twelck te voldoen/verthoonen haer de Supplianten teghenwoordelijck voor uwe Majesteyt / als door haren eedt daer toe verbonden ende ghedwonghen/ tot behoudenisse ende welvaren van uwen voorschreven Lande/nu wederom op een nieuw beroert ende ontstelt/door de nieuwe practijcke ende beleydinge van mijn Heere den Bisschop van Brugghe / ende van Meester Peeter Titelman/ Inquisitiemeester naer sijn eyghen segghen / ghelijck als dat blijckt by copije vande Artijclen hier by gevoecht/ende bidden opt allerootmoedichste dat uwe Majesteyt acht nemende op de redenen inde voorschreven Requeste verhaelt/ende sonderlingh dat andere uwe Erf-landen haere gheburen in soodanighe slavernije vande Inquisitie niet en sitten / ende dat door de Vryheyt vande voorschreven andere Landen d'Inwoonders van den voorschreven Lande van Vlaenderen oorsaeck souden nemen van te vertrecken/ende t'Lant te verlaeten / om haer vande voorschreven slavernije/quellinghe ende jock vande Inquisitie te bevrijden/ ghelijckmen dat alreede by ervarentheyt ghenoech bevonden heeft. Ghelieve den Supplianten te laten ghenieten ende gherustelijck ghebruycken / hare voorschreven Rechten / Vryheden / Costumen ende usantien/ ende d'Inquisitie als reghel recht daerteghens strijdende te vernietighen/ af te schaffen ende geheelijck wech te doen / soo veel de wereltlijcke persoonen aengaet / allen Gheestelijcken Rechters verbiedende gheenerley kennisse te nemen van saken de wereltlijcke iurisdictie toebehoorende/ maer allen de selve te laeten ter iudicature ende correctie vande Wet alleen / ende niet te lijden dat de Supplianten ende Inwoonders van uwen voorschreven Lande van Vlaenderen nauwer verbonden ende ghebonden blijven aen d'Inquisitie ende strengheyt der Placcaten/als andere hare ghebuerighe Landen ende Provintien. Wel willende de voorschreven remonstranten uwe Majesteyt verseekeren / dat die van uwen voorschreven Lande van Vlaenderen ende de Ghemeynte int generael/anders gheen ghevoelen noch devotie en hebben/als haer te laten ghebruycken tot d'onderhoudinghe ende voorderinghe vant oudt Catholijck gheloof / ende ten dienste van uwe Majesteyt/ als goede ghetrouwe ende oprechte Ondersaten der selver.

d'Appo-

d'Appostille.

ALsoo onlanghs gheschreven is aende Inquisiteurs/datsy voorts aen in haer ampt onderscheydentlijck ende in stillicheyt souden procederen/tot naer der bevel des Coninex / ende indien sy soodanighe stofse vinden / datse sonder groot miskief niet en souden vermoghen naer te laeken haer ampt te pleghen/ datse eerst ende alvoren hare Hooch-heyt daer van souden verwittighen/om met advijs vande Heeren by haer zijnde/by hare Hooch-heyt voorders gheordonneert te worden naer datse bevinden sal te behooren / sonder hier inne in ghebreke te vallen/ op datse gheen oorsake van eenighe inconvenienten en gheven/ soo is t'ghene de Suppliantcn by dese Requeste versoecken/ voldaen. Ghedaen by hare Hoocheyt inden Rade van Staten ghehouden tot Brussel den thienden dach Aprilis 1565. voor Paesschen (is naer onse rekeninghe t'Jaer 66.)

De ghedeputeerde van Vlaenderen dese Appostille ghesien hebbende/ hebben eene andere derde Requeste overgheghehven/ende daer op Appostille vercreghen als volght.

Aen Me-vrouvve.

DE Ghedeputeerde vande vier leden vanden Lande ende Graefschap van Vlaenderen/ghesien hebbende d'Appostille ende antwoort op hare Requeste / verthoonen aen uwe Hooch-heyt datse (onder verbeteringhe ghesproken) het inhout ende besluyt der selver niet beantwoort of voldaen en bevinden / als vande voorschreven Appostille / gheen ander vrucht of weldaet verwachtende / dan sy alreede vercreghen hadden uyt d'Apppostille van haere eerste Requeste / beyde malcanderen ghenoechsaem conform zijnde / ende dat daer nae de voorschreven Bisschop ende Titelman selfs int stuck vande Inquisitie verder ghetreden zijn/ende hare nieuwicheden verdubbelt hebben/ ende dat sy / wetende de meyninghe van haere principale die haer hier ghesonden hebben/ voornemelijck ten insien vande verclaringhe by uwe Hoocheyt aen die van Brabant ghedaen / belanghende t'stuck vande Inquisitie/niet en souden derren haer te vreden houden mette voorschreven Appostille/ noch sonder ander remedie of provisie wederom thuys keeren. Aenghesien dat die van Vlaenderen in sulcken staet blijvende/ende de Ghemeynte considererende de slavernije daer inne sy meer als die van Brabant ende andere hare ghebueren souden ghehouworden/t'voorschreven Lant in corten tijde ontbloot ende verlaten soude

werden

den van t'meerendeel van sijne inghesetene / ghelijckmen dat alreede by ervarentheyt bevonden ende byde voorschreven Requeste verthoont heeft/ t'welck niet alleen strecken soude tot achterdeel vande inwoonders ende Ondersaten des Coninckx / maer oock wel grootelijckx tot schade ende ondienst van sijne Majesteyt / door de verminderinghe van het in commen des Lants ende aenstaenden onderganck des selfs / soo daer inne niet andersins in tijts voorsien en wert / naedemael het voorschreven Lant anders gheene middelen heeft om hem t'onderhouden / ende voeden / als d'hant-wercken ende Coopmanschap / beneffens den handel ende frequentatie vande vreemde Natien / die hare middelen ende goederen niet en begeeren t'avonturen / als in plaetsen daer den handel vry is / ende voornemelijck die d'Inquisitie niet onderworpen en zijn. Biddende daeromme dat uwe Hoocheyt / goede consideratie nemende op hare seer oodtmoedige ende redelijcke Requeste / ende besluyt daer by ghenomen / ghelieve inden naem van sijne Majesteyt / volghende het exempel van een goet vader over sijne kinderen haer ghelijckelijck goet ionstich te zijn / ende d'alderootmoedichste Ondersaten van Vlaenderen niet te willen houden in strenghere slavernije dan andere sijne Landen / als door hare trouwe ende ghedurighe diensten gheen herder tractement verdient hebbende / als andere sijne Ondersaeten: aenghesien de voorschreven Inquisitie by de Staten Generael van Vlaenderen noch byde vier leden vanden Lande noyt en is aengenomen ghe weest / ende haer niet preiudicieren of vercorten en mach soo by oochluyckinghe van eenighe Steden of Casselrijen int particulier den voorschreve Meester Pieter Titelman hem vervoordert heeft de voorschreven Inquisitie in werck te stellen.

Appostille.

Me-Vrouwe d'Hertoginne ghehoort hebbende het rapport van dese Requeste / en weet den Suppliant en niet voorders t'accorderen / als sy ghedaen heeft by Appostille vanden thienden dach deser maent / op hare voorgaende Requeste ghegheven / als veel breeder sijnde als d'Appostille vanden 20. Octobris des Jaers 1564. daer mede de Suppliant en haer inder redelijckheyt behooren te vergh enoeghen / soo langhe tot dat sijne Majesteyt gheresolveert sal hebben opt ghene hare Hooch-heyt hen heeft voorghedraghen. Ghedaen by hare Hooc-heyt inden Raet van State ghehouden tot Brussel den neghenthienden dach Aprilis 1566. nae Paeschen onderteeckent vander Aa.

De vier leden van Vlaenderē met de voorschreven Appostille noch niet vergh enoecht zijnde / hebben dese hare vierde Requeste overghegeven ende Appostille als volght daer op vercreghen.

Aen Me-vrouvve.

VErthoonen de vier leden vanden Lande eñ Graefschap van Vlaenderen/datse uyt hare Gedeputeerde verstaen hebbende t'gene uwe Hoocheyt belieft heeft t'ordonneren soo op hare eerste Requeste als opt naerder vervolgh daer op gedaen/ eñ considererende datse door de selve antwoort geen remedie verhopen en connen/tegens t'gene dat haer beweecht eñ bedwongen heeft uwe Hooch-heyt voor te houden/ ende by tijts in alle ootmoedicheyt ende onderdanicheyt hulpe te versoecken teghens het teghenwoordich quaet / ende veel grootere quaelen die daer uyt souden moghen volghen / sonder dat de brieven daer van d'Appostille van uwe Hoocheyt spreeckt/ende waer van haer suppliantem visie geaccordeert is/ haer eenighe vaste hope connen gheven / aenghesien sy met allen gheen bevel van eenighe schorsinghe mede brenghen / ende dat waerschijnelijck de voorschreven Meester Pieter Titelman de voorschreven waerschouwinghe niet van meerder weerden houden en sal/ als hy ghedaen heeft d'Appostille van hare eerste requeste vanden twintichsten October 1564. Te meer om dat de Suppliantem verstaen dat hy eenighen tijt gheleden van uwe Hoocheyt vercreghen heeft vier Sergeanten/ende noch twee andere voorden Procureur generael van Vlaenderen/ om correspondentie met hem te houden/ende soo veel te beter met sijne saecken voorts te varen / sonder de ordinarise Officiers ende Magistraeten vander plaetse aen te sien / ende alsoo metter tijt ende allenghskens alle hare Jurisdictie t'usurperen ende aen hem te trecken/ aen te tasten ende ghevanghen te stellen sonder eenich onderscheyt alle diet haer believen soude / ende die sommierlijck ende met cort proces te verwijsen ende condemneren/ ghelijck de voorschreven Titelman onlanckx door sijne voorschreven Sergeanten int quartier van Casant heeft doen soecken seker persoon/ sijn huys met gewelt opbrekende/ niet teghenstaende dat hy t'vonnis vanden Weerlijcken Richter voldaen hadde / ende hem achterhaelt hebbende / door de voorsz Sergeanten doen op packen ende langs der straten sleypen. Welcke maniere van doen anders niet dan voor een uyterste strengicheyt can ghehouden worden/ twelck/ende andere manieren van doen by hem voortghestelt / den Suppliantem doet duchten / dat de saken in sulcken staet blijvende / niemant vande inwoonders des Lants/hoe vroom ende Catholijck hy sijn mochte / teghens de voorschreven Inquisitie bevrijt of versekert soude connen wesen/inde quade ooghe van sijnen vyant of haeter staende ende verlaten ende ontbloot sijnde van alle hulpe ende bystant vande justicie. Soo dat uwe Hoocheyt lichtelijck can bevroeden in wat staet ende ellendicheyt de saken vanden voorschrevẽ Lande souden staen/de handen van de Weerlijcke Magi-

ke Magistraet gheslotẽ ende den arm van Justicie haer teenemael benomen zynde / die sy nochtans bedienen onder d'authoriteyt van syne Majesteyt / daer toe de voorschreven Inquisiteurs ende Gheestelycke hare aenslaghen schynen te maken / ghelyck claerlyck blyckt uyt de Artycien byden Bisschop ende den voorschreven Titelman voorghestelt die hier by gevoecht zyn / die niet en souden connen int werck ghestelt worden sonder d'authoriteyt van syne Majesteyt selfs te quetsen.

Ghevoelen haer oock de Suppliãten hoe langher hoe meer beswaert ende belast met nieuwicheden / ende onder andere van dat een Commissaris alleen ghecommitteert ende gheauthoriseert is om correspondentie te houden mette voorschreven Inquisiteurs / overmits daer door haer ioc verdubbelt is / ende t'gans corpus vande justicie onder eenen mensch ende particuliere kennisse ghebracht / vanden welcken alleen d'eere / t'leven ende alle de middelen van een man met eeren / voor hem ende alle syne nacomelinghen souden hangen. Ende om t'voorstel vande voorschreven Inquisitie-meesters ende Gheestelycke noch meer te bevestighen / sietmen / niet tegenstaende de verclaringe van wegen syne Majesteyt aen alle syne Provintien van herwaerts over ghedaen over d'onderhoudinghe vant Concilie van Trenten / dat t'selve soude zyn sonder te vercorten de rechten / Hoocheyt eñ preeminentien van syne voorsz Majesteyt eñ van syne Vassalen / Steden / ende Ondersaeten / dat evenwel den Bisschop ende d'Inquisiteurs niet op en houden haere treken ende nieuwicheden te voorderen ende vermeederen.

Welcke saecken naedemael de Suppliãten die van sulcken ghewichte / importancie ende ghevolghe vinden (ghelyck een yeder / die wel overslaen de anders niet en soude connen oordeelen) ende dat daer door / ghelyck sy by hare voorgaende Requesten te kennen hebben ghegheven / d'Inwoonders vanden voorschreven Lande in soo grooten slavernye ghetrocken souden worden / meer als die van Brabant ende andere hare ghebueren / sonder hope van inde gonste ende liefde van haren Prince ende gheboornen Heere vergheleken te moghen worden / met syne andere Ondersaten / daerse nochtans in hare trouwe diensten met de selve niet alleen te vergelycken zyn / maer alle d'andere verre te boven syn gaende.

Soo bidden de Suppliãten aller ootmoedelycxste / dat het uwe Hoocheyt ghelieve de goede ooghe te slaen opt voorschreven versoeck / sonder langher te verwachten d'eyndelycke resolutie ende besluyt van syne Majesteyt / ghemerckt d'inbeeldinghe eenmael in het herte vande Ghemeynte gheprent / soo ras niet wech ghenomen can worden / ende datter perykel int uytstellen gheleghen is / om dat een yeghelyck t'sy Coopman of andere / eenmael vertrocken ende verhuyst zynde / den wille ende lust verliest om in syne verlatene plaetse weder te keeren.

Ende dat uwe Hooch-heyt den voorschreven Bisschop Inquisiteurs ende

ende andere Gheestelijcke ten minsten ghebieden wil/alleen handelen van Inquisitie te schorssen ende op te houden / tot dat by sijne Majesteyt eyndelijck besluyt int stuck vande Inquisitie sal ghenomen zijn / sonder datse middelertijt haer verboorderen sullen eenige weerlijcke Persoonen aen te tasten/ghemerckt de voorschreven Inquisitie by de Staten ende ghenerale vergaderinghe vanden Lande noyt en is aenghenomen / ende de voorschreven Titelman selfs sijne commissie ende last noyt aen haer verthoont heeft/ sonder dat d'oochluyckinghe van eenighe Steden ende Officiers int besondere / die by hem vreesen verdacht te worden/de ghenerale lteyt vanden Lande can preiudicieren.

Andermael uwe Hooch-heyt biddende / datse niet ghelooven wil t'ghene men haer wijsmaeckt / dat die van Vlaenderen haer d'Inquisitie onderworpen souden hebben / daer van inder waerheyt nimmermeer blijcken en sal/ende niet te willen meynen dat dit haer versoeck ende vervolgh tot anderen eynde streckt als tot behoudinghe vande vrede ende ghemeene ruste/ende tot dienst van sijne Majesteyt / ende sonder te staen naer eenighe veranderinghe vande Religie ende oudt Catholijck gheloof / daer inne sy bereyt sijn totter doot toe te volherden.

Appostille.

Me-vrouwe d'Hertoginne / Regente/ etc. ghehoort hebbende t'rapport van dese Requeste/en vint hare Hooch-heyt niet om de Suppliante meer te vergunnen/als sy by hare voorgaende Appostillen vanden thienden ende neghenthienden deser Maent heeft ghedaen / daer mede de Supplianten inde redelijckheyt haer behooren te vergenoeghen. Niet te min soo veel den Persoon van Casant belanght / die by Meester Pieter Titelman ghevanghen wort ghehouden / sal haere Hoocheyt naerder verstaen hebbende wat daer van is/ daer inne voorsien ghelijck bevonden sal worden te behooren. Ghedaen by haere Hooch-heyt inden Raet van State tot Brussel den sevenentwintichsten April/ Anno 1566. onderteeckent/ vander Aa.

Ten allerlesten hebben die van Brugge door haer vervolgh int besonder verworven / dat den Raet van Vlaenderen de kennisse benomen is/ ende belast de stucken te Hove te seynden: mitsgaders aenden Inquisiteur verboden eenighe voordere vervolginghe te doen.

Middelertijt quamen daer veel gheschriften ende boeckens voor den dach/teghens d'Inquisitie ende persecutien / ende van t'stuck vande Religie handelende: ende namen de heymelijcke vergaderinghen ende Predicatien

catien daeghelijcx toe in verscheyden Provintien / vele toehoorders haer met meerdere stouticheyt inde selve verthoonende: ende begonst het ghemeyn volck allengskens vrymoedichlijcker t'openbaren / t'ghene het soo langhe int hert verborghen ghedraghen hadde / dies alleman / die eenich verstant hadde / anders niet en wenschte / als dat de Staten Generael ten eersten vergaderen souden / ende dat sijne Majesteyt met aduis vande Staten / eenighe soete ordre int stuck vande Religie soude stellen / daer nae een yeghelijck hem soude hebben te reguleren / om alle verwerringhe die soo int stuck vande Religie / als vande regeringhe te vreesen stont / te verhoeden.

Onder andere werden daer twee groote gheschriften ghestroyt / het eens teghens de vervolghinghen inde Religie / ende verdedinghe vande Requeste ende versoeck der Edellen / ende het ander tot ontschuldinghe vande voorschreven Edele / van datse soo sterck in ghetalle vergadert waren ghewreest / met groote ende stercke redenen d'een ende d'ander bewijsende / wat haer daer toe bewoghen hadde.

De ghemeynte allomme verlanghende nae eene goede ende sekere uytcomste van saken / ende eene eyndelijcke ghewenschte resolutie / wenschte grootelijcx dat de Coninck hem metten eersten daer toe soude begheven / het welck te Hove oock wel ghemerckt sijnde / ende hoe veel daer aen gheleghen was / dattet metten eersten mochte gheschieden / ende dat sijne Majesteyt in aller hasticheyt vande oprechte waerheyt onderricht mochte zijn: soo heeftmen de voorschreven twee Heeren ghepoort om haer op wegh te begheven / twelck sy oock soo veel in haer was sochten te doen / maer alsoo sy des anderen daeghs reysen souden is by ongheluck d'Heere Marc-Graef van Berghen inden Hof vant Palais wandelende / swaerlijck in sijn een been ghequetst ghewordden / van eenen houten bol / die by eenighe die aldaer waren spelende / onverhoets ghewórpen wert / twelck sijne reyse langh uytghestelt / ende sijn leven in perijckel ghebrocht heeft / doch is noch ten lesten daer van ghenesen / ende heeft de Reyse ghedaen langhen tijt nae dat de Baenderheer van Montigny / doort ghedurich aenhouden vanden Hove / alleen vertrocken was / twelc by velen voor een quaet teecken voor den voorschreven Heere ghenomen wert / ghelijck hy oock daer nae in Spaignen ghestorven is.

Ende al hoe wel men aen alle de werelt hope ghegheven hadde / dat de Staten Generael metten eersten souden vergaderen / om eenen goeden ende vasten voet te nemen int stuck vande Religie / daer nae een yeghelijck hem voortaen soude moghen ende moeten voeghen / tot ruste ende vrede vande Inwoonders / ende sonder achterdeel vanden Lande / ende een ygheliick dien volghende nae de voorschreven vergaderinghe was wenschende ende verlanghende / soo is nochtans de voorschreven hope wel ras vergaen / ende den vrede diemen daer door was soeckende / verandert in droefheydt /

 verbittert.

verbittertheyt ende achterdencken / alsmen maeckte ende verstondt dat te Hove int heymelijck een ontworp ghemaeckt was van eene moderatie ende nieuw Placcaet vande Religie / twelck aenden Coninck overghesonden was: ende dat / in plaetse vande Staten Generael daer op te doen vergaderen ende hooren / ghelijck die van het verbont dat versochten / ende aen haer belooft was / eenighe soo veel hadden weten te weghe te brenghen / dat dien raet was verandert / ende besloten / datmen de voorschreven moderatie niet inde vergaderinghe vande Staten Generael / maer vande Staten van elcke Provintie int besonder soude voorstellen / in d'eene voor ende inde andere naer / ende datmen van ghelijcken soude doen inde Provintiale Raden. Daer uyt dan vele voorsaeghen ende voorseyden / dat gheene goede uytcomste te verwachten stonde / maer dat de saecken alle daghe souden verergeren ende achterwaerts gaen door de vreese ende mistrouwen die het volck int hooft soude crygen / dat den voortgangh van saecken soo goet niet zijn en soude als men haer uyterlijck belooft ende sy wel verhoopt hadden. Soo datmen lichtelijck mercken conde / dat niemant gewillichlijck hem soude onderwerpen ende voeghen willen naer den Raet ende opinie van sulcke particuliere vergaderinghen van Staten / maer datse haer alle beriepen opde vergaderinghe vande Staten Generael / over de resolutie vande welcke niet te claghen conde vallen.

Dit achterdencken / wantrouwe / ende verbittertheyt heeft inde herten vande Ghemeynte zeer toeghenomen / naer dat men de voorschreven resolutie int werck heeft begonst te stellen: ende dienvolghende in eenighe Provintien de Staten int besonder doen vergaderen / ende om haer de voorschreven moderatie te doen goet vinden / by haer ghesonden haere Gouverneurs of andere Ridders vander Ordre of Heeren van State. Ende is de voorschreven verbitteringh noch eens verdobbelt / ende in eene alghemeyne verslagheutheyt ende wanhope van eenighe goede uytcomste verandert / als men ghesien heeft dat selfs de voorschreven vergaderinghen van Provinciale Staten int besonder ghehouden werden met soo weynich Vryheyts / datmen alleen beschreeft die ghene diemen begeerde uyt te kippen / achterlatende die ghene die daer behoorden te comen. Jae in eenighe plaetsen doende opstaen ende uyt de vergaderinge vertrecken eenige die gewoonlijck waren inde vergaderinghe van Staten te comen / dat men oock de voorsz vergaderingen int beschrijven gheenen tijt gaf naer ghewoonte / noch hare ghewoonlijcke Vryheyt om vande saken met hare principale leden te handelen / maer datmense met eedt belaste alles secreet te houden / ende met hare leden / breede Raden ende vroetschappen niet te communiceren nae behooren / maer alleenlijck mette Magistraten. Soo datmen oordeelde dat sulcken consent van Staten / meer was een uytgeperst toe stemmē / als een

vry

vry ende oprecht goet kennen/die op te vergaderingen vande Staten van Arthois / Henegouwen / Namen ende Doornick gheweest zijn / connen wel weten of de sake inder waerheyt niet alsoo afgheloopen en zijn.

Hierenboven gaf men aenden volcke groote reden om te morren ende te wanhopen van eenighe goede uytcomste / om datmen de ghewoonlijcke ordre int beschrijven vande Staten veranderde / ende van die Prouintien begonste/die de minste Vryheyt plagen te thoonen/ ende d'Inquisitie ende vervolghinghen allermeest onderworpen waren gheweest/ ende datmen niet eerst/noch met eenen en beschreef de Staten vande grootste Provintien/die meest ontstelt ende gepriuilegieert waren/ ende meest voor de Vryheyt strijdende/ghelijck die ghene die ick terstont hier na sal noemen/ mitsgaders Hollant/Vrieslant/ Gelderlant/ Zeelant/ Limborch/ Luxenborch / Overyssel ende andere (die noyt daer nae meer beschreven en werden) ende voornementlijck datmen niet en beschreef of vergaderen dede d'allervoornaemste Provintie van allen / die in alle vergaderinghen altoos d'eerste plach te wesen / soo inde beschrijvinghe als in het stemmen ende besluyten/ te weten Brabant/ daerenboven datmen inde principaelste Prouintie naest Brabant/ te weten Vlaenderen / de Staten had doen vergaderen teghens alle ordre/ naer datse verstaen hadden de verclaringe vande Staten van d'andere Prouintien.

Ende om datmen soo veel dede om secreet ende voor t'volck verborgen te houden/d'articlen ende het inhout vande voorschreven moderatie/ende het aduis vande Staten die men t'selve voorghehouden hadde / soo ontstont daer van onder t'ghemeyn volck groote opsprake/ende dede elck een sijn beste des te meer/om die te weten/ende t'gevolch van dien/ in voegen datse met eene behendicheyt aende kennisse quamen / voornementlijck naer dat die den Staten ende leden van Vlaenderen voorghedragen was/ die met groote moeyte/eerst vier daer na acht daghen vercreghen hebbende / om haer daer op te beraden / de selve inghewillicht hadden / hoe wel met eenighe bepalinge ende incortinghe byde twee weerlijcke Staten wtghesproken / sonder datse eerst ende al voren daer op vergadert of ghesproken hadden alle hare leden/breede Raden ende Gemeynte/ghelijck dat van alle tijden plach te gheschieden.

Veerthien

Veerthien Artijclen ghetrocken uyt dryenvijftich, begrepen inde moderatie der Placcaten in t'ſtuc van Ketterije, byde Regente vande Nederlanden voorgheſlaghen inde Maenden van April, Mey ende Iunius int Iaer, 1566.

INden eerſten interdiceren ende verbieden wy in onſe voorſchreven Nederlanden alle Secten ende Ketterijen, verclarende niet te willen lijden noch toelaeten dat eenighe andere Religie of Leere aldaer onderhouden werde, als alleen die vande Catholijcke Kercke, ghelijckſe tot noch toe inde voorſchreven Landen aengenomen, geleert ende gheoeffent is gheweeſt,

Oock verbieden wy alle andere Predicatien ende Oeffeninghen vanden Doop, Avontmael of andere Sacramenten ende handelinghen, als die naer t'fatſoen, ghebruyck ende ceremonien vande Catholijcke Kercke worden ghepleecht, byde ghene die daer van t'ghe-ſach ende de macht hebben vercreghen.

Wy verbieden mede alle boecken ende gheſchriften der Ketteren ende Sectariſen, of die van ketterije, oproer of muyterije handelen, directelijck of indirectelijck.

Wy verbieden oock de neuſ-wijſicheyt vande diſputen uyt de heylighe Schrift, ende alle andere ſaken ſtreckende om andere te verleyden ende in dwalinghen te trecken.

Daer en boven verbieden wy aen allen ende eenen yghelijcken, eenighe ergherniſſe, onordeninghe of verwerringhe te verwecken onder de Ghemeynte, of onder den Gheeſtelijcken of Weerlijcken ſtaet, alles onder de ſtraffen ende breucken navolghende.

Te weten, teghens de Autheurs, Hoofden of Meeſters, Predicanten, Leeraers, Dienaers, Diaconen, Trooſters ende ſoodanighe andere voornaemſte amptlieden ende verleyders des volcx, op de pene van-den

den lijve ende vande galge, om gestraft te wordē mette coorde, ende verbeurte van alle hare goederen, in die plaetsen daer confiscatie valt, verclarende soodanighe te sijn boose ende vervloeckte menschen, ghemeyne vyanden, muytmakers, oproerighe ende verstoorders vanden ghemeynen vrede van onse Landen ende Staten.

Onder welcke Leeraers ende verleyders des volcx, wy mede rekenen alle die daer maecken Boecken, Liedekens, Pasquillen of Ketterscheende ergerlijcke gheschriften, teghens d'oude warachtige Leere inde kercke aenghenomen, of die in onse Landen invoeren eenige nieuwe Secte of Religie, of die tot oproer ende beroerte haer begheven.

Verclarende ende stellende ghelijcke straffe ende breucke voor die ghene die wetens ende willens haere huysen, hoven of plaetsen verleenen ende openen, om aldaer by een comsten, verbodene vergaderinghen of eenighe oeffeninghe van quade ende verworpene Leere te houden, deselve straffe onderworpende die ghene die eenighe grove of openbare ergernisse sullen gheven, of beroerte ende oploop stichten, (t'sy dat het sy int stuck vande Religie, of inde regeringhe) daer door de goede Catholijcken mochten ontstelt of den ghemeynen vrede ghequetst worden.

Alle welcke Persoonen, als schadelijck voor t'ghemeyne beste, oproerders ende verleyders des volcx, vyanden van ons gheloof ende van onse Landen, willen wy dat ghestraft ende gheexecuteert sullen worden metter doot, ende hare goederen verbeurt, t'sy datse daer van berouw ende leet wesen hebben of niet, behoudelijck datse daer van berouw ende leet wesen hebbende, alleenlijck metten sweerde sullen worden ghestraft, ende hare goederen bevryt ende aende naeste vrienden ghelaten,

Wat belanght die gene die wetens ende willens de voorschreven Hooft Ketters, Predicanten, Dienaers of andere Ampt-lieden, van wat Secte datse zijn, huysen, hoven of aenhouden, inghevalle sy sulcx ghewoon zijn te doen, ende daer en boven oock hartneckighe Ketters, soo sullen sy oock metter doot ghestraft worden ende hare goederen gheconfisqueert als andere oproerighe ende verleyders.

De Druckers ende die Boecken, Liedekens, Pasquillen ende gheschriften vande Hooft-ketters of andere kenbare Ketters of oproerighe vercoopen, aenghesien sy voor de Ghemeynte niet min schade-

lijck en zijn als de Leeraers selve, inghevalle sy sulcx ghewent zijn te doen, sullen lijf ende goet verbeurt hebben als voren, of sy selfs Ketters zijn of niet.

Van ghelijcken, die ghene die eenighe disputatie maken of voorstellen vande Religie, of vande puncten die in verschil staen, of voorstaen ende staende houden de Leere ende dwalinghen der ketters, daer door andere souden moghen verleyt werden, sullen daer over ghestraft worden naer het oordeel ende goetduncken vanden Rechter, naer dat het misbruyck ende d'omstandicheden vande sake zijn, ende naer datmen bevinden sal dat sy het ghedaen hebben uyt neuswijsicheyt of quaden opsetten wille, behoudelijc datse de voorschreven Ketterijen of Secten niet aen en hangen, andersins sullen sy ghestraft worden als scheurmakers ende Ketters soo boven gheseyt is, ende inghevalle sy ghewoon sijn sulcx te doen, of daer van beschuldicht ende ghecalengiert sijnde byde Iusticie, wederom in hare dwalinghen vallen, of datmen bevint dat sy soodanighe arguatie voortstellen om andere te verleyden, ende in hare dolinghen, beroerte of muyterije te trecken, soo sullen sy metter doot ghestraft worden als Hooft-ketters ende oproerighe.

Dat niemant van wat staet of conditie hy sy, niet en sal vermoghen wech te gheven, leenen, of selfs te hebben of lesen eenighe boecken of schriften, ghemaeckt, by een ghestelt, of doen schrijven by Marten Luther, Ioan Oecolampadius, Vlricq Swinglius, Marten Bucerus, Ioan Calvin, of andere Hoof-ketters, ketters of haere aenhanghers, mededoenders ende metghesellen, afghescheyden van ons Heylich Catholijck gheloof, breeder uytghedruckt inde verclaringhe van onsen tweghen daer van ghedaen, of noch te doen, byden Deken ende die vande faculteyt vande Theologie in onse Hooghe-schole van Leuven. Welcke verclaringhe wy gheauthoriseert hebben, ende by desen authoriseren, bevelende dat die beneffens desen uytgeroepen, gevolght ende onderhouden sal worden.

Tot een teecken van groote beroerte/ hier uyt onder den volcke ontstaen sijn daer in vele verscheyden plaetsen / diversche schriften ende boecxkens teghens de voorschreven moderatie ghestroyt ende wtghegheven/daer by bewesen wert de nieticheyt der selver / ende datse niet beter en was als de Placcaten selve / dat d'Inquisitie daer onder schuylende bleef / dat dit al ghepracti-

gheprarctiseert wert byde Cardinalisten (soo sy die noemden/eenighe met naem ende toenaem wtdruckende) byde Inquisiteurs/om t'lant in roeren te stellen/ende t'bloet der inwoonders te vergieten/t'welc overtreden was de beloften aen d'Edele ghedaen/ ende de Privilegien vanden Lande/ dat soodanighe maniere van Staten te vergaderen eene ongehoorde nieuwicheyt was / ende daerom van onweerden ghehouden moste worden/ sonder eenich consent te moghen ghenoemt worden / protesterende tegens soodanighe vergaderinghen / een yder vermanende haer metter daet te stellen teghens die ghene die den Coninck ende de Gouvernante alsoo waren verleydende/de selve metten cop te vatten ende te straffen/met veel meer andere vermaninghen / die men door een expres Placcaet vanden eersten Mey 1566. niet en heeft connen doen ophouden of swijghen. Jae hoemen die meer was verbiedende/soo veel te meer verthoonden ende riepen sy/datmen d'inwoonders / de leden van Steden ende Staten benam de Vryheyt om haer ghevoelen te segghen/ ende de waerheyt t'ontdecken/ daer van hanghende was t'welvaren vanden Lande / ende het ongheval datmen door sulcke onbehoorlijcke nieuwicheden was vreesende: dat die ghene die in sulcker voeghen den Coninck ende het Lant in verdrucking he hielden/vreesende waren dat hare schelmerijen ende verraderijen aenden dach souden comen/soo de Staten Generael eens wettelijck quamen te vergaderen/ende een yder sijne opinie vry wt segghen mochte. Somma de selve vervreemdinghen der herten/beroerten ende opsprake die daer gewreest was door de vergaderinge van die vant verbont/ zijn wederom gekeert ende opghereesen / om datmen de Staten Generael niet en liet vergaderen.

Behalven dat de saecke in haer selven ergher wert als te voren/om datmen voortaen gheen hope van beterschap of remedie en sach / naedemael eene soo treffelijcke vergaderinghe van Edel-lieden ende haer redelijck versoeck/ selfs de belofte aen haer ghedaen niet met allen hadden connen helpen: ende datmen lichtelijck mercken conde dat de meyninghe vant Hof niet en was (of ten minsten door eenighe Gheesten verset ende belet wert) de Staten Generael te beschrijven of laten vergaderen: t'welck nochtans d'eenighe remedie teghens dese beroerten scheen te wesen. Te meer om datmen verstont dat het plat af gheslaghen ende gheweygert was op het versoeck/ niet alleen van vele Staten / Landen ende Steden/ maer oock van vele vande principaelste Heeren/ja ooc vanden Raet selfs. Het welck de sinnen ende Hoofden des volcx schrickelijck ontstelt / ontsteken ende de herten verhert heeft / om datse gheen gewach van eenighe hope meer saghen van t'onderhouden de beloften aen d'Edele ghedaen/ende d'Inwoonders van den Lande niet meer te quellen mette hatelijcke Inquisitie ende vervolginghen / verre van daer was het datse eenighe verlichtinghe souden ghevoelen vande slavernijse ende tyrannije / daer onder

 haere

haere conscientien soo langhe ghesucht hadden. Daer uyt namen die van andere Religie ende t'eynden alle hope waeren / oorsaecke ende moet van haer liever eens daer teghens te stellen / haer selven bloot te gheven / ende hare Religie plat uyt t'openbaren ende belijden / als altijts in sulcke vreese ende slavernije te blijven / welcken volghende sy haere vergaderinghen ende Predicatien meer ende meer int openbaer begonsten te doen / ende creghen soo veel te meer toehoorders / selfs vande ghene die te voren vande Roomsche Religie waren / om dat haer den voorschreven handel ende maniere van doen mishaegde / ende daer door eenen aftreck creghen vande Leere der ghener die d'oprechte roermakers van alle die beroerten ende nieuwicheden waren.

Hier toe heeft oock veel gheholpen / datmen ghedurende de maent van April / inde welcke men belooft hadde gheenerley vervolginghe in saecken van Religie meer te voorderen / of ten minsten die in surcheancie te houden / tot datmen den wille des Coninckx verstaen soude hebben allomme heeft doen publiceren (hoe wel niet sonder moeyte in eenighe plaetsen) een alghemeyn bevel / uyt oorsaecke dat vele die om de gherustheyt van haere conscientie ende Religie / of uyt vreese vande Inquisitie ende persecutien uyten Lande vertrocken waren / ende eenighe die na haer vertreck in geroepen ende by contumacie gebannen waren / verstaen hebbende dat alles in State gehouden was / wederom int Lant waren ghekeert / eenighe om haer Vaderlant ende vrienden te besoecken / andere op hope van eenighen tijt daer te mogen blijven eñ hare saken verrichten: alle de welcke door t'voorschreven Placcaet belast werden op staenden voet te vertrecken / op pene van aengetast ende sonder eenich verdragh aenden lijve ghestraft te worden / achtervolghens haere sententien van Bannissement / ende wert den Officieren bevolen sulcke lieden aen te tasten ende t'voorsz Placcaet strenghelijck t'achtervolghen sonder oochluyckinghe / opte pene van selve daer voor in te staen / t'voorsz Placcaet ende bevel luydende aldus.

Byden Coninck.

Onsen Schouteth van Antwerpen / Marckgraef onses lants van Ryen of sijnen Stadthouder / salut.

Alsoo tot onser kennisse ghecomen is / dat vele ende verscheyden persoonen die uyt onse Landen van herwaerts over ghebannen zijn / haer vervoorderen inde selve daghelijcx te comen ende weder te keeren / tot groote vercleyninghe ende verachtinghe vande Justicie / daer door onse Landen vol ghebannen ende verloopene menschen souden moghen worden / het welck wy niet en verstaen by oochluyckinghe te dulden of toe te laeten.

Soo

Soo ist dat wy daer op ghelet hebbende/ende willende daer inne voorsien u wel uytdruckelÿck door desen ontbieden ende bevelen/ dat ghy terstont ende sonder uytstel publiceert ende vercondicht / of doet publiceren ende vercondighen allomme in u bedrÿf / daer men ghewoon is publicatien ende uytroepinghen te doen/ende van onsen t'weghen wel scherpelÿck beveelt ende belast/ dat alle die uyt de paelen van uwen bedrÿve ghebannen zÿn/ om wat saecken dat het sy/ terstont vertrecken uyt uwe Jurisdictie/ opte pene datse aenghetast / ghevanghen ghestelt/ ende op staenden voet/ sonder hope van ghenade of vergiffenisse / ghestraft sullen worden volghens hare vonnissen ende oorsaken van bannissement.

Tot sulcken eynde u wel duydelÿck bevelende te vanghen ende spannen alle die ghy bevinden sult dese onse ordonnantie ende verbodt overtreden te hebben/ende teghens haer tot executie vande voorschreven penen te procederen/sonder eenich fauer/ooch/ uyckinghe of uytstel/ op de pene van op u te verhalen / ingheballe ghy in foute bevonden wordt d'overtreders te te vanghen ende de voorschreven sententien te doen executeren. Om twelc ende t'ghene daer van dependeert te doen / gheven wy u ende alle andere Richters ende Amptlieden aen elck een soo als dat behoort / volcommen macht/ghesach ende sonderling bevel/ontbiedende ende bevelende daerenboven eenen ygbelÿcken/datsy u ende haer / t'ghene voorschreven is verrichtende te verstaen ende te ghehoorsamen sullen hebben / want het ons alsoo ghelieft. Ghegheven in onse Stadt van Brussel / onder onsen teghenseghel hier op gheplackt den sevenentwintichsten Aprilis vÿfthien hondert-sessen-tsestich / onderteeckent by den Coninck / noch leegher/ Pacuwes.

Van dit Placcaet was Alleman / soo wel d'Edele als andere seer verwondert ende ontstelt/ende beelde sich selven vastelÿck inne/datmen niets met allen nacomen of onderhouden soude / van t'ghene dat aen die vant verbont belooft was ende datmen contrarien last aende Officiers ende Inquisiteurs ghegheven hadde: veel meer/ soo wanneer uyt crachte ende onder den deckmantel van t'voorschreven Placcaet veel menschen van alle Staten hier ende daer ghevanghen ghenomen werden/die by sententie niet ghebannen en waren gheweest/maer in haer afwesen alleenlÿck versteken ende ghecontumaceert/ of die om saecken vande Religie in d'ooghe stonden/ ende heeftmen daer nae groote moeyte ghehadt / eermen die wederom ontslaghen heeft connen ghecryghen/daer van de voorschreven Edele clachtich vielen/ haer op de voorsz belofte beroepende niet tegenstaende werden op eenige plaetsen noch daer na verscheyden persoonen ghevangen genomen/ gebrant ende gedoot/als tot Oudenarde opten achtsten junÿ 66. eenen Jan Tapÿt wercker/ ende elders andere.

t'Heeft ooc seer de herten ontstelt/datmen vanden beginne aen door veel teeckenen heeft connen sien eñ mercken/dat de vergaderinghe eñ Requeste

vande

vande Edele/die Alleman voor soo hooghnoodich ende nut hielt/ te Hove qualijck ghenomen wert / ende datmen d'een ende d'andere / jae alle die vant verbont int ghemeyn/allen t'spil aen dede datmen conde: haer niet dan sober ghelaet ende auer-recht ghesicht thoonende / daer uyt sy vreese treghen datmen haer metter tijt wel eenen quaden treck spelen mochte/ ende namen oorsaecke om tsamender hant daer op te letten ende in haere saken te voorsien.

De brieuen des Coninckx vanden sesten Mey wt Madril in Spaingnen aen vele Steden vant Nederlant ghesonden / gaven ghenoech t'selve te verstaen/gheenen troost met allen ghevende/ ende alleenlijck int Generael tot ghetrouwicheyt vermanende / met hope van sijne comste herwaerts over/ haer waerschouwende / alsoo daer nimmermeer quaet willighe ende benijders van t'gemeene beste ende vrede en ontbreken/die door valsche inbeeldinghen ende quade beduydinghe van sijner Majesteyts meyninghe / door beroerten haer in soodanighe verwoestinghe benautheyt ende ellendighen staet soecken te brenghen/ als men in andere Landen wel sien conde / om haer eyghen profijt te doen mette schade van sijne Majesteyt ende sijner Ondersaten / datse daer op sorchvuldighe acht souden nemen / ende haer daer teghen verchoecken / (ghelijckmen alreede allomme wel begonst hadde / naer dat sijne Majesteyt verstaen hadde) sonder te vreesen/ of sich te roeren om wat saecke dat het oock waere/ tot sijne comste toe: soo wanneer hy haer in persoon soude bystaen ende helpen/ naer t'goet hert dat hy tot hare ruste ende welvaren is draghende/ gelijck hy ende sijne voorsaten altoos hadden ghedaen.

Naer dat de onder handelinghe mette Staten van Artoys / Henegou/ Namen/Doornick ende ten lesten oock met Vlaenderen was geeyndicht/ soo en heeftmen vande voorschreven moderatie noch voor noch nae yets aen eenige Staten vande andere Prouintien geproponeert/ als alleen aen die van Brabant/diemen nae eene langhe propositie/de voorschreven moderatie voorghehouden heeft/daer van sy versocht ende met groote moeyte copie vercreghen hebben/met seer corten dach om daer op t'antwoorden ende haere opinie in te brenghen / ende hoe wel de Ghedeputeerde vande Steden seer aenhielden om nae haer afscheyt de voorschreven moderatie te moghen mededeelen ende voorhouden / aen alle haere leden elck een in sijn Stadt/ naer ghewoonte / met vele redenen bewijsende dat sulcx den volcke een groot ghenoeghen soude gheven/ ende alle opspraecke wechnemen: nochtans en hebbense dat niet connen vercrijghen / maer is haer voor t'leste toeghelaeten daer van met die vande Wet alleenlijck te moghen communiceren/ met uytghedruckt verboth van daer over haer derde lidt of breeden raet / die de Ghemeynte representeert / niet te vergaderen/maer t'selve voor haer in alle manieren verborghen te houden.

Middelertijt hebben de Ghedeputeerde de voorschreven moderatie le-

sende van punt tot punt aengheteeckent wat haer daer van dochte/ ende daer uyt eene wijde deductie ende verhael van saken gemaeckt/ ende t'selve oversien hebbende/malcanderen ghelooft dat secreet te houden voor de Ghemeynte / ende alleen aende Magistraten van haere Steden te laeten lesen.

Ontrent desen tijt of een weynich eer/was tot Antwerpen / in Zeelant ende elders eene groote verslaghentheyt ende gherucht onder t'volck/ om dat sommighe Spaignarden eene groote menichte van musquetten op cochten/binnen Antwerpen alleen wel ontrent vijf duysent / ende om dat inde incomsten vande Nederlanden in zee/ veel Oorloogschepen toegerust laghen/sonder dat ymant d'oorsake wiste/daer van t'ghemeyn volck seer ontstelt was / tot datmen verstont dat alles voorden dienst vanden Coninck was / ende om inde Frontier plaetsen ende stercke plaetsen van Spaignen/gheemployeert te worden / daer van bleef evenwel een achterdencken onder de Lantsaten / om dat eenighe Bisschoppen Inquisiteurs ende Gheestelijcke Persoonen / daer niet veel discretie in en was / wtgaven dat den Coninck de Heeren die aen hem ghesonden waren qualijck ontfanghen hadde/ende niet dan beveynsdelijck met hun en handelde/om tijt te winnen ende dat hy haer door sijne secrete brieven versekert had/ dat hy metten eersten soude over comen/ met macht om te straffen d'Edele ende die vande Religie/ gelt ende Soldaten vergaderende om int Lant te brenghen / daer by die ghene die den Cardinael Granvelle toeghedaen waren / voeghden dat hy met sijne Majesteyt int Lant soude wederkeeren/met meerder aensien als oyt te voren / ende dat hy dan sijne wraecke wel nemen soude.

De vergaderinghen ende predicatien van die van andere Religie waeren / namen middelertijt grootelijcx toe / ende openbaerden haer daghelijcx in groote stoutichheyt meer ende meer / soo datse achternae int openbaer met groote hoopen na hare Predicatien gingen/opt velt/ in bosschen ende andere plaetsen / waer van d'eerste ende de stoutste waeren die vant
Nederquartier van Vlaenderen / ende werden terstont ghevolght in vele
plaetsen van Vlaenderen/van Wals-brabant/van Hollant/Zeelant/Gel-
derlant/ Vrieslant/ Utrecht/ Overyssel ende elders /ende dat allengskens/
eerst alleenlijck haer min bedeckt houdende ende hare Predicatien doende
in Bosschen ende eensame plaetsen / daer nae in opene velden ende beken-
de plaetsen / achternae ginghen sy sterck in ghetal ende ten aensien van
alle de weerelt buyten de Steden ende Dorpen in haere vergaderinghen/
ten lesten uyt vreese dat sy of haere Predicanten by eenighe Officiers of
Dienaers souden moghen mishandelt worden / quamen sy met stocken
ende staven / eerst met Pistolen / Rappier ende Poignaert / daer nae oock
met Spiessen/Hallebaerden ende Roers.

Ende hoewel in veel plaetsen hare vergaderinghen dickwils ghestoort
wierden/

werden/ende by uytroepinghen verboden dat niemant in de selve gaen en soude/ ende men andersins alle vlijt voorts keerde om daer inne te voorsien ende ordre te stellen/ nochtans thoonde hem den toeloop ende nieusgiericheydt des volckx soo groot / dat alles niet helpen en mochte / maer wiesschen ende naemen toe van daghe tot daghe tot eene ontallijcke menichte.

Maer om niet alsoo lichtveerdelijck ende int alghemeyn t'overloopen eene so vreemde ende wonderlijcke sake ende om den leser te voldoen/ ende wat meer int besonder t'onderrichten / hoe soo grooten veranderinghe ende wonderwerck toeghegaen is / soo heb ick voor my ghenomen t'vervolgh vande sake ten minsten in eene Stadt/int lange te verhalen/ want dat van alle de Steden int besonder te doen/ soude te verdrietelijck vallen ende nimmermeer gedaen zijn/ende salmen uyt den handel in eene Stadt ghepasseert lichtelijck connen oordeelen hoe het in alle d'andere toe ghegaen is ende wat al moeyte ende arbeyt te vergheefs ghedaen is om sulcx te keeren/ waer toe ick nemen sal de Stadt van Antwerpen / ghelijck ick int eerste ghedaen heb/om redenen aldaer verhaelt.

Na dat dan tot Antwerpen ende elders de heymelijcke vergaderingen ende Predicatien sedert vele Jaren herrewaerts ghestadelijck ghehouden waren/soo wel binnen als buyten ende ontrent de Stadt / t'eenigen tijde met meerderen / t'anderen tijde met minderen toeloop van toe hoorders/ soo is aldaer ghelijck oock elders de vergaderinge grootelijckx vermeerdert int beginsel vanden somer des Jaers 1566. ende creghen hare Predicanten inde maent van Junius/soo grooten aenhangh van volck/dat het schrickelijck om sien was/ende hielden daer na hare Predicatien op Sondaghen ende Heylighe daghen / buyten de Stat in een velt dat eensaem ghenoech was/daer sy die t'anderen tijde ghehouden hadden/ haer ghetal daghelijck oogschijnlijck vermeerderende / ten lesten hebben sy int eynde vande voorschreven Maent/die commen houden naeder bijde Stadt / ontrent een quartier van een mijle van daer/in een open velt/ voor alleman genoech bekent/hare Predicatien doende in Duyts ende Francois/ (waer van de tijdinghen daghelijcx te Hove overghedraghen werden) welck velt sy achter nae quamen in te nemen / ende ghewapende wachte int incommen ende uytgaen te stellen / alle Sondaghen ende Heylighe daghen dry Predicatien tessens doende/soo voor als na middaechs/niettegenstaende dat te Hove een Placcaet daer teghens uytghegheven werdt / t'welck de Gouvernante daer na heeft doen vernieuwen ende inde Maent van September publiceren/ maer de publicatie daer van is in eenige plaetsen als tot Amsterdam/Utrecht/Delft ende elders op ghehouden.

De Magistraet wel becommert sijnde in sulcke vergaderinghen ende Predicatien / om datse saghen dat soo eene groote menichte van haere inwoonders de selve gingh hooren/sonder eenighe dissimulatie/ende voor de

oogen

ooghen van alle de weerelt/heeft daer over doen vergaderen de leden ende
breeden raet vande Stadt/haer deſe ſwaricheyt voordraghende/ende door
wat middel men allerbeſt tot verſekeringhe vande Stadt daer inne ſoude
connen voorſien / waer toe haer de voorſchreven leden ende raden ghereet
ende willich ghethoont hebben / om met goet ende bloet te beletten ende
weeren dat t'ſelve binnen de Stadts mueren niet en ſoude ghedaen wer-
den/ende datmen by publicatie verbieden ſoude/dat niemant uyte Stadt
in ſulcke vergaderinghen en ſoude moghen gaen/daer nae heeftmen haer
voorgheſlaghen / van te waken ende ſich te wapenen teghens alle incon-
venienten / twelck ſy ghewillichlijck belooft hebben te doen/ deſen vol-
ghende heeft men doen houden stercke wachte van Borghers / in alle
quartieren vande Stadt/ende bevolen dat alle Borghers in tijt van noot
haer inde wapenen ſouden moeten begheven/ ende op haere loop-plaetſen
laten vinden: daer nae heeftmen ſcherpelijck verboden/ dat niemant hem
vervoorderen ſoude ter Predicatie te gaen buyten de Stadt / achter nae
vont de Magiſtraet goet ende voor t'ſekerſte/naedemael men tegens ſulc-
ken menichte met ghewelt niet en behoorde te procederen / om nochtans
int eerſte beginſel op alles te voorſien ende t'gemeyne volck de vreeſe ende
eerbiedinghe in te planten, Ghedeputeerte na t'Hof te ſeynden/ende aen de
Gouvernante deſe ſaecken te verthoonen / mitſgaders den goeden wille
vanden breeden Raet ende de neerſticheyt ende vlijt alreede voorts ghe-
keert/ende haer te bidden datſe ſelfs in perſoone / met haer Hof ende Hee-
ren van haren Raet binnen Antwerpen ſoude willen comen om op alles
ordre te ſtellen / ſonder nochtans eenighe beſettinghe of volck van oorlo-
ghe daer binnen te brengen/alſoomen vreeſde dat t'ſelve de vreemde coop-
lieden ſoude doen vertrecken / ende t'verloop vanden Coophandel veroor-
ſaecken / dienvolghende ſijn ghereyſt Heer Dierick vande Werue ende de
Penſionaris Meeſter Jacob van Weſembeeck / die mette Ghedeputeerde
van Antwerpen/die van te voren in t'Hof waren/ ghecommuniceert heb-
bende/aenghegheven ende verthoont hebben haren laſt / daer op de Gou-
vernante voor antwoort gaf/datſe de Magiſtraet ende Raet van Antwer-
pen ſeer bedanckte van haere preſentatie ende devoir / ende datſe wel ſou-
den doen de goede hant gheſamentlijck daer aen houdende/op dat in alles
voorſien mochte worden, daer toe grootelijck ſoude dienen het uytvoeren
vande Placcaten/ende datmen dien volghende alle vreemdelingen/ voor-
nementlijck de Francoyſen/ende de Soldaten ende Lantloopers dede ver-
trecken / daer van ſy verſtaen hadde dat groote menichte tot Antwerpen
was: int beſonder noemende eenighe Francoyſen van aenſien / tot drye
toe/ naer de waerſchouwinghe die ſy ſeyde daer van te hebben/ſegghende
dat het goet ware datmen die ghevanghen dede nemen/ende datmen t'ſel-
ve ghedaen zijnde / haer andermael ſoude laeten weten wat neerſticheyt
daer inne ghepleecht/ende wat voorders voorgevallen ſoude zijn/ende int

besonder by wat middel ende hoe men naer haer aduis / de voorschreven Predicatien ende vergaderinghen soude connen doen ophouden/ op dat sy allen t'selve verstaen hebbende/ mitsgaders de versekeringhe diemen haeren Persoon aldaer commende doen soude / van hare comste derwaerts Raetslaghen mochte/ na dat sy bevinden soude te behooren/ na t'goet hert ende liefde die sy draghende was aen eene soo treffelijcke Stadt / daer aen voor den dienst vanden Coninck ende welvaren vanden Lande soo veel gheleghen was / de welcke sy daeromme alle moghelijcke hulpe ende bystant soude doen/ datmen voor al wel besorghen soude / dat de Stadt ten minsten van binnen wel bewaert soude blijven/op dat aldaer niet het selve onghemack dat buyten was treffen en soude / dat diergheljcke saecken belanghende alreede een alghemeyn Placcaet was ghemaeckt / twelck sy metten eersten wtgheven soude. De Ghedeputeerde hier over hare Hoocheyt bedanckende/sloeghen voor/aenghesien de saecke haest vereyschte/ingehevalle hare Hoocheyt selfs in Persoone soo ras aldaer niet commen en mochte/ dat het haer ghelieven soude/ om in tijts op alles te voorsien /yemant vande groote/met sijnen Staet ende Hof voor uyt te seyndē/sonder eenighe wapenen als voren / daer op sy seyde Raet te sullen nemen ende sijn de voorschreven Ghedeputeerde alsoo naer Antwerpen vertrocken.

T'voorschreven Placcaet vanden 26. Junij is daer over ghepubliceert/ ende van Stadts weghen verboden dat gheene Borghers/Inwoonders/ of andere Persoonen haer verboorderen souden t'sy uyt nieuwsgiericheyt of andersins/binnen of buyten de Stadt in eenighe Predicatien / by sijne Majesteyt ende de Stadt verboden te laten vinden / maer datse haer van schade soude wachten. Welcke Publicatien alle beyde Ghedruckt ende alomme aengheplackt werden/ende luyden aldus.

Byden Coninck.

ONsen Schouteth van Antwerpen ende Marckgraef van ons Lant van Rijen/of sijnen Stadthouder/salut.

Alsoo wy met groot herten leet volcomelijck onderricht sijn dat vele ende verscheyden vreemdelinghen/ dagheljcx van alle canten onder decksel van Coophandel ende andere haere saecken / in onse Landen van herwaerts over comen/om door haere valsche ende verworpene Leere / dwalinghe ende ketterije onse goede Ondersaten ende slechte lieden te bederven / verleyden ende besmetten/ t'welck wy in desen ghevaerlijcken tijdt niet en verstaen by oochluyckinghe te verdraghen: Soo ist dat wy t'gene voorschreven is gheconsidereert hebbende / begeerende daer inne te voorsien soo veel in ons is / ter eeren Gadts / behoudenisse van ons oudt ghe-

loof ende Catholijcke Religie / ende tot ghemeynen vrede/ruste ende eendracht/u ontbieden ende bevelen door desen / dat ghy terstont ende sonder eenich uytstel doet uytroepen ende publiceren ter puyen af in onse Stadt van Antwerpen / ende elders allomme onder tbedrijf van u ampt / daer men ghewoon is vercondinghe ende publicatie te doen / van onsen tweghen wel uytdruckelijck bevelende ende belastende / dat alle vreemdelinghen ende uytheemsche/inde voorschreven onse Stadt zijnde/ of die aldaer souden moghen comen/niet om het stuck van haren handel of andere hare warachtighe ende wettelijcke saecken/terstont vertrecken sullen uyt de voorschrevene onse Stadt / u bedrijf / ende onsen Lande van herwaertsovere / de welcke wy oock door desen belasten ende bevelen t'selve naer te comen/opte pene datmen teghens haer sal procederen tot arbitraire straffe ende correctie/ nae den eysch der saken/ende soomen onder de voorschreven Vreemdelinghen bevint eenighe die haer vervoordert hebben onse ondersaten van herwaerts overe besmet / bedorven of verleyt te hebben/ door haere boose Leere ende Ketteryen / of ghedaen ende gheattenteert te hebben yet dat strecken soude tot beroerte ende onsteltenisse vande Ghemeynte/in wat manieren dat het sy / soo begheeren ende bevelen wy datmen soodanighe Vreemdelingen ende uytheemsche terstont sal aentasten ende ghevanghen nemen/ om daer over tot exempel van andere ghestraft ende ghecastijdt te worden naer hare verdiensten/ ende dat ghy tot onderhout ende executie van ons voorschreven bevel procedeert ende doet procederen teghens d'overtreders/ in voeghen voorschreven/sonder eenich verdrach of gonste/ op de pene ingheValle ghy u daer van niet behoorlijck en quyt / van ghehouden ende gheacht te worden voor mede-doender ende fauteur vande ghene die de ghemeyne ruste wechnemen ende ontstellen willen/ ende voor sulcx ghestraft ende ghecastijdt te worden / u door desen vollen last ende sonderlingh bevel gevende om wel ende vlijtelijck te doen t'ghene voorschreven is ende al dat daer van dependeert/ontbiedende ende bevelende daerenboven aen alle andere onse Officiers / Justiciers / Richters ende Ondersaten van onse voorschreven Stadt ende resort ende aen alle andere die het aengaet/ datse u t'ghene voorschreven is doende / neerstelijck onderdanighen ende alle moghelijcke hulpe doen: Want het ons alsoo ghelieft, ghegheven in onse Stadt van Brussele / onder onsen teghenseghel hier op ghedruckt op den sessentwintichsten dach Junij / 1566. onder stont ghescreven byden Coninck in sijnen Raedt / onderteeckent Facuwes.

Verbodt van die van Antvverpen teghens die Predicatien.

MEn waerſchouwt ende laet weten van s'Heeren ende Stadts weghen, dat alle Borghers ende Inwoonders deſer Stadt, ende alle andere van wat qualiteyt of conditie ſy zijn, haer ſullen vermijden van haer te laten vinden, t'ſy uyt nieuſgiericheyt, neuſwijſicheyt of anderſins binnen of buyten de Stadt, in eenighe Predicatien die by de Placcaten ende Ordonnantien ſoo van ſijne Majeſteyt als vande Stadt verboden zijn, elck een wachte hem van ſchade, onder ſtont gheſchreven, aldus ghedaen ende ghepubliceert van weghen onſen Heere den Coninck ende deſer Stadt reſpectiuelijck den tweeden dach Iuly, onderteeckent *A. Graphens.*

Des anderen daechs te weten opten tweeden dach Julij zijn des morghens vroech int Collegie vande Magiſtraet ghecommen / de Wijckmeeſters / ſoomen die noemt / die Hoofden ſijn vande Borgherije / verthoonende dat met eenen beſloten brief / onderteeckent uyten naem vande Borgherije ende Inwoonders van Antwerpen / die de ware Religie toe ghedaen zijn / aen haer gheſonden was eene Requeſte / die ſy aldaer overgaven / ghelijck ſy met eedt verbonden waren te kennen te gheven al wat ſy hoorden of ſaghen: Welcke Requeſte aldaer op gheleſen wert / ende was luydende aen Borghemeeſteren ende Schepenen / opden naem van Borghers ende Inwoonders van Antwerpen.

Verhalende datſe eenighe Jaren gheleden / ghedwonghen door t'ghetuychenis van haere conſcientien / volghens den waeren woorde Godts int oudt ende nieuwe Teſtament begrepen / haer in alle onderdanicheyt tot haere Overheyt / gheſcheyden hadden vande Afgodendienaers ende miſbruycken der Roomſcher Kercke teghens de Leere Chriſti ende ſijner Apoſtelen / door menſchen inſtellinghen inghevoert / ende int heymelijck / ende in alle ſtillicheyt / inde voorſchreven Stadt / ghelijck oock door t'ganſche Nederlant ghehadt haere Predicatien van Godts woort / ende ghebruyckt de Heylighe Sacramenten ghelijck die van Godt ingheſtelt waeren / maer naedemael door de ghenade Godts t'ghetal vande ghe-

loovighey

loovighe / soo vande Walsche als vande Duytsche taele / daeghelijcx soo seer vermeerderde ende aenwies / dat het niet moghelijck en was haer langher int verborghen te onthouden / ende nochtans volghende t'bevel Godts niet achterlaeten mochten de waere Religie te belijden ende oeffenen / daer door oock alle disordre ghewert ende verbodene Secten verdreven souden worden : Soo baden sy ootmoedelijck dat mijne Heeren haer d'oeffeninghe vande voorschreven Religie wilden toelaten / ende inde Stadt eene bequame plaetse aenwijsen / om op harē cost aldaer een bequame plaetse van vergaderinghe op te rechten / t'welck strecken soude tot eenicheyt der Borgherije / ende voordeel vande Stadt / ghelijck niet alleen door vele oude / maer oock door versche nieuwe exempelen van Duytslant / Vranckrijck ende andere Landen bevonden was / dat d'oeffeninghe van twee Religien veel meer eendracht als twist veroorsaeckte. Welcke oeffeninghe ende namentlijck vande Predicatien ende uytdeelinghe der Sacramenten by haere bekentenisse des gheloofs gans noodich verclaert wert / d'articlen eñ woorden vande selve hare belijdenisse in dit punt daer by voeghende / met verclaringhe datse haer daer aen houden wilden als gelijckformich metten woorde Gods / ende aengesien eene soo voorderlijcke ende noodighe sake / inde macht vande Magistraet stont / volghende de Privilegien van Hertoch Jan van Brabant ende de blijde incomste / datse verhoopten dat haer een soo goet ende rechtmatich versoeck niet en soude worden afgheslaghen.

De Magistraet wert hier door ghestelt in grooter ghevaer / ende vont noodich op alles veel meer acht te nemen als te voren / versterckte de wacht stelde opschrijvers aende poorten / om alle incomende vremdelinghen op te teeckenen / besloot eene algemeyne Huys soeckinghe te doen door alle de Stadt / alle Soldaten te doen vertrecken / de Hooftmans over honderden ende thienen eedt af te nemen / de Francoysen uyt te leyden / sekere geboden buyten de Stadt te laten uytroepen / ende t'ondersoecken wat volck in eene mijl int ronde gehuyst wert ende versamelde : eyntelijck dat de voorsz Gedeputeerde die van Brussel ghecomen waren / wederom byde Gouvernante souden reysen / om haer te verwittigen vant overgevē vande voorsz Requeste / ende vande publicatie eñ ordre by haer voorts ghekeert / eñ aenghesien den noot groote haste vereyschte / andermael aen te houden dat de Gouvernante binnen Antwerpē soude willen comen / ten eynde ende volgens haer voorgaende versoec / of datse ten minstē een vande groote Heeren voor uyt soude seynden / met welcken last sy de reyse aenveert hebben.

Volghende desen raet / wert s'anderen daechs / opten vierden Julij / publijckelijck afgelesen eñ geboden / dat alle Soldaten eñ Lantloopers terstont souden vertreckē / eñ haer reguleren nade bevelen des Coninckx eñ der Stat / op de penen inde selve begrepē / dat niemant door de Stat soude mogen gaen met bedecten of vermomden aengesichte / noch met trommelen /

Trompetten of andere Instrumenten / men heeft oock ondersoeck gedaen van vreemde Francoysen die inde Stadt souden moghen zijn. Ten selven daghe is aldaer een beroerte ontstaen die ten goede of quade seer twijffelachtich was / dat de Graef vanden Bergh door de Stadt reys de nae Lier toe / twee mijlen van daer / daer d'Heer van Brederode hem verwachtende was metten Grave van Culenborch en vele andere Edel-lieden van t'verbont / om te samen te Raetslaghen watse doen souden / siende dat de saken aen beyde sijden alsoo toeginghen.

De voorschreven Ghedeputeerde / volghende haeren last hebben aende Gouvernante de voorschreven saecken verthoont ende haer voorgaende versoeck vernieuwt / daer op haere Hooch-heyt antwoort gaf als voren / ende voor goet aennemende het devoor by die van Antwerpen ghedaen / voeghde daer by dat de goede Placcaten ende Ordonnantien zeer qualijck onderhouden werden / ende dat de Stadt noch vol Francoysen / Soldaten ende Vremdelinghen was: Ja datmen met naem ende toenaem niemant soude connen noemen diemen dateiijck hadde doen vertrecken: datse daerom alnoch niet wel resolueren en conde van haere compste / tot dat soodanige souden vertrocken wesen ende sy naerder soude connen verstaen / wat hope ende middel daer was om de Predicatien te doen ophouden / oock datmen haer meer int particulier segghen soude wat versekeringhe men haer gheven soude / alsoo sy niet ghenoechsaem en vont de verclaringe dat alle de Borghers haer goet ende bloet voor haer souden waghen / ende altoos bereet zijn om haer te beschermen : Niet te min datse haer op alles beraden soude / mitsgaders wie sy aldaer seynden soude.

De Ghedeputeerde siende dat de Gouvernante tot het leste punt ghenoech ghenegen was / baden haer daer inne opt spoedichste te willen voorsien / om des grooten noots wille sonder eenich persoon te noemen / maer daer nae met d'een ende d'ander vande saecke sprekende / hebben ghenoech verclaert dat haere Hoocheyt ymanden t'Antwerpen seyndende wel soude doen / seyndende een vande Heeren die de Stadt ende d'Inwoonders aenghenaem sijn mochte / dat de herten ende affectien vande Ghemeynte seer gheslaghen waren op mijn Heere den Prince van Oraignen / aenden welcken sy oock / ende hy aen haer met eede verbonden waeren / als sijnde Borch-graef vande Stadt / sy hadden oock sulcx voor haer vertreck wel duydelijck vande Magistraet ende Ghemeynte verstaen.

Opten selven tijdt wert uytghesonden ende allomme uytgheroepen / een ander generael Placcaet / bevelende te vanghen ende spannen alle Predicanten / ende die haer onderhouden ende aenhouden / ordre stellende daer nae een yeder int stuck vande Religie hem soude hebben te reguleren / ende hoemen d'overtreders soude straffen / alles ghelijckformich ghenoech de voorgheslaghene / maer noch niet ingewillichde moderatie / op het wel believen des Coninckx ende advis vande Staten beworpen / welck Placcaet

caet

caet hier ende daer afghelesen zijnde / de gantsche Gemeynte grootelijckx ontstelt ende ontsteken heeft / aenghesien het reghelrecht was strijdende teghens t'versoeck ende de belofte aende Edele ghedaen/ende brieven doen ter tijt uytghesonden/murmurerende dat t'selve Placcaet mede brochte de slavernije ende verdruckinghe vande voorgaende Placcaten die soo groote moeyten ende swaricheden verweckt hadden / t'docht haer oock eene vremde onghehoorde nieuwicheyt/ter wijlen men de selve moderatie naer Spaignen aenden Coninck ghesonden hadde / ende sijne antwoort was verwachtende/ ende aen d'andere sijde den Staten vanden Lande voorgehouden hadde om haer aduis daer op te hooren/ (want de Staten van Brabant en hadden haer advijs noch niet inghebrocht/ ende meer andere provinciale Staten en waren daer op noch noyt vergadert gheweest)datmen t'voorschreven Placcaet ende moderatie liet publiceren / ende wilde onderhouden hebben/ min noch meer als of het alreede by sijne Majesteyt belast ende byde Staten aenghenomen ware geweest/ t'welck dan de Gemeynte seer ontstelt ende verbreemt heeft/ eñ in vele plaetsen aen die vande Religie oorsaeck ghegheven de wapenen inde hant te nemen / ende met stocken ende staven inde Predicatien die sy niet laeten en wilden te gaen/ om haer selven te beschermen / indien eenich Officier / Rechter of andere haer oploopen ende haere Predicanten achtervolghende t'voorschreven Placcaet / vanghen wilde / welcke wapenen men haer daer nae noyt uyt de handen en heeft connen crijghen. De Magistraet van Antwerpen heeft daeromme de Publicatie van t'voorschreven Placcaet uytghestelt/ om meerder quaet/beroerte ende bloetstortinge die daer uyt soude hebben moghen volghen te verhoeden/ t'welck haer naderhant qualijck bedanct ende dickwils verweten is/hoe wel sy corts daer na hare ontschuldinghe deden/soo door Ghedeputeerde als door brieven / int langhe hare redenen ende oorsaken verhalende/meer andere Steden als Middelborch/Utrecht ende andere / maeckten oock swaricheyt van t'voorschreven Placcaet te publiceren.

De voorschreven beroerte was tot Antwerpen te grooter / om datter een gheruchtgingh / dat de Goubernante inde Stadt soude comen ende tot hare versekeringhe crychsvolck met haer inbrenghen/t'welck de Borghers gans niet en sochten/ende wert hier door t'wantrouwen dat de gemeynte vande Magistraet hadde/veel grooter/ende waren de Regeerders verdacht/luttel bemint/ende weynich gheacht/soo om de herde ende heete verbolginghen ende executien die aldaer langh ghepleecht waeren / als om de nalaticheyt ende slappichept van andere quaetdoenders aen te tasten ende te straffen : ende om meer andere punten de regeringhe / policije ende rechtvoorderinghe aengaende / daer over dickwils gheclaecht was: Daer by noch quam / dat de Magistraet van dat Jaer gheheel ghehaet was / ende gheensins vertrouwt by die van andere Religie waeren / om datse

datse haer soo seer daer tegens stelde/ welck mistrouwen vande Gemeynte sich doen ter tijt wel opentlijck verthoont heeft / want soo ras als by de Magistraet aen een vande Schepenen / Meester Jan van Schoonhoven ghenaemt/ last ghegheven was/ om eenighe knechten aen te nemen/ ende de Poorten daer mede te besetten/ ende hy t'selve op den vijfden Julij int werck stelde/soo wert de Gemeynte terstont in roeren ende op de been/ roepende ende vreesende datse verraden waeren / ende alsoo des anderen daeghs de Ghemeynte of breeden Raet vergadert was / hebben de leden van dien uytdruckelijck verclaert datse met sulcke opneminge van volck ende wachten aende Poorten niet te vreden waeren / maer presenteerden selfs de Poorten te bewaren/ ende hoewel men haer te kennen gaf dat die ghelicht ende aenghenomen werden om haer te verschoonen / ende om de Soldaten/Lantloopers ende Bedelaers uyt te iaeghen/ volghende haere instructie ende eedt die sy aldaer thoonden/ evenwel en waren sy daer mede niet te vreden / soo dat de voorschreven Soldaten daer nae ontslaeghen ende afghedanckt zijn.

Opten selven vijfden Julij is by ongeluck t'vier ontsteken in een huys vande Stadt/ ende hebben de Borghers ende Inwoonders haer seer wel ende trouwelijck ghequeten in alle stillicheyt ende onderdanicheyt soo om den voorschreven brant te lessen/als om alle beroerten die daer souden hebben moghen opstaen te weeren / soo dat alles met neersticheyt ende ordre is toe gegaen/daer van de Magistraet haer des anderen daechs bedanckt heeft.

Inde voorschreven vergaderinghe vanden sesten Julij heeft de Magistraet de Ghemeynte voorghehouden / alsoo haere Ghedeputeerde thuys ghekeert ende haer rapport ghedaen hadden/ indien yemant van haer eenighe Soldaten / Lantloopers / Francoysen of andere Vremdelinghen gheenen Coophandel doende wiste/ dat hy die aenbrenghen soude / om de Stadt meer te verseckeren / ende vermaent dat sy niet alleen uyt de Predicatien souden blijven/ maer oock andere daer uyt houden soo veel in haer was/ voorders vraghende wat middel ende raet sy wisten / of wat voor hulpe sy doen souden om de Predicatien buyten ende binnen de Stadt te doen ophouden / scheyden ende beletten/ ende voor d'eerste met wat ordre ende macht sy haer teghens de voorschreven vergaderinghen souden connen stellen/ inghevalle die vande Religie haer ver voorderden inde Stadt te willen vergaderen : mitsgaders soo daer eenighe beroerte/ op loop of desordre ontstont/hoe sy de Stadt souden verseckeren van onghemack/nademael claerlijck te sien was / dat den voet tot noch toe ghenomen / niet goet noch bestendich was/ haer verthoonende dat sy dese saecke sorchvuldelijck ter herten souden nemen / ende haer daer inne vercloecken / op dat gheen oorsaeck gegeven soude worden/ om volck van buyten inde Stadt te brenghen / naedemael niet redelijck en soude zijn dat de Coninck ende

Gouvernante

Gouvernante eene Stadt daer aen soo veel voor het gheheele Lant gheleghen is/qualijck bewaert ende versekert souden laten.

Daer op gaven die vanden breeden Raet voor antwoort/dat het onnoodich was vreemt volck inde Stadt te brengen/ ende dat sy selfs hare Persoonen souden laeten ghebruycken inden dienst van sijne Majesteyt/ tot voorstant ende bevrydinge vande Stadt/ ende om alle beroerten ende ongheval te voorcomen/selfs oock om de Predicatien inde Stadt te beletten/ haer daer toe ghereet ende ghewillich als goede ende ghetrouwe Borgers met goet ende bloet overghevende/sonder eenighe moeyte of arbeyt t'ontsien/om den last vande Magistraet te volghen / maer dat de Predicatien ende vergaderinghen buyten de Stadt haer niet aen en ghinghen / noch haer toe en stont de selve te verhinderen of verstroyen / daer op de Magistraet seyde/van sinne te wesen de voorgaende publicatien te doen achtervolghen / ende dat de Gilden haer inde Wapenen souden begheven op de Merckt/ende vande Borghers tot veertich toe aen elcke Poorte / ende op elcke Brugghe of quartier vande Stadt/twelck de Ghemeynte goet ghevonden heeft/ten lesten is uyt elck lidt een ghecommitteert om benessens de Magistraet te beraetslaghen ende besluyten al datse tot ghemeyne ruste souden bevinden te behooren.

Ten voorschreven daghe is onder t'ghemeyn volck groot gherucht geweest / van dat de Graef van Meghen hem alreede eenighe daghen inde Stadt onthouden hadde/sonder voorder te reysen/ ende dat de Graef van Arenberch daer oock verwacht wert/ daer uyt sy terstont een inbeeldinge namen/dat de voorschreven twee Heeren wel eenighen last van t'Hof hebben mochten/om door hulpe ende heymelijck verstant mette Magistraet/ met eene behendicheyt Crijchsvolck inde Stadt te cryghen/twelck sy met reden ghenoech bethoonden niet te begeeren/naedemael sy gheen moeyte of arbeyt aen en saeghen om de Stadt voor sijne Majesteyt / ende haere eyghene Vrouwen en Kinderen wel ende sorchvuldichlijck te bewaeren/ ende vermeerderde de verslaeghentheyt noch meer/ soo wanneer aen d'ander sijde d'Heer van Brederode / ende eenighe andere van t'verbont met grooten sleyp inde Stadt quaemen/ alsoo men vreesde dat tusschen haer lieden ende de voorschreven Graven of haer volck / eenich misverstant of oneenicheyt soude moghen ontstaen.

Somma de murmuratie nam sulcx toe / datmen wercx ghenoech hadde om de Ghemeynte te stillen/ende condemen even wel het achterdencken datse vande voorschreven Graven ende haere Magistraet hadden / haer uyt den Hoofde niet ghesteken/wat datmen oock daer toe dede. Soo dat de Magistraet/meerder quaet vreesende/niet langher en heeft derren uytstellen/hare Gedeputeerde aende Gouvernante te seynden/om deselve van alles te waerschouwen/ende haer voor te dragen/ dat de Magistraet niet geraden en vont/dat sy aldaer eenich crijchsvolc soude seynds/of met haer inbrenghen

breughen / voorder als haere ordinarise Garde/ ende de Ridders vander Ordre / met haere Raden van State ende ordinarisen treyn / ende inghevalle het hare Hoocheyt beliefde in sulcker voeghen inde Stadt te comen/ tot meerdere ruste/versekertheyt ende vrede vanden vremden Coopman/ dat de Magistraet sulcx van herten wanschte/wel verstaende datse aldaer zijnde geen volc van Oorloge en soude ontbiedē/noch d'Inwoonders met Garnisoenen belasten teghens haeren danck / twelck doende/sy haer wel versekert mochte houden inde Sadt / ende dat de Ghemeynte wel gheresolveert was de Stadt teghens alle beroerten te beschermen: Ende by al dien het hare Hoocheyt niet gheleghen en was voor die tijt selfs in Persoon aldaer te comen / datse eenighe vande principaelste Heeren de Ghemeynte aenghenaem aldaer soude willen seynden / op dat door haere Authoriteyt/ aensien ende bystant / met betere ordre op alles mochte voorsien worden/ besonderlijck dat alsulcke Heeren met haren ghewoonlijcken staet/ sonder wapenen souden comen / dat het oock goet soude wesen / dat hare Hoocheyt ghelieftde in aller haesten een vande voorschreven Heeren inde Stadt te seynden om de Ghemeynte uyt t'hooft te steken alle voorder mistrouwen / van datmen besettinghe van Crychsvolck inde Stadt wilde seynden / daer uyt andersins wel eenighe beroerte te vreesen stont/ ghelijck dat d'ervarentheyt alreede ghenoech bethoont hadde / gheconsidereert dat hoe wel de Ghemeynte inden breeden Raet haer tot alles seer ghewillich ende ghereet ghethoont hadde/nochtans verclaert ende openttlijck ghesept hadde gheen Garnisoenen inde Stadt te willen hebben of lijden: ende noch tot meerdere bevestinghe hare Hoocheyt te kennen te geven de groote murmuratie inde Stat ontstaen/ door t'comen ende verblijven aldaer vanden Grave van Meghen / ende het verwachten vanden Grave van Arenberghe/ ende dat den roep allomme liep/ inghevalle men dese saecken met ghewelt wilde verrichten / dat t'gansche Lant opde been ende inde wapenen soude comen / daer van groote bloetstortinghe te vreesen soude wesen / dat het oock niet dan goet soude wesen dat het den Heere van Brederode bevolen werde uyt de Stadt te vertrecken/ om t'ghemeyn volck te beter in ruste ende op haer werck te houden/datse oock insiende de lusticheyt ende couragie vande ghemeene Borgherije / wel verhoopten de Predicatien ende met eenen alle inconvenienten uyt de Stadt te houden/ datmen van huys tot huys ondersoeckinghe ghedaen hadde/maer gheen Francoysen gevonden/ende buyten de Stadt maer vijf of ses/diemen hadde doen vertrecken / ende voorts naer gheleghentheyt van saecken te doen ende verthoonen t'ghene sy voor t'ghemeene beste souden bevinden te behooren.

Dese resolutie ghenomen ende noodich bevonden sijnde t'ghene voorschreven is metten eersten te verthoonen/so is onder d'Heeren vande Magistraet langh ghedisputeert/ wie dat met alsulcken last reysen soude / om

datmen

datmen wel wiste dat sulcken bootschap niet seer aengenaem soude zijn/ elck een soeckende sijn selven t'ontschuldigen ende een ander t'pack opden halse te legghen: ten lesten is mette meeste stemmen besloten dat Heer Jacob vander Heyden Borghemeester/Heer Dierick vande Werve ende Nicolaes Rockocx Schepenen/ende Meester Jacob van Wesembeeck Pensionaris / noch dien avont haer op wech souden begheven / hoe wel het niet ghedaen en werde/om dat de voorschreven Borghemeester d'andere Ghedeputeerde ghereet sijnde om te reysen/ weten liet datter saecken voorghevallen waren/ die vereyschten dat hare reyse tot s'anderen daechs uytgestelt soude worden : t'welck d'andere Ghedeputeerde niet qualijck en beviel/verhopende datse door eenich gheval of gheluck d'voorschreven quade gracie souden connen ontgaen/ende hoe wel sy wel merckten dat de reyse hoochnoodich was/ nochtans verhoopten sy dat de voorsz Borgemeester selfs/om den ondanck te schouwen/ eenich ander middel soude vinden gelijck hy oock ghedaen heeft.

Des anderen daechs op den sevensten Julij de voorschreven Ghedeputeerde smerghens vroegh in Collegie comende/ende d'andere Heeren haer verwonderende datse niet ghereyst en waeren/ dede de Borghemeester sijn onschult: segghende / dat soo hy hem ghereet maeckte om te reysen / verscheyden Borghers by hem ghecomen waren: segghende/ dat het niet behoorlijck ende seer periculeus soude zijn / dat hy ende d'andere voornaemste vande Schepenen/ in soo eenen gevaerlijcken tijt/ uyt de Stadt souden gaen: ende dat de Ghemeynte/ die niet dan te seer ontstelt was/ een groot achterdencken daer uyt nemen soude/ te meer om dat het s'anderdaechs den aller ongerusten dach vande Weke/te weten Sondach/ende dach van Predicatie soude zijn/verclarende niet wel te vreden zijn dat sy reysen souden. Dat ghelijcke proposten hem noch dien merghen vroech by andere voor ghehouden waeren/met veel meer andere ontschuldinghen/dienende om hem t'ontslaen vande voorschreven hatelijcke commissie / daer mede hy een ander sochte te beswaren. Daer van dan wederom gheschil gheresen is wie dat reysen soude/want sy verstonden alle wel dat het meer dan noodich was tvoorschreven vertooch te doen/maer niemant en wilde den man zijn. De Borghemeester drongh daer op dat de voorschreven twee Schepenen metten Pensionaris reysen souden / maer sy hielden aen dat hy/als met haer daer toe ghedeputeert mede gaen soude/ of dat sy van gelijcken daer van ontslaghen souden werden / ende d'andere en wilden den last/die alreede aen andere ghegheven was niet aen nemen. Ten lesten na langdurighen twist hebben sy een uytvlucht gevonden ende alle den last ende ondanck gheleyt op den Pensionaris alleen/ ende niet teghenstaende alle sijne ontschuldinghen ende weygheringhe/tot een besluyt versocht eñ begeert/ dat hy haer ende de Stadt / naer sijne groote liefde die hy totten dienst der selver altoos ghethoont hadde eene saecke van soo grooten ghe-

wichte ende daer ſoo veel aen gheleghen was / niet weygheren en ſoude ende om dat hy daer van niet te verantwoorden ſoude hebben / noch ondanck behalen/datſe hem brieven van credentie ende uytghedruckte Acte van comiſſie ſouden gheven/ met by voeghinghe vande redenen waerom datſe hem alleen ghesonden hadden. De voorſchreven Penſionaris ſiende dat hy het niet ontworſtelen en conde / ſeyde ten leſten / naedemael ſy het plat af begeerden/dat hy dien ondanck op hem ſoude nemen/maer dat hy haer van te voren wel wilde waerſchouwen dat hy niet een woort te kennen ſoude gheven/als t'ghene ſy hem by gheſchrifte ſouden bevelen/ daer by voeghende / als wel conſidererende dat het byde Gouvernante qualijck ghenomen ſoude worden/ ingheballe ſy hem quam te vraghen of ſijnen laſt was haer ſulcx te verclarē/ dat hy ſeggen ſoude daer van Schriftelijcke commiſſie te hebben/ eñ by aldien ſy die ſien wilde dat hyſe thoonen ſoude.

Ende alſoo de murmuratie ende ongheſteltheyt vande Ghemeynte teghens de voorſchreven Graven van Meghen en Arenbergh daeghelijckx was waſſende/hebben die vande Wet den Penſionaris boven ſijnen voorſchreven laſt/ bevolen aende Gouvernante te verſoecken / dat haer ghelieven ſoude den Grave van Arenberghe te belaſten ſijnen wech elders als door Antwerpen te nemen / ende aenden Grave van Meghen t'ontbieden metten eerſten van daer te vertrecken / van ghelijcken oock aenden Heere van Brederode / alles om meerder ongheval te verhoeden / daer van ſy hem oock acte by gheſchrift gaven / welcken volghende de Grave van Arenberghe daer nae eenen anderen wegh ghenomen heeft/ ende de Grave van Meghen uyt Antwerpen vertrocken is/ t'welck niet ſonder moetwillicheyt van t'ghemeyn ghepeupel teghens hem ende ſijnen treyn toeghegaen is.

De voorſchreven reſolutie volghende is de voorſchreven Penſionaris ghereyſt/ ende heeft s'anderdaechs den achtſten Julij hem voor de Gouvernante verthoont / overghevende ſijne brieven van credentie ende openende ſijnen gheheelen laſt/daer inne de Gouvernante niet en ſcheen groot ghenoeghen te hebben/maer wel qualijck te nemen ſoo wel het een als het ander point/te weten de voorwaerde ende beſpreck van gheen Crijchſvolck inde Stadt te ſeynden / ende datmen ſoo zeer ontſtelt was teghens twee ſulcke Heeren vander ordre / ende vraechde hem wel bitterlijck / of ſijnen laſt ende commiſſie ſoo verre ſtreckte / daer op hy ſeyde iae / ende dat hy daer van uytghedruct beſcheet hadde/ twelck hy haer volghende haer bevel verthoonende/ maer ſy behielt het/ ſegghende/ datſe t'ſelve mette Heeren by haer zijnde overſien ſoude/ ende doen t'ghene ſy ten dienſte vanden Coninck ſoude bevinden te behooren / daer by voeghende dat de Magiſtraet van Antwerpen den Heere van Brederode wel bevelen mochte van daer te vertrecken / naedemael hy daer niet te doen en hadde / ende

alſoo

alsoo de voorschreven Heeren des anderen daeghs uyt Antwerpen noch niet en vertrocken/ vernieuwde ende verdubbelde de Wet haeren last door brieven vanden achtsten / neghensten / thiensten / elfsten ende twaelfsten Julij / aen haere Ghedeputeerde tot Brussel / begheerende datse by haere Hooch-heyt daer op aenhouden souden / inde voorschreven brieven duydelijck verclaerende datse haeren Pensionaris daer toe ghelast hadden / maer wat neersticheyt de Ghedeputeerde / door de voorschreven brieven d'een op d'ander commende ghepost zijnde / daghelijckx by haere Hooch-heyt ende andere waeren doende / soo en conden sy even-wel gheen resolutie vercryghen / noch vande comste van haere Hooch-heyt / noch datse in eenighe daeghen daer nae yemant vande groote aldaer seynden soude / daer nochtans de voorschreven Ghedeputeerde / om vele verscheydene redenen seer baden datse den Heere Prince van Oraignen soude willen seynden. Daer inne sy niet gheconsenteert en heeft tot dat opden twaelfsten der voorschreven maent de Magistraet tot dien eynde alleen den Heere Henrick van Etten aldaer ghesonden heeft / met brieven aen hare Hoocheyt.

Hier en tusschen was de Magistraet doende mette ghecommitteerde vanden breeden Raet/om ordre opte Wacht/ bewaeringe en de versekering vande Stadt te stellen. Den Coopman bevont hem seer verslaghen/ende vreesde d'uytcomste van dese beroerten/ veel vertrocken van daer / andere seer sterck in ghetal sonden hare Vrouwen / Kinderen ende goederen uyte Stadt: t'welck de Wijck-meesters siende / alles aende Magistraet hebben commen verthoonen : segghende / dat seer veel Cooplieden van alle Natien by haer ghewecst waeren / te kennen ghevende dat het meer dan tijt was dat inde Stadt eenich groot Heer ende hooft quam / om in alles te voorsien / daer toe voorslaende den Heere Prince van Oraignen / die ter saecke van sijne Baenderije van Breda ende Gouvernement van Hollant en Zeelant haer ghebuer was / wel gheacht ende bemint vande inwoonders / ende daerenboven Borgh-graef vande Stadt / ende oversulcx aende Stadt verbonden / ende de Borghers met eedt aen hem verbonden / ende dat sijne comste een yghelijcken seer aenghenaem soude wesen / datmen daerom by sijne Excelentie behoorde aen te houden / dat hy die moeyte wilde aenveerden / waer op die vander Wet antwoorden/dat sy dat te Hove souden versoecken/terstont daer na zijn daer meer als dryhondert Cooplieden ghecomen/ende hebben ghelijck versoeck aende Magistraet ghedaen/ ende ghelijcke antwoort als de Wijck-meesters ghecreghen/d'oude Schepenen deden s'anderdaechs ghelijck versoeck / om allen twelck te voldoen de Wet den eenen brief op den anderen aen hare gedeputeerde tot Brussel sont/ten eynde den voorsz Heere Prince in aller haste met sijn ghesin/ eñ sonder wapenen tot Antwerpen soude comen/want den uytersten noot dat vereyschte.

Ten selven tijde is daer eene nieu mare ende gherucht inde Stadt ghecomen/dat inde Kempen by Herenthout ende Lille volck van Oorloghe/ soo te voet als te Peert vergaderde/door last vanden Grave van Meghen/ daer door deGemeynte seer versaecht wert/vreesende datse na Antwerpen toe comen souden / eñ hoe wel die vander Wet om haer te stillen de wachten aende Poorten dede verdubbelen/ende eenen Schepen in Persoon daer by blijven / ende door de Wijckmeesters ende andere alle goet devoor deden / soo en condense evenwel den Volcke de voorschreven inbeeldinghe uyten hoofde niet ghesteken / van dat den Graef van Meghen Garnisoen inde Stadt sorght te brenghen / door bevel vanden Hove ende heymelijck verstant vande Magistraet/ of van eenighe van dien / om Meester vande Stadt te worden/ ende teghens die vande Religie met ghewelt te procederen. Welcke inbeeldinghe soo groot is geweest dat den volghenden nacht de gansche Ghemeynte inde wapenen gheweest is / om haer ghereet te te houden teghens de Soldaten die van buyten souden comen / diemen seyde dat by de Stadt waren/ ende dat de Stadt verraden was / soomen die slechts leveren conde.

Aende Wijck-meesters is doen ter tijdt oock ghesonden de tweede Requeste/inden naem van die vande nieuwe Religie soomen die noemde/die de selve byde Magistraet brochten/aende welcke die was luydende/te kennen ghevende van weghen d'Inwoonders ende Borghers der Stadt/ soo vande Walsche als vande Nederlantsche tale / datse eenighe daghen ghyeleden gonstelijcke antwoort verwacht hadden / op haere voorgaende Requeste / by de welcke sy versocht hadden te moghen vercryghen eenighe plaetse om te Predicken de ware Leere des Evangeliums/gelijckformich de belijdenisse des gheloofs van Ausborgh / dat niet teghenstaende noch daer nae by publicatien vande Magistraet haere vergaderinghe buyten de Stadt gheblameert was als Kettersch / oproerich ende achterdeelich voor de Stadt / soo dat het scheen datmen haer Heylighe by een comste met ghewelt van wapenen beletten wilde/om datmen sach datse met wapenen vergaderden / t'welck sy nochtans nerghens anders om en deden/ als om haer selven ende hare Vrouwen ende Kinderen te beschermen/niet teghens de Magistraet/ maer teghens de t'samenrottinghen die eenighe teghens recht ende redene met hare vyanden tot haeren achterdeel souden willen maecken/ te vreden sijnde indien yemant van haer vergaderinghe yets oproerichs dede / dat hy daer over ghestraft soude worden tot eenen spieghel van andere / ende soomen haer eenighe plaetse aenwijsen wilde/ datmen dan niet meer te vreesen soude hebben t'vertreck vanden Coopman of Inwoonders/maer ter contrarie den toeloop van alle canten moghen verhopen/ dat d'oorsaecke waerom sy hare Predicatien openbaerlijc hadden begonst te houden/was de groote menichte van toehoorders / eñ dat hare partijje haer altoos verweten hadde/datse hare predicatien niet

openbaerlijck

openbaerlijck en souden derren doen/dat hare Leere geen oproer en maecte/ maer veel meer was wechnemende/ presenterende de wapenen neder te legghen soo ras haer plaetse soude aenghewesen zijn/daer sy onder de bescherminghe ende beschuttinghe vande Magistraet / sonder vreese van over vallen ende verdruckt te worden / souden moghen vergaderen / om te oeffenen haere Religie/ ghefondeert op de Leere vande Propheten ende Apostelen / daerom sy andermael baden dat mijne Heeren de voorschreven saecke souden willen weghen/sonder suchte en in alle billicheyt/ende haer tot welvaren vande Stadt de versochte plaetse ghenadelijck aenwijsen/ bereet sijnde de voorschreven Requeste t'onderteeckenen in sulcken getalle als men begeeren soude.

Aen d'andere sijde de Magistraet siende dat de voorschreven Religie soo grootelijckx was toenemende / ende dat t'ghetal van toehoorders inde Paepsche kercken daeghelijcx oochmerckelijck was verminderende/overlegghende oock de groote opspraecke ende murmuratie des volcx/om dat twee Leeraers achter een / die opt kiel nae byde Stadt van Antwerpen ghepredickt hadden / tot groot ghenoegen ende toeloop des volcx/haer by de Gheestelijcke benomen waeren / d'een veriaecht ende d'ander ghevangen gestelt zijnde/heeft voor t'best besloten eenẽ Leeraer de gemeynte aenghenaem toe te laten / om die van andere Predicatien daer sy haer andersins geheelijck toe begaven/af te trecken/ ende hebben dienvolgende doen vernemen waer den veriaechden Leeraer van t'Kiel hem onthielt / ende hebben hem ontboden ende last ghegheven by provisie inde kercke van t'kiel te Prediken / behoudelijck dat hy hem in stillicheyt soude draghen ende wel ende behoorlijck quijten/ t'welck ghedaen ende ter kennisse vande Ghemeynte ghecomen zijnde/ heeft de voorschreven Predicant terstont in sijne predicatien eene ontallijcke menichte van toehoorders ghecregen/ als vande Confessie van Ausborgh zijnde/ daer van de menichte schrickelijck seer toenam/ende middelertijt en vermeerderden de toehoorders inde andere predicaten niet / twelck niet dan tot meerdere gherustheyt was dienende / overmits inde voorschreven predicatie opt kiel niemant met stocken en staven en gingh / om dat die vergaderinghe byde Magistraet toeghelaten was.

Even wel en lieten die vande andere Predicatien buyten de Stadt niet/ haer meer ende meer te wapenen / ende wies t'mistrouwen dat de Ghemeynte van t'Hof ende de Magistraet hadde soo veel te meer / soo dat de Stadt in eenen ellendighen staet stont/ veel hare goederen wech seyndende/andere in Persoone uyt de Stadt vertreckende/ende alleman roepende om de comste vanden voorschreven Heere Prince/daer elck een nae verlanghde/verhopende dat door hem alles soude moghen verricht worden/ welcke hare affectie sy wel thoonden opden derthienden der selver maent/ soo wanneer sijne Excelentie van s'Coninckx weghen door last vande

Gouvernante

Gouvernante tot Antwerpen quam / want van thuys af daer ſijn Herberghe bereyt was / tot by nae eene halve mijle buyten de Stadt / waeren alle de Straten ende weghen vol van veel duysenden menſchen / al over de dertich duyſent ſterck / ſoo dat ſijne Excelentie ende ſijn ghevolgh met groote moeyte pafferen conden / veel hem te ghemoet rydende te Paerde / om hem te gheleyden / twelck oock dede d'Heere van Brederode met eenen hoop Edelen vant verbont die doen ter tijt tot Antwerpen noch waeren / ende was de Magiſtraet inde Herberge verwachtende om hem willecom te heeten.

Eñ alſoo in vele plaetſen / voornemelijck op den wech buyten de Stadt / by eenighe overluyt ſoo wanneer ſijne Excelentie voor by paſſeerde / gheroepen wert de ghemeene leuſe / Vive le Geux, beſtrafte ſijne Excelentie de ſelve dickwils / ende beval haer met woorden ende teeckenen datſe ſulcken gheroep laten ſouden / haer oock dreyghende dat hyſe ſoude leeren roepen / maer de voorſchreven woorden waren ſoo ſeer inden mont van alleman / dat het qualijck moghelijck was haer alle te doen ſwijgen / nochtans ſiende dat het ſijne Excelentie qualijck nam / hebben ſy haer inde Stadt ſtilder ghehouden.

Soo haeſt mijn Heere den Prince inde Stadt ghecomen was / heeft hy met de Magiſtraet gheſproken / ende den deerlijcken ſtaet vande Stadt verſtaen / ende heeft haer behandicht de brieven vande Gouvernante / daer by ſy verclaerde / hem inde Stadt gheſonden te hebben van s'Coninckx weghen / om aldaer goede ordre te ſtellen / ende de Stadt te bewaeren ten dienſte van ſijne Majeſteyt ende tot bevoorderingh van t'ghemeene beſte / haer daerom bevelende hem te ghehoorſamen ende by te ſtaen / ende t'achtervolghen t'ghene hy haer ſoude belaſten / waerinne ſy haer onderworpende / ende bereet thoonende hem in alles t'onderdanighen / met eenen aen ſijne Excelentie overgevende de punten van d'ordre by haer geraemt / heeft ſijne Excelentie haer ſijnen raet ende hulpe ghepreſenteert in alles dat in ſijne macht ſoude zijn / om ſulcken Stadt inde ghetrouwicheyt totten Coninck ende ouden voorſpoet te behouden. Daer nae heeft ſijne Excelentie alle d'andere leden vant corpus der Stadt by hem ontboden / d'een voor d'ander naer / ghelijck daer ſijn de Poorterije of d'oude Schepenen in eenighen dienſt vande Stadt weſende / de Hooftmannen eñ Wijck-Meeſters / de Dekens ende Oudermans vande Ambachten / de Gilden eñ Broederſchappen / de vreemde Natien van Coopluyden / de Gheeſtelijcke ende vele andere particuliere / ende aen allen ſijnen dienſt preſenterende tot hare eyghene verſekeringhe ende de ghemeyne ruſte / heeft met eenen hem gheinformeert van alle omſtandicheden van ſaecken die ghepaſſeert waren.

Daer uyt hy dan wel ghemerckt heeft / dat t'miſtrouwen dat alſomme ſoo algheineyn ende groot was / wel een vande voornaemſte oorſaecken

was

was vande beroerten / verſlaghentheyt ende ghevaer daer inne haer de Stadt bevont/want hy ſach voor d'eerſte dat de Magiſtraet/de Borghers ende Inwoonders ende noch minder de ghene die verandert waeren van Religie niet en betroude. Ten tweeden aen d'andere ſijde/ dat doorgaens alle de Inwoonders van wat gheſintheyt datſe oock waren/ het Hof niet en betrouwden/uyt vreeſe van Garniſoenen/ende noch minder hare Magiſtraet/niet alleen in dien deele/maer in alle andere voorvallende ſaken. Jae dat de Magiſtraet by haer verdacht was in allen t'ghene datſe dede of voorſtelde. Ten derden dat die vande Religie vreeſden ende miſtrouden niet alleen het Hof ende de Magiſtraet / maer oock alle d'andere leden ende Inwoonders vande Stadt int alghemeyn. Ende ten vierden dat die ghene die de Religie toeghedaen waeren een groot achterdencken ende miſtrouwen hadden van malcanderen/ te weten die haer noemden vande Confeſſie van Ausborgh aen d'eene ſijde / ende die haer noemden vande Ghereformeerde Religie aen d'andere ſijde.

Hy bevont oock/dat t'ghetal van die vande Religie ſoo groot was/ dat het te verwonderen was / ende datſe de wapenen inde hant hadden / ende overmits de ſlechte ordre ende beleyt datter doen ter tijt was/haer lichtelijck tallen uren Meeſter vande Stadt maecken conden/ ende datmen teghens de ſelve/met vele duyſenden ghewapent uyt haere predicatien inde Stadt wederkeerende/met de Wachten aende Poorten/ inde Wijcken ende opt Stadt-huys weynich weers ſoude connen doen/als ſy yet anders als goet voor hadden / ſoo datmen doen ter tijdt met ghewelt op haer niet en ſoude hebben connen ghewinnen / ter contrarien ſach hy dat de Wacht vande Borghers in quaede Ordre ende noch ergher beleyt was / ende weynich verſekeringhe ghevende / voor de Stadt ende Inwoonders.

Waer uyt hy dan dit beſluyt maeckte dat het voor den dienſt des Coninex ende verſekertheyt vande Stadt ganſch noodich was / ſoo veel als het moghelijck was t'voorſchreven miſtrouwen wech te nemen / of ten minſten te verminderen. Ten tweeden datmen behendelijck ende ſoetelijc handelen moeſt/ om die vande Religie de wapenen te doen verlaten/ als ſy in hare Predicatien ende vergaderinghen ginghen. Ten derden dat de Stadt veel beter voorſien ende voorſekert moſte zijn/ ende ſelfs de wapenen inde hant hebben.

Hy conſidereerde mede dat het voor hem ende de Magiſtraet een groote moeyte ſoude zijn / ſoo hy hem by haer / of ſy haer by hem t'allen uren ende in alle voorvallen ſoude moeten laeten vinden / iae dat het onmogelijck weſen ſoude / aenghesien de Magiſtraet altoos niet vergadert en is/ daerenboven dat het om op alles te voorſien / noodich ſoude zijn / te verſcheyden keeren om te gaen en te ſpreken of doen ſpreken aen velen van verſcheyden Staten/nu met de Magiſtraet/dan met eenige vande leden, d'een tijt met

eenighe vande Natien vande Cooplieden/d'ander tijt met d'een of d'andere vande Borghers / iae oock met die van d'eene ende d'andere Religie: daer van hy de gheleghentheden / woonplaetſen ende weghen niet wel en ſoude connen weten/ſonder ghewesen ende onderweſen te worden. Daerom heeft hy van deſe ſwaricheyt met de Magiſtraet ghehandelt/ende hebben gheſamentlijck goet ghevonden dat yemant van State ende ervarentheyt/in eedt vande Stadt zijnde/ by de Magiſtraet ghecoſen ende geſtelt ſoude worden ten dienſte / hulpe ende beſtieringhe van ſijne Excelentie/hem ghereet te houden/om in alle voorvallende ſaken ſoo by ſijne Excelentie als byde Magiſtraet allomme gheſonden te moghen worden/ de meyninghe ende irtantie van d'eene ende d'andere parthije over te dragen ende verclaeren/ ende hem allenthalven te laeten ghebruycken daert van noode ſoude weſen / ende die hem t'allen uren ſoude moeten laten vinden om de bevelen van ſijne Exeelentie t'achtervolghen/waer toe byde Magiſtraet voorgheſtelt ende ghelaſt is de voorſchreven Raet ende Penſionaris vande Stadt Meeſter Jacob van Weſembeeck/wiens Perſoon ende dienſt ſijne Excelencie belieft heeft aen te nemen / ende daer nae daghelijcx/ iae gheſtadelijck te ghebruycken/ hem nae ghelegentheyt van ſaecken allomme ſeyndende/ende t'allen uren ſijnen Raet ende dienſt employerende.

Om dan te beginnen Ordre te ſtellen ende remedie te gebruycken/ heeft ſijne Excelentie aen die vande Religie doen verthoonen/datſe de wapenen behoorden te verlaten / ende dat het niet betamelijck en was ſijne Predicatien te houden met de wapenen inde hant/ daer op ſy verclaerden bereet te zijn die te verlaten ende neder te legghen / het woort van ſijne Excelentie / belofte vande Magiſtraet of verſekeringhe van t'Hof hebbende dat haer gheen ghewelt aenghedaen of verdruckinghe overcommen ſoude/ de Predicanten voorders ende daerenboven verclarende datſe oot ſonder de voorſchreven verſekeringhe te hebben / het volck vermanen ſouden de wapenen te laeten / om dat haer dochte niet behoorlijck te zijn datmen t'woort Gods mette wapenen inde vuyſt ſtaende/ſoude aenhooren.

Aen d'andere ſijde om de Stadt van alle ongheballen ende ghevaer te verſekeren/ende teghens alle beſpringhinghen ende ſtormen te voorſien vont ſijne Excelentie voort eerſte noodich/ datter met bewillinghe vande leden/boven ende behalven de Borgherije/tot twelf hondert mannen aenghenomen ende ghegageert ſouden worden / onder eedt ende beleyt ghelijck als volck van Oorloghe t'welck de Magiſtraet oock toegheſtaen heeft / ende om de ghemeynte t'miſtrouwen te benemen ende daer inne te doen conſenteren/mitſgaders om eenmael aen alle de leden gheſamentlijck t'openen ende voor te draghen de redenen van ſijne comſte/haer ſijne hulpe ende byſtant te preſenteren ende met eenen haere ghenegentheden breeder te verſtaen/ heeft ſijne Excelentie goet ghevonden den breeden raet ende alle de leden vande Stat te doen vergaderen/om met haer te beraet-

slaghen in wat voeghen ende met wat Ordre men allomme allemañ va-
stelijck soude connen versekeren.

Daerentusschen d'Edelen vant verbont / siende t'gansche Lant in roe-
ren / ende de Ghemeynte op vele plaetsen in Wapenen / ende alle saken tot eene alghemeene oproerte gheschapen / ende dat waerschijnelijck alle de Ondersaten d'een teghens d'andere souden comen op te staen / soomen in sulcker voeghen voortvaren ende aenden waghen cruyen wilde / aen d'eene sijde met de vergaderinghen ende predicatien van verscheyden Religie / ende aen d'andere sijde met verboden / beletselen ende verdruckinghen ter contrarie / alsoomen niet op en hiel Placcaet op Placcaet te maken / sonder de Staten Generael te vergaderen / gelijck dat versocht ende belooft was: daerenboven merckende dat sy om haren goeden ende ghetrouwen dienst qualijck ghetwilt ende ghehandelt werden / ende datmen haer niet en hielt t'ghene men haer belooft hadde: hebben noodich ghevonden by tijts daer inne te voorsien / ende op hare eyghene versekertheyt te dencken / ende soot moghelijck ware alle voordere ongheuallen des Lants te weeren / waeromme sy eene alghemeyne vergaderinghe tot S. Truyen int Lant van Luydick ghehouden hebben / om op alles te beraetslaghen ende ordre te stellen / van welcke vergaderinghe men te Hove wel becommert is gheweest / vreesende ende wel begrypende dat de selve tot eene Oorloghe soude strecken / soo men haer niet anders ende naerder te gemoet en ginghe ende onderhielt t'ghene sy versocht hadden ende aen haer belooft was ende by de Ghemeynte gheweenscht werde / ende quam te beteren t'ghene sy seyden teghens beloften ghedaen te zijn / ende met eenen andere Ordre stelde om de beroerten allomme ontstaen ter neder te legghen.

Om dan te beletten datse haer niet andermael alle te samen int Hof souden laten vinden / oock om datse gheene resolutie souden comen te nemen / die naderhant qualijc te veranderen soude wesen / heeftmen aen haer ghesonden ende versocht datse door eenighe van hare Ghedeputeerde met alsulcke Heeren als de Gouvernante seynden soude / in onderhandelinghe souden willen comen / t'welck ingewillicht sijnde heeftmen de plaetse van vergaderinghe bestemt eerstmael t'Aerschot ses mijlen van Antwerpen / daer na tot Dufle niet verder als dry mijlen van Antwerpen / om dat de voorschreven Heere Prince / die niet verre van Antwerpẽ eñ diende te gaen daer by ende over soude mogen zijn / als die byde Gouvernante met mijn Heere den Grave van Egmont daer toe Gedeputeert was / al waer de saken naer lange onderhandelinge op eenen goeden voet gebrocht zijn.

Want de Regente dede haer voor houden / datse twee Heeren Ridders vander Ordre nae den Coninck ghesonden hadde / om hem hare Requeste voor te draghen / ende dat nae het overgheven van haere Requeste gheen nieuwicheyt voorts ghekeert en was int stuck vande Inquisitie eñ Placcaten / volghende haer versoeck / t'welck daermede voldaen was / datse geen

mistrouwen vanden Coninck behoorden te hebben/ als die noyt Tyrannije ghepleecht/maer wel alle saechtmoedicheyt aen sijne Ondersaten bewesen hadde/ dat hare Hoocheyt niet en twijfelde of sijne Majesteyt soude alles in vergetentheyt stellen; datse oock in haer faveur dickwils aenden Coninck gheschreven hadde / haer daer en boven ververschende hare presentatien van inden dienst van sijne Majesteyt ende voor haere voeten te sterven: mitsgaders datse de vermetentheyt vande Sectarisen ende Ketters souden willen teghenstaen ende verhoeden / overmits men wel sagh dat de saecke tot oploop vande Ghemeynte was streckende / ende dat Vremdelinghen ende die van outs Vyanden des Lants ghewe[e]st waren haer daer mede menghden/te meer om dat sulcke scheurmaeckers uytgaven/ datse niet en deden dan met consente / ende door bevel vande Edele/ datse haer daer omme daer teghen behoorden te stellen ende metter daet te bethoonen dat haere meyninghe eñ voorstel niet dan goet en was geweest/ datmen andersins soude oordeelen dat hare Requeste/ die sy seyden overgheghheven te hebben tot behoudenisse vanden Lande / d'eenighe oorsaecke vande voorschreven Predicatien soude geweest zijn/ende soo ymant van haer t'ghemeyn volck daer toe aengheraden ende opghehitst soude hebben / dat t'selve ghedaen soude wesen teghens haere beloften ende Requeste.

Op welcke propositie de Ghedeputeerde vande Edele verclaerden hare redenen ende intentie/ mitsgaders d'oorsaecken die haer deden vreese ende achterdencken hebben/ ende versekeringhe soecken: voorders verclarende t'ghene haer by die vande Religie voorghedraghen was / ende sijn ten lesten de Ghedeputeerde van beyde sijden ghescheyden op goede hope van corteling[h] van alles t'accorderen/ t'welck d'Edele die tot S. Truyen vergadert waren verstaende/ hebben sy besloten watse in allen ghevalle / t'sy datse accordeerden of niet / souden hebben te doen / met eenen sekere haere Ghedeputeerde last ghevende om te Hove te gaen / volghende t'affscheyt tot Duffle ghenomen/ om t'voorschreven finael accord te verbolghen ende besluyten / waer nae men hem ter eenre ende andere sijde soude hebben te draghen / daer mede is de voorschreven vergaderinghe tot S. Truyen ghescheyden/ met die intentie/dat elck een hem soude hebben toe te rusten/ ingheValle d'accort niet ghetroffen en werde/ ende hebben de voorschreven Ghedeputeerde opten neghenentwintichsten Julij hare ontschuldigingh voor hare Hoocheyt ghedaen/ende hare saecke verdedicht / soo wel belanghende de Predicatien als hare vergaderingh/ maer en sijn niet al te wel onthaelt.

De voorschreven vergaderinge noch by een sijnde/ sijn voor de voorschreven Edele erschenen Ghedeputeerde vande Religie / soo vande ghereformeerde als vande Confessie van Ausborgh/ beyde versoeckende te mogen vercrijghen Vryheyt voor haere conscientien ende openbaere oeffeninghe

van

van hare Leere ende Religie / ende wert haer aldaer overghegheven eene Requeste inden naeme vande Coopliden/ Borghers ende Inwoonders vanden Lande die vande Religie waeren / daer van den inhout hier nae volght.

De Coopliede en ende Ghemeynte en connen uwe Edelheyt niet ghenoech bedancken/ van datse sedert eenighen tijt herwaerts/ considererende het onverdraechelijck jock van de Inquisitie ende Placcaten/ veel liever hebben ghehadt allen ondanck op hare schouderen te laeden / als de verdruckinghe des volcks dat den Inquisitiemeesters ende hare ghecommitteerden te seer onderworpen was te verdragen/ nochtans de Remonstranten siende den wegh alreede gheopent/ en hebben niet goet ghevonden inden ingangh te blijven staen/ maer voorts te gaen verder en verder / soo datse ontrent een maent geleden openbaerlijck vergadert zijn / om te voldoen hare conscientien/ ende den brandenden yver des volcx dat onmoghelijck was langher op te houden / maer alsoo sy ghenoech bemercken datmen door vele verscheyden middelen tracht den voortganc vande vercondinghe des Evangeliums dat alreede diep inde herten vande Ghemeynte inghegriffiet is te breken ende verstroyen/ ende dat de Magistraten daer gans teghen zijn / soo hebben sy naerder inghesien ende ghelet op haere saecken/ ende waer dat sy haren toevlucht souden moghen nemen / boven het betrouwen datse op Godt ende haere rechtveerdighe saecke hebben/ ende haere ooghen allomme wendende / en sien sy niet dan dreyghementen ende heymelijcke beleydinghen om de cudde Godts te verstroyen. Soo sijt ghyluyden dan Mijne Heeren de ghene daer op sy hare ooghen geslaeghen hebben/ ende welcker gunste ende bystant in noot sy sijn versoeckende / vastelijck ende heylichlijck verhopende ende vertrouwende dat uwe Edel-heden gheensins lijden en sullen / dat haer eenich onghelijck of ghewelt ter saecke vande oeffeninghe vande Evangelische Religie aengedaen soude werden/ ootmoedelijckst biddende inden name Godts dat het uwe Edele ghelieve haer onder uwe beschuttinghe te nemen/ haer tegens alle hare vyanden beschermende/ ten eynde haer inde oeffeninghe van hare Religie gheen onghemack aenghedaen en werde. Ende om haer meerdere versekertheyt van uwen goeden wille totten Lande te geven / tot behoudinge vanden gemeynen vrede eñ ruste/ dat sekere Edele in elck quartier Gedeputeert sullen worden/ om alle voorvallende beroerten te beletten/ tot dat daer inne byde Staten Generael wettelijc vergadert sijnde anders voorsien sal zijn/ t'welck doende sullen de Remonstranten verbonden sijn God den Heere meer eñ meer te bidden voor uwen voorspoet/ eñ haer goet ende bloet op te setten om t'Lant in ruste eñ vrede te behouden.

De voorsz Requeste hebben de voorsz Edel-lieden de Gouvernante eñ de voorsz Heeren Gedeputeerde voorghehouden ende aenghedient/ sonder yet daer op te resolveren.

Inden breeden Raet tot Antwerpen ghehouden / heeft mijn Heere des Prince verclaert / hoe dat de Gouvernante hem aldaer inden naem ende van weghen den Coninck op haer versoeck ende aenhouden ghesonden hadde/om met haer te verstaen ende voorsien ter behoudenisse/versekeringhe ende ruste van eene sulcke Stadt / daer op voor alle andere sorchvuldelijck dienende ghelet te worden / dat hy wel sagh dat inde selve Stadt groote beroerte was/ende dat de Coopman begonst te vertrecken ende vele hare goederen te verseynden / daerom hy uyt haer begeerde te verstaen by wat middelen ende ordre sy meynden datmen daer inne soude connen voorsien/naedemael het meer als tijt was eens te resolveren / haer sijnen goeden wille ende affectie presenterende / indien sy sijne hulpe of raet van doene hadden. Het besluyt vande voorschreven vergaderinghe viel / dat alle de leden sijne Excelentie baden aen te willen nemen den last / t'ghebiet ende Gouvernement vande Stadt/ inden name des Coninckx (twelc sijne Excelentie dede opt wel believen vande Regente) ende op alle beroerten/perijckelen ende ongheuallen/ by sulcke ordre voorsien als hy allerbequaemste bevinden soude / ende datse haer daer inne van goeder herten souden ghebruycken laeten/ mits dat alles met haeren advijse soude ghedaen worden/ opt punct doen ter tijt mede voorghedraghen vande Predicatien te beletten/ hebben sy haer ghedraghen tot t'ghene sijne Excelentie oordeelen soude te behooren/waer nae sy haer souden voeghen/ mits daer van te voren ghewaerschout ende ghesproken zijnde.

Desen volghende heeft sijne Excelentie met de Magistraet in geschrifte doen stellen d'ordre die hem noodich dochte/daer op hy de voorschreven leden andermael heeft doen vergaderen/ ende tot overvloet (om alles met meerder vergenoeghen uyt te voeren) oock de Gilden/ Broederschappen vande Rethorijckers ende ghemeyne Coopliеden ende Borghers vande Stadt / aende welcke int ghemeyn sijne Excelentie verthoonende / dat de voornaemste oorsaecke van de voorschreven vreese ende vertreck van Coopliеden ende rijcke lieden/ daer van quam / dat de Stadt na sijn oordeel teghens alle onversiene overvallinghen ende ghewelt niet ghenoech voorsekert noch voorsien en was mette wacht ende ordre aldaer tot noch toe onderhouden / ghelijck dat oock inder waerheyt wel was blijckende/ met meer andere redenen doen ter tijt aen haer in gheschrifte overghegeven/ ten lesten opt punt van aen te nemen ende te be-eedighen tot twaelfhondert Borghers toe / op soldije/eedt / instructie ende ordre / die haer int langhe by gheschrift in handen ghegheven wert / ende belanghende de vergaderinghen ende predicatien wert voorgheslaghen / naedemael soo wel alle de leden als de Magistraet/voor het allerbequaemste ghevonden hadden den wegh van soeticheyt ende saechticheyt / daer mede hem sijne Excelentie was voeghende/ dat het goet soude zijn / dat elck een sijn beste dede/om uyt eenighe vande principaelste vande Religie die hy kende t'ondersoecken

verſoecken/met wat verſekeringhe men haer ſoude connen daer toe bren-ghen/dat de predicatien opghehouden ende gheſchorſt ſouden blijven / tot dat by ſijne Majeſteyt met advijs van ſijne Staten Generael / op deſe alghemeyne beroerten ende verwerringhen voorſien ende verſorght ſoude weſen/ ende op wat voorwaerden men dat ſoude connen vercryghen / t'ſy door haer een alghemeyn pardon ende verghiffeniſſe van t'ghepaſſeerde uytghevende / of door een ander bequaem middel dat haer noodich ſoude duncken: Waerop ſy dach van beraet ende copije vande voorſchreven gheſchriften nopende de predicatien ende de beſcherminghe ende verſekeringe vande Stadt ende Inwoonders verſocht hebben/ t'welck haer beyde vergunt is.

Opten vierentwintichſten ende ſeſſentwintichſten Julij daerna wederom vergadert zijnde / is t'beſluyt vande Ghemeynte int cortſte gheſeyt daer op ghevallen / dat het aennemen vande voorſchreven twelf hondert Soldaten niet behoorlijck en was in eene ſoodanighe Coopſtadt / maer dat ſy bereet waeren haer ſelven t'onderworpen de voorſchreven Articlen ende ordre/die t'crijchſvolck of aenghenomen ende ghegageerde Borgers ſouden hebben moeten onderhouden / daer uyt men dan ghelijcke vruchten ende met mindere coſten ſoude trecken / ende ſoo veel de predicatien aengaet dat ſy alle haer beſte ſouden doen om Alleman daer van af te keeren/ ende dat haer den wech van ſoeticheyt den allerſekerſten dochte/datſe oock meynden datter veel toe helpen ende daer van trecken ſoude een alghemeyn pardoen van t'ghepaſſeerde. Maer boven al verſochten ende hielden ſy daer op aen / aenghesien de vergaderinghe vande Staten Generael d'oprechte remedie was/datmen verſoecken ſoude datſe metten allereerſten mochten vergaderen/ om teghens eene Ghenerale quaele / eene Ghenerale ende bequame heel plaeſter te ghebruycken / ende dat middelertijt ſijne Excelentie ſoude willen bedencken eenighe ſoete ende ſachte middelen/ende haer de ſelve voordraghen / alles ghelijck elck lit breeder ſijne antwoort ende redenen by gheſchrift int beſonder overgaf/ daer van men terſtont de copijen te Hove overgeſonden heeft. Eñ heeftmen aengenomen hare preſentatien van datſe haer bereyt ende willich onderworpen wilden den arbeyt ende moeyten vande wachte / met vaſte hope ende vertrouwen / ghelijckmen haer dede aenſegghen / datſe metter daet haere beloften ſouden beveſtighen ende de Ordre ende punten diemen beworpen ende haer mededeelen ſoude onderhouden / ende nopende de predicatien/ datmen hare propoſitien te Hove ſoude overſeyndē/ dat ſy daeren tuſſchen haer ſouden bevlijtighen alle de ghene die ſy conden daer van af te trecken / volghens t'voorſchreven affcheyt heeftmen de naeſtvolghende daeghen beſich gheweeſt om op de wachte Ordonnantie te maken ende te Hove aenghehouden opde vergaderinghe vande Staten Ghenerael / maer t'ſelve is byde Regente int welbelieven des Conincks gheſtelt.

Also men by die vande Religie bestelt hadde datse allenskens haer mit souden wapenen / op hope datse eer langhe de wapenen gans af legghen souden / soo ist gheveurt dat de Drossaert van Brabant / die eenich volck te voet ende te peerde aenghenomen hadde / ende last hadde soo de maere liep / de voorschreven vergaderinghen aen te tasten / haere Leeraers ende andere byden cop te grijpen ende de Predicatien te verstooren / op eenen Vrydach / sijnde den neghenthiensten dach Julij / sijnen wech ghenomen heeft voor by de Stadt neffens de Poorten ende grachten der selver / met eenich voetvolck verghesel schapt/om tot Merxem een Dorp ontrent Antwerpen te gaen / daer hy sijne woonplaetse hielt ende oock eenich volck aen dede nemen / ende alsoo de tijdinghe terstont door de gansche Stadt liep/dat hy daer ghecomen was om inde vergaderinghen te vallen / ende sijnen last uyt te voeren/is daer van des anderen daeghs groote beroerte ende murmuratie onder den volcke ontstaen/soo dat sijne Excelentie ende de Magistraet noodich vonden in aller haesten eenen Post te Hove te seynden / ten eynde den voorschreven Drossaert noch voor Sondaechs smerghens belast soude worden niet te beghinnen / ende van daer verre te vertrecken/om t'groot ongheval dat daer van te vreesen stont / sonder eenige hope van goede uytcomste te becommen/ want dat daer van een van beyde soude comen / te weten / of dat die vande Religie haer soo versterckeu souden ende in soo grooten ghetal in wapenen comen/datse den voorschreven Drossaert of sijn Volck niet en souden behoeven te vreesen/daer toe sy alreede ghereeschap maeckten / of soo sy haer niet sterck ghenoech en souden kennen / soo stont te vreesen datse eenighe plaetsen binnen de Stadt souden innemen/ om aldaer hare Predicatien te houden/ sonder den voorschreven Drossaert te vreesen / met meer andere redenen daer toe dienende.

Waer inne soo groote neersticheyt ghedaen is datnoch ten selven daghe vande Gouvernante brieven aenden voorschreven Drossaert ghegheven sijn/met bevel van niet nieus te beghinnen/maer van daer te vertrecken/ dewelcke hem des anderen daechs wel vroech behandicht zijn/daer door het volck voor t'meerendeel te vreden ghestelt wert/ maer werden de Predicatien veel sorchvuldelijcker ende met meerdere wapenen ghehouden als te voren / te meer om dat / dien niet teghenstaende de voorschreven Drossaert hem noch verscheyden reysen daer na des saterdaechs savonts ontrent de Stat met sijn volck heeft laten sien.

Ten selven tijde ende daer te voren is de mare gheloopen ende sekere waerschouwingen gecomen dat Hertoch Erick van Bruynswijck voortvoer/met volck van Oorloghe ende Ammonitie van s'Coninckx wegen te versamelen / eñ datter volck ontrent Linghen aenghenomen wert om int Lant te brengen/twelc Alleman vremt eñ van quaden exemple vont/ ende eene schrickelijcke onghestelthept eñ bitterheyt allomme verweckte.

Opde ſollicitatien by de Ghedeputeerde van Antwerpen te Hove ghedaen/ heeft de Gouvernante op den derden dach vande Ooſtmaent reſolutie ghenomen/daer van ten deele verghenoeghen/ten deele verbitteringhe is ghevolght/ want datſe op de Requeſte vyde Aelmoeſſeniers aen mÿn Heere den Prince ende die vande Magiſtraet overghegheven/ gheconſenteert hadde/dat aen eenighe Wederdoopers ghenade ſoude gheſchieden/ mits behoorlÿcke affſweeringhe ende voldoeninghe vande penitentie byden Prochiaen t'ordonneren/ heeft t'volck wel behaecht: miſgaders datſe te vreden was/ door openbare uytroepinghe pardoen ende vergiffeniſſe te gheven aen alle de ghene die inde Predicatien ende vergaderinghen gheweeſt waren/ mits datſe daer niet meer gaen en ſouden. Maer datſe op de verſochte beſchrÿvinghe vande Staten Generael niet anders gheantwoort en hadde/ als datmen d'antwoort van ſÿne Majeſteyt moeſte verwachten/ aende welcke ſy gheſchreven hadde: Item datſe gheweygert hadde een vande Religie die teghens de Privilegien uyt ſÿnen huyſe ghevanghen ghehaelt was t'ontſlaen/ daer nochtans andere elders los ghelaten waren/ontſtelde ende terghde tvolck ſeer grootelÿcx/ want ſy namen dat voor een quaet teecken/om dat voor den voorſchreven Ghevanghen eene groote menichte van Cooplieden ende alle die vande Ghereformeerde Religie ghebeden hadden/ eñ dat mÿn Heere den Prince eñ de Magiſtraet in ſÿn faveur aende Gouvernante/om meerder ongheval te verhoeden/gheſchreven hadden/ maer dien al niet teghen ſtaende en heeftmen den voorſchreven Ghevangen niet willen los laten/dan is naderhant door vervoerte daer van hier na ghesproken ſal worden vry ghecomen.

Nae dat mÿn Heere den Prince ende de Magiſtraet eenige dagen beſich geweeſt waren/ om eene nieuwe Ordonnantie op de wacht verſekerheyt eñ beſcherminghe vande Stadt te maken/nademael de gemeynte niet inwillighen en wilde datmen Soldaten uyt hare eygene Borgherÿe ſoude aen nemen/ ſoo ſÿn alle de voorſz leden eñ broederſchappen vande Stadt wederom vergadert/ den welcken men voorgehouden eñ by geſchrift medegedeelt heeft t'gene alreede beworpen was/miſſgaders de voorſz Appoſtillen vande Gouvernante belanghende t'pardoen ende de vergaderinge vande Staten Generael/eñ heeftmen haer mede voorgehouden een verbot van geene Roers/Piſtolen/Hellebaerden of verbodene wapenen binnen de Stadt by daghe of nacht te dragen/ende met eenen d'antwoort vande Regente daer by ſy den voorſz Heere Prince de regeringe vande Stadt in den naem des Conings was gevende. Waer op na dat de voorſz leden/Cooplieden eñ Borgers achter raet gehoudē hadden/hebben ſy ſÿne Excelentie grootelÿcx bedanct/van dat het hem gelieft hadde den laſt vande regeringhe ende Gouvernement vande Stadt aen te nemen/ ende voorts vande Predicatien/datſe niet raetſaem en vonden daer inne met gewelt voorts te vaeren/ eenighe van haer oock verclaerende/ niet te verſtaen datmen

haer daer teghens soude ghebruycken/ten minsten niet soo langhe als bij sijne Majesteyt met aduis vande Staten Generael daer inne niet anders en soude voorsien zijn/dat de vergaderinghe vande Staten Generael d'eenighe middel ende remedie was/ende datse daerom metten eersten behoorde beschreven te worden / ende soo veel d'ordonnantie op de Wacht eñ bewaringe vande Stadt aengingh / seyde elck een int besonder sijne meyninghe/ daer van ten lesten eene alghemeyne Ordonnantie ghemaeckt is/ om voortaen tot meerdere ruste vande Stadt onderhouden te worden/dewelcke daer nae opten derthiensten dach vande Oostmaent ghepubliceert ende in druck wtghegheven is.

Dese raetslaginghe ghedurende/ isser eene andere garboullie ontstaen/ daeruyt groot perijckel van ongheval gheresen is/ hoe wel het noch door de ghenade Godts wel afgheloopen is / twelck in deser voeghen toeghegaen is/ also de Predicant opt kiel eene ontallijcke menichte van toehoorders ghehadt hebbende/sijne predicatie gheeyndich hadde/ende van sijnen Stoel was gaende/is opghestaen ende heeft hem verthoont in onbekende cleederen/ een Doctor in Theologie ende Pastor van Leuven/soot daer na ghebleken is / die den voorschreven Predicant openbaerlijck bestrafte in t'ghene dat hy ghepredickt hadde / de welcke hem antwoorde/ datse in eenich huys daer ontrent t'saemen souden gaen / uyt t'ghedrangh vanden volcke / daer hy te vreden was met hem vande saecke te handelen / maer den Doctor van Leuven voer voort met luyder stemmen den Predicant bestraffende / ende d'argumenten eñ bewijsredenen die t'hem beliefde weder ophalende/ daer door veel vande toehoorders hy een vergaderden / eñ siende dat haren Predicant door passagien ende plaetsen uyt de Heylighe Schrifture/ ende andere redenen den mont vanden Theologant ghestopt hadde/soo hebben sy hem sulcken gheiouw ende gheschrey ghegheven dat hy ghenootsaeckt wert hem te vertrecken/ende werden eenighe soo seer teghens hem ontstelt / datse hem verbolghden ende dootgheslaghen souden hebben/ indien eenighe Borgers met perijckel van haer eyghen leven sijn leven niet beschermt en hadden/ die hem ten lesten in een huys ghesteken ende in eenen kelder verborghen hebben / daer ontrent veel volcx uyt raseruijhe ontsteken zijnde vergadert bleef/ ende wilden hem dootgheslaghen hebben of ten minsten dat hy in handen vande Justicie ghelevert soude worden om ghestraft te worden. De mare hier van inde Stat ghecomen zijnde/ heeft aldaer terstont groote murmuratie ende rumoer veroorsaect ghelijck de faem alles is verergerende / tot dat sijne Excelentie daer van verwitticht zijnde/den Officier der plaetse aldaer sont / die den voorschreven Theologant ghevanghen nam/ den welcken men de redenen van sijne vermetenheyt afghebraecht / ende daer nae t'schepe wechghesonden heeft/soo dat ten lesten t'voorschreven onghemack bevredicht is/van ghelijcke beroerten resen daer daghelijcx/oock uyt mindere redenen ende ghe-

ruchten/

ruchten / om dat t'mistrouwen allomme regeerde.

De Magistraet heeft in t'Gheestelijck Hof van Camerijck / datmen
t'Vicariat noemt/ seer aengehouden/om den voorschreven Predicant opt
kiel gheadmitteert ende aenghenomen te crijghen / maer het is haer ghe-
weyghert/niet te min lietmen hem met sijne Predicatien voortvaren/om
dat sijne toehoorders sonder wapenen waeren / ende in sulcken menichte
vergaderden dat het niet moghelijck en was hem sijne Predicatien te ver-
bieden/ sonder de Stadt in groot gevaer ende beroerte te stellen/ daer van
de Magistraet hare ontschuldingh int Hoff van Camerijck over-schreef:
ende dedemen alle neersticheyt om te weghe te brenghen dat de Gerefor-
meerde oock hare predicatien sonder wapenen souden houden / die sy be-
gonsten af te legghen/ ende souden die teenemael verlaten hebben / had de
vreese vanden voorschreven Drossaert ontdaen/ die op verscheyden sater-
daghen voorby Stadts muren sijnen wech nam/ als hy van Brussel naer
sijne woonplaetse was treckende / daer van sy t'elcke reyse in vreese wa-
ren ende quaet vermoeden hadden.

Ontrent desen tijt sijn by sijne Excelentie ghecomen de Wijckmeesters
ende Dekens vande Ambachten/ hem int besonder bedanckende so mon-
delingh als by gheschrifte/ van dat hy de regeringhe vande Stadt aenge-
nomen hadde/ allen dienst ghewillicheyt ende onderdanicheyt aen hem
presenterende / ende voorts versoeckende dat hy ghedurende de beroerten
inde Stadt soude willen blijven/ of soo hy noodichlijck eenighe daghen in
Persoone uyt moste wesen/ ten allerspoedichste wederom te willen keeren/
ende op dat sulck eene Stat tusschen beyde niet onvoorsien soude blijven/
te willen versorghen dat sijne plaetse door last vande Gouvernante be-
waert soude worden byden Grave van Hoorn of Hoochstraten/ den welc-
ken sy ghedurende sijn af wesen alle onderdanicheyt ende eerbiedinghe
bewijsen souden/ andersins vreesende dat de quaetwillighe door ghebreck
van een Hooft/ haer souden moghen vervoorderen yet tot achterdeel van-
den vrede ende versekeringhe vande Stadt voort te stellen / daerenboven
versoeckende dat hy terstont eenen Stadthouder soude nemen / om hem
by te staen ende betere ordre op alles te connen gheven / volghende het af-
scheyt vanden breeden Raet / daer toe recommanderende Heer Anthonis
van Stralen / nademael d'Officiers ende Borghemeesters ghenoech be-
last waren/ ende d'voorschreven Heere by een yghelijck aenghenaem ende
wel ghewilt was/ alle twelck sy by gheschrifte overgaven/ het welck sijne
Excelentie terstont aen de Gouvernante overghesonden heeft / maer sy
nam uytstel van den voorschreven Stathonder aen te nemen.

Daerentusschen dede sijne Excelentie sijn best om die vande Religie
daer toe te brenghen / datse haer naer t'voorschreven besluyt vande leden
voeghen souden/ ende alle wapenen uyt hare vergaderinghen wech doen/
of ten minsten sonder wapenen uyt ende inde Stadt gaen / als sy na hare

 vergaderin-

vergaderinghen ginghen of daer uyt quamen / tot dien eynde aen haere Predicanten ende principaelste seyndende om haer dat ernstelijck voor te houden / daer op sy vaste hope ghegheven ende versekeringhe gedaen hebben / datse haer daer na voegen souden inde Stadt ende oock daer buyten / in hare vergaderingen / soomen haer het woort ende belofte geven wilde / datmen haer geen overlast doen en soude / noch door den voorsz Drossaert noch door andere / t'welck sy oock door eenighe van haer volck den voorsz Drossaert tot sijnen huyse hebben doen aenseegghen.

Maer dese hope ende versekeringhe diemen verwachtende was is ras verdreven ende in eene sulcke verbitteringh ende misvertrouwen verandert / datmen wercks genoech ghehadt heeft alles te bevredigen / sonder de Stadt int geheel te bederven / selfs hebben die vande Religie daer uyt oorsaeck genomen om hare Predicatie voortaen niet meer buyten / maer binnen de Stadt te houden / daer van vier saken die doen ter tijt gelijckelijck voorvielen / d'oorsaken ghewe est zijn.

D'eerste / dat aen de Wijcmeesters van Brussel / so het scheen / eenen brief gesonden wert / inhoudende dat de Gouvernante en de Gedeputeerde van Antwerpen die int Hof waren eenen aenslach en verraet tegens de Stadt van Antwerpen en de predicatie op handen hadden om alles doot te slaen en te vermoorden / ende maer en resteerde de Stat te leveren / dat tot dien eynde Ammonitie ende gereeschap van Oorlogh van Mechelen by Brussel gebrocht was / en datse daer van versekert waren / ende haer uyt liefde ende tot haer eyghen beste waren waerschouwende.

De tweede / dat den voorsz Drossaert / daer van sy altoos vreese hadden / ten selven tijde door de Stadt dede passeren sekere wagens met Wapenen geladen / na sijne woonplaetse toe / ontrent eene halve mijle van daer / daer uyt dan een yder oorsaeck nam te roepen dat het was om de vergaderingen te verstooren / soo dat het gemeyn volc ten lesten eenen wagen aenghehouden heeft / ende alsoo de Magistraet hem daer mede bemoeyde / en den Drossaert voorsprac / creech de Gemeynte noch meer achterdencken.

De derde / dat aen d'andere sijde die vande Religie brieven ghecreghen hadden / dat den Drossaert ontrent de Stadt was met wel duysent lichte Peerden hier ende daer / ende voet volck inde naeste Cloosters verborghen / haere ghelegenthent verwachtende om op het luyen vande groote Clocke (dat de lose soude zijn) onversiens ten dickston onder de Predicatie inde vergaderingen te vallen / ende alles te vermoorden / ende dat die vander Wet de Poorten vande Stadt toegheslooten souden houden / ghelijc den aenslach onder haer ghemaeckt was.

De vierde / dat die vande Religie ghewaerschouwt waeren / door seker Persoon / die seyde dat een sijnen Metghesel hem hadde willen vercouten / om hem op te laeten schrijven / om soo ras als de groote clocke soude luyen / op die vande Religie te vallen / ende dat hy

heim hadde willen brenghen daer de Wapenen ghereet ghehouden wer-
den/ende gesept dat ken selven dage meer als t'achtentich Persoonen aen-
ghenomen waren.

De voorschreven vier punten hebben grooten Allarm ghemaeckt ende de Stadt in groot ghevaer ghebrocht / ende hoe wel met groote moeyte alles noch ghestilt wert/ nochtans hebben die vande ghereformeerde Religie daer door veroorsaeckt ghweest des anderen daechs een besluyt te maken/ van voortaen hare Predicatien ende vergaderinghen niet buyten maer binnen de Stadt te houden/eñ s'daechs na den vijfthienden Augusti/ t'welck is onser liever Vrouwen dach te beginnen.

Mijn Heere den Gouverneur noch den selven avont hier van ghewaerschouwt zijnde/ heeft terstont den Pensionaris Wesembeeck by de Predicanten/ende twee van sijne Edel-lieden by de voornaemste vande Religie ghesonden/ haer vermanende van sulck een voorstel af te staen/of dat hy naer sijn vermoghen haer teghenstaen soude / ende t'selve met ghewelt/ soo sy het met soeticheyt niet laten en wilden beletten / datse verwachten souden de resolutie die de Gouvernante ende d'Edel-lieden vant verbont metten eersť nemen souden / maer wat dat men haer voorhielt/sy bleven daer by/ datmen de resolutie die eens ghenomen was niet veranderen en conde/ nochtans hebbense noch den selven avont gheheel spade / aen sijne Excelentie eenighe van haere Cooplieden ghesonden / met een gheschrift inhoudende haere verdedinghe / ende onschult van haeren raetslach ende ghenomen resolutie / aenghesien het ghedaen wert om meerder quaet te verhoeden / ende om redenen vooren verhaelt / ende andere die haer achterdencken gaven / ende dwonghen de gheneghentheden van haer volck te volghen / dat het oock ghedaen wert om de Waepenen uyt de hant te legghen / ghelijckmen op haer versocht hadde / biddende dat het sijne Excelentie niet qualijck nemen en soude / dien sy andersins in alles wilden onderdanich zijn / ende sorghe draeghen datter gheene moetwillicheyt ghepleecht en soude worden / nochtans soo het sijne Excelentie niet en beliefde daer mede te vreden te zijn / datse liever hadden hoe wel teghens haeren wille / sijnen ondanck / als de clachten van t'volck te hooren / ende in vreese te staen van datter wat anders byde Magistraet sonder haere kennisse ghebrouwen wert. Maer alsoo sijne Excelentie daer toe gheensins verstaen en wilde / ende haer veel redenen daerteghens seyde / hebben haer de voorschreven Cooplieden ghehouden aen hare ghenomene resolutie / segghende nochtans datse haer beste souden doen om ten aensien van sijne Excelentie die te doen veranderen/ eñ alsoo het ontrent den middernacht was / sont sijne Excel. terstont aen de Magistraet om s'mergens vroech ten vijf uren alle de Gilden in wapenen te stellen/van meyninge sijnde door deselve met behendichz de beginselē van vergaderinge te verstropen eñ scheyden/maer des selven morgens vroegh

sijnde.

sijnde den vijfden dach vande Oostmaent/zijn die vande Religie wederom by sijne Excelentie ghecomen/ende hebben verclaert datse om sijnent wille alnoch uytghestelt hadden te prediken inde Stadt/maer dat t'ghemeyne volck niet langh en soude connen wederhouden worden/ om de groote verslaghentheyt ende perijclen die daer waren / ende om den aenstaenden Winter ende quaet weder/maer dat het veel helpen soude om haer in stilte te houden soo men haer versekeren conde/ dat haer buyten de Stat gheen overlast aenghedaen soude worden: allen dit heeft de Gouverneur terstont te Hove overgheschreven.

De Graef van Egmont heeft hem ten selven tijde door last vande Gouvernante na sijn vermoghen mede gheemployeert in sijn Gouvernement van Vlaenderen/om de Ghemeynte in stilte te houden / die haer hier ende daer zeer begonst t'ontstellen / principalijck om dat de Edelen gheen resolutie op haer versoeck en creghen / daerom alleman begonst te twijffelen of dat den Adel haer verlaten hadde ende hem hadde laten winnen / ende wederom totte devotie vande Roomsche Kercke brenghen.

Hoe de Placcaten allomme meer vermeerderden/ hoe t'volck meer gheterght ende opghehitst wert/ ende door sulcke ende andere oorsaecken met groote verbitteringhe inghenomen/ende die vande Religie inde wapenen uyt vreese datse vande Officiers verdruct ende overlast souden werden/soo sy seyden/want van datse hare predicatien ende oeffeninghe vande Religie souden laten / daer van en was gheen apparentie / alsoo die noch daghelijcx vermeerderden ende toenamen/als sy haer dan alsoo mette wapenen inde hant in hare vergaderinghen bevonden / ende wel voorsien teghens allen overlast/bereet om hare Predicanten ende haer selven met Vrouwen ende kinderen te beschermen / soo en sijn haere herssenen niet dan te meer ontstelt door vreese die sy hadden datse naemaels met meerdere vervolginghen ende herdere verdruckinghen gheperst souden worden. Daerom sy haer oock meer ende meer wapenden. Ende is ten lesten ghebeurt dat eenighe die haer voor de meeste yveraers in hare Religie / ende vyanden van alle dat haer teghen was thoonen wilden/haer door eenen te seer onvoorsichtighen yver vervoordert/ende d'een d'ander verstout hebben/eenighe Beelden ende Crucifixsen die opt velt op ghericht waren aen te tasten ende daer nae eenighe Beelden ende Cappellen aende weghen/naderhant oock eenighe Cloosters ende kercken opde Dorpen/ ende voor t'leste inde Steden. Somma om cort te zijn/ sy hebben om verre ghewòrpen / ghebroken ende ghedestrueert alle Beelden/ Schilderijen/ Cruycen / Autaeren/Taeffereelen/Cieraetselen/Sacramenthuyskens ende alle datse vonden/alles bedervende/vernielende eñ raserende/met sulck eene haesticheyt dat het onmogelijck scheen te wesen/ daer onder ooc groote dieverije ende plonderinghe was loopende/door dien veel rapaille hem daer onder was mengende/hoewel nochtans veel goederen aende Regeerders vande plaetsen

sen overghelevert ende weder ghegheven werden. Welcken overloop/ rasernije ende uytsinnicheyt/ door eerst begonst ende ontstaen sijnde int neer quartier van Vlaenderen ontrent Yperen/ soo ras als de Grave van Egmont te Hove ontboden was / allomme in weynighe daghen soo voortgheloopen/ ontsteken ende verspreyt is door t'gansche Nederlant / datter niet eene Provintie overghebleven is / die t'ghevoelen daer van niet ghehadt en heeft. Jae daer en is by nae niet een Stadt ghetweest die door dese Beelt-storminghe niet te lijden en heeft ghehadt / of ten minsten moeyte breesse ende oncosten ghehadt om haer selven te bewaren/ want sy sijn alle vermeestert ghetweest / of hebben moeten lijden dat dese ryverers ende een gheschuym van volck haren lust gheboet/ ende haere aenslaghen uytghevoert hebben/ of hebben d'Overheden ende Magistraten / of de Kerckmeesters ende Gheestelijcke selfs haere Beelden ende ghelijckenissen moeten wechnemen/ om meerdere verwoestinge ende schade te verhoeden/ ende de voorschreven furie te voorcomen/ haer tegens sulcke rasernije ende dullisheyt wapenende ende versterckende.

Ende is wel grootelijcx te verwonderen / datmen tot noch toe niet en heeft connen weten wie daer van d'eerste aengrijper eñ onderwinder ghetweest is/ noch ymant die hem daer van beroemt heeft / selfs niet yemant die sulck eenen aenslach ende daedelijcke procedure goet ghekent heeft/ jae niet de Predicanten of Ministers van contrarie Religie selfs / maer ghelijck een vlamme viers ende blixem / is het met eene wonderbare snellicheyt van d'eene Stadt in d'andere / van d'eene Provincie in d'andere ghevloghen ende ontsteken/ ende heeft alles allomme schrickelijck gheschent ende bedorven ende is by nae op alle plaetsen van kinders / lackers ende ghepuffel begonst.

Maer om volghende mijne belofte oock in desen den lustighen Leser met een besonder exempel ende verhael te voldoen / ende hem met langhe vertellinghen niet te verveelen /soo sal ick wederom de Stadt van Antwerpen hem voorstellen / ende int langh verhalen hoe t'selve aldaer toegegaen is. Soo staet dan te weten /dat nademael int beginssel vande Oostmaent dese Beelt-storminghe in Vlaenderen allengskens begonst was/ ende haer bestont te verspreyen/ sonder datmen eens dochte datse tot sulck eene stouticheyt optwassen soude / ghelijck daer nae wel is ghebleken/ den ghewoonlijcken tijt ghecomen is vanden achthiensten der selver maent/ datmen Kermisse heylich dach ende eene solemnele ende generale Processie ende omganck binnen Antwerpen hout/ in welcken omganc men van outs ghewoon was om te draghen /soo door de Gheestelijcke als door de Wereltlijcke / door de Magistraet / Ambachten ende Gilden / elck sijnen keer ende beurte/ een groot Beelt ende ghelijckenisse vande Maget Maria in wiens naem de groote Kercke der selver Stadt ghewyet is / welck Beelt men van outs groote eere/ reverentie ende ceremonien aen dede/ soo

sijt omdragen/opnemen ende wederom in sijne plaetse stellen / als anderssins. Daerenboven ist ghebeurt/dat mijn Heere den Prince Gouverneur vande Stadt eenighe daghen daer te voren byde Gouvernante door brieven ernstelijck ontboden is / om sonder eenich uytstel of ontschuldingh voor eenighe daeghen te Hove te comen/om saken daer aen voorden Lande seer veel gheleghen was/ende voornementlijck om de swaricheden diemen met d'Edele vant verbont hadden / ende hoe wel hy hem seer ontschuldichde/is hy nochtans soo seer gheperst gheworden dat hy het ten lesten niet langher uytstellen en conde / maer door groot aenhouden vande Magistraet / is hy den voorschreven gheheelen achtienden dach vander maent noch aldaer ghebleven/om dat het wel een vande perijculeuste daghen van t'gheheel Jaer was / soo om de publicque Ceremonien diemen als dan/soo wel des voormiddaechs als namiddaechs ghebruyckt / als om den grooten toeloop van volck van alle canten/ ende datmen als dan ghewoon was te Banquetteren ende droncken te drincken. Soo is dan den voorschreven ommegangh ghehouden ende t'voorschreven beelt verghheselschapt met Monniken/Papen/ Magistraet/Leden vande Stadt en Ghemeynte / langhs den ouden ghewoonlijcken wech omghedraghen/ sonder eenich hinder beroerte of ongheval / hoe wel datmen wel sagh dat vele daerom murmureerden/ende vele iniurien t'Beelt ende de Monniken nae seyden/eenighe doch seer weynighe met cleyne steentghens ende aerde cluyten daer nae worpende / somma men sagh wel dat het velen niet wel en behaechde ende dat sy het voor Afgoderije hielden.

Des anderen daeghs/ sijnde den neghenthiensten Augusti / des s'morghens vroegh / is mijn Heere den Gouverneur naer Brussel vertrocken/ sekere hope ghegheven hebbende van metten eersten weder te keeren/ ende de Magistraet ende Leden vermaent hebbende van haeren schuldighen plicht ende sorghe der Stadt / voor sijn vertreck had hy door vele brieven aende Regente de voorschreven swaricheden te kennen te gheven/ mitsgaders dat hy grootelijcx vreesde dat in sijn afwesen eenich ongheval soude moghen overcommen/by aldien sy volghende t'versoeck vande Borgherije/niet eerst ende voor al een ander Heer van aensien in sijne plaetse sont of ten minsten eenen Stadthouder in sijne plaetse stelde/maer de Gouvernante stelde het altoos uyt / ende schreef aen hem dat het ghenoech was dat d'Officiers ende die vander Wet voor weynighe daghen/ gheduerende sijn afwesen/ de sorghe ende opsicht over de Stadt droeghen.

s'Namiddaechs ten selven daghe / heeftmen uyt het midden van de groote Kercke t'voorschreven Beelt wechghenomen / ende inde Cappelle op sijne ghewoonlijcke plaetse herstelt / daermen het nochtans acht gheheele daghen langh daer uyt plach te houden/om dat de Ghemeynte daer entusschen d'oude ende ghewoonlijcke eerbiedinghe daer voor soude moghen doen / ende hoe wel t'selve om beters wille ghedaen wert / ende met

goeder

goeder meyninghe/nochtans hebben vele die doen ter tijt inde kercke wa-
ren/ende sonderlingh t'jonck gheboeft daer mede begonst te spotten/ d'een
d'ander vraghende of Maeyken bevreest was/ datse soo ras in haren nest
vertrock/ende meer andere schimpige ende schandelijcke redenen/daerom
oock eenighe door de traillen vande Cappelle ginghen nae t' voorschreven
Beelt staen kijcken / ende spraecken daer van verscheydelijck.

Daerentusschen was t'ionck gheboeft dertelijck spelende ontrent den
Predicstoel inde selve kercke/ẽ vervoorderde hem een van haer/t'sy inder
waerheyt sot zijnde / of den sot makende met voorbedachten raet / sonder
datmen de waerheyt weet/ inden predickstoel te climmen/ ende hem hou-
dende al of hy Predicken wilde/eenighe sotte propoosten uyt te slaen/ ende
begonsten de Jonghers naer hem te werpen / ende t'volck terstont daer
ontrent vergaderende / wilden sommighe hem vanden stoel trecken / den
Jonghen verweerde sijn selven met voeten schuppende/ ten lesten spronghs
by hem inden stoel eenen jonghen schipper / ende werp hem over hol ende
bol vande trappen/t'welck haer terstont eenighe die daer ontrent waeren
aentrocken/ ende trocken hare poignaerts uyt om den schipper te steken/
ende quetsten hem een weynich/maer hy ontsnapten haer/doch wert daer
na ghevanghen/om uyt hem d'oprechte omstandicheden vande waerheyt
te verstaen ende wert daer na los ghelaeten. Hier van ontstont onder de
Ghemeynte inde kercke eene groote beroerte/ maer alsoo die de kercke be-
waerden t'volck terstont deden vertrecken ẽ de deuren vande kercke toe-
sloten/is de sake voor dien avont daer by ghebleven.

De Magistraet hier van ghewaerschout zijnde / is wel becommert ge-
weest ende vreesde veel ergher eynde van sulck een beghinsel / ende heeft
s'anderendaechs den Pensionaris Wesembeeck afgheveerdicht na Brus-
sel by den Gouverneur/om hem hier van te verwittighen/ende om sijnen
goeden raet ende aduis te verstaen/ op sekere puntẽ daerom haer noodich
docht den breeden raet te vergaderen / ende alsoo teghens de moetwillic-
heyt s'daechs te voren ghepleecht / by de Magistraet gheensins voorsien
en wert/noch by uyt roepinghe of verbodt/noch by wachte/ẽ datmen de
deuren vande kercke des namiddaechs niet toe en hielt/sijn des selven na
middaechs inde voorschreven kercke vergadert eenen hoop ionge lackers
ende ghepuffelt/ ende vele andere lieden aldaer wandelende na gewoonte/
alwaer wederom vele schelt woorden ẽ schamperheden teghens t'voorsz
beelt uytgeslagẽ werden/t'ionc geboeft spelende/roepende ẽ veel moetwil-
licheyts voortstellẽde/middelertijt wies haer getal so seer/dat die de kerc-
ke bewaerden/ ẽ t'volc daer uyt wilden doen gaen ende de deuren weder-
om toesluyten / gheen meesters daer van worden en conden / den Officier
diemen aldaer den Marcgraef noemt by naemen Heer Jan van Immer-
seel hier van veradverteert zijnde /is daer met sijne Dienaers ende Lijf-
bewaerders ghecommen / ende heeft d'een ende d'ander vermaent uyt de

Kercke te gaen/ t'welck eenighe deden / andere ſeyden datſe eerſt den Lofſangh Salue Regina wilden hooren ſingen/ daer op men haer ſeyde datmen die voor dien avont niet ſinghen en ſoude/ maer evenwel en vertrocken ſy niet / eenighe van haer ſeyden dat ſy dien dan ſelve ſinghen ſouden / den eenen inden eenen/ den anderen in eenen anderen hoeck eenen Pſalm ofte Liedeken opheffende/ die terſtont mede Sanghers creghen / ende waeren daer Jonghers die met haere voeten voortſchupten eenighe cleyne ſteentgens die op den vloer laghen / andere wierpen eenighe ſteenen door de Kercke / de derde wierpen oock ſteenen op eenighe Autaeren / ſoo dat hare moetwillicheydt hoe langher hoe grooter wert / ten laetſten ſchrickelijck ſeer toenemende/ſoo wanneer den voorſchreven Officier ſiende dat hy de kerck niet bevryden conde/ ende dat hy niet ſterck genoech en was/ van daer vertrocken is/naer dat hy alle de deuren hadde doen ſluyten op eene nae/want als doen begonſten ſy luyt op te ſinghen/t'welck van buyten de kercke ghehoort ſijnde liep alleman daer toe / als tot eene nieuwe ongewoone ſake/eñ wert den hoop van lackers ende gheboefte meerder eñ meerder/ de ſtouticheyt ende vermetelheyt altoos toenemende naer advenant dat de menichte vermeerderde/ voornamelijc ontrent dē avont ende nacht/ſoo wanneer noch Officier/ noch Magiſtraet / noch Wachte / noch toeſienders of yemant anders daer bleef om haer teghen te ſtaen/ſoo hebbenſe dan begonſt malcanderen moet te maken / ende hert int lijf te ſpreken om te neder te worpen d'een of d'ander Beelt / meeſt ontſteken ſijnde teghens t'voorſchreven Beelt dat twee daeghen daer te voren langhs de ſtraten ghedraghen was / ende hebben eenighe daer van voort eerſte de Cappelle daer het in ſtont overweldicht/eñ t'voorſchreven Beelt om verre ende in ſtucken gheſmeten/t'welck gedaen zijnde/hebben ſy haer vervoordert met eene wonderlijcke raſernije ende haeſticheyt voorder te gaen / eñ ſijn daer over ſoo veel handen doende geweeſt/ dat voor den middernacht alle de Cappellen van eene ſoo groote kercke overweldicht/ d'Autaren gebroken / de Beelden gheſtormt ende alles ghedeſtrueert/verniel t ende bedorven is ghewordden / t'beſte aldaer ghedaen zijnde / iſſer eenen grooten hoop van dat ghepuffel ende Lackers met ander haer geſelſchap in grooter haeſte naer alle d'andere kercken / Clooſters ende Cappellen vande Stadt gheloopen / ende hebben daer van ghelijcken ghedaen / ghelijckſe oock deden aende Cruycen ende Beelden die ſy in haren wegh op de ſtraten ende voor de huyſen vonden.

Alle t'welck toeginghmet eene ſoo groote raſernije ende ongheloofſelijcke ſnellicheyt/dat eer het claer dagh was / inde ganſche Stadt niet eene Kercke / Cappelle / Clooſter of Gaſthuys was/ daer ſijt niet alles om verre gheſlaghen / vernielt ende bedorven hadden / ende hoe wel vele Juweelen/ Kelcken ende andere goeden van weerde opt Stadthuys ende elders in bewaerder hant by eenighe vande Beeltſtormers ſelfs ghebrocht werden/

werden/nochtans wert daer noch veel gherooft/ghestolen ende verloren.

Waer mede eenighe van haer noch niet te vreden zijnde/sijn met het op doen vande Poorten smerghens vroegh uyt de Stadt gheloopen/om van ghelijcken inde naest gheleghen kercken ende Cloosters te doen / ende sijn voor eerst inde Abdye van S. Bernaert ghecomen / anderhalf mijl van Antwerpen/ende van daer in vele Dorpen in Cappellen en kercken rontomme de Stadt / alles destruerende ende vernielende / daer mede sy twee daghen ende langher doende waeren / haere metghesellen die inde Stadt waren ghebleven/ en hielden middelertijt niet op den heelen dagh langh te loopen in alle Cloosters / Cappellen ende Kercken / daer noch yet gheheels te vinden was/ om dat om verre te worpen/ daer inne eenighe van hen noch den ganschen navolghenden nacht doende waren : dat meer is/ sommighe van haer bleven in eenighe cleynicheden den ganschen dach vanden twee en twintichsten Augusti ende den nacht daer aenvolghende besich / sommighe oock noch den dry en twintichsten om datter niet met allen gheheels soude overblijven / sonder dat haer den voorschreven gheheelen tijt geduerende eenich het minste beletsel of verhinderinghe by den Officier of Magistraet is aenghedaen/noch oock by de wacht selfs /die alle soo seer verslaghen waren (ghelijck oock alle de Magistraten t'gansche Lant door) datse haer niet en dorsten teghenstaen of beletten / maer hielden haer slechts by malcanderen op den Stadthuyse / en hadden den eersten nacht de Merckt door de Gilden ende Borghers inghenomen ende ghesterckt ende daer na in vele straten en quartieren vande Stadt wachten ghestelt/ende mede ontrent eenighe kercken/ sommighe kercken oock toesluytende.

De Magistraet sont mede opten eenentwintichstē Augusti in alle neersticheyt te Hove Meester Jan de Pape Schepen der Stadt/ om Mevrouwe de Gouvernante ende mijn Heere den Prince van alles te verwittigen ende te versoecken dat de Prince wederom inde Stadt soude keeren / daer van men aldaer wel verslaghen/verwondert ende bevreest is gheweest/en heeftmen terstont soo int Hof als aende kercken ende Poorten ende alomme inde Stadt van Brussel hem sterck ghemaeckt / ghewapent ende tot waken ghestelt / om te beletten dat aldaer ghelijcke Beeltstorminghe ende overlast niet en soude ghedaen worden/want men vreesde dat het tot Brussel niet een hayr beter ghesloopen soude als het binnen Antwerpen gedaen hadde.

De Gouvernante quam in sulck eene uyterste vreese / selfs verveert gemaeckt zijnde door eenighe die haer altoos ghestelt hadden teghens t'versoeck ende de clachten van d'Edele ende vande Ghemeynte/ die oock voor haer lijf vreesden / datse gheduerende den gheheelen nacht tusschen den eenentwintichsten ende twee en twintichsten Augusti eene vaste resolutie nam van haestelijck uyt Brussel naer Berghen in Henegouwe te vertrec-

ken/daer toe sy haer soo seer spoeyde dat alle hare Jofvrouwen / peerden/ garde/bagage/ten cortsten ghesept sy ende alle haren sleyp/ voor 'tkrieken vanden dach al gheveet waeren om te reysen / soo wanneer sy by haer in haeste ontboden heeft alle de Ridders vander ordre ende Gouverneurs vande Provintien/die doen ter tijt tot Brussel waren/aende welcke sy hare meyninge te kennen heeft ghegeven / versoeckende datse haer souden willen gheselschap houden ende geleyden/dewelcke daer van verslagen zijnde/ ende siende dat int uytvoeren van sulcke eene resolutie den ghewissen ondergancк des Lants ghelegen was/ als het Hooft soude voorgaen ende alles inde handen vande Fortuyne laten / hebben haer alle moghelijcke remonstrantien gedaen/om haer te verseкeren ende gherust te stellen/ende van sulck eene inbeeldinghe af te keeren/ twelck sy niet en conden te wege brenghen / voornementlijck om dat de President Viglius quam / ende de Gouvernante aensеyde/dat de Borghers alreede de Poorten inghenomen ende beset hadden/ ende haer niet en souden laten vertrecken / daer door sy noch meer beangsticht wert / hoe wel de groote Heeren seer arbeyden om haer te troosten/ haer versekerende datter niet met allen en was van alle die clappernijen diemen haer valschelijck aenbrochte / tot ondienst des Coninckx / achterdeel des Lants / ende tot haere eyghene veroneeringhe/ daerom sy haer baden haere reyse te willen uytstellen / met belofte van haer niet te verlaten / maer alle voor haere voeten te sterven / indien yemant haer aentasten wilde/ daer toe sy ten lesten wel teghens haeren danck voor dien dach verstaen heeft / naer dat alle de Heeren haer vastelijck toeghesept hadden / datse haer uyt de Stadt souden helpen soo ras als daer eenich perijckel voorcomen soude / of datse haer leven daer voor laten souden.

Daer nae heeft sy begeert dat den Grave van Mansvelt t'Gouvernement vande Stadt soude aen nemen/ de welcke terstont / vergheselschapt metten Prince van Oraignen / den Grave van Egmont / den Grave van Hoorn ende den Grave van Hoochstraten ghegaen is opt Stadthuys/ ende deden den breeden Raet ende alle de leden vande Stadt vergaderen/ om haer te verclaeren dat de Regente op haer woort aldaer ghebleven was/ ende om te weten of sy den voorschreven Grave van Mansvelt ende andere Heeren souden willen onderdanich wesen/daer op sy antwoorden/ wel ghetroost te zijn mette Heeren aldaer teghenwoordich te leven ende sterven / alle onderdanicheyt aenden voorschreven Grave ghelovende / en datse niet van sin en waren in haere Stadt de predicatien / beeltstormin-ghe of beroovinghe der kercken te ghedooghen / waer mede sy de saecken vande Stadt genoech versekert houdende/sijn sy wederom by de Gouvernante ghecomen/ om haer te versterckеn / de welcke haer nu een weynich beter te vreden hielt.

Middelertijt heeftmen door de Ghedeputeerde vande Edele Bontghe-

nooten / by die vande Religie nae de waerheyt te laeten vernemen / die
welcke verclaerden/dat aldaer niet ophanden was / ende datse niet nieus
inde Stadt voortstellen en souden. Maer ontrent den avont ontboot de
Regente wederom d'Heeren vander ordre by haer / claghende datse seker-
lijck ghewaerschout was/dat dien nacht in alle de kercken vande Stadt
gheheelt stormt soude worden / selfs oock inde Cappelle van t'Hof / ende
datse daerenboven den President Viglius ende de Heeren van Arenbergh
ende Barlaimont souden dootslaen / ende haer ghevanghen stellen/
daer by voeghende datse wel qualijck ghedaen hadde / haeren raedt
volghende / haer op haere eere ende belofte manende om haer buyten
de Stadt te helpen : de welcke daer op antwoorden wel versekert te
zijn datter niet met allen van en was / ende dat die van Brussel het
volck niet en waeren om sulck eenen aenslach te maecken / in eenen
tijt datter soo veel vande voornaemste Heeren ende Edel-lieden van soor-
te inde Stadt waeren / ghelijck oock dien nacht gheen ghewach met al-
len van dierghelijcken aenslach en is gheweest / oversulcx vont de Re-
gente ende de Heeren des anderen daeghs / twelck was den dry en twin-
tichsten Augusti/noodich om de Ghemeynte te stillen/mette Edele Bont-
ghenooten te accorderen / ende de Predicatien sonder Wapenen toe te
laten.

Mijn Heere den Prince van Oraignen / wel bedroeft sijnde dat in sijn
afwesen in eene Stadt daer van hy Gouverneur was / sulcken onghe-
luck ende onheyl ontstaen was / heeft ten selven daghe ontrent den avont
den Pensionaris Wesembeeck die s'daechs te voren aen hem ghesonden
was met brieven ende breederen mondelinghen last naer Antwerpen af
gheveerdicht/de welcke alle den nacht gereyst hebbende/s'anderen daechs
smerghens vroech sijnde den twee en twintichsten Augusti aende Magi-
straet opt Stadthuys sijne brieven overgheghevеn ende sijne bootschap
ghedaen heeft/ende schreef haer sijne Excelentie bereet te wesen aldaer we-
derom te keeren / soo wanneer de Regente hem dat bevelen soude / maer
dat hy niet en sagh wat dienst hy aldaer soude connen doen/als men niet
volghen en wilde d'ordre die hy noodich vont / dat sy ghewейghert had-
den twelf-hondert Borghers in soldije aen te nemen / eene saecke die
soo noodich was / ghelijckse dat nu door ervarentheyt wel gheleert
hadden.

Ende alsoo de Magistraet verstaen hadde dat die vande Religie voor
hadden dien voormiddach in twee kercken te predicken / hebben sy den
voorschreven Pensionaris belast sijn uyterste beste te doen/ende hem te la-
ten ghebruycken / om t'selve soo het eenichsins moghelijck was te belet-
ten/ende van haren twegen aen eenighe vande principaelste/ ende aen de
Predicanten selfs te versoecken (gelijc hy al reede by mijn Heere den Prin-
ce ende de Magistraet daer te voren dickwils in ghelijcke diensten om de

wapenen

wapenen neder te legghen ende andersins ghebruyckt was) datse t'voorschreven haer voornemen souden laten blijven/ daer op hy antwoorde dat hy niet en wist waer hy die vinden soude / dat hy wel hier ende daer door d'een ende d'andere gheleyt was gheweest / als hy eenighen last vanden Gouverneur of Magistraet hadde ghehadt/maer dat hy eyghentlijck hare woonplaetsen niet en wiste/ nochtans dat hy alle moghelijcke neersticheyt doen soude / ende is dien volghende in eenighe huysen ghegaen ende hier ende daer ghewesen gheweest / maer en heeft gheen vande Predicanten connen ghevinden/dan heeft ghenoech verstaen besloten te sijn dat een Predicant Herman Modet ghenaemt / dien voor middach ten acht uren inde groote Kercke in Duyts soude Prediken/ende een Meester Jan Taffin int Franchois inde Borgkercke ten thien uren/om de Ghemeynte tot stillicheyt ende ghehoorsaemheyt te vermanen. Soo is dan de Pensionaris met sulcken bescheet int Collegie vande Magistraet wederom ghekeert/ende heeft haer verclaert wat hy ghedaen ende ghehoort hadde / de welcke hem seyden dat t'volck met groote hoopen inde groote kercke alreede vergaderden / ende datse vreesden dat den Predicant al op den stoel was / ende begeerden dat hy derwaerts in haste gaen wilde / ende sien of hy noch eenich goet doen conde/ derwaerts aen gaende quam hem op het kerckhof int ghemoet den Francoyschen Predicant Taffin / aende welcke hy sijnen last opende / vande Magistraets weghen versoeckende t'ghene voorschreven is:daer op hy antwoorde dat hem leet was niet eer den goeden wille vande Magistraet ghewetten te hebben / maer dat die vergaderinghe niet dienen en soude / als tot ghemeyne ruste ende versekeringhe van alle d'Inwoonders / want datse voorghenomen hadden t'volck te vermanen/ t'gheroofde wederom te gheven/ende haer sedichlijck ende gehoorsaemlijck te draghen/dat de voorschreven Predicatie nu op een oogenblick niet opghehouden ende ghescheort conde worden / dat het nu te laet was/ dat hy uyt de kercke quam ende den Predicant Hermanus alreede op den stoel ghesien hadde/ nochtans ter bede vanden voorschreven Pensionaris keerde hy met hem wederom inde kercke ende sijn alle beyde door t'volck ghedronghen totten predickstoel toe / daer Taffin op clom ende teghens Hermano seyde dat den Pensionaris / die hem beneden den stoel staende verthoonde hem van wegen de Magistraet versocht met sijne predicatie te willen ophouden / de welcke antwoorde dat het onmoghelijck was t'volck sonder rumoer te doen scheyden / soomen haer niet eenighe predicatie en dede / nochtans dat hy al soude doen dat in sijn macht sijn soude/ende in plaetse van te Prediken maer eene slechte ende corte vermaninghe doen/met een ghebet/ende daer mede t'volck laten gaen/twelck hy oock ghedaen heeft / hoe wel het ghebedt al wat laugh duerde / daer nae heeft de Pensionaris soo veel by Taffin te weghe ghebrocht / dat hy aen sijne toehoorders die inde Borghkercke vergadert waren / liet weten dat

hy niet predikén en soude/ende t'selve niet connende helpen / is Taffin selve in persoone aldaer ghegaen/ ende heeft haer voorgehouden dat de Magistraet sulcx op hem begheert hadde / aende welcke men alle ghehoorsaemheyt schuldich was / ende heeftse alsoo met behendicheyt doen vertrecken.

De Magistraet alles verstaen hebbende/heeft den Pensionaris van sijn goet devoir bedanckt/ende daer nae verwitticht sijnde dat Hermanus int eynde van sijn ghebet bestemt hadde twee uren s'naemiddaechs als dan wederom te prediken / ende daer inne verslaghen zijnde / hebben sy den voorschreven Pensionaris versocht den voorschreven Hermanus te willen verspreken dat hy het soude laten blijven/ t'welck hy ghedaen heeft/eñ gaf de voorschreven Hermanus voor antwoort/dat die hem gehoort hadden wel ghetuyghen conden dat hy sijne vermaninghe ende ghebedt gheeyndicht hadde/ ende meynde wech te gaen sonder eenighen tijt voor sijne toehoorders te bestemmen/maer soo hy vanden stoel wilde gaen/dat hem gheseyt wert dat t'volck beroert was om dat hy gheen gheheele Predicatie ghedaen en hadde/daer op hy haer eenen anderen tijt bestelt hadde/om sijne foute te beteren / t'welck hy niet ontgaen en conde sonder onrust te maken/nochtans om de Magistraet te believen/ende alle onderdanicheyt te bethoonen/dat hy hem naer vermoghen ontschuldigen soude/ ende aen alle deuren vande kercke eenen stellen die t'volck vermanen soude weder thuys te keeren/dat de Magistraet van hare sijde t'selve conde doen / ende door goede middelen tvolck doen vermanen uyt te kercke te blijven/belovende dat hy daer niet gaen en soude / noch Predicken soot niet gansch noodich en ware/eñ datmen sage dat t'volck anders niet te vreden en soude connen ghestelt worden.

Daer van den voorschreven Pensionaris rapport aende Magistraet dede/die daeromme de deuren vande groote Kercke hebben doen sluyten/ ende wacht daer by houden / ende valck ghestelt aenden ingangh vant kerckhof/ende hebben daer nae op den Pensionaris begeert/ alsoo hy dien goeden dienst ghedaen hadde by den Predicant van sijne tale/ende s'merghens vroegh oock byden Walschen Predicant / dat hy daer inne soude willen volherden/ ende den selven Walschen Predicant / die sy seyden verstaen te hebben dat ten twee uren na den middach inde Borghkercke soude Prediken/daer van oock afkeeren / waer over den voorschreven Taffin langh ghesocht ende ten lesten ghevonden hebbende/heeft hy hem voorgehouden de begeerte vande Magistraet / ende hem bedanckende van den goeden dienst die hy s'merghens ghedaen hadde/versocht dat hy ten minsten dien dach inde begonste onderdanicheyt soude willen verblijven / de welcke hem verclaerde dat hy seer bestraft ende gheblameert was gheweest / van t'ghene hy s'merghens vroech ghedaen hadde / ende dat sijn volck ganschelijck begeert ende aenghehouden hadde / dat hy s'naemiddaechs

daechs soude predicken / daer van hy hem niet en hadde connen ontschuldighen / dat hy even wel noch eenighe uytvlucht soude vinden / ende sijne toehoorders doen scheyden / terstont eenighe naer de plaetsen daer toe dienende uytseyndende / maer sy brochten hem wederom comende tijdinghe dat t'volck alreede in grooten ghetale inde Borghkercke vergadert was / ende naer hem wachtede / alwaer hy wederom andere ghesonden heeft / op het aenhouden vanden Pensionaris / om hem t'ontschuldigen ende tvolck door goede middelen te doen vertrecken / die hem voor antwoort brochten / dat haer niet moghelijck en was t'volck dat in soo grooten menschte versamelt ende naer hem wachtende was / te vreden te stellen / iae datter eenich ongheval overcomen soude / inghevalle hy selfs in persoone aldaer niet en quam / ende haer eenighe vermaninghe dede / ende soo veel te weghe brochte datse vertrecken wilden / oversulcx is hy aldaer selfs ghegaen / ende heeft soo wel met haer weten te handelen / haer voorhoudende d'onderdanicheyt die sy de Magistraet schuldich waren / ende datse opt aenhouden vande selve wel eenen dach of twee haere predicatien schorssen mochten / met gelijcke propoosten meer / datse ten lesten wech gegaen zijn / sonder dat hy ghepredickt heeft.

Twelck de Magistraet uyt den Pensionaris verstaen hebbende / heeft hem seer bedanckt van sijnen dienst / eñ gheseyt dat Cassin dien dach tweemael sijn woort beter ghehouden hadde als Hermanus / die andermael op den stoel was gegaen ende predickte / alsoo t'volck met gewelt inde groote kercke ghedronghen was.

Des anderen daeghs den dryentwintichsten Augusti heeftmen Kercke noch Clooster gheopent / als alleen de groote kercke / ende heeft de Magistraet den voorschreven Pensionaris in aller haeste te Hove gesonden / om aende Regente eñ mijn Heere den Prince te versoecken / dat sijne Excelentie ten aller eersten inde Stadt soude wederkeeren / om op alles te voorsien eer daer meer quaets van quame / maer vreesende dat hy eenighe swaricheyt soude moghen maken / om dat hy alreede beproeft hadde / dat hoe wel men hem voor een hooft ende Gouverneur van s'Conings weghen aenghenomen hadde / men nochtans sijnen raet ende aduis niet en hadde willen volghen / daer door sy haer teghenwoordelijck in sulcke onheylen / beschaemtheyt ende swaricheden vonden / soo hebbense doen vergaderen d'oude Schepenen / Wijckmeesters ende Dekens vande Ambachten / ende mette selve eenpaerlijck gheaccordeert ende besloten / datse de regeeringhe ende bescherminghe vande Stat gansch ende gheheel stelden in handen van mijn Heere den Prince / den welcken sy volcomelijck betrouden / om alsulcke ende soo veel Persoonen (Borghers sijnde) aen te nemen als hy soude bevinden te behooren / oock om aldaer / volghende den last hem by de Regente op haer versoeck ghegeven / alle ordonnantien die hy tot dienste des Coninckx / ruste ende vrede vande Inwoonders ende versekeringhe

vande

vande Stadt noodich soude achten / te maecken de welcke sy oock onderdanighen ende naecomen souden / behoudelijck dat niets teghens haere Privilegien ende costumen ghedaen soude worden/ootmoedelijck biddende dat sijne Excelentie ten allereersten aldaer comen wilde / om haer van alle voordere inconvenienten te bevrijden/daer van gavense aenden voorschreven Pensionaris acte/om die aen sijne Excelentie te leveren/ende last om t'selve aende Regente te verthoonen.

Inde voorschreven beeltstorminghe ist gheheurt/ soo boven ghesent is/ dat by velen veel gouts/ silvers/ juweelen ende andere costelijckheyt / soo opt Stadthuys / als bvde Kerckmeesters ende Overste vande Cloosters ende andere plaetsen ghebrocht is / soo wel den eersten nacht als de volghende daghen ende nachten / nochtans bevontmen datter veel dinghen van grooter weerden gheroofr ghestolen ende verloren bleven. Daerom de Magistraet noodich gheacht heeft bevel te doen / dat alle die eenighe gheroofde goederen onder haer hadden / binnen vierentwintich uren die aende Wijckmeesters overbrenghen souden/op pene vande Galghe / ende dat hem niemant meer verboorderen soude yet om verre te worpen / of te bederven in eenighe gheheylichde plaetsen of andere / op ghelijcke straffe/ ende om door suicke publicatien gheen beroerten te veroorsaecken / ende t'ghemeyne volck beter tot ruste te brenghen/ ende van diergelijcke rooverijen ende moetwillicheyt af te trecken / vonden sy seer noodich dat die vande Religie daer van eerst souden gewaerschout werden/ ende versocht datse t'volck tot alle sedicheyt ende ghehoorsaemheyt souden onderwijsen ende van alle voordere destructien afraden / ende voornemelijck van alle rooverijen ende plonderinghen / ende dat een yeghelijck behoorde wederom te gheven dat hy ghenomen hadde.

Ende alsoo haer dochte dat niemant dat beter soude connen doen als de voorschreven Pensionaris/begeerden sy dat hy voor sijn vertrec/ t'welc nochtans groote haest vereyschte/dien goeden dienst alnoch voor de Stat soude willen doen/de welcke niet meer soeckende als sijn vaderlant te dienen/heeft soo veel gheloopen/dat hy dry van hare Predicanten by een vergadert heeft/ende by deselve comende / heeft hy den voorschreven Cassin seer bedanckt vande gehoorsaemheyt en goetwillicheyt by hem s'daechs te voren bewesen / segghende dat hy wel ghewilt ende ghewenscht hadde dat hem Hermanus oock soo wel ghedraghen hadde / dewelcke tot sijne ontschuldinghe by brochte den uytersten noot ende onsteltenisse des volcx dat alle sijne uytvluchten niet en hadden mogen helpen/maer dat hy om meerder quaet dat daer van voor seker ontstaen soude hebben te voorcomen/hadde moeten prediken. Daer na heeft hy voorghehouden ende ghebeden / datse aen haere toehoorders eene ernstighe vermaninghe souden doen / ende bestraffen de groote moetwillicheyt/ beeltstorminghe ende ongheschickte plonderinghen alreede gebeurt/ende datse voortaen alle voor-

vere verbreeckinghe ende dieverije souden laten/ ende t'ghene sy ghenomen hadden wederom gheven/ haer te kennen ghevende t'overvel dat daer over ghemaeckt was/twelckmen voorghenomen hadde uyt te voeren eñ t'achtervolghen/datse oock hare toehoorders souden willen onderwijsen/datse gheensins haer vervoorderen souden eenighe Borghers of Coopmans huysen/kercken of Cappellen t'overweldigen of berooven/ende datse haer van alle beroerten ende oploop souden wachten/ende de Magistraet in alles onderdanich zijn/om de Stadt ende Ghemeynte in ruste ende vrede te behouden. Daer op gaven de voorschreven dry Predicanten voor antwoort/dat de voorschreven beeltstorminghe sonder haren weten gheschiet was / datse oock de maniere van doen sonder authoriteyt of last vande Magistraet/niet goet en vonden : hoe wel nochtans de groote Afgoderije die daer door soo langh bedreven was/wel eene soo danige straffe verdient hadde/soo veel het rooven ende stelen aengingh / dat sy dat mispresen ende versaeckten/ende alreede tot restitutie hadden aengehouden eñ vermaent ende voortaen noch doen souden; soo veel als de gheleghentheyt soude toelaten : datse oock niet laeten en souden de ghemeynte t'onderwijsen / alle moetwillicheyt ende weghen van faicte te laten / ende haer vredelijck in alle stillicheyt ende onderdanicheyt te draghen / de Magistraet laetende in saecken van regeringe doen dat sy vinden soude te behooren. Nochtans datse aen deselve niet conden laten te versoecken / om de groote liefde die sy tot t'ghemeyne beste vande Stadt waren draghende / dat haer soude ghelieven discretelijc daer inne te handelen/ ende in consideratie te nemen den teghenwoordighen tijt ende ghenegheatheden des volcx / op datter gheen oorsaecke van meerdere beroerte ende disordre ghegheven soude worden/ daer by voeghende; datter groot onderscheyt moste ghemaeckt worden tusschen t'wechnemen vande Beelden/ende de goederen te rooven ende stelen. Niet te min dat sy dit alles seyden in haren particulieren naem alleenlijc/ ende om breedere ende meer generale antwoort te gheven / datse terstont souden gaen daerse haer volck meynden te vinden / om ghesamenderhant te raetslaghen ende noch dien voormiddach haere antwoort aenden voorschreven Pensionaris over te gheven/of te doen verstaen: terstont daer nae sonden sy hem een briefken dat het noodich ghevonden was des namiddaechs daer over raet te houden/met die ghene die daer toe ghelast waren ende datse hem daer nae hare antwoort souden brenghen / waer van de Pensionaris bescheet gebrocht hebbende aende Magistraet/heeftmen noodich ghevonden sijne reyse soo langhe uyt te stellen.

Des namiddaechs ten selven daghe heeft de Magistraet/ ter eener sijde verlanghende dat de voorschreven Pensionaris naer Brussel soude reysen/ ende ter andere considererende dat hy eerst ende voor al de voorschreven antwoort most ontfanghen ende inbrenghen/ hem tot meermalen daerom uytghesonden / maer en heeft niemant connen vinden / ten lesten is hem

ghesept

ghesept datse in consistorie vergadert waren /ende niet en begeerden dat de Pensionaris by haer comen soude / om datter veel onder haer waeren die niet bekent wilden zÿn / dat hem daerom ghelieven soude opt Stadthuys te vertoeven /datse hare antwoort aldaer souden brengen /of hem de plaetse wÿsen daer hy die soude halen.

Ten selven tÿde /sÿnde den drÿentwintichsten dach Augusti /is seer ghebeurt alsoo sommighe de voorgaende daghen gheduerende haer noch vervoordert hadden hier ende daer eenighe dinghen om verre te werpen /besondere inde groote kercke een stuck van een cruys dat heel hooch inde locht verheven stont / dat eenighe niet alleen t'voorschreven Cruys maer oock de wapenen des Coninckx ende der Heeren vander ordre inde Coor aldaer ghestelt /aenghetast hebben /om die te breken ende af te werpen / waer van de Magistraet ghewaerschouwt /ende vermaent sÿnde dat het eene groote schande soude wesen / ende die niet te verantwoorden sÿn soude / datmen soodanighen overlast van sulcken rapaille nu vier daghen langh soude verdraghen /die het nu soo weynich in ghetale was doende /heeft ten lesten eenen moet ghegrepen ende besloten dat te beletten / d'een den anderen allen bÿstant belovende.

Ende is den Officier met eenighe vande Wet /vergeselschapt met Roepdraghers ende eenighe vande Gilden / ende Wachte vande merckt gegaen nae de groote Kercke / t'welck de rapaille die aldaer was verstaende / sÿn haestelÿck verloopen /thien of twelf van haer ghevangen blÿvende /waer van de drÿ schuldich bevonden zÿnde / nae de comste van mÿn Heere den Prince op den achtentwintichsten vande voorschreven maent aen een galghe op de Merckt op ghehanghen zÿn /d'andere drÿ gebannen / ende d'andere anders ghestraft.

Ende alsoo den selven namiddach raet ghenomen wert /over vele saken die tot versekeringhe ende vrede der Stadt dienen mochten / wert onder andere bevonden / datmen de Stadt wel in groot perÿckel stellen soude / soo die vande ghereformeerde Religie haer vervoorderden de Prochie kercke van onse lieve Vrouwe in te nemen / ende haer aldaer te planten / ende hare Predicatien te doen / als sÿnde de grootste ende voornaemste kercke / nae by de Merckt ende Stadthuys / mitsgaders noch S. Joris Kercke daerse voor haer genomen hadden den Predicant vant kiel te stellen / daer uyt het dan bleeck datmen de Stadt grooten dienst doen soude / soomen haer met eene behendicheyt dat ontgheven conde / ende van goeder herten ende vrywillichlÿck andere gheloften ende versekeringhe doen gheven / naedemael men haer met ghewelt daer toe niet brenghen en conde / waerom sy op den voorschreven Pensionaris begeert hebben /dat hy sÿn upterste beste soude doen / om t'selve by haer te weghe te brenghen / ende oock soot moghelÿck ware /noch voor sÿn vertreck /op dat sy de twee volghende daghen /heylich dagh ende sondach sÿnde / daer van voorsekert sÿn mochten

ten / waer inne hem de voorschreven Pensionaris ghebruycken laetende/ heeft soo veel ghedaen dat hy haer door de derde hant t'voorschreven versoeck ende remonstrantie heeft doen verstaen.

S'avonts laet sonden die vande Religie aenden voorschreven Pensionaris/ende lieten hem weten dat haere antwoort veerdich was / ende dat eenighe van hare vergaderinghe hem die metten eersten brenghen souden/ ende alsoo hy die meynde te gaen halen/ metten Bode die hem de tijdinge brochte/ vont hy aende trappen van Stadthuys den voorschreven Taffin met twee of dry vande sijne/ die hem seyden datse haere antwoort by gheschrift hadden/ ende dat haeren last was die te gheven in handen vanden Borghemeester Heer Jacob vander Heyden/ende aenden Pensionaris gesamenderhant om meerder aensien te hebben/ende sijn t'samen op de saele gegaen/ de Pensionaris int Collegie vande Magistraet gaende ende haer aenseggende t'ghene die vande Religie hem voor ghehouden hadden : in voeghen dat den voorschreven Borghemeester ende Pensionaris met advis vande Magistraet in eene andere camer gegaen zijn / daer sy die vande Religie lieten inne comen / alwaer de voorschreven Taffin int cortte verhaelde/ t'ghene haer by den voorschreven Pensionaris van weghen de Magistraet voorghehouden was / ende dat de ghecommitteerde tot t'beleyt vande kercken/so vande Nederlantsche als Walsche spraecke/ daer op vergadert waren gheweest/ende goet ghevonden hadden te antwoorden/ ghelijck t'gheschrift datse overgaven inhielt/de substantie daer van mondelingh verhalende/ de Pensionaris door last vanden Borghemeester gaf voor antwoort/datse haer gheschrift int Collegie vande Magistraet souden oversien/om t'overlegghen watmen daer op doen soude / haer voorts door last vande Magistraet aensegghende/ datse sonder aen die vande Religie in te willighen of toe te laten in eenigherhande maniere/tsy by ghedooch/ oochluyckinghe of andersins eenighe kercken of Cloosters in te nemen / om daer inne te Predicken / haer wel wilden te verstaen gheven dat haeren wille ende meyninghe was / datse haer gansch ende ghehelijck onthouden souden ende wachten de groote kercke ende S. Joris kercke in te nemen/ daer op de voorschreven ghedeputeerde / t'samen ghesproken hebbende/repliceerden datse niet en twijffelden of men soude haer daer inne onderdanich zijn/eñ de voorsz twee kercken vry laten/de voorsz ghedeputeerde vertrocken zijnde/heeft de Magistraet oversien t'voorschreven gheschrift / aen haer addresserende op den naem vande Predicanten ende ghecommitteerde van beyde de kercken / inhoudende de vijf naevolghende articlen.

Mijne Heeren/ wy betuyghen inder waerheyt ghelijck als voor Godt/ dat t'ghene int wechnemen ende om verre worpen vande Beelden is geschiet/ gheschiet is sonder onsen weten ende sonder ons consent.

De rooverijen / dieverijen / dronckenschap ende andere dertelheyt ende moetwillicheyt

moetwillicheyt die daernae ghevolght zijn/die mispryjsen laken ende versaken wy / ende sullen daerom de dienaers des woorts hare toehoorders in hare vergaderinghen vermaenen/datse haer daer van onthouden/ ende alles dat ghenomen ende gherooft is in uwen handen overbrenghen.

Die van onse kercke sijn bereyt uwe Edele in alles te ghehoorsamen/ ende onder uwe bevelen haer te stellen teghens alle plonderinghen / ghewelt/dieverijen ende andere moetwillicheyt.

Wy erkennen dat uwe Edele van God ghestelt sijn int ampt van Magistraet/ende dat wy verbonden ende ghehouden sijn u te ghehoorsamen/ niet alleen uyt vreese van ghestraft te worden / maer oock om de conscientie wille/ende dienvolghende moeten ende begeeren wy ghetrouwelijck te betalen schot ende Loth/ Tollen/ Imposten / Subsidien / Thienden ende andere lasten die ons sullen opgheleyt werden / soo ordinarise als extraordinarise/ belijdende dat de ghene die sulcx weygheren of de selve bedrieghelijck ontgaen willen/Godt den Heere vertheornen/ende by uwe Edele behooren ghestraft te worden.

Tot meerdere bevestinghe van tghene voorschreven is/sijn de dienaers des woorts ende andere ghecommitteerde tot t'beleyt vande saecken der kercke bereet/soot noot is / in uwen handen eedt te doen van u ghetrouw ende onderdanich te wesen soo veel God ende sijn heylich woort toelaten/ tot behoudinge/ vrede ende voorspoet vande Borgerije ende inwoonders deser Stede. Biddende dat wy onder uwe authoriteyt ende beschermínghe in eenighe Kercken daer toe bequaem ende groot ghenoech moghen vergaderen / om onse Religie te oeffenen / ende niet qualijck te willen nemen/soo wy eenighe kercken van nootsweghen daer toe ghebruycken/ tot dat by uwe Edele daer inne sal voorsien zijn.

Middelertijt en soecken wy niet yemant in sijne conscientie te dwingen of tot onse Religie met ghewelt te brenghen/ ons te vreden houdende ende Godt danckende dat wy den middel hebben om met vrye conscientie onse Religie te beleven/ verhopende dat uwe Edele sullen besorghen dat d'een ende d'andere sullen redenen hebben om haer te verghenoeghen / ende ordonnantie maken dat d'een d'andere om t'stuck vande Religie niet en sal hebben te verwijten of t'overweldighen.

D'heeren vande Magistraet dese antwoort ghelesen hebbende / ende op den volghenden Heylighen dach ende Sondach denckende/hebben geacht dat het gheensins behoorlijck en was/nademael die vande ghereformeerde Religie binnen de Stadt predickten/ d'andere Borgers ende Inwoonders in soo grooten getale buyte opt kiel te laten gaen/daer door de Stat in meerder perijckel soude zijn / als dese daer binnen ende d'andere daer buyten souden zijn : daeromme sy besloten hebben den Predikant opt kiel te ontbieden / dat hy sijne predikatien mede binnen de Stadt soude houden inde Kercke van Sint Joris / sijnde d'Opper-kercke van het

 kiel/

kiel/alwaer de voorschreven Predicant ende andere van sijne ghesintheyt langen tijt daer nae hare predicatien gehouden hebben/ t'welck in t'werre ghestelt sijnde hadden sy wel ghewilt ende ghewenscht/ datse benessens de voorschreven twee kercken / den ghereformeerden met eenen hadden verboden de kercke ende Abdije van S. Michiel/eene groote kercke/sterck en opde Rievière gheleghen/ ende datmen mede versocht hadde datse de kercke van S. Jacob int hoochste vande Stadt gheleghen/ die eenen grooten stercken Toren heeft/daer uytmen groote weer soude konnen bieden/mede uytbesproken hadde. Den voorschreven Pensionaris daerom biddende/ soot moghelijck ware/dat hy dat oock soude sien te vercrijghen/die/ alsoo het alreede nacht was / ende om dat hy noottelijck noch dien avont vertrecken most/ende niemant van haer voorde hant coste vinden / om nochtans den voorschreven dienst niet te versuymen / aen haer een cleyn briefken in aller haest ende al staende gheschreven heeft / t'ghene voorschreven is van weghen de Magistraet aende Predicanten vande ghereformeerde versoeckende: het welck sy oock onderdanichlijck hebben naeghecomen/ ende en hebben dien volghende gheene vande voorschreven vier Kercken aengheroert.

So ras als dese groote moetwillichz binnen Antwerpen geschiet was/ wert de Coopman meer bevreest als opt te voren/en begonst achterdencken te crijghen/dat t'ghene aende Beelden ende Kercken ghedaen was / maer een voorspel ende waerschouwinghe was van dat t'voorschreven ghepuffel voor hadde schier of merghen ter eerster gheleghentheyt de comtoiren ende huysen vande Coopliede ende andere goede Inwoonders op te breken/ ende te plonderen / ende dat het te vreesen stont datse daer mede noch niet te vreden zijnde/haer ten lesten tot bloet vergieten ende moorden souden begheven/ hoe wel sulcx tot noch toe niet gheschiet en was / daer van is dan eenen alghemeynen stil stant van Coop handel ontstaen/een yegelijck sijne goederen ende waeren vervoerende ende vluchtende in andere Steden / ende t'vertreck van vele Coopliede / in sonderheyt Italianen ende Spaignaerts die meerdere teeckenen van verveertheyt gaven als andere.

Ontrent desen tijt is ghelijcke beeltstorminghe/ moetwil ende verwoestinghe gheschiet inde Kercken/Cappellen ende Cloosters van vele andere Steden ende Dorpen van verscheyden Provintien/met ghelijcke rasernije ghewelt ende rooverye/ ghelijck als tot s'Hertoghenbosch / Breda/ Berghen op zoom/ ende andere Steden in Brabant/tot Gent/ Iperen/Oudenarden / Aelst / Dermonde ende vele andere Steden in Vlaenderen: tot Valencijn/ Doornick ende in andere Walsche Steden: tot Utrecht/ Amsterdam/Haerlem / Leyden/Delft/ inden Briel / inden Haghe ende elders in Hollant: tot Middelborgh/ ter Vere / Vlissinghen ende elders in Zeelant: tot Groeninghen/Leeuwarden ende andere Steden in Vrieslant: tot

Campen/Swol ende Deventer in Overyssel: tot Aernem/ Reimund/Venloo/ Nimmeghen ende Harderwijck in Gelderlant : ende voorts in cleyne Steden ende Dorpen sonder ghetal / ende inde Kercken ende Cloosters ten platten Lande allomme. Somma t'was ghelijck eene ghemeyne peste verspreyt over alle de Provintien van Nederlant.

Tot Mechelen wert ghelijcke beeltstorminghe by eenighe tot de Minrebroers ende in eenighe andere Kercken begonst/ maer wert daer nae belet. Tot Liere hebbense van ghelijcken willen doen/maer de Magistraet om haer te bevredighen heeft selfs de Kercken van Beelden ende andere dinghen doen ledich maken / twelck oock in eenighe andere plaetsen van Brabant ende andere Provintien is ghedaen.

Tot Middelborch hebbense haer niet te vreden ghehouden met de beeltstorminghe ende verwoestinge van d'Autaren in alle Kercken ende Cloosters gheheel Walcheren door/ maer hebben oock willen los gelaten hebben/of selfs met ghewelt los maecken alle die ghene die tot Middelborgh om de Religie ghevanghen saeten / tot welcken eynde sy ernstelijck by de Magistraet ende Bisschop aenhielden/soo datse om oploop ende bloetstortinghe te verhoeden/bedwonghen sijn geweest hare begeerte na te comen/ eñ hebben sy noch even wel de kercken vande Stadt inghenomen ende inghehouden.

Tot Delft en waerense daer mede niet ghepaeyt dat de Gheestelijcke/ d'Ambachten / Gilden ende Ghemeynte selfs de Kercken ende Cloosters van alles ghesuyvert hadden / maer sijn daer nae noch daer in ghecomen ende hebben de reste ende overblijfsels om verre ghesmeten/teghens t'verbot/wille ende danck vande Wacht ende Gilden : ende hebben daerenboven de Magistraet ende Wacht ghedwonghen / haer te laeten huys soeckinghe doen inde Cloosters ende Godts huysen/om te besien of daer geen volck van buyten verborghen was/sy hebben oock eene kercke inde Stat willen hebben/ende datmen alle d'Autaren in alle de Kercken soude verbreken/ende hebben inde maent van October daer na alles tot de Minrebroeders overweldicht ende gedestrueert/ende vande Magistraet de voorschreven Kercke tot haren verdoene afgheperst.

In s'Gravenhaghe met t'verbreken ende wech doen vande Beelden uyt de kercken niet te vreden zijnde / hebbense noch daer nae die ghene die eenighe beelden in hare huysen verborghen hadden / ghedwonghen alle de selve voor den dagh te brenghen ende aen haer over te gheven / om in stucken gheslaghen te worden.

De saecken dan in desen staet staende/ende die vande Religie daghelijcx allomme vergaderende/ predikende ende hare Religie oeffenende / ende de beeltstorminghe ende andere dertelheyt ende rooberijen haer daer onder menghende / de Ghemeynte haer op verscheyden plaetsen op de been ende in wapenen beghevende : soo en hebben even wel d'Edele Bontghenooten

ten niet op ghehouden een eyntelijck besluyt te Hove te vervolghen: twelc alsoo van dagh tot dagh uytghestelt wert / soo hebben sy soo veel te meer ghesocht haer wel te verseker en / ende haer in ordre te stellen / volghende haer afscheyt tot S. Truyen ghenomen/oversulcx heeft hem een yder van haer na sijne qualiteyt toegherust/ ghewapent ende sterck ghemaeckt/om haer teghens allen overlast ende ghewelt te beschermen/ ende hebben veel andere soo binnen als buytens Lants opghemaeckt / ende allom hulpe/ bystant ende ionste tot hare meeste verseker inghe ende beschuttinghe ghesocht/naedemael sy saghen datmen haer gheen antwoort en gaf / noch op hare clachten letten wilde/ende datmen daerenboven haer vele quade treken aen dede/ haere Ghedeputeerde deden eventwel alle moghelijcke neerstichheyt om de saken door goede middelen af te handelen / ende siende dat men het afscheyt tot Duffle ghenomen niet en wilde volghen / hebben sy daer uyt meerder oorsake ghenomen om haer teghens alle aenslaghen te verseker en/soo vele sy conden. Nochtans om tot soo een uyterste remedie t'welck sonder seer groote veranderinge ende inconuenienten niet en conde uytgevoert werden/niet te comen/hebben sy eerst ende voor al alle andere wegen eñ middelen willen proeven/eñ hebben tot dien eynde opt leste vande Hoeymaent door hare Gedeputeerde eene andere Request of verclaringhe aende Gouvernante overgegeven : luydende als volght.

ME-Vrouwe/wy en connen uwe Hoocheyt niet ootmoedelijck genoech bedancken/vande goede presentatien/ die ons op den achthiensten deser maent by mijn Heere den Prince van Oraignen ende mijn Heere van Egmont van weghen uwe Hoocheyt voorghehouden zijn/die welcke ons de meyninghe van uwe Hoocheyt in gheschrifte overgheghen hebben/gelijck als hier na volght/ ende in neghen Articlen soo ons dunckt can verdeelt worden.

Daer van d'eersteis , dat uwe Hooch-heyt naer den Coninck toe afgheveerdicht heeft den Marckgraef van Berghen ende mijn Heere van Montigny , om aen sijne Majesteyt te verthoonen ende verstaen te gheven onse Reqneste eude versoeck : waer van wy Me-Vrouwe uwe Hooch-heyt seer ootmoedelijck bedancken , ende verhopen dat soo danighe cloecke Heeren , eenen soo goeden dienst by zijne Maiesteyt sullen doen , dat de selve verstaen ende bekennen sal , dat ons oprecht voornemen ende meyninghe ghelijckformich is met onse Requeste.

Ten tweeden, heeftmen ons ververscht de presentatien die wy ghedaen hebben van te sterven inden dienst van zijne Majesteyt ende voor de voeten van uwe Hoocheyt, daer inne Me-vrouwe begheeren wy altijt te volherden, ende en zijn wy noyt van andere meyninghe gheweest.

Ten derden , dat wy wel weten datter volghende ons versoeck niet nieus belanghende d'Inquisitie ende Placcaten voorts ghekeert soude zijn , naer het overgheven

overgheven van onse Requeste, ende dat uwe Hoocheyt ons in allen desen ten vollen voldaen soude hebben, wy ghelooven wel Me-vrouwe dat uwe Hoocheyt naer het overgheven van onse Requeste niet nieuws voortgestelt en heeft: maer d'Overheden ende Magistraten en hebben de brieven van uwe Hoocheyt niet naer ghecomen naer behooren: Iae hebben altijt voortghevaren met vanghen ende spannen, ende inde ghevangheniſſe te werpen, uyt crachte vande voorschreuen Placcaten ende Inquisitie, het welcke wy ons laeten beduncken reghel-recht te strijden teghens den wille ende bevelen van uwe Hoocheyt.

Ten vierden, dat wy als goede ende ghetrouwe Ondersaten ende volghende onse gheloften de stouticheyt ende ongheregheltheyt vande ketters ende sectarisen souden willen teghenstaen ende toomen: Wat onse beloften aengaet, Me-vrouwe, die meynen wy soo wel int alghemeyn als int besonder wel voldaen te hebben. Iae dat meer is, hebben wy ons uyterste beste ghedaen om t'volck in alle stillicheyt ende sedicheyt te houden, ende de predicatien te beletten, maer wy en hebben de Ghemeynte uyt den hoofde niet connen steken d'inbeeldinghen ende fantasien die sy ghecreghen heeft, om dat de resolutie van sijne Majesteyt soo langh vertoeft (alsoo ons toeghesеyt was dat wy binnen den tijt van twee maenden naer het overgheven van onse Requeste aen uwe Hoocheyt, antwoort daer op hebben souden) ende om datmen de Staten vande Provintien in eenighe quartieren op soo eene vreemde maniere vergadert heeft, teghens ghewoonte ende costume, mitsgaders om de dreyghementen daer mede wy ende de voorschreven gemeynte dagelijcx ghedreycht worden, selfs door de Gheestelijcke. Alle welcke voorschreven redenen de gemeynte beweegt hebben om int openbaer te vergaderen ende prediken, ende daer inne tot noch toe voort te vaeren, ghelijck sy ons dat selfs opentlijck ghesеyt ende verclaert heeft, ende begeeren wy wel dat uwe Hoocheyt verstae ende wete, indien wy onse Requeste niet overghegeven hadden, ende alle goet devoor daer te voren ende daer nae ghedaen, dat d'ondersaten als ghedronghen ende gheperst zijnde in hare conscientien soo sy verclaren, haer soo langhe niet opghehouden ende bedwonghen souden hebben.

Ten vijfden, dat de saecken strecken tot oproer vande Ghemeynte, ende dat d'uytheemsche soo men merckelijck siet haer daer mede bemoeyen, selfs die gene die van outs onse vyanden sijn gheweest: daer op Me-vrouwe, antwoorden wy, soo dickwils als d'uytheemsche haer daer mede sullen willen moeyen, dat wy d'eerste sullen wesen die te peerde climmen sullen om die af te keeren, maer wy noch andere en behoeven ons niet te stellen teghens d'Ondersaten ende Vasalen des Coninckx, want wy en bevinden gheensins dat sijne Majesteyt daer door soude ghedient zijn, maer wel ter contrarie dat t'gansche Nederlandt daer door soude verloren ende bedorven worden, naedemael sy hen onderworpen de resolutie vande Staten Generael, soo hier naer breeder verhaelt sal worden.

Ten sesten, dat de ketters ende scheurmakers uyt gheven dat het geschieden soude door onsen bevele ende consente, soo datmen wel soude connen oordeelen dat onse Requeste, die wy segghen tot behoudenisse van t'Vaderlant overgegheven te hebben, d'eenighe oorsaecke is vande openbare predicatien die daer ghedaen worden: daer op antwoorden wy, Me-vrouwe, dat wy noyt in generael, noch yemant van ons in particulier t'ghemeyne volck opghemaeckt, beweecht of verweckt hebben om de voorschreven predicatien te houden, maer ter contrarie hebben wy met alle middelen ghesocht de selve te beletten, uyt vreese van beroerten ende ongheregheltheden die daer uyt souden mogen ontstaen, ghelijck hier voren gheseyt is, maer siende dat wy d'ondersaten dat niet ontraeden of uyten hoofde steken en conden, hebben wy haer laten gheworden ende doen soo sy het verstonden, ende voor soo vele, stellen wy alle ende een yghelijck van ons int besondere, ons ter purge ende volcomen bewijs van onse onschuldicheyt, maer datter niet eenighe onder ons souden zijn die de predicatien goet vinden, om datse vande selve Religie zijn, dat en ontkennen wy niet, nochtans en sal hare Religie niet hinderlijck sijn voor den dienst van sijne Majesteyt ghelijck sy ons int alghemeyn ende particulier dat belooft hebben, ende en heeft niemandt van d'onse t'volck verweckt of gheraden ter Predicatie te gaen.

Ten sevensten, dat wy schuldich ende ghehouden souden zijn de predicatien te beletten, ende metter daet te bewijsen dat onse meyninghe ende intentie goet is, ende niet dan tot een goet eynde streckende, ende dat onse Requeste tot dienste des Conings ende welvaren vanden Lande overghegheven is: daer op segghen wy, Me-vrouwe, dat wy in desen deele ons uyterste beste ghedaen hebben, maer siende dat t'volck tot noch toe, daer toe gheensins en heeft willen verstaen om redenen voorschreven, soo bidden wy uwe Hoocheyt dat het haer ghelieve eenich goet middel te vinden, daer inne wy ons seer gheerne ende van goeder herten sullen laten ghebruycken,

Ten achtsten, dat wy niet en behooren den Coninck qualijck te vertrouwen, als die noyt Tyrannelijck maer in alle goedertierentheyt ende jonste met sijne Ondersaten ghehandelt heeft: daer op antwoorden wy, Me-vrouwe, dat wy ons gheensins en mistrouwen vanden Coninck, maer hebben soo vatte hope van sijne Majesteyt, hem kennende voor soo goeden ende oprechten Prince, dat inghevalle hy hier teghenwoordich waere, om d'een ende d'andere parthije te verstaen, ghelijck wy dat wel grootelijcx wenschten, hy soude op alles wel haest ordre ghestelt hebben.

Ten lesten, dat uwe Hoocheyt niet en twijffelt of zijne Majesteyt sal alles vergeten, ende dat uwe Hoocheyt dickwils in ons faveur aen sijne Majesteyt ghe-schreven heeft: daer op segghen wy Me-vrouwe, soo veel als het vergheten van sijne Majesteyt aengaet, dat wy niet en meenen yet ghedaen te hebben dat teghens sijnen dienst soude zijn, noch eenighe oorsaecke gheghéven te hebben die sijne Maiesteyt voor soo veel ons aengaet soude behooren te vergheten, maer ter

contraien salmen bevinden, dat de waerschouwinghe die wy door het overgheven van onse Requeste ghedaen hebben, alreede haer uytcomste heeft ghehadt ende volbracht is, soo niet int gheheel ten minsten ten deele, daeromme de selve waerschouwinghe ende remonstrantie aenghenomen behoort te worden, voor eenen seer aenghenamen dienst van sijne Majesteyt, wat belanght dat uwe Hoocheyt soo favorabelijck ende van soo goeder herten aenden Coninck ghe-schreven heeft, daer van bedancken wy de selve seer ootmoedelijck. Nochtans Me-vrouwe uwe Hoocheyt sal het ons vergheven soo wy wat vryelijck ende ront uyt spreken, ende ons hert aen u ontdecken, t'heeft onse Bontghenooten ghedocht, ende het dunckt haer alnoch, dat uwe Hoocheyt groot mistrouwen van haer ghehadt heeft, ende haer t'selve wel opentlijck bethoont heeft, voor ende aleer ons het contrarie byde voorschreven Heeren tot Dufle van weghen uwe Hoocheyt te kennen is ghegeven, welck voorgaende mistrouwen ons veel vyanden verweckt heeft, eenighe van haer soo verre haer verwermende ende ontstekende, datse int openbaer verscheyden redenen uytghestaeghen hebben tot oploop teghens ons streckende, soo verre datse oock gheseyt hebben dat sy ghereet waeren ons te vernielen ende den cop te breken soo het haer bevolen wert, dat meer is deden daghelijcx onder t'volck stroyen, om ons haetich te maken, dat den Coninck herwaerts over comende ons als oproerighe ende rebellen soude straffen, met meer andere lasteringhen die te langh souden vallen alhier int besonder te verhalen, t'welck alle wy nochtans stilswijghens hebben willen laten passeren, sonder daer over te claeghen, of te bethoonen dat wy dat ter herten trocken, hoe wel wy daer toe goede ende groote redenen hadden. Maer met lanckheyt van tijdt hebben wy allengskens ontdeckt de heymelijcke aenslagen teghens ons ghenomen ende t'beleyt van dien, de welcke ons, door de groote ende aenstaende perijckelen die ons daer van overcomen mochten, soo verre ghebrocht ende benoodicht hebben, dat wy ghedwonghen ende gheperst sijn gheweest middelen te soecken ende in eenighe Landen vrienden te maken, om ons te dienen ende helpen, inghevalle men teghens ons ende teghens d'Ondersaten ende Vassalen des Conincx by weghe van faite soude willen voortvaeren, ende tot gheenen anderen eynde: Welck middel ons gansch ende gheheel noodich is gheweest, om het quaet vertrouwen dat uwe Hoocheyt van ons ghehadt heeft, soo voorschreven is. Daeromme bidden wy uwe Hoocheyt de voorschreven onse versekeringhe niet dan int goede te nemen, om datse niet en strecke dan tot een goet eynde: te weten tot eene versekeringe van onse persoonen ende goederen, wy souden wel wenschen ende begeeren, overmidts ons doen gheen ander ooghmerck en heeft als den dienst des Conincx ende behoudenisse des Lants, dat wy in desen deele by andere ende min ghevaerlijcke middelen voorsien ende versekert waren, maer wy en connen anders niet bedencken, als uwe Hoocheyt ootmoedelijck te bidden, datse ons alle versekeringhe gheven wil, ende alle Heeren, Ridders vander Ordre van herwaerts over bevelen van ghelijcken te doen, ende niets teghens ons ende de Vassalen ende Ondersaeten des

Coninex ter ſaecke van onſe Requeſte ende verbont aen te grijpen, directelijck noch indirectelijck, by weghen van faite of anderſins, in wat maniere of by wat middel dat t'ſoude moghen weſen, ende overmits onder de voorſchreven Heeren, mijn Heere den Prince van Oraignen, mijn Heere den Graef van Egmont ende den Admirael Grave van Hoorn, naer het overgheven van onſe Requeſte onſe ſaken allerbeſt verſtaen hebben, ende wy noch te handelen hebben van vele ſaken die ons ſouden moghen overcomen: Soo bidden wy uwe Hoocheyt, de voorſchreven Heeren te bevelen, ons voortaen met haeren raet by te ſtaen ende onder haere beſcherminghe te nemen: ende dat uwe Hoocheyt haer ſoo breeden ende ſtercken laſt ende authoriteyt gheven wil, datſe volcomelijck ſullen moghen voorſien ende ordre ſtellen in alle ſaken, de bewaringhe ende beſcherminge vanden Lande raeckende, ſoo wel binnen als buyten s'Lants, twelc het eenich middel is dat ons ende d'Onderſaten ende Vaſſalen des Conincks ſoude connen verſekeren, alſoo wy wel weten dat ſy ſoo groothertighe ende deuchdelijcke Heeren zijn, datſe alle ſaecken ſullen brenghen, beleyden ende ſtieren ten oprechten dienſte van ſijne Majeſteyt ende vrede des Lants, ende datſe niet en ſullen gheloven of ſy ſullen het houden, ende alſoo wy wel weten dat uwe Hoocheyt dat niet doen en mach, als alleen by maniere van proviſie: Soo bidden wy dat haer ghelieve met eenen nae den Coninck toe eenen expreſſen poſt te ſeynden, ten eynde het ſijne Majeſteyt ghelieve ghelijck bevel aende voorſchreven Heeren te doen, ende haer de voorſz authoriteyt te geven, op dat wy daer door ons te vrymoediger ende ſtoutelijcker inden dienſt van ſijne Majeſteyt moghen laten gebruycken, tot dat by ſijne Maieſteyt met advijs ende bewillinge vande Staten Generael anders ſal zijn gheordineert.

Boven dien Me-vrouwe ende voor het leſte, en connen wy voor uwe Hoocheyt niet verſwijghen, dat ons tot Sint Truyen vergadert zijnde, behandicht is eene Requeſte hier by gaende, uyten name en van weghen een groot deel vande ghemeynte, die oock mondelingh hebben aengeboden de wapenen neder te legghen, ende haer int ſtuck vande Religie t'onderworpen alle gheboden ende bevelen vande Staten Generael, mits dat uwe Hoocheyt ons laſt gheve van haer te beloven dat wy ons met haer ſullen voeghen, om te beletten dat haer middelertijt datmen de reſolutie vande Staten Ghenerael verwacht, gheen overlaſt of ghewelt aen ghedaen ſal worden, vereyſchende dat uwe Hoocheyt eenighe van ons verbont die de Requeſte overghegheven hebben, ſtelle ende ſeynde in alle Steden ende Provintien, om de ſelve in alle ſtillicheyt te regeren, inde handen vande welcke ſy hare wapenenen overgeven ſullen. Anderſins Me-vrouwe hebben ſy ons ghenoech verclaert, datſe uyt vreeſe die ſy hebben van overvallen te worden, haeren toevlucht ende trooſt by andere ſullen moeten ſoecken, ende alſoo wy vreeſen datſe onſe oude vyanden int Lant ſouden moghen brenghen, ſoo hebben wy uwe Hooch-heyt daer van wel vryelijck ende rondelijck willen waerſchouwen, om daer inne naer gheleghentheyt des tijts te voorſien, nae dat uwe Hooch-heyt tot behoudeniſſe vanden Lande ſal bevinden te behooren. In

allen t'ghene voorſchreven is proteſteren wy Me-vrouwe ons behoorlijck ghequeten te hebben, op dat wy door deſe onſe advertentie gheheelijck moghen ontlaſt zijn, inghevalle hier van naemaels eenich ongheval quame te volghen, ende voorders preſenteren wy ons Me-vrouwe, andermael als ghetrouwe Dienaers van ſijne Majeſteyt te laeten ghebruycken in alles ende over al, ende ſoo dickwils als men het ons ſal willen ghebieden, gheſamentlijck inde dienſt van den Coninck te ſterven, iſt noot, uwe Hoocheyt biddende ons hier op by Appoſtille goede ende corte antwoort te willen gheven. D'welck doende, &c.

Het voorſchreven gheſchrifte overghevende / hebben de voorſchreven Ghedeputeerde mondelingh / onder andere redenen aldus ghesproken.

Me-Vrouwe/de Bontghenooten nemen ſeer ter herten/ vele ſaken ende clachten diemen daeghelijcx van ende over haer aen uwe Hoocheyt is overdraghende / ende en twijffelen niet of haere wederparthye ſal daer inne voortvaren ende volherden/om ons altoos meer ende meer by uwe Hoocheyt verdacht ende haetich te maecken. Daeromme indien daer yet opt herte leyt/ of eenighe quade inbeeldinghe van ons of yemant vanden onſen int beſonder is / ſal het uwe Hoocheyt ghelieven ons t'ſelve t'openbaren/om uwe Hoocheyt op alles te voldoen/ende ſal het de ſelve voorts ghelieven / indien naemaels meer eenighe ſulcke aenclaghers ende overdraghers commen/de beſchuldighers ende beſchuldighde terſtont voor hooft t'ontbieden ende confronteren / om tot een ſpieghel van andere te ſtraffen die ghene die het verdienen / ende ter andere ſijde de valſche beſchuldighers te ſtraffen mette ſtraffe die de beſchuldigde indien ſy ſchuldich waren / verdient ſouden hebben / ende inghevalle wy onſe beſchuldighers vinden ende achterhalen connen/ende ons daer over gheen recht ghedaen en wort/ ſoo bidden wy ootmoedelijck / dat uwe Hoocheyt niet qualijck nemen en wil/ dat wy ſelfs om onſe eere te beteren de voldoeninghe ſoecken.

Hier over heeft Me-vrouwe de Gouvernante tot Commiſſariſen / om mette Ghedeputeerde vande Edele te handelen / ghecommitteert den Heere Grave van Egmont / ende de Raetſheeren Bruxella ende Aſſenville/ ende ſoo inde voorſchreven onderhandelinghe van weghen de Gouvernante breedere verclaringhe op eenighe punten vande voorſchreven remonſtrantie vereyſcht werde / hebben de voorſchreven Ghedeputeerde vande Edele een ander gheſchrift overgheghevēn : luydende als volght.

Me-Vrouwe / mijn Heere den Grave van Egmont heeft ons gheſeyt / dat uwe Hoocheyt wel begeeren ſoude verclaringhe ende meerder verſtant van eenighe punten van onſe remonſtrantie aen uwe Hoocheyt

overghegheven / de welcke ons beduunckens claer ghenoech zijn / soo dat t'voordere maer en sal dienen om den tijt ende t'schrijven te verlenghen. Nochtans Me-vrouwe / om uwe Hoocheyt t'onderdanighen / hebben wy de navolghende verclaringhe wel willen doen / op datmen onse oprechte ende wettelijcke intentie soo veel te beter soude moghen begrijpen / ende naderhant gheene oorsake nemen om de selve qualijck te duyden.

Eerst / om te verclaren het derde Artijkel van onse remonstrancie / daer op uwe Hoocheyt int particulier begeert te weten / in wat steden de ghevanghene zijn / ende d'oorsake waerom / ende dat uwe Hoocheyt seyt daer van gheen kennisse te hebben: seggen wy / Me-vrouwe / dat tot Doornick / Rijssel / Berghen in Henegou / Arien / Aeth / Brussel / Gent ende op meer andere plaetsen / uyt crachte vande Placcaten om t'stuck vande Religie / veel Lieden gevangen ghestelt zijn / ghelijck uwe Hoocheyt dat sal connen laten vernemen ende bevinden.

Opt vierde / vijfde ende seste Articlen / dat wy souden blijcken wat devoor wy ghedaen hebben om t'volck te stillen ende de Predicatien te beletten: segghen wy / dat uwe Hoocheyt in alle de Provintien mach seynden aende Consistorien ende Predikanten vande Religie / om te vernemen wat diensten wy soo int alghemeyn als elck int besonder gedaen hebben / ende sal uwe Hoocheyt bevinden dat alles inder waerheyt soo is / als wy te kennen hebben ghegheven.

Soo veel het Artijckel belanght / daer ghebraecht wort in wat voeghen datmen eenighe Staten vande Provintien teghens de gewoonlijcke maniere van doen vergadert heeft: daer op segghen wy / dat ons dat niet te bewijsen staet / maer dat t'selve by de ghemeynte wort ghesept / die ons aenghedient heeft datmen de Staten van Vlaenderen eerst plach te vergaderen eermen die van Arthoys beschreef: ende datmen int vergaderen van meest alle d'andere Staten / eenighe beschreven ende ontboden heeft die niet ghewoon en waren daer te comen / ende ter contrarie andere die daer behoorden te comen thuys gelaten / of ten minsten haer de beschrijfbrieven soo spade toeghesonden / dat de vergaderinghe by nae ghehouden was eer sy die ontfinghen / ende hebben ons noch meer ghesept / dat de Gedeputeerde vande Steden gheenen tijt hebben connen vercrygen om rapport aen hare principale te doen / maer ghedwongen werden op den staenden voet t'antwoorden / sonder datmen haer copije vande moderatie vande Placcaten of dach ende tijt van beraet naer ghewoonte gheven wilde / segghende dat het uwe Hoocheyt soo bevolen hadde / ende datter brieven aende Gouverneurs vande Steden int besondere gheschreven waren / om de Ghedeputeerde ende andere Edele van haer Gouvernement te winnen / omme te setten / ende tot hare devotie te crygen / alle t'ghene voorschreven is segghen sy dat uwe Hoocheyt niet onbekent en can wesen / t'welck wy in onse voorgaende remonstrantie niet en hebben willen stel-

len om niet te langh te vallen.

Opt Artikel daer wy segghen ende claghen verstaen ende ontdeckt te hebben vele dreyghementen ende heymelijcke aenslaghen teghens ons/ segghen wy Me vrouwe / dat wy terstont naer het overgheven van onse Requeste claerlijck ghenoech gemerckt hebben/ dat vele Heeren ende Ridders vander Ordre haer hebben ghescheyden ende afghesondert van ons/ ons gheselschap vliedende als of wy de Coninckljjcke Majesteyt gequetst of teghens de selve opghestaen hadden/ ende datse vele saecken aen een syde ende secretelijck onder haer hebben verhandelt/ t'welck sy van te voren niet ghewoon en waren te doen / selfs datse eenighe van haere maeghen ende vrienden ghewaerschouwt hebben datse haer met ons niet en souden voeghen / maer hare eere maken te bewaren : haer voor ooghen stellende de perijckelen die ons naeckende waeren als de Coninck herwaerts over soude comen/t'selve oock eenighe vande onse/die alreede ons verbont gheteeckent hadden voorhoudende/ ende haer vergiffenisse ende pardoen van sijne Majesteyt belovende soo sy ons verlaten wilden/ende alsoo soodanighe Heeren inden Raet sijn sittende ende stemme ghevende / soo is wel te dencken dat sy sijne Majesteyt nae de quade opinie die sy van ons hebben informeren / ende gheenen raet of advis en gheven als tot onsen achterdeel ende bederffenisse / datter oock Posten tot verscheyden reysen uyt Hispanien ghecomen zijn sonder eenighe resolutie van sijne Majesteyt over onse saecke mede te brenghen / met scherp verbot van gheene brieven van particuliere aen te nemen : midtsgaders dat wy uyt Vranckrijck ghewaerschouwt zijn/ dat sijne Majesteyt passage begeert hadde voor sekere benden Spaensche Soldaten/ ende vande Coninghinne Moeder des Coninckx ende den Raet ghelijcke assistentie ende hulpe versocht / als hy haer in hare inlantsche Oorloghen ghedaen hadde / dat wy oock verstaen hebben dat den Hertoch van Savoyen sijne Majesteyt bystant ende volck belooft heeft / ende daeromme op den Rijcxdach by den Keyser ghetrocken is / om hem te kennen te gheven t'beleyt ende aenslaeghen die hy op dese Nederlanden hadde/mitsgaders dat wy wel weten dat de Gheestelijcheyt buyten ghewoonte vijf mael hondert duysent guldens op gebrocht heeft/ twelck wy altoos wel ghedocht hebben ghedaen te zijn om teghens ons t'employeren/ghelijck selfs eenighe van haer sich daer over beroemt hebben/ oock dat tot noch toe niemant vande Heeren/Ridders vander Ordre/ ons en heeft willen versekeren dat de Coninck of uwe Hoocheyt teghens ons gheene weghen van feyte of ghewelt soude ghebruycken/ alle welcke voorschreven redenen/met meer andere consideratien/hebben ons soo verre ghebracht dat wy ons selven hebben versekert/ ghelijck dat in ons eerste remonstrantie gheseyt is/eñ dat tot onsen grooten leet wesen/ ende om dat uwe Hoocheyt niet en soude meynen/daer wy segghen in eenige Landen vrienden ghemaeckt te hebben/dat wy daer onder de Francoysen souden willen

den willen begrijpen /soo willen wy uwe Hoocheyt wel versekeren / dat wy dat niet ghedaen noch verstaen hebben/ als van ende met vrienden in dese Landen ende in Duytslant.

Wat aengaet dat uwe Hoocheyt begeert te weten wat Ghemeynte wy verstaen / daer wy mentie maken vande Ondersaten ende Vassalen van sijne Majesteyt: segghen wy/ Me-vrouwe dat het sijn alle d'Inghesetene ende Inwoonders vande Landen van herwaerts over / die onse voorschreven Requeste ende verbont voor goet kennen ende toestaen.

Voor t'leste/ Me-vrouwe/aengaende onse versekeringhe ghelijck dat in onse remonstrantie is ghestelt / en bevinden wy gheensins die van ons verbont zijn te connen vergenoeghen ende versekeren / als met de versekeringhe die uwe Hoocheyt ons gheven sal soo het haer ghelieft/ende mede de Heeren Ridders vander Ordre / ende by naemen de dry Heeren by ons voorgheslaghen/ om middelaers te wesen tusschen den Coninck ende ons. Nochtans en verstaen wy gheensins / dat den last die wy haer soecken op te legghen/ int minste d'authoriteyt van uwe Hoocheyt soude verminderen/ maer dat sy alles doen souden met bevel vande selve. Wy ghelooven wel dat eenighe Gouverneurs vande Provintien haer souden moghen aentrecken / van dat wy versoecken dat voortaen noch binnen noch buyten s'Lants gheene Soldaten aenghenomen souden worden/ als onder den last ende beleyt vande voorschreven dry Heeren: ende dat de selve/ naer dat uwe Hoocheyt verclaert sal hebben wat ghetal van Soldaten dat sy tot bewaeringhe vanden Lande sal willen aennemen/den last ende commissie daer van aen sulcke Capiteynen souden moghen gheven / als sy met ghemeynen raet tot dienste van sijne Majesteyt sullen bevinden te behooren. Welcken ondanck vande Gouverneurs vande Provintien wy wel hadden willen ontgaen/maer wy vertrouwen dat uwe Hoocheyt/insiende dat dit middel van versekeringhe veel min ghevaerlijck is als het ghene wy te voren voorgheslaghen hadden / ons veel liever een deel van den voorschreven ondanck sal helpen draghen/als ons in sulck eenen staet te laten/als wy teghenwoordelijck zijn / ende op dat uwe Hooch-heyt dit noch beter ende particulierlijcker verstaen mach / soo en is onse meyninghe of begeerte niet / uwe Hoocheyt of d'voorschreven Heeren aende voorschreven beloften voorder te verbinden als by provisie / ende tot dat sijne Majesteyt t'selve goet ghekent of verworpen sal hebben: Wel verstaende dat uwe Hoocheyt ende alle de voorschreven Heeren ons sullen beloven/ ingheval sijne Majesteyt t'ghene voorschreven is weygert/dat wy noch dry weken langh naer dat ons de wete vande voorschreven weygheringhe volcomelijck sal ghedaen zijn/ sullen staen onder hare beschuttinghe/ ende dat uwe Hoocheyt ende alle de voorschreven Heeren de voorschreven dry weken langh aende voorschreven beloften sullen verbonden blijven/ op dat wy den voorschreven tijt ghedurende / ons van alsulcke andere re-

medien moghen voorsien / als wy tot onse versekeringhe noodich sullen bevinden.

Soo veel belanght de versekeringhe die uwe Hoocheyt van onse Bont-ghenooten vereyscht/beloven ende versekeren wy uwe Hoocheyt / dat wy vaortaen niet handelen of doen en sullen/dan met raedt ende advijs vande voorschreven drij Heeren / ende t'volck ende vrienden die wy buytenslants hebben/ presenteren wy temployeren soo dickwils als men dat begeeren sal inden dienst van sijne Maiesteyt / ons in alles ende van alles ghedraghende tot t'ghene sijne Maiesteyt met advijs ende consent vande Staten Generael ons sal ghelieven te bevelen : Ootmoedelijck biddende dat het uwe Hoocheyt ghelieve dese onse naerdere verclaringhe int beste te nemen/ ende op de selve by Appostille goede ende corte antwoort te geven/ ende sult wel doen.

De Gouvernante naer langh beraet hier op ghehouden / aenmerckende de groote swaricheden die allomme over den Lande ghecomen waeren/ ende andere noch veel grootere die haer voor de hant verthoonden / daer door het Lant gheheel ende al op de been soude gheraken / ende gansche-lijck bedorven worden/heeft ten lesten de voorschrevê predicatien by ooch-luyckinghe toeghelaten/daer van de navolgende acte uytghevende.

Onder conditie vande pointen begrepen inde brieven van versekeringe ende gheconsidereert den dwangh ende onmijdelijcken noot die teghenwoordelijck d'overhant heeft/ sal hare Hoocheyt te vreden sijn dat de Heeren die van accord met d'Edele handelen/ haer aenseggen/ mits dat t'volc inde plaetsen daer men teghenwoordelijck is predikende/ de wapenen nederlegghe/ende hem van ergherniße ende disordre onthoude/datmen inde voorschreven plaetsen teghens haer gheen ghewelt of weghen van faicte sal ghebruycken/noch int gaen nae de predicatien noch int keeren/ tot dat by sijne Maiesteyt met advijs vande Staten Generael anders sal sijn geordineert / onder de conditie dat sy in gheenerhande maniere de Catholijcke Religie of d'oeffeninghe der selver en sullen beletten of verhinderen/ of yet teghens de kercken of de Gheestelijcke voortstellen / maer datse de Catholijcke vryelijck sullen laten ghebruycken hare kercken / in voeghen ende manieren als van oudts plach te gheschieden. Ghedaen tot Brussel den drye entwintichsten dach vande Oostmaent int Jaer 1567.

Ende na voordere onderhandelinghe daer over ghehouden/heeft de Regente ten lesten van weghen sijne Maiesteyt een volcomen verdrach ende tractaet ghemaeckt met de Gedeputeerde ende inden naem van d'Edellieden van t'verbont/met advijs eñ raet vande Heeren/Gouverneurs vande Provintien/Ridders vander Ordre eñ Raden van State eñ Secreten Rade/ luydende als volght.

De Brieven van versekerheyt ghegeven den verplichten Edelen.

MArgriete/by der gratien Godts/ Hertoginne van Parme ende van Placentie/ Regente ende Gouvernante voor den Coninck/ mijnen Heere/ inden Landen van herrewaerts over/ allen den ghenen die dese teghenwoordighe sullen sien/ salut.

Alsoo een groot ghetal van Edel-lieden deser Landen van herwaerts over/ ons gelijckerhant van inde maent van April lestleden/ hebben overghegheven sekere Requeste/ ten eynde dat sijnder Majesteyt soude believen wech te nemen ende te niete te doene/ de Inquisitie ende de Placcaten/ soo wel oude als nieuwe/ die sy seyden/ te wesen te seer straf/ ende dat sy daer door niet en vermochten te wercke ghestelt worden/ ende in stede van dien te maken andere/ met advijs ende consente vanden generale Staten vanden selven Landen/ welcke Requeste sy versochten/ dat by ons soude worden ghesonden aen sijn Majesteyt/ om daer inne te versien/ ende op welcke wy hadden vele groote raetslaginghen ghehouden metten Gouverneurs vanden Provincien/ Ridderen vander Ordre/ ende sijnder Majesteyt/ Raden van State ende secreten/ ende daer na al t'selve/ met onsen advijse/ gesonden ende verthoont aen sijnder Majesteyt/ ende want wy by advijse als voor/ bevonden dat ter voorschreven oorsaecke/ de voorschreven Edellieden souden moghen eenighe vreese oft achterdencken hebben/ dat sijn Majesteyt soude mogen qualijck willen nemen de voorschreven Requeste eensamentlijck het verbont/ d'welck sy tot dien fijne met malcanderen ghemaeckt hadden/ ende alle t'ghene daer na ghevolcht was/ ende dat sulcke achterdencken soude moghen oorsake wesen van meerder quaet ende onruste/ in desen voorschreven Landen: Soo hadden wy oock/ by advijse ende goetduncken als voor/ sijnder Majesteyt versocht/ dat insghelijck sijn der Majesteyt/ beliefte soude wesen/ hen te verleenen brieven van versekerheyt/ dat hen ter causen van desen/ namaels niet met allen by sijn Majesteyt en soude geweten worden. Waer op sijn voorschreven Majesteyt ons heeft laten weten sijnen goeden wille ende meyninghe. Welcken achtervolghende/ wy/ soeckende de welvaert/ ruste ende eenicheyt deser voorsz Landen/ ende begeerende de voorschreven Edele Supplianten te houden ende te maken soo vele te ghewilligher ter ghehoorsaemheyt ende dienste van sijnder Majesteyt/ na de verbintenisse die sy des hebben/ soo weer natuere/

tuere/als van weghen hens Eets/ghelijck sy hen daer toe oock altijt hebben gepresenteert/ hebben t'harer begeerte ende versoecke/ende achtervolghende de macht ende authoriteyt die wy des van sijnder Majesteyt hebben/ende oock als Regente ende Goubernante generale der voorschreven Landen/by advijse vanden voorschreven Gouverneurs/Ridderen vander Ordre/ende Rade van Staten neffens ons wesende / tot haerder versekerheyt ghegheven dese teghenwoordighe/gheteeckent met onser hant/ inder formen ende manieren als volght.

Haere Hoocheyt heeft doen wedercomen de Edele / Suppliant en / den twintichsten van deser maent van Oogst / om hen antwoorde te gheven op hare Requeste/waer en tusschen het so seer wel te passe is gecomen/ dat sy ontfanghen heeft brieven van sijnder Majesteyt waer mede sy beter middel heeft ghecreghen/ om haer lieden sekere ende absolute antwoorde te gheven.

1. Inden eersten/verclaert sy henlieden dat sijne Majesteyt considererende het ghene dat hare Hoocheyt by advijse vanden Heeren/Ridderen vander Orden/ende andere van sijnen Raden van Staten/ ende Secreten/ der selver heeft vertoont/te vreden is/dat de Inquisitie/vander welcker sy hen beclaecht hebben/cessere.

2. Ten tweeden/ heeft sijne Majesteyt ghecons enteert/datter ghemaeckt worde een nieu Placcaet/maer sijne Majesteyt en hadde noch niet besloten oft het geschieden soude by weghen van de ghenerale Staten/niet te min/ haer Hoocheyt verhoopte/ dat sy metten eersten / des resolutie soude hebben/na dat sijne Majesteyt haer hadde gheschreven. Ende sal noch altijt geerne haer neersticheyt doen/ten eynde sijne Majesteyt daer inne wil verwillighen/ ghelijck sy oock anderwerf met brieven ghedaen heeft.

3. Ende aengaende de versekeringe/in hare leste requesten vermaent/dat haer Hoocheyt wel hadde van sinne ghewe est/om haer die te gheven/voor also vele als in haer gheweest hadde / eñ nu gantschelijck hen mochte versekeren (ghemerckt sijne Majesteyt t'selve hadde ghecons enteert/ haer des hebbende ghegheven de autoriteyt) inder formen ende manieren / soo sy soude vinden te behooren: Waeromme sy hen verclaerde / dat sijne Majesteyt begeerende allen achterdencken te benemen/ allen den genen die souden mogen vermoeden/ dat sijne Majesteyt van hen qualijck mochte wesen gheinformeert/ ende elcken te benemen het misvertrouwen / door dese troublen ghesproten/ willende ghebruycken van sijn ghewoonlijcke goedertierenheyt/ende boven al schouwen alle verbittertheyt/ was te vreden/ dat haer Hoocheyt/om alle dese swaricheden te doen cesseren / hen dede leveren alle alsulcke brieven/als daer toe souden dienen/ende in sulcker formen als sy tot haerder meerder versekertheyt soude vinden gherequireert te wesen / ende dat vanden saken voorleden / behoudelijck dat sy hen voe-

ghen/ghelijck goede getrouwe Vasalen ende Ondersaten van sijnder Maiesteyt/betrouwende dat sy niet en sullen mercken int devoor dat sy hem schuldich zijn/ waer toe haer Hoocheyt was te vrzeden teghenwoordelijck te verstane.

4. Ende soo sy nu hebben volle ende ghenoechsame voldoeninghe/ so en wil haer Hooch-heyt niet verworpen de presentatie die sy te meer stonden hadden gedaen/van hen te imployeren ten dienste van sijne Maiesteyt en haer Hoocheyt/voor het weluaren/ruste ende eenicheyt vanden Lande/en tot het ghene sy van ghetrouwicheyt ende natuere wegen/verbonden waren te verstane.

5. Welcken volghende/ haer meyninghe was/ dat sy haer sullen ghelooven: Eerst/ dat sy niet en sullen doen noch verbolghen / directelijck noch indirectelijck / yet dat soude wesen teghen sijne Maiestept / sijne Staten/ Landen/oft Ondersaten/maer hen gantschelijck voeghen/om te doene alle het ghene dat goeden ende ghetrouwen Vasalen ende Ondersaten/toestaet te doene tegen haren Overheere ende natuerlijcken Prince: en dat doende met alle hare macht/ende ter goeder trouwen / helpen beletten de teghenwoordige troublen/oproeringhen ende onrusten/ en om dese opgeworpen Gemeynte te helpen bedwinghen/ende dat dese berooinghen/plonderinghen/ende verwoestingen van de Tempels/Kercken/Cloosteren en Godshuysen/ over al cesseren/ bysonder oock bystant doen om te doen castijden de ghene die sulcken sacrilegien/overlast ende boosheden ghedaen hebben/ ende dat oock gheen ongheluck en worde ghedaen eenighen gheestelijcken persoonen/dienaers van der Justicien/ Edel-lieden noch anderen Ondersaten oft Vassalen van sijnder Majesteyt.

6. Dat sy ter goeder trouwen haer uterste neerstichept sullen doen / dat de wapenen vp der ghemeynte aenghenomen/ daer soo veel quaets alreede door gheschiet is/ende noch mochte toecomen/terstont afghelaten/ende ter nedergheleyt worden.

7. Dat sy na haer vermoghen alle goet devoor doen sullen/ om te beletten dat de predicatien niet en ghescheden in plaetsen daer sy noch niet gedaen en sijn/ende dat sy inden plaetsen daer die alreede metter daet gedaen zijn/sullen beletten/datmen daer niet en ghebruycke wapenen/schandale/ ende desordre publicque.

8. Voort/dat sy hen sullen impolyeren ende helpen (nae de verbintenisse ende eedt van ghetrouwicheden/dien sy aen sijne Majesteyt hebben) om te weeren alle uytlandighe vyanden ende wederspannighe van sijne Majesteyt ende vanden Lande.

9. Eyndelijck/ ghemerct het credit dat sy moghen hebben / neffens den ghenen die tegenwoordelijck gealtereert zijn / om de Religie ende andersins/neerstichept sullen doen/om haer te doen submitteren / tot het ghene by sijne Maiestept met advijse van sijn generale Staten/door de voordernisse/

nisse/ ruste/ende eenicheyt der Religien / gheordineert sal worden.

Ghedaen tot Brussel/ den drye ent twintichsten dach van Augusto 1566. Onderghéteeckent: Margriete.

DOen te weten/dat/ alle de saken voorschreven overgemerckt/ende achtervolghende den consente ende wille van sijnder Maiesteyt ende den last ende macht die wy våder selver hebben/ wy inden name en̄ uit cracht e vanden voorschreven laste/hebben gheloofd/ende geloven by desen/ datter saken v ander voorschreven requeste ende verbont of compromis voorschreven/ ende tghene daer na ghevolcht is/ tot noch toe/niet met allen/ by sijn voorschreve Maiesteyt noch by ons/hen en sal geweten worden/ mits den eedt ende ghelofte die de voorschreven Edelen/soo wel voor hen selven als voor d'ander gheconfedereerde/ons hebben ghedaen/na wtwijsen den puncten ende articlen boven verhaelt/daer af sy hen verbintenisse overgelevert hebben.

Waeromme wy begeeren/ ende van weghen sijnder Maiesteyt ordonneren ende bevelen/allen Gouverneurs/ Ridderen vander Ordre/ende lieden vanden Rade van Staten voorschreven/ Hoofde/ President en̄ lieden vanden secreten rade/ende allen anderen Justicieren ende Officieren van sijnder Maiesteyt dien t'selue aengaen sal: Dat sy dese teghenwoordighe versekeringhe/onverbrekelijc onderhouden/ en̄ doen onderhouden t'allen daghen/ ende dat sy de voorseyde Suppliantén/van allen den inhouden van dese tegenwoordige/ doen laten en̄ gedoogen/genieten en̄ gebruycken volcomelijc/vredelijck/en̄ eewelijc/sonder hen te doene/stellen oft geven/oft te gedoogen/hen ghedaen/ghestelt oft ghegeven te worden/nu noch in toecomende tijden/directelijck oft indirectelijck/eenich hinder oft belet ter contrarien/noch oock metter daet yet te attempteren tegen den voorschreven Suppliantén/ter saecken voorschreven / in gheender manieren / want de beliefte van sijnder Maiesteyt ende van ons is sulcke.

In ghetuyghenisse vanden welcken / hebben wy dese teghenwoordighe ghéteeckent met onsen naeme / ende daer aen doen hanghen onsen zeghel.

Ghegheven inder Stadt van Brussel den vijfentwintichsten dach van Oogst/ int Iaer ons Heeren/duysent/vijfhondert/ sessentsestich / Gheteeckent opte plijcke ter rechter zijden: Margarita / ende ter slincker zijden: By expresse ordinancie van haer Hoocheyt/ ende onderteeckent/ D'Overloope/ ende besegelt metten seghel van hare Hoocheyt/in rooden wasse op dobbelen steerte.

De Brieven daer teghen by den geconfedereerden, der Regente ghegheven.

WY Lodewijck/Grave van Naſſau/Euſtaes van Fiennes/Heere van Eſquerdes/Caerle van Revel/Heere van Audrignies/Bernard van Merode/Heere van Rumen/Caerle vander Noot/Heere van Riſoor/Joris van Montigny/Heere van Noyelles / Marten van Serclaes / Heere van Tilly/Philips van der Meeren/ Heer van Sterbeke / Philips van Marbais/ Heere van Louverual / Jan van Montigny / Heere van Villers/ Caerle van Lievin/Heer van Famars/ Franchoys van Haeſten / Jan le Sauvaige/Heere van Eſcaubeke/ſoo wel in onſen eyghen name/als ghelijck ghedeputeerde ende ghecommitteerde van allen den anderen gheconfedereerden Heeren ende Edellieden/hebbende in de laeſtleden maent van April/aen ſijne Maieſteyt Requeſte ghepreſenteert aengaende het feyt van de Inquiſitie ende Placaten/nopende de ketterien: Alſo wy op heden ontfanghen hebben van de hooch gheboren vermogende Princeſſe/ Me vrouwe de Hertoginne van Parme ende Plaiſance/voor den Coninck/Regente ende Gouvernante over deſen Nederlanden/ ſekere opene brieven van hare Hoocheyt / gheautoriſeert by den Coninck onſen Overſten Heere ende natuerlijcken Prince/inder formen ende manieren navolghende.

Margriete/by der Gracien Gods/Hertoghinne van Parme ende Plaiſance/Regente/etc. Als inden brieven van verſekertheyt boven begrepen.

Doen te weten, dat wy achtervolghende den ſelven brieven van verſekertheyt/ghelooft hebben ende ghelaven/by onſe warachtighe huyde ende ghetrouwicheyt/ende in woorden van Edel-lieden/ende van oprechtighe ende ghetrouwe Vaſſalen ende Onderſaten van ſijne Maieſteyt/ dat wy ſoo wel voor ons/als voor ende inden name van allen den anderen/ daer af wy ſijn ghedeputeert/ ende macht/ commiſſie/ autoriteyt ende bevel af hebben :(Door de welcke wy ons ſterck maecken) alle ende elckerlicke de poincten ende artijckelen boven gheſchreven/ſullen onderhouden/ navolghen/ ende volvoeren / ende door de ſelve onſe mede verplichte ſullen doen onderhouden/ na volghen ende volvoeren. Tot welcken eynde / wy onſe voorſeyde verbonte houden nul/ghecaſſeert/ ende te niete/ter tijt toe ende ſo langhe/als de voorſeyde verſekertheyt by haer hoocheyt/ uten name van ſijne Majeſteyt toegheſeyt / volſtandich blijven ſal. In kenniſſe vanden welcken/wy deſe teghenwoordighe hebben gheteeckent met onſe namen.

Ghedaen

Ghedaen te Brussel voorschreven / den voorseyden vijfventwintichsten dach van Augusto/ inden Jaere van sessentsestich voorghenoemt. Aldus onderteeckent:

Lodewijck van Nassau/Estaes van Fiennes / Bernaert van Merode/ C. vander Noot/Caerle van Revel/Joris van Montigny / Philips vander Meeren/Philips van Marbays/Heere van Louverval/J. van Montigny/Heere van Villers/Caerle van Lievin/Heere van Famars/Jan de Sauvaige/Marten van Tserclaes/ende Franchoys van Haesten. Ende opten ruggh̃e stont gheschreven: Op heden den vijfuentwintichsten Augusti 1566. Hebben de ghedeputeerde ende ghecommitteerde vandenverplichten Heeren ende Edel-lieden/int witte van desen vermelt/ (behalven den Heere van Tilly/ ende Franchoys van Haesten/ absente) soo wel voor hen/als voor ende inden name van alle den anderē haren mede verplichten/ghedaen den behoorlijcken ende solemnelen eedt/van te onderhouden/ navolghen / ende volvoeren alle ende elckerlijcke de poincten ende artijckelen / int witte van desen begrepen. Ende dat in handen van mijnen Heeren/den Princen van Oraengen/eñ van Gaure/den Grave van Hoorne/den Heere van Hachicourt/ende den Raetsheere Assonleville / daer toe by hare Hoocheyt ghecommitteert. Aldus onderghescreven/My daer by zijnde/ende gheteeckent/D'Overloope. Onderstont noch gheschreven/den xxvij. dach der voorschreven maent Augusti/ inden selven Jare van 1566. hebben de voorschreven Heere van Tilly / ende Franchoys van Haesten/ na dien hen was ghedaen lecture van des int witte begrepen is/ oock haer namen ende hantteecken daer by ghevoecht ende ghedaen den voorseyden eedt in handen van mijn Heeren den Prince van Gaure/den Graven van Mansfelt/ende van Hoorne/den Heere van Hachicourt / ende den Raetsheere Assonleville/ daer toe by hare Hoocheyt ghecommitteert / soo voorseyt is.

Onder ghescreven/My oock daer by sijnde. Ende gheteeckent: D'Overloope

Volghende t'voorschreven accord ende verdragh zijn over ende weder de beloften ende eeden daer inne begrepen ghedaen / ende behoorlijcke acten overghelevert / ende het dubbel van de voorschreven brieven van accord ende verseckeringhe aen alle Provintien ende Steden uytghesonden om haer daer nae te reguleren ende alle inconvenienten ende beroerten te voorcomen / de beslotene brieven vande Gouvernante daer by ghedaen/ luyden als volght.

De besloten Brieven daer op, by haer Hoocheyt, aen de Raden ende Steden ghesonden.

MArgriete by der gratie Gods/Hertoginne van Parma/van Plaisance/ect. Regente ende Goubernante.

Lieve ende wel beminde / wy en willen niet laeten u te adverteren hoe dat de Coninck mijn Heere/by sijn brieven vanden derthiensten der voorleden maent ons heeft laten weten sijn resolutie op het gene wy hem hadden ghescheven/ ende versocht van de maent van Mey lestleden te voren. Daer op sijn Majesteyt niet eer en hadde antwoorde connen gheven / soo hy verwachte de coemste des Marckgraven van Berghen ende Baenreheere van Montigny/by ons neffens sijn Majesteyt afgheveerdicht / totten rappoorte vanden welcken/ de principale sake haer was ghedraghende. Ende eerst aengaende der Inquisitien / sijn Majesteyt ooghe nemende opt ghene wy hem hadden verthoont by advijse vanden Heeren vander Orden / ende van die vanden Raden van State ende secrete neffens ons wesende / is te vreden dat die cessere: ende aengaende den Placcaten ghemaect opt feyt vander Heresie/is te vreden datmen nieuwe make/ regard hebbende dat het heylich Kersten ghelooue ende sijnder Majesteyt Hoocheyt bewaert worden: Noch niet gheresolveert hebbende/ oft t'selve sal geschieden/by middel vanden ghenerale Staten oft andersins. Waer op wy hem anderwerf hebben geschreven wel ernstelijck/ende verwachten corts sijnder voorschreven Majesteyt goede meyninghe ende wille.

Voort/alsoo wy sijnder Majesteyt verthoont hebben het achterdencken dat die Edel-lieden die ons inder lestleden maent van April ter sulcken eynde hadden Requeste overghegheven / waren hebbende/ dat sijn Maiesteyt de voorschreven Requeste / ende het verbont daer op by hen tsamen ghemaeckt/qualijck soude moghen nemen / welck achterdencken / soude moghen maken een misvertrouwen/ende by consequent oock troublen eñ beroerte inden Lande: Soo heeft sijn Maiesteyt willende ghebruycken van sijn ghewoonlijcke goedertierenheyt / ende niet soo seer hatende als verbitteringhe te vreden ghewest/dat/inghevalle wy saghen dat/dat selve soude connen doen stillen dese swaricheden (ghelijck ons des de belofte ghegheven is) wy hen des behoorlijcke verseckeringhe souden doen/ in alsulcker formen eñ manieren/als wy souden vinden ghequireert/d'welc ghedaen is / ende hen toegheseyt / dat hen by sijn Maiesteyt noch by ons

niet

niet en soude ghewveten worden / wt redenen vande saken die ghepasseert zijn/behoudelijck dat sy hen voordane reguleren/ ghelijck goede ghetrouwe Ondersaten / ende Vassalen van sijnder Majesteyt ende moeten oock alle verbonden blijven nul/ van onweerden ende ghecasseert / soo langhe als t'ghene dat by ons wten name van sijnder Maiesteyt belooft is/ghehouden wort/ghelijck ghy sien sult by den acten daer op gemaeckt.

Adverterende voort/dat sijn Maiesteyt wilt en meynt / te onderhouden de warachtige oude Catholijcke Religie/ ende dat de Gouverneurs / Raden / Officieren ende Wetten/ hen uterste neersticheyt doen/op dat ter wijlen sijn Maiesteyt herwaert over comt om Ordre te stellen/ geen inconvenienten toe en comen. Twelc hy belooft corts te doene/ende so haest hem eenichsins sal moghelijck wesen.

Van allen welcken dinghen / als dienende totter eendrachticheyt ende ruste vanden teghenwoordigen troublen / wy u wel hebben willen waerschouwen/ op dat ghy u des soo vele te meer verclaert om u wel te quijten/ als goede ghetrouwe Ondersaten van sijnder Majesteyt ende sijnen heylighen ende goeden wille naer te volghen/eensamelijck den qnaden/ oproerigen ende verstoorders vanden gemeynen besten/ te wederstane tot voordernisse vanden dienste van sijnder Majesteyt vande ghemeyne ruste ende welvaert vanden Lande/ende van u selven int particulier. Lieve ende seer beminde onse Heere Godt sy met u: Wt Brussel desen sessentwintichsten dach van Augusto 1566.

T'Voorschreven accord ende Religions vrede ghecomen zijnde ter kennisse vande ghemeynte ende Inwoonders des Lants, soo doort uytseynden vande voorschreven brieven, als door de fame ende gheruchte alles verbreydende ende verspreyende, ende datmen volcomelijck verstont soo goede nieuwe maeren, als dat d'Inquisitie vernietricht, de Placcaten gheschorst ende de predicatien toeghelaten waren, ghelijck dat alle de weerelt alsoo verstont, soo sachmen terstont eene soo groote veranderinghe, eenen soo goeden vrede ende ruste, een soo wonderlijck verghenoeghen by alleman, dat het eene ongheloofelijcke saecke scheen te wesen, voor de ghene die soo weynich tijts te voren ghesien hadden de beroerten der herten, de hersseloose hoofden, d'ontstelde ghemoederen, d'onstekene raetslaeghen ende de ghewapende handen vande gansche Ghemeynte alomme. Ende scheen het een miraeckel te zijn dat sulck eene groote veranderinghe in soo corten tijdt door sulck een accord ghemaeckt ende in ghevoert was.

Soo zijn dan in alle Steden ter sake vande Religie ontstelt, de predicatien toeghelaten, daer die opten dryentwintichsten dach vande Oostmaent ende daer te voren ghedaen waeren gheweest, ende zijn aldaer, om d'inwoonders in Religie verschillende in vrede ende Borgherlijcke eendracht te houden, tot versekeringhe vande Steden ende ghemeyne ruste ende vrede des Lants, sekere tractaten

by Gouverneurs vande Provintien ende Steden ende by de Magiſtraeten ghemaeckt, om t'onderhouden ende achtervolghen by proviſie, ende tot dat ſijne Majeſteyt met advijs vande Staten Generael anders ſoude hebben gheordineert. Daer door dan de Religie, diemen aldaer de nieuwe Religie noemde (ende waer van ten minſten de publijcke vercondinghe ende oeffeninghe voor eene nieuwe ſake ghehouden wert) met oorlof ende conſent vande Overheyt allomme openbaerlijck ghepredickt, ende hare oeffeninghe toeghelaten is, met groot vergheноeghen ende blijſchap vande Onderſaten: die God Almachtich danckten ende loofden datſe eenmael bevryt waren vande haetelijcke Inquiſitien, Biſſchoppen, Concilie, vervolghinghen ende Placcaten, ende de vercondinghe van Godts Heylighe woort met vrede ende vryer conſcientie mochten hooren ende beleven.

Sommighe Brieven van mijn Heere den Prince van Oraignen aende Gouvernante, ende antvvoort vande Gouvernante.

Me-Vrouwe.

ICk heb ontfaen de brieven/ die uwer Hoocheyt beliefft heeft te ſchrijven aen my/ eenſamentlijck aen die vanden Rade van mijnen Gouvernement/ende verſtaen de meyninghe van ſijnder Maieſteyt op drij puncten. My oock bevelende/ wel expreſſelijck te doene/ elck van dien executeren/ in allen den plaetſen van mijnen voorſchreuen Gouvernement. Ende hoe wel Me-vrouwe/ men my gheen aduijs en heeft ghebracht in ſaken van ſoo grooten ghewichte ende conſequentien/ nochtans ick/ als een getrou Dienaer ende Vaſſael van ſijnder Maieſteyt ghepoort door eenen goeden yver/ begeerende te voldoene der verkintenisse die ick ſchuldich ben tot mijnen State ende eede/ en hebbe niet connen ghelaeten/ van mijn goet duncken ende opinie daer op vrij wt te ſegghen/ liever verwachtende d'avontiere/ van als nu ondanck te behalen van mijne waerſchouwinghen ende vertooninghen/ dan van door mijn ſtil ſwijghen ende ooghluyckinghe/ namaels als het lant daer door ſoude bedorven ende in onruſten ghestelt weſen/ ghelaſt ende gheblameert te worden door een onghetrou/ onachtſaem ende ſorgheloos Gouverneur.

Eerſt/ aengaende het volvoeren van den Concilie/ hoe wel inden beginſel/ men daer op ghemorret ende qualijck te vreden gheweeſt is/ nochtans ghemerckt/ men naderhant daer by ghevoecht heeft ſommighe exceptien

inde reseruatien/soude ick hopen/dat desen aengaende/luttel swaricheden sal vallen. Ende aengaende het reformeren vanden Priesters/ ende anderen Gheestelijcken ordinantien/soo het niet en zijn saken van mijnder vocatien/ghedraghe my des totten ghenen die des den last hebben/ende alst van noode sal wesen / sal ick den bevele van sijne Majesteyt ghenoech doen.

Roerende het tweede punct/ inhoudende / dat de Gouverneurs/ Raden ende andere Officieren souden met alle haer macht/ bystaen den Inquisiteurs/ende hen hanthouden inder autoriteyt / die hen na de Godlijcke ē weerlijcke rechten toe behoort/ende van der welcker sy tot hier toe gheploghen souden hebben.

Uwe Hoocheyt mach indachtich wesen/dat de clachten/oppositien ende swaricheden / alomme inden Landen van herwaerts ouer / ghemaect op de instellinge vanden Bisschoppen/ alleenlijcke wt dier oorsaken zijn toeghecomen / datmen vreesde dat onder sulcken decksel / men sochte inne te brenghen eenighe maniere van Inquisitien/soo grooten haet/afkeer ende walghinghe isser/niet alleen vander werckinghe ende executie/maer oock vanden naem alleen der selver.

Boven dien/soo mach uwe Hoocheyt weten/ ende is cont ende kenlijck der meester menichten der Ondersaeten / ende goeder inghesetenen van herwaerts over/dat de Coninckiijcke Majesteyt ende insgelijcx de Majesteyt van de Coninghinne Marie / den Inwoonderen te meer stonden hebben versekert/soo mondelinghe/als by gheschrifte / dat de selve Inquisitie/ in desen Nederlanden niet en soude ghebrocht worden/maer dat de selve Landen souden ghehouden ende gheregeert worden/ ghelijck sy van allen ouden tijden te voren ghedaen waren gheweest/ia sijn Coninckliijcke Majesteyt selve/heeft gelijcke verseekeringhe te meer reysen/den ondersaten ghedaen/om hen sulcken achterdencken te benemen.

Voorwaer Me-vrouwe/dese voorschreven verseekeringhen ende beloften hebben ongetwijffelt/de Ondersaten ende andere inghesetene/verhoet ē verhouden/van te vallen in eenighe veranderinghe/ende dat niet vele lieden van eeren ende van machte/haer goeden en hebben verthiert / noch sy ghesocht andere plaetsen / daer sy mochten vry leven sonder vreese van eenighe Inquisitie. Waer door oock by consequencie by een ghehouden ende bewaert is/de ruste/eendrachticheyt/handel van coopmanschap/ ende het opbrenghen vanden penninghen/behoeft hebbende tot onderhout vander oorloghen/daer andersins/het lant ghebloot wesende/van inwoonderen/ vassalen ē gelde/soude ghewordẽ zijn tot eenen roof/den genen die daer de hant hadden willen aenslaen.

Aengaende den derden puncte/ by den welcken sijne Majesteyt wilt/ ē wterlijck ordonneert/dat de Placcaten / ghemaect soo wel by den Keyser/ als sijne Majesteyt in allen haeren puncten ende articulen worden onder-

houden/achtervolcht/ende gheexecuteert in aller ſtraffichept/ ende ſonder eenighe moderatie/ oft oochluyckinghe.

Me-vrouwe/ dit punct dunckt my oock ſeer hart te weſen/ wt dien/ dat der Placcaten vele eñ verſcheyden zijn/ende oock eertijden ſommwijlen verſoet/ende niet altijt ghevolcht in het uterſte rigeur/ja oock ten tijde/ als de generale miſerie niet ſoo ſcherp en was/als die nu wel is/noch ooc ons volck/door verweckinghen ende practijcken van onſen ghebueren/niet ſo gheneghen tot nieuwicheden. Ende als nu te willen meerder ſtraffichept te wercke ſtellen/ende met meerdere vehementie/al teffens te willen hernemen de voorſeyde Inquiſitie/ende voortvaren in alderhardichept metten executien: ick en can Me vrouwe/niet begrijpen/dat ſijn Majeſtept daer by yet anders en ſal connen gevoorderen/noch ghewinnen/dan haer ſelven te ſtellen in pijne/ende ſijn Lant in onruſte/ende te verlieſen de herten van ſijnen goeden Onderſaten/makende elcken een achterdencken/dat ſijne Majeſtept ſoude willen comen ende handelen op eenen anderen voet/dan hy altijt belooft ende bethoont heeft ghehadt/ ende ſtellende de Landen in haſart/van te vallen in handen van onſen ghebueren/ſoo wel door het groot volck datter vertrecken ſal wten Landen/als door het cleyn betrouwen/ datmen ſal hebben vanden ghenen dier ſullen blijven/ ende dat al ſonder eenighe voorderinghe oft beterniſſe vander Religien.

Ick wil hier achterlaten/ het verhael van veel andere inconuenienten/ om der cortheyt wille/ wel wetende dat ſijne Majeſtept ende uwe Hoocheyt/daer af eertijden te meer ſtonden/ uut langhe ghewaerſchouwet zijn/ boven dien ſoo dunct my oock (ſprekende onder correctie) den tijt als nu ſeer onbequaem/om te roeren de ſinnen ende herſenen des volckx/ dat alreede/niet dan te vele ontſtelt ende verbittert is/ door de teghenwoordighe dierte ende ghebreck vanden coren.

Ende na mijn duncken/ waert beter dat die ſaken werden verhouden/ ende wtghestelt totter comſte toe van ſijnder Majeſtept diemen ſeyt/ dat ghereetſchap maect om herwaerts over te comen/ ende wilde wel dat ſijnder Maieſtept beliefde/hem daer toe te haeſten/op dat in ſijn preſentie/ ſulcken orden daer in geſtelt werde/als hy ſoude oorboorlijck vinden voor den dienſt van God ende van ſijne Maieſtept/ mitſgaders tot ruſte ende voorſpoet van ſijne Landen ende Onderſaten van herwaerts overe/want ſoude daer ontruſte vallen/ de remedie ſoude gereeder weſen in ſijne Maieſtepts teghenwoordichept/dan anderſins.

Niet te min/ ſoo verre ſijne Maieſtept ende uwe Hoocheyt daer by blijven/ende van nu af willen/ datmen ſoo doe ende de voorſeyde puncten alle gader achtervolghde/ mits dien ick claerlijck ende door de hant mercke/ dat die als nu/niet en connen te wercke gheſtelt worden/ ſonder het Lant te ſtellen in grooter vreeſe van gantſchelijck bedorven te worden/waer op mogelijck ſijne Maieſtept acht ſoude ſlaen/ waer die hier/ ſoo ſoude ick liever hebben/

der hebben / soo verre men de sake tot dier tijdt toe niet en wil wtstellen/ maer van nu af metter voorseyder Inquisitien ende executien voort varen/dat sijne Majesteyt in mijn plaetse ymanden anders stelde/ die de genegentheden des volcx beter conde begrijpen / ende bequamer ware dan ick/om het selve in rusten ende stillicheyt te houden/ dan van te vallen in eenige op sprake/ daer mede ic eñ de mijne/namaels mochten geblameert worden/so verre inden Landen staende onder mijn Gouvernement/gedurende mijnen last/eenighe onruste oft inconvenienten toequamen.

Ende moghen hen so wel sijne Majesteyt als uwe Hoocheyt/ wel versekert houden/ dat ick het ghene des voorseyt is/ niet en segghe / om niet te willen navolghen sijn bevelen/ oft te leven anders dan een goet Christen/ ghelijck mijn voorgaende wercken des goede ghetuyghenisse connen gheven/soo ick oock hope/dat sijn Majesteyt by experientie/ sal hebben bevonden /dat ick om sijns Majesteyts dienst / noyt lijf noch goet ghespaert en hebbe/daer inne ick oock begeere volstandich te blijven/ soo lange ic leve. Boven dien/ so verre de saken vanden lande niet wel effen en gingen / ick soude gheraken te moeten by stellen boven de verbintenisse die ick schuldich ben sijne Majesteyt eñ den Lande/ niet alleen alle het gene dat ick in de werelt hebbe/maer oock mijnen persoon/ met wijf eñ kinderen/ die ooc de natuere selfs ons gebiet gade te slaen/ende te bewaren.

Uwer Hoocheyt sal believen op het gene des verhaelt is/acht te nemen/ na haer voorsichtighe ende ghewoonlijcke wijsheyt/ ende dese mijne vertoonighe/int goede te nemen/ als comende van eenen die daer sprecct wt eenen vierighen treck ende affectie / die hy heeft ten dienste van sijne Majesteyt ende om te verhoeden alle inconuenienten/ des ick God te ghetuyghe neme/ den welcken ick bidde (eerst mijn ootmoedighe ghebtedenisse/ inder goeder gratien van uwer hoocheyt ghedaen hebbende) der selver te willen gunnen/in gesontheyt/een goet salich leven. Wt Brussel den xxiiij. dach van Januario 1565. stijl van Brabant.

Antvvoort van de Regente op de voorgaende brieven vanden Prince.

Mijn lieve Neve/ick heb ontfaen twee uwe brieven/ vanden xvi. deser maent/ in d'een van den welcken/ ghy excuseert u comste herwaerts/ soo ic u gebeden hadde/eñ by d'andere/my vermaent de vertooningen/die gy my anderen tijden hebt gedaen/van de inconvenienten dier te bevreesen waren/aengaende den dry puncten/die de Coninc hadde bevolē/ dier ic seer

wel ghedachtich ben/ende is sedert dien tijt (na dat ick geinformeert ben) de verbitteringhe ende morringhe des volcx int generael soo grootelijck ghewassen / dat door verscheyden waerschouwinghen my comende van daghe te daghe van goeden plaetsen/men my te kennen gheeft/dat deselve inconvenienten sijn seer apparent/ende voor de dore/ om hen seer haest te toonen/ende laten sien/het welcke my heeft gheraden / ende nootlick doen vinden/ te roepen alhier de Gouverneurs / soo ick ghedaen hebbe teghen een maendage ofte dijnsdaghe naestcomende/ten langsten/om met hulpe van hen/ te raetslaghen op het ghene dat soude moghen dienen / om de selve inconvenienten te verhoeden/ tot vorderinghe vanden dienst van sijne Maiesteyt / ruste ende stillicheyt des Lants/ ende versekeringhe der Vassalen/Ondersaten ende Inwoonderen des selfs. Ende na dat ick kenne uwe goetherticheyt ende yver/ten saken/dienende ten dienste van sijne Majesteyt ende van desen Landen/ soo houde ick my voor versekert / dat ghy in gheenen ghebreke en sult wesen (alle andere saken ter sijden ende wtstellende) van u hier te vinden ten selven tijde / het welcke ick u mijn goede Neve/ seer hertelijck by desen brieve (dien ick daerom alleen by eenen expressen aen u seynde) ben biddende/ende Godt almachtich/ dat hy u gheve het ghene ghy meest begeert.

Wt Brussel den neghenthienden dach van Meert 1565. Onder stont geteeckent Margarita/ ende noch/Berty. Ende het opschrift was/aen mijnen goeden Neve/den Prince van Orangen/Grave van Nassouw/ Ridder vander Orden/Gouverneur des Graefschaps van Bourgoengnen / ende vanden Landen van Hollant/Zeelant ende Vtrecht.

ME-VROVWE/

Naer mijnen lesten op heden ghegheven/heb ick ontfanghen t'ghene uwe Hoocheyt my heeft ghelieft te schrijven / ende en can niet laten deselve van deser Stadts weghen te bedancken/datse wel overwoghen ende inghesien heeft den hoochdringhenden noot / die my ghedwonghen heeft toe te staen ende accorderen d'articlen vervat inde handelinghe ende gheschrift met die vande nieuwe Religie aenghegaen / de welcke uwe Hoocheyt niet en can quaet vinden/ ten ware alleen twee pointen / te weten de toelatinghe vande Predicatien inde Stadt / ende d'oeffeninghe van dese nieuwe maniere van Religie. Vwe Hoocheyt beveelt my te willen versorghen/ende de goede hant daer aen houden/ dat de voorschreven Predicatien noch eenighe dierghelijcke oeffeninghe van Religie inde Stadt niet en souden ghedaen worden / daer op ick uwe Hoocheyt wel heb willen voorhouden/ te willen letten op de groote ende ghewichtighe redenen in mijne dry voorgaende brieven begrepen / die my beweecht hebben t'selve om beters wille te doen.

Ende om uwe Hoocheyt noch meer te voldoen/soo veel het eerste poinct aengaet/

aengaet/ weet uwe Hoocheyt wel / dat ter wijlen ick tot Brussel was / de kercken alhier gheplondert werden / ende dat die vande nieuwe Religie ten selven tijde de drij voornaemste kercken innaemen/ daer inne sy haere predicatien ende oeffeninghe drij of viermael deden / ende datse daer uyt niet vertrecken en wilden / tot dat ick haer liet weten wat tractaet mette Edel lieden vant verbont besloten was / hen bevelende haer daer naer te reguleren. T'welck sy oock deden/ ende deden aende Magistraet vevragen of sy buyten of binnen de Stadt souden prediken: daer op de Magistraet/ considererende/ indien sy haer buyten de Stat lieten gaen prediken / met sulck eene vermetelheyt ende voet als sy alreede aenghenomen hadden/ datter soo veel lantloopers ende andere nieuwicheyt ende veranderingh soeckende menschen in hare vergaderingen by vallen souden/ende nader- hant ghesamentlijck inde Stadt moghen comen om die t'overweldighen ende plonderen / heeft haer voor antwoort ghegheven datse inde Stadt wel mochten prediken/ op datse de poorten vande Stadt souden moghen ghesloten houden / om t'ontgaen de groote perijckelen ende ongheballen die haer hadden moghen overcomen / in welcken gheballe sy haer niet en souden hebben connen verantwoorden / noch de Stadt aen sijne Maje- steyt overleveren ghelijck sy die ontfanghen hadden.

Dit Me vrouwe/ alsoo gepasseert zijnde/ heeft uwe Hoocheyt my in de- se Stadt ghesonden / daer ick de Poorten vijf of ses daghen langh ghesloten hebbe ghevonden/ van vreese datter soo veel Vremdelingen inde Stat souden comen / datse door heymelijck verstant met groote menichte van hantwerckers ende ambachtslieden/ die door den stilstant vanden Coop- handel ende hantwercken niet te doen en hadden/ eene soo machtighe ende rijcke Stadt souden hebben moghen vermeesteren / berooven ende pille- ren.

Daernae Me-vrouwe gheconsidereert hebbende dat door de groote me- nichte vande ghene die buyten ter predicatie souden gaen / de Stadt op Heylighe daghen ende Sondaghen seer ontbloot soude sijn van Borgers ende Inwoonders / daer door de voorschreven hantwerckers ende andere vremdelinghen lichtelijck verweckt souden worden om de Stadt te plon- deren/ t'welck sy niet en souden derren beginnen als de Borghers ende in- woonders daer binnen blijven. Mitsgaders datter soo veel volck inde Stadt niet verleyt ende omgheset en can worden/ als wel inde Predicati- en buyten de Stadt/ alsoo men by bevindinge gheleert ende ghesien heeft dat in plaetse van twintich tot vierentwintich duysent die inde predica- tien buyten de Stadt plaghen te gaen / teghenwoordelijck inde Stadt maer twaelf of veerthien duysent menschen en comen / ende datse onder mijne ende des Magistraets ooghen sijnde/ haer meer onthouden van er- ghernissen ende beroerten/ als sy wel doen souden buyten int velt in haere vryheyt zijnde/ als die sedert datse inde Stadt ghepredickt hebben / alle

wapenen/

wapenen/wachten ende ghewelt hebben naer ghelaten/ twelck ſy int velt ſijnde ende alles vreeſende niet en hebben willen doen / ghelijckmen dat alles by ervarentheyt gheſien heeft: oock dat haer de vreemde Natien/ Me-vrouwe / veel beter verſekert houden ſiende d'Inwoonders in Borgherlijcke eendracht inde Stadt / als gheſcheyden daer buyten / daer by ghevoecht datmen beter opſicht nemen can eñ voorſien tegens alle moetwillicheyt ende inconuenienten inde Stadt eñ beſluyt der ſelver als daer buyten: oock datmen in deſe verſlaghentheyt ende vreeſe ſijnde niet goet ghevonden heeft noch alnoch en doet de Stadt Poorten te openen/ ſonder goede wachte daer by te ſtellen die daer van meeſter ſijn mach/ twelck ſeer qualijck can geſchieden als men ſoo eene groote menichte van volck uyt ende in laet gaen: Soo dunckt my Me-vrouwe/ alnoch onder ootmoedighe correctie van uwe Hoocheyt/ dat het meer is tot dienſt van ſijne Majeſteyt ende welvaeren/ verſekeringe ende behoedinghe vande Stadt datſe daer binnen prediken als buyten/ onder de bepalingen nochtans in voorſchreven tractaet ende gheſchrift begrepen.

Want ick mach dat wel ſegghen/ ſoomen haer hadde buyten laten prediken / de Stadt en ſoude moghelijck inden ſtaet niet ſijn daerſe teghenwoordelijck in is. Waerom ick oock Me-vrouwe/ van goeder herten wel lijden mach dat ſijne Majeſteyt daer van verwitticht werde/ want ick en begheere niets te handelen / of ick mach wel lijden dat het alle de weerelt wete/ ende al iſt dat ſijne Majeſteyt ende uwe Hoocheyt t'ſelve voor eerſte quaet vinden / ſoo verhope ick nochtans datmen het voor eenen grooten dienſt ſal houden/ eene ſoo danige Stadt als deſe is/ daer van voor t'meerendeel t'welvaren van deſe Landen is hanghende/ bewaert ende behouden te hebben.

Belanghende het ander punt Me-vrouwe/ van de hant daer aen te houden datſe geene oeffeninghe van haere Religie ſouden doen/ uwe Hoocheyt mach wel verſekert ſijn dat ick alle moghelijck devoir gedaen heb om de predicatien ende d'oeffeninge van haere Religie met eenen wech te nemen/ maer alles te vergeefs / overmits men niet bevinden en ſal datſe ergens ghypredickt hebben ſonder met eenen hare Religie t'oeffenen / als daer is hare kinderen te doopen / te trouwen / begraven/ etc. In voeghen dat het een aen d'ander hangt. Altoos heb ick ſoo veel/ hoe wel met groote moeyte/ te weghe ghebrocht / als ſy haere dooden ſullen begraven datſe t'ſelve ſullen doen ſonder Pſalmen te ſinghen / of hare ghebeden te ſegghen ende aelmoeſſen te vergaderen: op dat t'volck in grooten ghetale daer by niet en vergaderde/ ende gheergert werde/ of tot nieuwicheyt ghetrocken. Eñ naedemael Me-vrouwe / ſy haeren voorſchreven Gods dienſt ende oeffeninghe begeeren te doen/ ſoude ick wel willen weten wat middel daer ſijn mach om haer dat te beletten/ daer haer ghetal ſoo ſeer groot is/ ende niet eenen Borgher en is die de wapenen teghens haer ſoude willen gebruycken.

ken. Daer uyt uwe Hoocheyt dan wel verstaen can/datmense moet laten ghewerden/soo men de Stadt in ruste en vrede wil behouden/alles nochtans by provisie.

Voorders Me-vrouwe soo veel de Wederdoopers ende vrye Gheesten aengaet/ingheballe het uwe Hoocheyt / om redenen in haere leste brieben vermelt / niet goet en dunckt die allomme ende int alghemeyn te verbieden/sal sy my bevelen moghen die int besonder in dese Stadt te verbieden tot meerdere ruste ende vrede vande Stadt/t'welck my dunckt Me-vrouwe/dat grootelijcx strecken sal tot dienste Godes ende van sijne Maiesteyt ende uwe Hooch-heyt / der welcker handen ick oodtmoedelijck cussende Godt bidde haer te bewaeren in ghesontheyt ende langh leven. Vuyt Antwerpen den neghensten dach van September / vijfthien hondert seßen tsestich.

ME-vrouwe/ naer t'schrijben van mijnen lesten / heb ick verstaen dat uwe Hoocheyt/ ende eenighe van haren Rade / soo door brieben als propoosten uyt geuen/ dat d'ordonnantien by my in dese Stadt gemaect/ gantschelick souden strecken tegens den dienst Godts ende des Conings/ ende dienvolghende teghens het welvaren vant gansche landt/ ende gheheelick strijdende teghens tghene uwe Hoocheyt aende Edele bontgenooten gheaccordeert ende inghewillicht heeft. Naedemael dan Me-vrouwe soo qualijck is duydende tghene ick om beters wille tot behoudinge van de oude Religie/ tot dienst vanden Coninck ende tghemeyne beste vanden Lande ghedaen hebbe/ quansuys of ick het ghedaen hadde sonder daer op eenichsins te letten : soo seynde ick uwe Hoocheyt hier beneffens de copije van tghene by haer in teghenwoordicheydt van alle de Ridders vander Ordre ende Gouberneurs besloten/ ende den Edelen bontghenooten ingewillicht is/ waer uyt uwe Hoocheyt sien sal indien het haer ghelieft de voorsz copije wel te doen oversien/ dat ick de voorsz resolutie gheensins te buyten gegaen en ben/maer dat ick ter contrarie de verwertheyt des tijts insiende/ veel puncten ghewonnen heb ende te boven ghecomen ben / tot voordeel / versekeringhe ende bevridinghe van onse Religie. Ende mach haer uwe Hoocheyt wel versekeren/ dat de saken deser Stadt noch so verre niet ghebrocht en zijn/ noch alles soo gheruft ghestelt / oft sy en souden wel lichtelick wederom herstelt connen werden inden staet daerse waeren doen ick lestmael in dese Stadt ben ghecomen. Daeromme Me-vrouwe/ siende dat mijnen handel soo vremt ghenomen wordt/ ende tghene ick die voor soo quaet ende schaedelick gehouden/ bid ick uwe Hoocheyt seer oodmoedelick/ dat haer ghelieve alhier een ander te seynden / die alles beter verrichten mach tot der selber verghenoeghen / ende niet qualick te vinden dat ick my nerghens meer mede en moeye : want uwe Hoocheyt weet wel dat ick dickmael versocht ende begheert heb in mijn huys te moghen

vertrecken/ om dat ick van te voren sach ende merckte dat mijn doen soo
ghedupdet soude worden als voorsz is : ende soude my leet zijn Me-vrou-
we/ dat om mijnen twille de Religie/ den dienst des Conings/ ende tghe-
meyne beste des Lants vertort ende verachtert soude blijven. Ick en sal
uwe Hoocheyt niet moeyelick vallen met eenige redenen die my bewecht
hebben de voorsz ordonnantien te maken/ nademael ick door soo veel brie-
ven aende selve my daer van verantwoort hebbe. Maer bidde seer oodt-
moedelick dat uwe Hoocheyt ghelieve dit mijn schrijvens int goede te ne-
men: want ick stilswijghens niet en soude willen voor by gaen een sake
die soo seer mijne eere raeckt. Ende hier mede Me-vrouwe oodmoedelick
de handen van uwe Hoocheyt kussende/ bid ick God de selve te gheven in
ghesontheyt een goet lang leven. Wt Antwerpen den elfsten dach van
Septembris 1566.

Mijn lieve Neve/ om te antwoorden op uwe brieven vanden elfsten de-
ser maent/ voorwaer ick heb my wel grootelijcx verwondert dat ghy my
schrijft verstaen te hebben/ dat ick ende eenige vanden Raedt des Conincx
die by my zijn/ soo door brieven als propoosten souden uyt gheven/ dat
d'ordonnantien die ghy binnen de Stadt van Antwerpen ghemaect hebt
gansch en gaer souden strecken tegens den dienst Gods ende des Conincx
ende dienvolghende teghens het welvaren vanden Lande/ ende geheelijck
strijdende teghens tghene ick den Edelen vant verbont toeghelaten heb.
Want van mijnent wegen can ick u wel verseckeren/ dat ick noch geschre-
ven noch gheseyt en hebbe andere propoosten als ick aen u overgeschreven
hebbe/ belangende de twee punten van uwe ordonnantie / te weten vande
Predicatien binnen de Stadt ende oeffeninghe vande Religie/ waer van
ghy wel weet wat ick u voorghehouden hebbe / ende wat consideratien
mijne brieven inhouden. Daer op ghy my daer naer uwe antwoort ende
redenen die u daer toe beweecht hebben ghegheven hebt. Welcke mijne re-
solutie/ ick aen den Grave van Hoorn / die tot Doornick teghenwoorde-
lijck is/ ende hem naer t'ghene ghy tot Antwerpen gedaen ende toeghela-
ten hebt/ reguleren wilde/ overgheschreven hebbe/ ende verboden dat hy
binnen Doornick de Predicatien niet toe laten en soude / ende dat hy niet
sien en soude op t'gene ghy tot Antwerpen gedwongen sijt geweest te doen
ende lijden/ overmits t'selve met mijn consent niet ghedaen en was/ maer
wel teghens mijnen wille/ midtsgaders dat t'stuck van Antwerpen voor
gheen exempel getrocken mochte worden / in andere Steden die van con-
ditie gelegentheyt en geneghentheyt van Antwerpen niet en zijn/ dat ter
contrarien die van Doornic veel meer oogh ende regard behoorden te ne-
men opt t'gene de Steden van Vlaenderen deden/ daer het binnen der stats
poorten niet toegelaten en is te prediken. Waer inne men claerlijc siet dat
niet een eenich woort is dat ghy teghens den dienst Godts ende des Co-
nincx.

winckx ende teghens t'welvaren vanden Lande ghedaen soudet hebben. Tis wel waer/ dat ick u geschreven hebbe/ alsoo het niet redelijck en was dat ick sonder gesach van sijne Majesteyt voorder soude gaen als ick aen d'Edele inghewillicht hadde/ dat ick het sijne Majesteyt soude aendienen om last daer toe te cryghen/ twelck veel verschilt van t'ghene men u ghesept heeft. Wat belanght die vanden Rade / verseker ick u dat die ghene die alhier by my zijn/ my verclaert hebben t'ghene voorsz is noyt geschreven noch gesept te hebben / nochtans soo ghy my eenige naerdere aenwijsinge doen wilt/ soo sal ick daer inne voorsien nae behooren.

Ick heb oock ghesien t'gheschrift by uwe brieven ghevoecht / daer van ick noch seer wel in dachtich ben/ als t'selve door noot ende tegens mijnen danc aengegaen hebbende/ gelijck ghy dat wel weet/ nochtans nademael het gemaect is sal ick het scherpelijc onderhouden/ sonder yet daer tegens te doen/ gelijc ick dat tot noch toe gedaen hebbe/ ende en begeere niet meer als dat d'Edele van hare sijde van gelijcken doen so wel als ick: Mitsgaders dat die vande nieuwe Religie daer teghens in gheenerhande manieren en connen de Catholijcke Steden ende plaetsen die de predicatien niet en begeeren/ in ruste ende vrede latende/ ghelijck dat wel reden is.

Soo veel den teghenwoordighen staet van Antwerpen aengaet / weet ick wel dat de saken noch soo verre niet gebrocht en sijn/ noch so gerust gestelt/ of sy en souden lichtelijck weder comen te vallen inden staut daer inne sy waren doen ghy lestmael daer binnen quaemt/ iae noch veel ergher om dat het volck soo ontstelt/ de goede soo versaecht/ ende de quade soo dertel ende vermetel zijn / datmen de meeste moeyte vande weerelt heeft om haer te toomen ende dwingen. Maer voorwaer t'gene men u aengegeven ende overghedraghen heeft/ en comt nergens van/ als van eenighe quade Gheesten die niet anders en soecken/ als den algemeynen vrede te verstooren/ ende u van my te doen wantrouwen/ daerom mijn lieve Neve bid ick u sucx niet te gelooven/ u versekerende indien ick sulcken ghevoelen van u hadde/ dat ic het aen u liever soude schrijven/ als van u in u af wesen daer van soo te spreken: ick en soude oock niet laten u met eenen te bidden inde saecken van Antwerpen voort te willen varen/ nademael daer aen so veel gelegen is/ ten ware de Staten van Hollant so seer aen hielden om u daer te hebben/ ende inde saken van u Gouvernement die oock dagelijcx verergeren ordre te stellen / nochtans en heb ick daer inne niet willen doen sonder eerst met u daer van gehandelt ende u door desen expressen verwitticht te hebben/ my tot uwe discretie gedragende/ om my te schrijven waer dat u dunct dat ghy t'meeste profijt sult connen doen/ ten dienste Gods en sijner Majesteyt ende tot welvaren des Vaderlants.

Hier mede mijn lieve Neve/ bid ick Godt u te gheven t'ghene ghy allermeest begeert. Uyt Brussel den 13. dach Septembris 1566. onderteeckent uwe goede Nichte, Margarita/ ende noch leeger Berty/ etc.

FINIS.